بیرغ

(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

Ketabton.com

لیکوال
محمود طرزی

ژباړن
ډاکټر محمد داود جنبش

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بــیــرغ

(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

لیکوال:

محمود طرزی

ژباړن:

ډاکتر داود جنبش

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پیژندنه:

د کتاب نوم: بیرغ

لیکـــوال: محمود طرزی

ژباړن: ډاکتر داود جنبش

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

ویـبپـاڼه: www.melitahrik.com

ډیـزایـن: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمیـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۱۰)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خبرې

حضرت عزيز الملک العلام ته د مننې په ويلو، او حضرت سيد خيرالانام و مناقب آل و اصحاب کرام ته د درود په استولو، او د اسلام نياو پالي ټولواک ته د دوعاوو په ويلو[،*] د موخې د روښانولو له پاره دا ډول پر خبرو پيل کېږي.
دا ښکاره او څرګنده ده چې (ورځپاڼې) [(اخبارونه)*] په اوسني مهال کې د هېوادونو او ولسونو ژبې ګرځېدلې دي. اوس مهال له وحشي او بدوي ولسونو پرته په ټولنيز جوړښت کې داسې يو دولت او ولس نه شته چې د ورځپاڼې څښتن نه وي.
اخبار د (خبر) جمعه ده چې ضد يې (بې خبري) ده. نو اوس ددې فلسفي قضيې په حکم چې (هر څيز د هغه د ضد له مخې پېژندل کېږي) روښانه جوتېږي چې له خبرتيا څخه د بې خبرۍ څومره توپير دی!
زموږ ستر هوښيار پرمختګپال ټولواک (اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) چې څښتن دې يې دولت پر ځای لري[،*] هغسې چې د افغانستان د لوړ خپلواک سلطنت لوړبختي تخت [پلاز*] ته د بريالۍ نېکمرغه ختنې له لومړۍ ورځې تر دې مهاله يوه شېبه هم د هېواد او دولت د پرمختګ او تمدن وسايلو له چمتو کولو پر خنګ تېر شوی نه دی. او لکه د يوه مينه خپروونکي او مهربانۍ پالونکي پلار په دود يې د خپلو ربښتينو شاهانه وګړو د ظاهري او معنوي پالنې او روزنې له پاره شپه او ورځ هاند کړی دی. نو څرنګه چې يې ډېرې نيمګړتياوې په خپلو لوړو شاهانه پېرزوينو سمې کړې. د وګړو د بې خبرۍ نيمګړتيا يې هم د (سراج الاخبار) د خپرېدو په امر سره پوره او لرې کړه [،*] نو دادی چې د هغې په لارښوونکو وړانګو د ملت وګړي د هېواد له کورنيو پېښو، او له بهرنيو شاوخوا خبرونو او ډېرو مسلکي او ادبي او اخلاقي، معلوماتو څخه خبر او آګاه کوي[.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې د لوړ سلطنت په پلازمېنه کې د ورځپاڼې د چاپ او خپرېدو هيلــه د نېکمرغه پلاز ختنې له هماغه پيله وه[،*] خو څرنگه چې هر څيز په خپــل وخــت او مهال پورې تړلی دی[،*] نو له دې امله تر دا اوسه وځنډېده.
هغه گټې او ښېگنې چې ورځپاڼې يې لري[،*] د سترگو د پټېدو نه دي چې که په دې اړه هرڅه ووايو نو دا د جوت جوتول او د حاصل شوي حاصلول بلل کېږي. خو بيا هــم د هغې له ځينو ښکاره او جوتو گټو څخه. يوه څنډه بيانوو چې ټولو ته روښــانه شــي چې زړونو ته زموږ د راتېر ټولواک له مهربانيو ډکه دا اجازه تر کومې کچې لويه پېرزو او مهرباني ده.
(ورځپاڼه) داسې يوه نړۍ ښوده هېنداره ده چې انسان په کور کې ناست د نــړۍ لــه احواله خبروي. آن د خپل کور حالاتو ته هم چــې هماغــه (وطــن) دی[،*] ســړی د ورځپاڼې له ژبې ښه او غوره غوږ نيسي.
ورځپاڼه داسې يوه ايستلې او تېره چاړه ده چې وطن ته د بدو هوډونو او بدو فکرونو د څښتنانو ژبې پرې کوي. څومره زغم سوځوونکی حالت دی چې سړی د ځان په اړه له دوست او غليم له لرې او نژدې نه ډېرې دروغ او رېښتيا خبرې اوري[،*] خو د ردولو ژبه او د مخنيوي وس يې ورسره نه وي! نو پر دې بنسټ ورځپاڼه د دفاع يوه کــوډگره ژبه ده چې د بد ژبو بې ځايه خبرې ردوي او داسې يو سم محَک دی چــې د وطــن او ملت په اړه د ويل شويو خبرو سم او ناسم رېښتيا او دروغ د رېښتياوو ډگر ته راباسي.
(ورځپاڼه) داسې يو ادبي ښوونکی دی چې سړي ته له قيد او زور پر ته د ډېــرو لــوړو پوهو او پوهنو د لاسته وړو او زده کولو شوق او مينه وراچوي، هو سره لــه دې چــې سړی پوهه او پوهنه په سمبالو کتابونو کې زده کولی شي، خو ورځپاڼــه لکــه د يــوه هوښيار طبيب چې ورو ورو او پرله پسې خپل رنځور ته درمل ورکوي[،*] د بېخبــرۍ رنځوران د خپلو معلوماتي خبرونو په گټورې درملنې رغوي.
(ورځپاڼه) له هاره ډک يو گلزار دی چې هر څوک ترې له خپلې خوښې سره سم گــل ټولولی شي. او له خوندورو ميوو ډک بڼ دی چې هر څوک ترې له خپلې طبعې ســره سم خوندونه اخلي، اولنډه دا چې د ورځپاڼې له لوستلو د وگړو ټولې ډلې گټــه کــولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سراج الاخبار) دا مهال چې اوس نوی جوړ شوی[،*] په هرو پنځلسو ورځو کې یو ځل پر ډېرین چاپ خپرېږي، خو زموږ د ستر پرمختګپال ټولواک تر مهربان او پوهنپال سیوري لاندې یې د پرمختګ او بشپړتایه وسایل ورځ تر بلې چمتو کېږي او په راتلونکې کې به په الهي مرسته او پېرزو په اوونۍ کې یو ځل په سرُبي حروفي چاپ او غورو زینکوګرافي تصویرونو سره د چاپ په ګاڼه ښکلی او د خپرېدو ډګر ته راووځي.

نو په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د خورا ستر هستوونکي پردربار د بنده ګۍ تندي سولوو او د خپل دې نیاومن خیر غوښتونکي نېک عمله ټولواک د لوړ دولت د پرمختګ او پایښت غوښتنه کوو، او ځان ته د الهي توفیق غوښتونکي یو چې ددې سپېڅلي دندې د سرته رسولو وس چې د خپلو هېوادنیو وګړو د خبرولو [؟*] له پاره مو پر غاړه اخیستې[،*] وموmو، و من الله التوفیق [.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(لارې او پلونه)

او د ګلبهار د سراج پله د پرانستې مراسم

که يو هېواد له يوه وجود سره ورته وبولو منظمو لارو ته کـه ددغــه وجــود رګونــه او شريانونه، او پلو ته يې که مَفّصلونه يعنې بندونه ووايو نو هېڅ د مبالغې خبره به مو نه وي کړې.
ځکه که په رګو او شريانو کې يوه ګډوډي يا بې نظمي رامنځته شي[،*] د وينې جوهر چې د ژوندانه يواځينی ماده بلل کېږي[،*] په يوه بشپړ نظم چې اړتيا يې ده د زړه له پلازمېنې نه د وجود هرې برخې ته بهېدلی او جاری کېدلی نه شــي [او*] وجــود لــه خطر سره مخامخ کېږي. دغه راز که په مفصلونو يعنې د وجود د غړو په بنــدونو کــې ماتوالی او ګډوډي راشي د غړي او بل غړي ترمنځ تړاو او پيوستون له منځه ځي پــه خورا خطرناکو ستونزو اخته کېږي[.*]
د يوه هېواد لارې او پلونه کټ مټ همدا ارزښت او ښېګڼې لري چې د نظم او ســمون نشتوالی يې د هېواد د بېنظمۍ او ناسمۍ سبب ګرځي او د لارو نشــتوالی او د پلونــو نشتوالی هماغسې چې د هېواد واردات او صادرات چې لکه وينه په بدن کې ده[،*] له ناوړه ځنډ سره مخامخوي[،*] د عسکرو په [جګړه ييزې*] استونې او لېږد کې هم له غمه ډک خطرونه رامنځته کوي چې بېلګې يې د تاريخ پاڼې رڼې راښيي.
زموږ د هوښيار نياومن د عقل څښتن حکيم پرمختګپتال ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) د بختورې پلازکېناستنې له بريالۍ ورځــې راهيســې دا دوه خطرنــاک عيبونه او دا دوه وژونکي رنځونه زموږ د ګران هېواد له وجوده لېرې شــوي او پورتــه شوي دي.
اوس مهال د لوړ افغان دولت پلازمېنه د هغه کلک هاند او زيار له برکته چې زموږ ستر پرمختګپال ټولواک د لارو د جوړولو په برخه کې کړي او پېرزو کړي[،*] د هېواد لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر هر لوري سره نښتې او لګېدلې ده، ځینې دغه لارې پاخه او ټینـګ سـړکونه دي چې ګاډۍ او موټر پرې تګ راتګ لري، او ځینې یې هغه لارې دي چې تر پخې رغونې لاندې دي. او ځینې یې هغه پاکې او هوارې لارې دي چې تر اوسه پخې شوې نه دی.

هغسې چې د شاهانه هېواد اړوندو سیمو د سمبالو لارو له برکتـه وده کـړې[،*] پـر ځینو ارزښتناکو او باوري پلونو یې هم لوی رونق او ارزښت موندلی چې په دې ډله کې یو هم د نیلاب پر سین پُل دی چې (د سراج په پله) مشهور شوی. دا دی مرحمـت او خیر غوښتنه.

ددغه پله د پرانستنې د مراسمو تفصیل زموږ ښاغلي سر څارونکي چې له (همـایوني اعلیحضرت) سره په ملګرتیا ددغو مراسمو ویاړمن شوی[،*] اداري ته راستولی چې کټ مټ د هغوی همدا لیکنه دلته راخلو:

««د نیل آب د پله د پرانستنې بیان»»

د نیل آب سرچینه د هندوکش د غره لـه واورو او کنګلونـو او چینـو څخـه [ده*] د خاواک له پولې څخه چې د کابل شمالي خوا ده د پنجشېر منځ ته بهېږي[،*] د باګرام شاوخوا له نورو سینونو سره ګډېږي د ختیځ لور ته درومي- په مخکنیو کلونو کې پر دې سیمه چې اوس پرې نوی پُل جوړ شوی[،*] د پله اصلاً نښه نه وه [او*] کوهدامن او کوهستان ته تلونکي راتلونکي خلک په تېره بیا ددغو سیمو اوسېدونکي په خوارۍ او کړاو پر نیل آب پورې وتل او د اوبو د ډېرېدو پر مهال دغو پورې وتونکو تـه د سـر ډېر زیان اوښته- څرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والـدین د ګلبهـار سـیمې تـه ورغلی او دا یې لیدلي و نو پر دغه ځای یې د ودانۍ خیال او هوډ وکړ. څرنګه چې پـر ۱۳۲۹ هجري کال د خدای ورکړي دولت د چارواکي عزتمند مسټر (هالیډي) انګرېـز په انجنیرۍ دغه پُل جوړ شو- د چارشنبې په ورځ د شوال المکرم میاشـتې پـر ۱۷ چې د تلې میاشتې ۱۸ او د انګرېزي اکتـوبر میاشـتې ۱۱ کېـږي[،*] د نیـل آب پُـل پرانستل شو- پر دغه ورځ خورا سپېڅلي ذات لوړ اعلیحضرت د حضور له یو شـمېر خدمتګارانو او عَمَلې سره دغې سیمې ته تشریف یووړ او د کوهستان او کوهدامن یو شمېر خانان او مخور وګړي چې شمېر یې ډېر وو هم دغه ځای ته ورغلي وو[.*] ددغو کسانو او نورو خدمتګارانو له پاره هر ډول خـوراک او څښـاک او خـواړه چمتـو وو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغې ورځې پر يوولسو بجو لوړ اعليحضرت د پله خواته ورغـی- دغـه پُـل د لـوړ اعليحضرت تر راتګه کولپ [قفل*] و او چې لوړ اعليحضـرت تشـريف وروړ ملکـي ايشيک آقاسي [د تشريفاتو رييس*] د کولپ کونجي په درنښت او درنـاوي مبـارک حضور ته وړاندې کړه- لوړ اعليحضرت د کولپ کونجي پر مبارک لاس نيولې دا ټکي يې وفرمايل- هر انسان چې کومه ودانې په ذهن کې انځور کړي[،*] نو د خپل تصور د پلي کېدو هڅه کوي[.*] کتونکي لا په شک کې وي چې دا ودانۍ به څه پايله او ګټـه ولري او هرڅوک په خپل ذهن کې يو تصور لري تر هغـو چـې دغـه ودانـۍ بشـپړه شي[،*] وروسته چې ليدونکي يې په کتلو ګټه او نېکه پايله ويني نو د هر يـوه زړه ولګېږي- هسې چې مو لومړی دې ځای ته تشريف راوړی او د وګړو کړاو مو ليـدلی و اړينه وبلل شوه او د يوه نوي پله د ودانولو فکر را پيدا شو او د هغه د چمتـو کولـو او جوړولو په فکر کې وم- ځينې زموږ له تکله بې خبره وو- نن چې الحمد لله زمـوږ دا لارښوونه پلې شوې او دا پُل جوړ شوی نـو ښـکاره شـوه چـې د نيـل آب پـر پلـه تېرېدونکو او اوښتونکو ته څومره هوسايي پېښه شوې ده[.*] يو څوک چې ددې پله تر ودانۍ دمخه پر دې سين پورې وتی وي[،*] په خپل حالت کې د هوسايۍ په راتګ پوهېدلی شي- سره له دې چې ددې پله د ودانولو په څېر زموږ په اعليحضرت فکـر کې زرګونه خيالونه ټوکېدلي چې دا ودانۍ يې له زړو يوه هم نـه شـي کېـدلی[.*] د عالميانو ښښتن ته هيله ده څرنګه چې زموږ خيالونه د وګړو د سوکالۍ او د افغانستان د هوسايي له پاره دي[،*] ځنډ به په کې نه راځي او ټول به پلـي شـي او لـه کـريم ښښتنه غواړم چې د دولت ټول ولس او خدمتګاران زما له هوډونو سره همغږي او هم ژبې شي او د حضرت سيد المرسلين پر مبين دين ټينګ ودرېږي- مستوفي الممالک چې د مبارک حضور لـه خـوا د شـمالي د خلکـو خـان او مشـر دی د کوهـدامن او کوهستان له خانانو سره په يوه ژبه د مبارک وجود د سلامتۍ په غوښـتلو د شـاهانه پېرزوينو شکرانه په خورا ښه بڼه ترسره کړه او لوړ اعليحضرت د پله د دروازې کولپ پرانسته- موجودې باجه خانې او ددغې سيمې نورو دود سازونو په ګـډې خوښـۍ او خوړو غړونو چې تل دې وي زموږ ټولواک د سلامۍ ادا ترسره کړه- خورا لوړ سپېڅلي ذات تر نورو دمخه پر هغه مبارکه پښـه کېښـوده او د حضـور لـه خـدمتګارانو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهستان له خانانو او ملکانو سره پر دغه پله تېر شول ورپسې نور عادي وګړي پر پله واوښتل د شاهانه پېرزوګانو شکرانه يې پر ځای کړه وروسته شهرياري اعليحضرت د موټر په سپرلۍ تشريف وفرمايه او پر پله تېر شو- د افغانستان د خدای ورکړي دولت چارواکي مسټر هاليډی ته د هغه د تېرو کارونو له املــه چــې لــه څــو کلــو يــې پــه افغانستان کې چوپړ کړی او دغه راز پر دې خدمت چې په دې پله کې يې ښودلی[،*] د پېرزو او مهربانۍ او خوښۍ څرګندونه وشوه- او هغه ټکي او وينا چې اعليحضرت د پرانستنې پر مهال واورول ډېر اغېزناک او هڅوونکي او د اورېدو وړ وو همدومره[.*] (علي احمد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

و من الماءِ کل شیً حی

[او هر شی په اوبو ژوندی دی*]

««د کابل اوبه»»

په لوړه افغان پلازمېنه کې سره له دې چې ډېرې جاري اوبه شته[،*] آن د (کابل سین) چې تل بهاندې اوبه لري چې لکه د اوبو د ټکي په څېر چې د نامه په جوړښت کې یې نغښتی دی[،*] تل د ښار په منځ کې بهېږي. خو دا اوبه په کروندو او کرنه کې د لګولو او له هغه نه د ډېرو ویالو د بېلولو له امله چې کله ښار ته راورسېږي هم ډېرې لږېږي او هم د څښاک له پاره ډېرې ګټورې او سمې نه وي. یو شمېر چینې او شاه ګانې چې شته هم د وګړو د اړتیاوو له پاره بس نه بلل کېږي. حال دا چې اوبه د انسان له خورا اړینو اړتیاوو څخه دي چې د ځمکو او آسمانو یواځیني هستوونکي د انسانانو د ژوندانه بنسټ پر هغه درولی دی.

طب جوته کړې چې د هغو ښارونو د وګړو مړینه چې د څښاک اوبه یې بې خونده او کاربدلې او له میکروپو [میکروبو*] ډکې وي د هغو ښارونو پرتله چې خوندورې او پاکې او رڼې اوبه لري[،*] خورا لوړه وي.

پر دې بنسټ په کابل کې د اوبو د نشتوالي مسالې زموږ د ګران زړونو ته راتېر ټولواک خیر پام چې د مهربانیو ډک پرمختګپال شاهانه افکار یې تل د هېواد ودانۍ او د وګړو او مخلوقاتو هوسایۍ ته اوښتي وي[،*] ځانته ورواړاوه او کابل ته یې د (پغمان) د خورا خوږو او رڼو اوبو د راوستلو همایوني هوډ او فرمان د صادر بدو ویاړ وموند.

(پغمان) له کابله د نهو کروهو یعنې شپاړلسو میلو په واټن شمال لوېدیځ پلو د پغمان د غرونو په لمن کې چې د (هندوکوه) د غرونو له لړۍ څخه چې په هندوکش اوشار شوی[،*] پر یوه لوړه او خورا سړه او د خوندورې هوا درلودونکې سیمه پروت دی چې تودې ورځې یې اعلیحضرت شاهانه ذات په (سهیل) مانۍ کې چې د سراجي پرمختګپال پېر له مانیو څخه ده. تېروي. لنډه دا چې پغمان د لوړې پلازمېنې کابل دولتي پارک دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پغمان اوبه د خورا جگو ځايونو له هغو چينو څخه چې د غرنيو څوكو له واورو راوځي[،*] په خورا ربنوالي او پاكى او سړوالي او خوند رابهيږي.

نو ځكه زموږ زړه سواند او مهربان ټولواک داسې طرحه جوړه كړه چې دغه اوبه په يوه پاخه او ټينگ بند په يوه سيمه كې ايسارې او ټولې او په اوسپنيزو نلونو كې ښار ته راورسول شي او د ښار پر مشهورو ځايونو او معروفو برخو وويشل شي.

په دې اړه تېر كال چې كله يې پغمان ته په شاهانه تشريف وياړ وربښلی و[،*] له ښاغلي مېلر اسكاټ لنډي [اسكاټلنډي*] سره چې د ټوكر اوبدلو د فابريكې په برخه كې د افغانستان په خداى وركړي دولت كې كار كوي[،*] خبرې وكړې او د لگښت او د اوسپنيزو نلونو د راوړلو له پاره يې دغه ښاغلي ته د يو لک او پنځوسو زرو كلدارو روپيو د وركولو هوډ وكړ.

د هغه باوري خبر له مخې چې تر لاسه كړى مو دى[،*] دغه اوسپنيز نلونه پلازمېنې كابل ته رسېدلي او پر دغه خورا نېک كار به په دې نژدې راتلونكې كې پيل وشي.

په حقه چې زموږ د خيرسنجوونكي او عدالت خوښوونكي ټولواک (اعليحضرت سراج الملة والدين) دا مهرباني او پېرزو زموږ د ښاري وگړو ترې زړونه خړوبوي. نو ځكه (سراج الاخبار) له خپلو ټولو همښاري ورونو سره په گډه د خپل ستر ټولواک د پېرزوگر وجود د روغتيا او سلامتيا د دوام دوعا د ورځو او شپو د څښتن لوړ دربار ته كوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منني وړاندې کول

سبحان الله! موږ د افغانستان ولس څومره نېکمرغه او بختور يو چې پاک خورا سپېڅلي الهي ذات موږ ته د اسلام د مبين دين وياړ رابښلی او موږ ټول يې يو ملت او يو مذهب ګرځولي او د داسې يوه هوښيار خيرغوښتونکي او پرمختګپال مينه خپروونکي ټولواک په رعيتۍ او غاړه ايښودنه وياړلي يو چې پېرزوګر افکار يې شپه او ورځ د هېواد د ودانۍ او د وګړو د هوسايۍ لور ته دي.

که چېرې خپل تېر حالت ته لږ د عبرت په نظر وګورو او خپل اوسنی حال ورسره پرتله کړو نو څومره لوی توپيرونه په کې وينو؟

له نور خبرو تېر: يوازې د همدې نيلاب سين پخوانی حالت راسره انځور کړو:

دا سين هغه اوبه دي چې زموږ د ګران هېواد ستر ښېرازه او د خوندورې هوا څښتن (کوهستان) او (کوهدامن) ولايت يې په خپلې چټکې بهيدنې دوه ځايه کاوه[او*] تګ راتګ ته يې د مجرا د څرنګوالي له امله چې مخ پر ځوږ درومي [او*] اوبه يې هم ډېرې او چټکې او د تېرېدو راتېرو وړ نه دي[،*] يو لوی خنډ جوړاوه.

همدغه ځای ته څېرمه چې اوس پرې د (سراج) دا پرتمين او بَرَمّوال پُل جوړ شوی[،*] د لرګيو او څانګو مانګو يو پُل درېدلی و. سره له دې چې پلي پرې په ډېره وېره او ترهه تېرېدلی شوای[،*] خو بار او څاروي پرې د اوښتو نه وو او آن دغه پُل هم هرکال سيلابونو رنګاوه او د ورځو ورځو له پاره د خدای د بندګانو تګ راتګ بندېده.

تصور وکړئ: يوه ببوزلې له پښنو لوېدلې کونډه ده چې د پېښنو تر اغېز لاندې يې د سين د پورې غاړې له ځمکو سره اړيکي شکولي او غواړي چې دې خوا راواوړي[.*] خپل خوار کنډول او لبمڅی او غوټه او چپن يې پر يوه خره بار کړي او دوه درې يتيم کوچنيان يې ورسره له لاسه نيولي سترې ستوړې د سين غاړې ته رارسېږي. دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوري چې د نيلاب شـنېدونکي بهانـدې څپـې لار نـه ورکـوي. خـوراکی حيرانـه پاتېږي [:*] نه مخ ته د تلو لار نه شاته د ستنېدو پار!!

خوراکی څه وکړي؟ د لرګيو او خزلو پر پله اوښتلی شي!

آه، څومره دهشتناک حالت! د پله خزلې او څانګې د بېـوزلې مېـرمن د خـره د بـار درندوالي ته ټينګښدلی نه شي [او*] خر له باره سره سين ته لوېږي، ښځه او کوچنيان بغارې وهي، څه چې يې لرل يا نه لرل له منځه ځي!.....

دلته دی چې زموږ د زړه سواند وګړپال مهربان پلار پېرزوګانو دا ناخوالې ونه زغملـې [او*] دا ټينګ اوسپنيز پُل يې د نيلاب پر سين جوړ کړ، او په خپلې دې پېرزو يې يو مفّصل يعنې د خپل شاهانه هېواد يو غړی چې جلا پاتې شوی و[،*] [لـه نـورو غـړو سره*] وتاړه. او د پغمان د جنت وزمه اوبو پـه راوسـتلو سـره يـې د خپلـې لـوړې پلازمېنې ژوند خړوب کړ. (تل دې وي زموږ ټولواک).

د ورځو شپو د هستوونکي له دربار نه د خپل نېـک عملـه ټولـواک د عمـر او بخـت اوږدېدل او د برم او پرتم ډېرېدل غواړو چې تر پرمختګپـال سـيوري لانـدې يـې د شاهانه هېواد او ملت د ودانی او پرمختګ دا ډول خورا ډېرې نښـې رامنځتـه شـي. آمين [محمود طرزي*] لاسليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

((نصیحـــت))

ای ګرانو همښاريانو

زموږ سترحق حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم (الدين النصــيحه) فرمــايلي دي. يعنې (دين نصيحت دی)[.*] له يواځيني څښتن سره شريک مه نيسه، پر پرښــتو او کتابونو او پيغمبرانو او قيامت ايمان راوړه[،*] لمونځ کوه[،*] روژه نيسه، او نور ټــول ديني حکمونه هر يو[،*] يو نصيحت دی چې ددغــو نصــيحتونو منونکــواو لارويــانو ژغورنه او سلامتي وګټله، او پر بله تلونکو او سرغړوونکو ته يې تلپــاتې کوزګــوري او مختوري په برخه شوه[.*]

(نصيحت) کول يوازې د ځينو ځانګړو کسانو له پاره نه وي بلکې هــر مســلمان ورور خپل بل مسلمان ورور ته د نصيحت حــق لــري[،*] نيمګړتيــا يــوازې د بېســاري او يواځيني څښتن په پاک ذات کې نه شته نور نو د بشري ټولنې هــر غــړی پــه خــورا نيمګړتياوو ککړ دی. هغه ملتونه او ټولنې چې پرمخ تللي او د (مدني) وګړو نــوم يــې ګټلی د خپلو ځينو ځينو نيمګړتياوو له ليدلو او د ځينو ځينو له پرېښودلو پرتــه يــې نور څه نه دي کړي.

داسې هم نه ده چې (نصيحت) کول دې يوازې بې نيمګړتياوو خلکو ته ځــانګړی وي! ځکه هېڅوک هم له نيمګړتياوو خلاص نه دی. خو خپله تشه هر څوک ليدلی نه شي او د بل عيب ژر ويني[.*] که څه هم د نيمګړتياوو پټول يو لوی اخلاقي صفت دی خو ځينې داسې څيزونه شته چې که ياد نه شي زيان ترې راوځي.

نو ځکه يې يادوو ايسته نو (ستا زړه چې له خبرو مې پند اخلي که خواشيني)[.*]

ای ګرانو همښاريانو! راځئ ټول په ګډه لــه ځــورونې ډک دې عــادت نــه چــې د عــامو لارو او سړکونو او له ګنې ګوڼې ډکو بازارونو په منځ کې دربړو او لکه په خپل کور کې چــې يــو ســره خبرې او مرکې کوو لاس واخلو. د سر په سترګو وينو چې الحمدلله زموږ د پرمختګپال ټولواک تر پېرزوګر سيوري لاندې زموږ د ښې هوا او خوندورې فضا خاوند ښار ورځ تر بلې وده کوي او ودانېږي[.*] سړکونه[،*] بازارونــه[،*] پلونــه او ودانــۍ جــوړېږي، ګــاډی[،*] موټرونــه[،*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایسکلونه په کې ځغلي. نو که موږ د لارې په منځ کې د درېدو همدا عـادت پسـې اوږد کـړو خومره خطرونه او څومره زيانونه به پخپله موږ او نورو ورونو ته پېښ شي؟
لږ انصاف ښه دی! لاره عامه لاره ده ټول ترې برابره ګټه اخيستلی شي. کـه چېـرې مـوږ درې څلور تنه په لار کې ودرېږو او په بندار کېوځو نو آيا د ډېرو نـورو ورونـو حـق بـه مـو نـه وي خوړلی؟ په تېره بيا چې زموږ ځينې کليوال ورونه چې شالونه او څادرونه، او کله کلـه پنډونـه هم ورسره وي هغه هم خپلو پښو ته پر سړک ږدي او ګرم بندار جوړوي.
نو که دغه مهال يوه ګاډی يا بايسکل يا يو موټر راشي[،*] او که په لاره کې کړلېچ هـم وي نـو تر هغو چې درېږي او که چلوونکی يې ځان هم وساتي يوه مصادمه - يعنې لګېدنـه [ټکـر*]- رامنځته کېږي چې خدای مه کړه له دې ډول پېښو څومره انسانان له خطر سره مخامخېږي! د سر پر زيان سربېره ډېر مال هم له منځه ځي. يوه ګاډی لـه اس او انجـامې[؟*] سـره لـه زرو [تر*] پنځو زرو روپيو بيه لري[.*] يو بايسکل يا موټربايسکل هم همدغه شان پـه تېـره بيـا موټر! چې نژدې زموږ د يوه لوی څمکوال د ټولې څمکوالی د بيې هومره بيه لري!!!
اوس راځئ لږ ځير شو: د ساري په ډول يوه ګاډی چې يو چټک ځغلېـدونکی اس يـې چټکـه څکوي. همدا چې غواړي له پيچومي واوړي د بندار له يوې ډلې (د سـړک لـه مجلـس) سـره مخامخېږي. تر هغو چې بنداريان غواړي شالونه او څادرونه او غوټې موټې سره ټـولې کـړي او څنګ ته شي[،*] او تر هغو چې ګاډيوال خپله ګاډی ګوښه کوي[،*] يا ټکر پېښـېږي چـې د سر زيان ورسره ملګری دی او يا د ګاډيوال ګاډی ماتېږي چې دا هم د مال ضايع کېدل دي.
نو څکه ګرانو همښاريانو! راځئ ټول په ګډه د لارې په منځ کې د درېدو او غږېدو دا له څورونې ډک عادت پرېږدو والسلام (محمود طرزي) [لاسليک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بسپنه)

(((ــــ يعنې چنده ـــ)))

په دې اړه چې انسان (په ختېه مدني) [مدني بالطبع*] دی ټولــو مخکنيــو او اوســنيو پوهانو او حکيمانو د ډېرو کتابونو په ليکلو ښکاره او جوته کړې چې انساني ژونــد بــه شونی نه وي مګر په ټولنه او يووالي او خپلمنځي لاسنيوي سره چې په (ختــه مــدني والی) همدا دی.

او په دې تړاو ډېر معقول او منقول دليلونه راوړل شوي دی چــې پــه دې ډلــه کــې د انسانانو د ضروري اړتياوو د پوره کولو په اړه د ټولې بشري ټولنې د ګډو هڅو او زيــار خورا ښېلګې او دليلونه راغلي دي. د ساري په ډول له نورو ټولو اړتياوو تېر: د اورلګيت د يوه ډبلي له پاره چې له ډېرې بې ارزښتۍ مو نظر ته نه راځي، او د پېر له پاره پيسې يې په شمېر کې هم نه راولو[،*] ميليونو وګړو هڅه او هاند کړی چــې رامنځتــه يــې کړي.

آيا له کان نه د اومه ګوګړ ايستل او د هغه پاکول او له لرې واټنو ښارو او فــابريکو تــه رسول او د هغه د خميرې جوړول او له ځنګله يې د لرګيو پرې کول او له هغو نه د دړو [تختو*] ايستل او بيا يې دومره نري نري غوځول د څومره انسانانو په يووالي او ګــډ زيار او هاند شوني شوي دی؟

که يوازې يې له ځنګله نه د لرګيو پر لېږد لږ غور او فکــر وکــړو نــو د حيرانتيــا پــه بوړبوړکۍ به کېوځو او د هغو لاسونو پوله او شمېر به رانه ورک شي چې پــه دې کــې تناکې شوې دي. که نور هېڅ نه وي په همدا لومړي سر کې يوې ارې او تبشې ته اړ يو چې لرګي پرې غوڅ کړو. آيا پوهېږئ چې له کان نه ددې ارې او تبشې د اوسپنې پــر ايستلو او د لويو ښارونو فابريکو ته يې پر رسولو او ويلــې کولــو، او اوبــه ورکولــو او فولادولو او غاښونو جوړولو زموږ څومره ميليونو هم نوعو زيار ايستلی دی؟

له نورو چارو يې تېر: له کان نه تر ښاره د ارې او تبشې د اوسپنې د لېږد له پاره لږ تر لږه يوې ګاډۍ ته اړتيا پيدا کېږي چې د هغې ګاډۍ د جوړولو له پاره د ګنو څيزونو د جوړولو اړتيا پرېوځي[.*] د ساري په ډول د انجامې[؟*] او پټۍ او جوټ[؟*] او کړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مېخ او پېچ او سګک او څرخ او نورو له پاره زرګونه لاسونه او سلګونه پېشې او صنعتونه په کار بوختېږي چې ببرته د هر یوه دغه څیز له پاره هم په کروړونو انساني وګړي ګډ هڅه او زیار باسي او همداسې نور درواخله!

دا بسپنه او لاسنیوی له یو بل سره د ټولو انسانانو عامه ځانګړتیا ده چې ددې بسپنې او لاسنیوي محرک او هڅوونکی هماغه اړتیاوې او ضرورتونه دي چې انسان ورته د ژوندانه له پاره اړ دی.

پر دې عامې بسپنې سربېره یوه بله ځانګړې بسپنه هم په انساني نړۍ کې دود او رایجه ده چې هغې ته زموږ د ګران هېواد په فارسي اصطلاح کې چنده وایي. ددې چندې خوځوونکی او محرک یو تر بله د انسانانو د وجداني مهربانۍ او زړه سوي احساس دی.

د ساري په ډول په یوه هېواد کې قحطي راځي، یا سېلاب راوځي او یا زلزله، یا اور یا کوم بل ډول آفت پېښېږي او د هغه هېواد وګړي په خورا یوه بدمرغه حالت کېوځي. ددغو بدمرغو د نورو همبنو [هم نوعانو*] د وجداني زړه سوي او مهربانۍ حس راپارېږي او ایشېږي او د خپل همبني د خواخوږۍ او لاسنیوي له پاره نغد او جنس او غَلِې نه سپموي چې تر ټولو غوره انساني ځانګړتیا هم همدا خورا لوړ حس دی چې د انسان غوره والی او بشپړتیا پرې ښکاره او جوتېږي.

یو بل ډول بسپنه یعنې چنده هم شته چې یو څه ځانګړې او محدوده ده. د ساري په ډول هر هېواد ډېرو داسې څیزونو ته اړ وي چې تر څو یې وګړي لاسونه سره ورنه کړي، او د یو بل د لاسنیوي هڅه و نه کړي، یوازې شخصي شتمني او وسمني یې د پوره کولو پېتې نه شوای پورته کولی[.*] د اسلام مبین دین د انسان د لاسنیوي او بسپنې له پاره د سید خیرالانام د شریفې شرعې د حکمونو له مخې د (زکات) خورا غوره عمل لکه یوه سیده روښانه لار ټاکلې چې که د یوه هېواد ټول وګړي یې په ګډه له مشروطو قاعدو سره سم ولاړ شي[،*] د یوه هېواد د اړتیاوو ډېرې برخې به پرې ورکې او له منځه ولاړې شي.

د ساري په ډول تر ناروغیو او رنځونو بد ناوړه حالت د انسانانو له پاره تصور کېدلی نه شي. په تېره بیا چې ناروغ کس بېوزلی او پردېس هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور کړئ: یوه غملړلې کوډله چې له پوزکي پرته بل فرش او په اړینو وسایلو کې لـه یوې ماتې ختینې کوزې او یوې شونډماتې کاسې او د خامتا له یــوه زاړه او شــکېدلي خِټ پرته بل هېڅ ونه لري. آن هوا او رڼا هم چې ژوندبښونکې ګڼه یې ټولو تــه وړیـا رسېږي[،*] دا کوډله د روزان د نشتوالي له امله له پاکې هوا او تودوخې راوســتونکې رڼا نه بې برخې کړې ده! ددې کوډلې په یوه ګوټ کې پر یوه بوین بستر چــې لــه زړو ټوټو او وچو وښو جوړ دی[،*] یو بېوزلی او بې کور او اوره سړی د کمزورۍ او غمجنۍ او ناروغۍ په حالت کې په زګېرویو او زګېرویو او نارو او نارو پروت وینو. نه یې یار شته او نه ملګری[*؛] نه یې رنځمل شته او نه رنځورپال!

دلته دی چې ددې ډول بېوزلو وګړو له پاره، د دوی نور شتمن او مالدار او د وجــداني زړه سوي او مهربانۍ څښتن همښاریان له غیرته راخوځېږي او هر څوک له خپل حال سره سم او د خپل مال په اندول پیسې سره راټولوي، او پر دغو راټولو شویو پیسو یو (روغتون) رامنځته کوي[،*] هم په خورا ثواب کې ورګډېږي او هــم د وګــړو دا ډول اړتیا د خپلمنځي لاسنیوي په زور له هېواده پورته کوي او له منځه وړي.

او لنډه داچې ددې ډول بسپنو او (چندو) پر مټ ګڼې دا ډول چارې ترســره کېــدلی شي چې نه په کې د هېواد د وګړو شتمنۍ ته زیان اوړي او نه د هېواد په مالي وس کې لړوالی راځي.

د ساري په ډول یو هېواد چې د شپېته اویا لکو وګړو درلودونکی وي، که چېرې یې هر کس یوه یوه روپۍ یوه صندوق ته واچوي نو شپیته اویا لکه روپۍ تــولېږي چــې پــر دومره پیسو د ټولنې بېوزلو رنځورانو ته روغتونونه، او د هېواد بې سرپرسته یتیمــانو ته (پالنځي) او د وطن بچیانو ته د پوهې او پوهنې د ښودلو له پاره ښــوونځي او نــور جوړېدلی او ټوکېدلی شي او هغه پیسې چې پر دې لاره لګېــږي پــر وګــړو هــم نــه درنېږي[.*] همدومره محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکي روغتون

زمونږ په ګران هېواد کې لومړنی بنسټ چې د خيرات او ثواب له پاره له بسپنې يعنې (چندې) رامنځته شوی همدا د پلازمېنې کابل (ملکي روغتون) دی چې ددې بنسټګر هم پخپله زمونږ زړونو ته د راتېر ستر زړه سواند پاچا اعليحضرت ذات دی چې لا يې په شهزاده توب کې سلطنت ته د شاهانه چمتووالي په پېر کې ددې لوړ انسانپالي فکر پر لور ګام پورته کړی او اقدام کړی و.
په خپله دې ګڼه کې يوازې د خبرتيا د هغه ليک متن چې د اعليحضرت شهرياري او د دوی د درانده ورور لوړ نائب السلطنه صاحب په لاسليک خپور او اعلان شوی و[،*] د خپلې ادعا د شاهد په توګه خپروو او که څښتن غوښتل په راتلونکو ګڼو کې به د هغه چمتووالي او ګټورو پرمختياوو په اړه چې له هغه مهاله تر اوسه پـه کـې راغلـي دي[،*] يو په يو معلومات وړاندې کوو.
,,,,,

د ملکي روغتون د جوړولو او بنسټ ايښودلو په اړه د خبرپاڼې متن
نېټه: د ۱۳۱۶ کال د ذيقعدې د مياشتې (۱۶)

,,,,,,,,,,,,,,,,,,

د پلازمېنې کابل د ټولو مسلمانو وګړو له دينپالو ضميرونو دې پټه او پوښلې پاتې نـه شي- څرنګه چې هر انسان کله روغ رمټ وي او کله ناروغ او رنځور وي او يو وجـود هم له روغتيا او ناروغتيا خلاصون نه لري[،*] خو هغوی چې خپل خپلوان او کوډله او کور او درمل لري که چېرې پر بستر ناروغه پربوځي نو پالنه او درملنه يې په ښه ډول کېږي او درمل او خواړه يې سم وررسېږي، خو هغوی چې پردېس او بېکسه او بېوزلي او بې وسه او ورځنی مړی او درملو او خوړو او کوډلې او د اوسېدو ځای تـه اړ دي[،*] نه ځای لري چې شپه په کې هوسا سبا کړي او نه پالندوی چې د رنځورۍ پر مهال يې غم وخوري[،*] نه کور نه کورشريک[،*] نه يې درمل او نه پرهېزانه ملګرې[،*] آه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرى يې ساه ايستونكى درد[،*] په څه نهيلـى بـه يـې شـپه سـبا او ورځ بېګـا كېږي[.*] هر څوک چې د مسلمانانو په ډله کې وي بويه چې ددغو بېوزلو پر حال يې د زړه له تله رحم راشي او ددغسې رنځورانو پالنې ته ورودانګي چې د (الشفقة علـى خلق الله) [د څښتن پر مخلوق زړه سوي*] كلمې له ويلو ګټه ورورسېږي.

«ـــــــ هر انسان د بل انسان دى لکه غړى ـــــــ»

«ـــــــ خته يوه ده، مشترک د وصل پړى ـــــــ»

ځکه نو د څښتن د بندګانو له مهربانيو ډک تکل ددې غوښتنه وکړه چې خاص د الهې جناب د رضا او د حضرت رسالت پناه د سپېڅلي روح د خوشحالۍ له پاره يو روغتون جوړ او د طبيب او درمل ورکوونکي او درمل او خوړو او د روغتون د نورو اړتياوو غـم وخورو چې د بېوزلو او پردېسو او بې وسو درملنه په ښه بڼه او ډول ترسره شـي[.*] يوولس زره کابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار حبيب الله خان او اته زره پخې کابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار نصرالله خان د روغتون د جوړولو له پاره او دغه راز د کال هر يو [په وار سره*] پنځه زره او څلور زره روپۍ چـې ټـولې نهـه زره روپۍ شي د خوړو او درملو او د روغتون د وسايلو، او د طبيب، او درمل ورکـوونکي او کارکوونکو د تنخواه له پاره له خپلو شخصي حسابو څخه ورکوو او غوښتنه لرو چـې تاسې مسلمان وګړي چې زموږ ديني ورونه ياست هم له دې ثوابه بې ګټې او بې برخې پاتې نه شئ[،*] هر څوک دې د خپل وس هـومره او پـه خپلـه غوښـتنه او رضـا د روغتون د ودانۍ د لګښت له پاره چې سږکال يې د درملو او خوړو د لګښت له پاره [او بيا يې*] کال په کال نغد يا جنس ډېر يا لږ د خپلې وسې هومره او په خپله خوښـه او غوښتنه په دې کتاب کې خپل نوم او هغه نغد يا جنس چې د ودانۍ د لګښت او درملو او خوړو او نورو له پاره ورکوي[،*] وليکي او مُهر کړي [چې*] که خـداى غوښـتل د څښتن په خاطر او د رسول په خاطر به ولګېږي او ضايع به نه شـي[.*] هغـوى چـې تنخواه لري په کتاب کې دې په خپله خوښه او رضا لاسليک وکـړي چـې سـږکال د روغتون د ودانۍ له پاره دومره پيسې ورکوو او وروسته بيا هرکال له خپلې تنخواه نه د تشخيص دفتر او يا د نظام دفتر ته د دومره پيسو ليک ورکوو چې د درملو او خوړو او نورو د لګښت له پاره يې ورسوي او هغوى چې تنخواه نه لري پـه دې کتـاب کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیک او مُهر کوي چې کال پر کال تــرې واخیســتل شــي او رســید ورکــړ شــي همدومره[.*] که څوک څه نه ورکوي هم خپله خوښه یــې ده هــېڅ کــړاو ورتــه نــه شته[.*] دا څو کرښې یوازې ستاسې دینې ورونو د خبرتیا له پاره ولیکل شــوې کــه ځان په دې ثواب کې راوستل غواړئ هم مو خپله خوښه ده او که نه یې غواړئ هم مو زړه خپل دی[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحــت

«»ــ ای ګرانو همنباریانوــ»»

که ټول عمر د خپل عظیم الشان څښتن د شکر په سجدې ولګــوو لا بــه مــو د هغــه سبحانه تعالی د شکر یو بخرکی هــم پــر ځــای کــړی نــه وي. لیــدونکې ســترګې، اوریدونکي غوږونه، وسمن وجود، روڼ وجدان، ټینــګ عقــل یــې را پېــرزو کــړی او رالورولی دی. په تېره بیا چې یې موږ د ایمان په نعمت سرلوړي کــړي، او د حضــرت خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه واله وسلم په مبین دین ممتاز کړي یو چې د مهربان څښتن له خورا سترو نعمتونو څخه دی.

د هغه مبین او ډېر کلک او متین دین ټول سپېڅلي حکمونه چې موږ یې پرې ټینــګ درولي یو[،*] په خپله بڼه کې یو حکمت دی. او ددغو حکمونو په پلــي کېــدو کــې د دونیا او آخرت ثوابونه او خیرونه نغښتي دي. د محمدیه غرا شریعت په هر حکم کــې زرګونه حکمتونه او سلګونه ګټې پټې دي. او هر امر او نهې یې د بشر وګړو ته د پېرزو او خوندیتوب لارښود.

ای ګرانو همنباریانو! زموږ د حق پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سترو صفتونو کې یو (عظیم خُلق) دی چې خورا سپېڅلي الهي ذات په خپل قدیم کلام کې هغوی په (وَإِنَّکَ لَعَلَیٰ خُلُقٍ عَظیمٍ) صفت تر نورو بر کړي دي. حسنه اخلاق یعنې د ښو او منلو خویونــو او عادتونو درلودل، او له قبیحو او ناوړه چارو نه ډډه کول موږ محمدي ناجي اُمت ته له اړینو دیني لوازمو څخه بلل کېږي. د شرم او حیا په آدابو ځان پسولل او له بې ادبۍ او بې حیایۍ نه لرې والی لوی څښتن ته زموږ د منلي حضرت رسول په پله د روانېدو او غاړې اېښودو تر ټولو غوره وسیله ده. د حضرت کبریا د پاک ذات په مخلوقاتو کې تر ټولو دروند او حیاناک د رسولانو لارښود حضرت محمد مصطفی علیه افضــل التحایــا دی چې په دې شریف حدیث یې چې (اَدّبَنی رَبِی فَاَحّسَنَ تادَیَبی) د سپېڅلو ادابــو د پاکوالي پوړۍ تر څه ځایه جوتېدلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ادب زده کړه له هغه ګرانه ادیبه»
«چې زده کړی يې ادب دی له ښښتنه»
ای ګرانو همښاریانو، او ای د تمیز ښښتنو وروڼو! ستاسې ددې عــاجز موخــه لــه دې دومره سریزې او بیانونو چې وړاندې شول یوه یادونه ده چې اوس يې راوړم. مخکــې مې ویلي و چې د محمدي مبین دین حکمونه له یوې مخې حکمــت، او ګــرد ډک لــه ګټې او منفعت دي. وګورئ یوه بېلګه درته وړاندې کوم:
د بېساري او یواځیني ښښتن عبادت فرض شوی دی. عبادت پر اوداسه یعنې پاکوالي ولاړ دی. که يې په ساده او رانه ډول ووایم نو داسې به ووایم چې لمونځ فرض دی او د لمانځه ادا کول په استنجا او اوداسه کولو پورې اړه لري. هغه ارزښتناک حکمت چــې په استنجا کې شته په هېڅ ډول ترې سترګې نه شي پټېدای. ځکه کــه د میتیــازو د راوتلو ځای په وچه خاوره لومړی ښه وچ شي او وروسته په اوبو پرېول شي نو ښــه او غوره اودس یعنې پاکوالی به شوی وي. نو ځکه اړینه او ضروري ده چې لومړی پر لوټه استنجا وشي، او وروسته په اوبو پرېول شي او اودس وشي.
خو زرځله افسوس موږ ښاریان په دې نېک کار کــې هــم پــه یــو ډېــر نــاوړه او زړه بدوونکي کار روږدي شوي یو چې له یوې مخې د انساني ادابو مخالف او زموږ د اُمت د لارښود د آدابو له پلي کېدو سرغړونه ده .
ای همښاریانو، ای وروڼو! انصاف وکړئ! نو تر دې به ډېر ناوړه او زړه بدوونکي څه وي چې په لارو او سړکونو او کوڅو کې له داسې یوه چا سره مخامخ شئ چــې پرانســتی پرتوګانښ يې په ښی لاس نیولی او کیڼ لاس يې دننه په پرتاګه کې له هغه غړي سره چې قلم يې د نامه له اخیستلو شرمېږي په لوبو بوخت وي؟... سمه ده چې د اســتنجا وچول اړین دي، خو نه په دې ډول! بلکې هماغلته چې خپل حاجت پوره کــوي ځــان ښه وچ کړي او څو ځله خپله کینه پښه پر ښۍ او ښۍ پښه پر کینه کېکاږي، او خپل پرتوګانښ وتړي او بیا روان شي.
په خورا خواشینۍ چې ډېرئ ښاریان وینو چې په لار او کوڅو او د وګړو د تېرېدو پــه ځایونو کې په همدغه حال او بڼه چې بیان شول پر لاره ځي، او هېڅ باک او پروا هم نه کوي، او آن له یو بل سره بنډار او خبرې هم کوي. او تر ټولو عجیبه خو يې لا دا چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له چا سره د ستړي مشۍ اړتیا پېښه شي: د «معذور یم» په ویلو عذر هم وړانــدې کوي چې په خپلې دې خبرې اقرار کوي او دا ثابتوي چې زه په داسې ناوړه یــوه کــار بوخت یم چې د سلام سنت پر ځای کولی نه شم.

افسوس افسوس! د انسانیت له ادابو څومره لــرې ده چـــې پــر عامــه لاره چـــې زاړه، ځوانان، واړه، او په تېره بیا مخپټې مسلمانې مېرمنې تېر بــږي راتېر بــږي ســړی پــر داسې یوه ناوړه چلند چې په ویلو یې انسان ته شرم دربېږي[،*] بوخت وي!

ای ګرانو همښاریانو! زما دا خبرې خپل پاک وجدان او رانه زړه ته حواله کــړئ. خپــل عقل قاضي کړئ [او*] په انصاف او بې غرضی حُکم وکړئ چې دا ښه کار دی که بــد؟ که بد دی نو راځئ ټول په ګډه له دې شرموونکي عادت نه لاس واخلو[.*] والسلام

محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالنځی (دارالیتاما*)

سبحان الله! داسې ځیزونه اورو چې غوږونه مو په یوه خواږه سلطاني ترنم نري نــري خوځوي او زړونه مو له خوښی مستی او خوشحالی سره غاړه باسي.

پالنځی [دارلیتاما*] یعنې (یتیم تون) دا څه ډول عجیب او ناویات ټکی دی؟

د چا په خیال او خاطر کې به تېره شوې وای چــې پــه افغانســتان کــې روغتونونــه، پالنځي، ښوونځي، ماشینونه، ټېلېفونونه، برېښنایان [برقی هــا؟*]، رامنځتــه شــي؟ پخې لارې، اوسپنیز پلونه جوړ شي؟ گاډی، بای سیکلونه، موټرونه پرې روان شي؟

افغانستان یادوم، نه بل ځای! که لس کاله دمخه چا داسې خبرې کــړې وای چــې پــه افغانستان کې داسې کارونه راروان دي[،*] په عقل پورې به یې ورخندل. خو څرنگه چې د حضرت خالق لم یزلي ازلي اراده په کار کې وي له کایناتي ځواکونو څخــه یــو ځواک یې هم مخه نیولی نه شي.

هو! زموږ ببساري حضرت ځښتن غوښتل چې زموږ د سپېڅلي هېــواد (افغانســتان) خاوره په رڼا وځلېږي، نو ځکه یې د ۱۳۱۹ هجري کال د جمادی الثــاني میاشــتې پــر پنځلسمه یو ستوری [سراج*] راوخېژاوه، دین، ملت، وطن یې ورسره رڼا کړ!

هو! د اعلیحضرت (سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان) له نېکمرغی ډک پېر چې ځښتن دې یې دولت اوږد لري د هېواد د پرمختگ پېر، د تمدن پېر، د عدالت پېــر، د خواخوږی پېر، د پوهې پېر، د کمال پېر، د ودانی پېر، او د خوښی او خوشــحالی پېــر دی.

د خیرات او مبرات له هغو نښو چې په دې سراجي پېر کې راڅرگندې شوې یوه هم د هېواد له بچیانو نه د بې پلاری، او بېکسی او بې اسری لرې کول او له منځه وړل دي.

زموږ ستر هوښیار ټولواک له پوهنې یو ډېر خبر او د کمالونو ځښتن ټولــواک دی. لــه ډېرئ پوهو او هنرونو خبر دی. آن په ډېرئ ښکلو هنرونو کې د بشپړو معلوماتو خاوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. له هغې ډلې يې د فوتوگرافی، يعنې عکاسۍ هنر د بشپړتابه خورا لـوړې لـوړې پوړۍ ته رسولی دی. آن که ووايم چې دا لوړ فن چې د اوسني پېر تر ټولو ارزښتناک ښکلی هنر بلل کېږي[،*] په افغانستان کې تر نورو دمخه زمـوږ سـتر اعليحضـرت ټولواک ذات په خپل نفيس شاهانه نفس رامنځته کړی او بيا ژوندی کړی دی[،*] نـو هېڅ مبالغه به مو نه وي کړې. هغه انځورونه چــې لــه ســپېڅلي پاچـايي (سـتودور) [ستوډيو؟*] نه راوځي په حقه چې د اوسني مهال په خورا ښکلو عکاسيو کې شمېرل کېږي.

له همدې امله و چې څو مياشتې دمخه د مبارک ارگ په بڼ کې يـو ننـدارتون جـوړ شوی و چې زرگونه نوي او ښايسته چوکاټ شوي او بې چوکاټه عکسونه[،*] زرگونـه ډوله نوي او ښايسته عجيب او غريب عکسونه نندارې ته وړاندې شوي وو. د ښار ټول مخور او خانان دغه ډېر ښکلي او ښايسته نندارتون ته وربلل شــوي وو. اعليحضـرت شاهانه ذات په هغه نندارتون کې د عکاسۍ هنر، او ددې نندارتون له جوړولو څخه د خيررسوونکي شاهانه مقصد په تړاو يوه ډېره اوچته اغېزناکه وينـا واورولـه [او بيـا يې*] نندارتون پرانست.

د پاچايي وينا پايله دا وه هغه پيسې چې ددې عسکونو له پلورلـو تـر لاسـه شـي د ټولنې د بېوزلو او خوارانو د يتيمو کوچنيانو په پالنه او روزنه لگول کېږي او يو سمبال (داراليتاما) يعنې پالنځی پرې جوړېږي چې ددغو کوچنيانو ټـولې مـادي او معنــوي اړتياوې راونغاړي. نو په دې راټولو شويو کسانو کې چې هر يو په خپله خوښه ددغـو عکسونو د پېرلو لېوالتيا وښيي هم به د ښکلو او نويو عکسونو خاوند شي او هم بـه د انسانپالو کارونو په ثوابونو کې راشي.

دې خير سنجوونکي پاچايي وينا د راټولو شويو پر زړونو ژور اغېز وکړ او هــر چـا لــه خپل حال او د شتمنۍ له اندازې سره سم په دې نېک او خير کار کې برخه واخيسته.

له دې پلوه راټولې شوې پيسې چې لا هم راروانې دي[،*] په يوه ځانگړي صندوق کې راټولېږي او د (پالنځي) له نېکيو پر ډکه چاره لگول کېږي.

په رېښتيا چې دا ارزښتناک اعليحضرت شاهانه خيريه بنسټ له هغو خير رسـوونکو دينپالو پلرنيو بنسټونو څخه دی چــې د دوی د شـاهانه هېــواد او ولــس لــه پــاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغۍ او مدنيت يو غوره فال ګڼل کېږي. په متمدنو هېوادو کې دا ډول انســانپالې چارې چې د ولس د بېوزلو بچيانو له پاره ترسره کېږي پوله او شمېر نه لري. خو او په خواشينۍ سره چې زموږ د وطن وګړي سره له دې چې په طبيعي ډول يې خيراتونــه خوښېږي، خو پر غورو او ګټورو چارو يې د هغو د لګولو لارې لا نه دي زده کړې.
نو ځکه زموږ خيرسنجوونکي او زړه سواند پاچا په دې تړاو د (يتيمانو د پالنځي) پــه جوړلو سره د مرحمت يو ور، او د مدنيت يو واټ پرانست. له احديت دربار نه د دوی د شاهانه عمر او بخت د اوږدېدو غوښتونکي يو چې له دې ډول ډېرو ډېرو نېکو شاهانه چارو څخه يې وطن او ملت ته ناپايه ګټې ورسېږي[.*] امين همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحت

ای گرانو همښاریانو

د سپېڅلي ښښتن ډول ډول نعمتونه موږ له غفلتونو ډکو بندگانو ته د شمېر له کچې پورته دي. زموږ تر ټولو سپېڅلي پالونکي پاک بې ساري ذات په خپل قدیم واجب التعظیم کلام کې فرمایلي چې«وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصُوهَا ۗ» [په ورځپاڼه کې: فَانْ تَعُدُّوا نعْمَةَ اللَّه فَلَا تُحْصُوهَا ۗ راغلی دی*] یعنې که وغواړئ چې د ښښتن نعمتونه وشمېرئ هېڅکله به یې ونه شئ شمېرلای. په حقه چې زموږ د یواځیني علیم ښښتن دا کلام د غفلت له خوبه زموږ د ویښولو له پاره د شوق او غیرت یوه متروکه بلل کېږي چې د هغه سبحانه تعالی بې شمېره ستر نعمتونه یو یو د خپل عبرت نظر ته راولو[،*] په طاعت او عبادت، او د انساني کمالونو په لاسته راوړو کې هڅه او غیرت وکړو، او د (انسان) د لوړ نامه وړ وگرځو.

(انسان) څومره یو نوښتي جوهر دی چې نه په شکل او صورت، او نه په بڼه او خوځښت، او نه د ژوندانه په ډول، او نه د فضیلت په گټلو کې نورو مخلوقاتو ته هېڅ ورته والی نه لري. هو سره له دې چې په خوړلو، او ښښلو، او بیدېدلو، او ځغستلو او غوسه او شهوت او توالد او تناسل یعنې توکم او نسل جوړولو کې له نورو څلوربولو ښارویو سره نژدې والی او گډوالی لرو خو خوراک مو او ښښاک مو او ویدېدل مو او نسل او توکم مو د ډېرو سمبال قاعدو او قوانینو دننه ترسره کېږي چې له نورو ښارویو سره هېڅ ورته والی نه لري.

له نورو تېر یوازې په یوه (توالد او تناسل) یعنې بچي راوړلو او نسل جوړولو کې ځیر کېږو:

نور ښاروي په دې برخه کې د هغه طبیعي حس له مخې چې الهي ذات یې په فطرت کې راوستي چلند کوي[،*] د خپلو بچو د ډېرولو، او د خپل جنس د توکم د اوږدولو کومه اندېښنه، او کوم هنر او بڼه نه لري[،*] حال دا چې انساني توالد او تناسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رباني حکمونو، او انساني قاعدو او دندو له مخې سمبال او په يوه منظم چـاردود او اصولو ترسره کېږي.
څاروي تر هغه وروسته چې بچي يـې د شـيدو لـه عمـره واوښـتل[،*] هـېڅ ډول پېژندګلوي او حقونه يې ترمنځ نه پاتېږي هر يو په خپله مخه ځي. حال داچې انسان دا ډول نه دی: بلکې انسان چې کوم توکم جوړوي په هغه کې ډېر څه سـنجوي، او د خپل هېواد د راتلونکي هيلې ورپورې تړي.
ای ګرانو همښاريانو! غواړم لږ څه پر خپلو بچو يعنې د خپل ژوندانه پر ميوو يـو څـه خبرې وکړم او وغږېږم:
اولاد، د (هېوادني) چمنبڼ تنکي او زرغون نيالګي دي چې که ښه وروزل شي، او ښه پالنه يې وشي، وطن ته ډېرې خوږې ميوې کوي. او که د روزنې او خړوبولو دنده کـې يې پام او غور ونه شي[،*] له وچ لرګي پرته ترې بله ګټه نه ترلاسه کېـږي چـې پـر داسې مهال يې يوازې وبال پر مور [نه راځي*] چې د مضرت له پايلو يې دولت، ولس او هېواد ته زيان اوړي. بچيانو ته مو د پوهې رسول، د هنر او صـنعت زده کـړه[،*] د اخلاقو روزنه، د ادب ښودنه د هغوی د کاليو، او خوړو تر چمتو کولو موږ ته ډېر اړين او ارزښتناک ګڼل کېږي. ځکه چې که پوهه او هنر زده کړي، او اخلاق او اداب يې بشپړ شي[،*] سربېره پر دې چې خپلې او د خپلې کورنۍ او د مور او پلار اړينـې اړتيـاوې پوره کولی شي[،*] د پوهې هنر له ثمره يې دولت، ملت، وطن هم ګټه پورتـه کـولی شي. او که موږ د مال او زرو او دينارو ټولول د خپلو بچيانو د استقبال يعنې راتلونکې له پاره د نعمت او راحت بنسټ وبولو نو تېروتي يو. ځکه چې د نعمت او وسمنۍ اصلي تومنه کمال دی نه مال! مال د پوهې او ادب په نشتوالي، او د هنر او صنعت په فقدان کې په لږه موده کې له منځه ځي. حال داچې پوهه او هنر هغسې يوه پانګـه ده چـې هېڅ خلاصېدل نه لري.
ای ګرانو همښاريانو! بويه چې د خپلو بچو د ښوونې او روزنې دنده تر هر څـه دمخـه وبولو: زمونږ زړونو ته د رانژدې نياومن خير رسوونکي ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) تر رحمتونو ډک پوهنپال سيوري لاندې الحمدلله زموږ د ښارو په هره محلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د کوچنیانو لومړني ښوونځي پرانستل شوي، نو بویه چې تر وسه وسه خپلو بچیانو ته لومړنی لیک لوست وښیو.

ای ګرانو همښاریانو! که څه هم زموږ ګران هېواد د پوهې او هنر سرچینو یعنې لومړنیو او نورو ښوونځیو ته تر حده ډېره اړتیا لري، او زموږ سپېڅلی متبوع دولت یې په ډېرولو کې خپلې هڅې کوي خو دا هم بویه هېره نه کړو چې په دې برخه کې یوازې د دولت هڅې بس نه دي. بلکې موږ د ولس وګړي هم که په دې برخه کې هڅه او زیار وکړو، او د خپل خورا مهربان او زړه سواند غمخور پلار د هوډونو او تکلونو پر لاره ولاړ شو[،*] د یووالي لاسونه سره ورکړو او د همت ملاوې وتړو او یوازې هماغه پیسې چې شریفې شرعې مو د مال د زکات له پاره پر موږ غوڅې ایښې، او د زکات ورکړه یې د صلاه [لمانځه*] د اداینې هومره راباندې فرض کړې یو ځای راټولې کړو او په رانه زړه او نره هوډ یې په غوره لار د وطن د بچیانو پر ښوونه او روزنه ولګوو[،*] د نوي ډول ګڼ ښوونځي به پرې جوړ او ودان کړی شو[.*] خو زر ځله افسوس چې موږ لا تر اوسه د پوهې او پوهنې قدر او د هنر او صنعت ارزښت نه پېژنو!

ای ګرانو همښاریانو! کله چې پر لاره ځئ په کومه کوڅه یا میدان کې د کوچنیانو له کومې ډلې سره چې غوزان [جوزبازي*] کوي مخامخ شوي یاست که نه[؟*] « البته چې مخامخ شوي یاست[،*] ځکه داسې کومه پیښکه او ګوټ نه شته چې د غوزانو له پاره دې د هلکانو یوه ډله نه وي راټوله شوې. اوس راځئ لږ غوږ کېږدو، او لږ تم شو او وګورو چې څه کوي او څه وايي!....

نه نه! غوره به دا وي چې تېر شو او وانه ورو! سبحان الله! څومره له رذالته ډک ټکي، څومره ناموس ویجاړوونکې کنځاوې، څومره کرکجنې خبرې چې سړی یې له اورېدو په رېږدېدا راځي!

بېوزلې مورا! په زرو کړاوو کالي ورپربوي، د کالیو خیري ځایونه او سوري ورګنډي، پلار د تندي په زرګونو څوَلو دا کالي چمتو کوي[،*] زر افسوسه چې هلک د ناپوهۍ او بې هنرۍ له امله د غوزانو په یوه لوبه چې که رښتیا شي د جوارګرۍ یوه بڼه ده[،*] دغه کالي په خاورو او ختو لړي، او له نورو هم بڼو سره په کنځلمارۍ لاس اچونې کې کالي خیري خیري کوي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځومره له افسوسه ډک یو حال!!...

ای ګرانو همښاریانو! که نور هېڅ نه وي راځئ ددې کنځلمارو ټکو د ورکولو او له منځه وړلو له پاره چې زموږ بچیان یې یو بل ته کاروي[،*] یو څه وسنجوو. زه وایـم راځـئ چې په ګډه خپلې ژبې له داسې سپکو کنځلمارو رذیلو کرکجنو ټکو وساتو چې بچیان مو زموږ پېښې ونه کړي!....

««««««««««««»»»»»»»»»»»»»»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همايوني وينا متن

[د امطلب د نورو ګڼو خلاف د دوو پر ځای په يوه ستن [ستون] کې راغلی دی*]

د (افغانستان) تر واک لاندې شاهانه هېواد د ټولو اوسېدونکو د هرې دلې او پاټکي د ټولو مخورو او اشرافو، او رېښتين صفته وګړو له دينپالو ضميرونو څخه دې پټه نه وي. هر انسان چې په دې فاني نړۍ کې اوسېدنه او ژوند لري په خپلو ټولو چارو او اعمالو کې دوه موخې په پام کې نيسي: يوه مادي يعنې جسماني، دويمه معنوي يعنې روحاني[.*] انسان په دواړو حالاتو کې د خپلې هرې چارې له پاره په ګڼو کارونو بوخت، او د ګڼو چارو سرته رسولو ته ګومارلی دی چې د هغه بروالي او لوړوالي د غوښتنې له مخې چې د حضرت (احسن الخالقين) جل وعلا تر ټولو سپېڅلي ذات پر انسان پېرزو کړي ددغو دندو په بشپړولو او ددغو چارو په کولو سره هم د خپلو جسماني اړتياوو او غوښتنو پر لرې کولو بريالی کېږي، او هم له خپلو اُخروي روحاني ثوابونو برخمنېږي.

لکه هغسې چې د معبود رب طاعت او عبادت انسان د لوړو روحاني درجو په ترلاسه کولو سرلوړی کوي[،*] دغسې له خپلو هم بنو سره د انسانانو لاسنيوی هغوی د خپلو ګډو ستونزو پر لرې کولو اوچتوي.

دلته يو دوې بېلګې راوړو: که يو ښار فرض کړو چې درې لکه وګړي لري، او پاکې او رڼې اوبه چې د څښاک، او کارونې له پاره اړينې دي په کې نه وي خو شپږ کروه وړاندې ترې ډېرې رڼې او خوږې اوبه وي چې روغتيا ته يې سمې او ګټورې وي[،*] البته چې ددغه ښار وګړي اړوځي چې خپل منګي راواخلي شپږ کروه لاره ووهي، او خپل منګي له دغو اوبو ډک کړي او راوړي. پر دې مهال دوه زيانونه پېښېږي چې يو په کې د بدن کړاو او خواري دي او بل د (وخت) بې ځايه ضايع کېدل[.*] حال دا چې د وخت په ضايع کېدو سره د انسانانو د ډېرو اړينو اړتياوو پوره کېدل هم ځنډېږي، ځکه بنيادم د ژوندانه له پاره يوازې د اوبو څښاک ته نه چې ګڼو نورو شيزونو ته هم اړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو که انسان د ورځې څلور پنځه ساعته یوازې د خپلو اوبو په چمتو کولو لګوي نو د نورو اړینو اړتیاوو د پوره کولو له پاره به څه وخت ومومي؟

نو پر دې بنسټ که ددغه ښار وګړي خپله (طبیعي مدني) دنده ترسره کړي او په ګډه سره لاسونه ورکړي [او*] هر وګړی دوه دوه روپۍ سره واچوي شپږ لکه روپۍ ټولېږي چې ښار ته ددغو اوبو په رسولو، او د څړوبیو، او ویالو په بهولو کې پــه ډېــره آســانۍ بریالي او موفق کېږي. حال دا چې په دا ډول مالي مرسته بې له دې چې ددغــه ښــار وګړو ته کوم تکلیف او کړاو واوړي له یوه لوی احتیاجه هم ځان ژغوري. د ساري پــه ډول ددغه ښار ډېرۍ وګړي د کال اووه اته روپۍ په میوې خوړلو لګوي چې که یوازې دا میوه خوړل لږ را ټیټ کړي [او*] د کال د پنځو روپو مېــوه خــوړل بــس وبــولي او راټولې شوې پیسې د خپلو ګډو اړتیاوو په لېږې کولو ولګوي[،*] ګڼې ګټورې او غوره چارې به ترسره شي.

بله بېلګه دا چې انسانان د وچې او اوبو د خالق په ازلي اراده له یوې مور او یوه پــلاره پیدا شوي، او په بېلو بڼو او ټبرونو ویشل شوي دي چې په ټوله کې یــو وجــود ګڼــل کېږي. په ټبره بیا چې د ورته والي او مذهبي یووالي تړاو هم په کې وي. نــو پرداســې مهال ددغه جنس او مذهب له وګړو څخه هر وګړی د یوه وجود په غړو کې یو غــړی بلل کېږي چې د یوه غړي په خواشینۍ او غم نور ټــول غــړي خواشــیني او نــاکراره کېږي. د ساري په ډول که د بنیادم له پنځګونو حواسو څخه په یوه حس کې خــّوَږ او غم پیدا شي نور څلور غړي ټول غمجن او اغېزمنېږي. سترګې کــه خــّوَږ وي [نــو*] غوږو ته خوږې نغمې لکه د اغزیو څوکې بربښې چې د غوږ پردو کې ننوځي، پــوزه د ګلونو د خوږو وږمو په راتلو کړ ېږي، په څکلو کې خوږ خوند تریخ ایســي، پــر خــّوَږ شوي غړي د پنبې او وربښمو لګېدل [ته وا*] د غم سوهان چلوي. یوازې په پنځګونو حواسو کې نه چې د بدن په ټولو برخو کې همدا چاره روانه وي.

ای دینپالیه ربښتینې ولسه، او دنېکو عقیدو افغان ملته! له دې دومره سریزې څخــه زمونږ شاهانه موخه داده چې تاسې ته د یوه ډېر نېک او لــه خیــر او ګټــې ډک عمــل یادونه وکړم او یوه ډېر سم او انسانپال کار ته مو وهڅوم چې له معنوي او مادي پلــوه په کې تاسې ته د دونیا او آخرت خیر وي. پخپله د څښتن د پېرزو او مهربانۍ شــکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې تر اوسه مې تل د خپل ربښتوني او دينپال ملـت لـه روحـاني او جسـماني ښېگنېو او نېکيو پرته بل فکر نه دی کړی او نه به يې وکړم.
ای ملته! خبر شئ چې دا مهال لوړ عثماني دولت چې زموږ هم جنسه او هم مذهبـه دی له يوه ناڅاپي ناحق او ناروا يرغل سره مخامخ شوی دی چې فلاکت او دهشت غم او خپگان يې موږ هم خواشينې او غمجن کړي يو. ددغو دينــي ورونــو لاســنيوی او مرسته له ديني او انساني پلوه پر موږ واجب او اړين دي. د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسته راباندې لازمه شوې ده. څرنگه چې تاسې تر اوسه هغه خوند چې ددې ډول مرستو او خواخوږيو له گټو تر لاسه کېږي نه دی څکلی[،*] نو ځکه دا لـومړی ځـل دی چــې تاسې ته مخامخ پخپله ددې ډول نېک او گټور کار د کولو سپارښتنه او لارښوونه کوم او د (بسپنې) يعنې چندې دفتر يې په خپل همايوني لاس پرانيزم. او لومړی ورته لـه خپل شخصي شاهانه صندوق [عين المال*] نه (شل زره) کابلۍ روپۍ اچوم او ثبتوم. او ستاسې ربښتوني شاهانه ولس له ديني غيرت او ملي ځوانۍ نه مې تمه داده چـې هېڅوک دې هم د خپل حال او احوال او د مال او منال د وس هومره د خير په دې کار کې ناغېړي نه کوي.
په دې برخه کې پر تاسې امر او جبر نه شته. ځکه چې دا داسې يو کـار دی چـې پـر وجدان او انسانيت اړه مومي. د وجدان هر خاوند او د ايمان هر څښتن هر څومره چې د خپلې کورنۍ او بچيو له نفقې پورته اضافي مال څخه دې برخــې تــه ورکــوي[او*] خپل نوم په دې دفتر کې ثبتوي دوه کارونه به يې کړي وي: يو دا چې د څښتن تعالی په لاره کې به يې په خپل مال باندې هڅه او زيار کړی وي چې د الهي امر پر ځای کول او له هغه نه د روحاني خوندونو اخيستل دي. دويم دا چې د خپلـو همښـو همـدينو لاسنيوی به يې کړی وي چې د انساني عادت ترسره کول او له دې لارې د ملي غيرت او درنښت پر ځای کول دي.
ای ربښتونی ولسه! ددې کتابچې نوم: (د لوېديځ طرابلس د شـهيدانو لـه يتيمـانو او تپيانو سره د بسپنې کتابچه) ده. د غيرت جېبونه مو پرانيزئ، زړونه مو د وروږگلويزې مهربانۍ په اوبو خړوب کړئ، د خپلو همدينو مغدورو [له خيانت سره مخامخ شويو*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهیدانو له یتیمو بچو او سقیمو [رنځورو*] کونډو سره چې د خپـل هېـواد او ملـي درنښت د ساتلو لار کې یې سرونه ښندلي د وس تر کچې یوه مرسته وکړئ. د ټپیانو د ټپونو له پاره یې یوه پټۍ چمتو کړئ. په ډېر او لږ پسې یې مه ګرځئ[،*] په هر هغه ځه چې په لاس درځې هڅه وکړئ او نوم مو په دې دفتر کې ثبت کړئ. څـوک چـې لیکل کولی شي خپل نوم او هغه اندازه پیسې چې په وجداني خوښه او ایماني مینـه یې ورکوي او خپله دنده او منصب او د اوسېدو ځای دې روښانه او مُفَسِره [رڼه*] پـه خپل لیک ولیکي، او په خپل لاس دې یې لاسلیک کړي. او چاته چې لیک نه وي زده بل دې یې ورته ولیکي، او که لاسلیک یې کولای شو لاسلیک دې یې کړي، او که نـه یې شوای کولی مُهر دې یې کړي، او که مُهر یې نه درلود خپله ګوته دې په رنګ کړي د مُهر پر ځای دې یې تر دغې لیکنې لاندې ولګوي. نور نو په هره چاره کـې ځـان او تاسې او ټولو همدینو او آن ګردو انسانانو ته ښېګڼې او نېکې چارې او خیر او صـلاح غواړم[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنۍ جګړه

د روس او جاپان تر جګړې وروسته زمونږ غوږونو بیا د توپ او توپک غږ نه و اورېدلی. بشریت په چوپتیا او هوسایۍ کې ژوند کاوه. ناڅاپه د (لوېدیځ طرابلس) لــه لــوري د جګړې او تګۍ هنګامه راپورته شوه. خو څنګه یوه جګړه! داسې جګړه چې د انسانانو د وحشت د پېر له لرغونو نکلو پرته د تمدن او پرمختګ په دې پړاو کې یې په اړه چا نه و اورېدلي.

نو دا څه ډول جګړه ده؟ یو سړی دې پاڅي او بل ته دې ووايي چې کور مې وړوکی دی او زما وګړي، او مالونه او شته په کې نه ځایېږي، زه دې کور درنه په زور اخلم چــې د وګړو او مالونو له پاره مې ځای پیدا شي. او چې وپوښتي: ولې؟ ووايي ځکه چې تر تــا زورور یم!

هو! سره له دې چې (زور) یې پر (حق) لوړ بللی خو په خواشینۍ سره چې دا حکم هم زورورو کړی، حال دا چې د ایټالیا دولت د هغو متورو زورورو په ډله کې هم نه دی چې پخپله یې ځانته تمه پیدا شوې وه. څومره ناسمه دعوه! څومره اوُم خیال!

د ایټالیا دا ناوړه کړنه د تمدن نړیوال حقوق خورا سپک کــړل. آن لا دا چــې د یــوې ډېرې ارزښتناکې پوهې (حقوقو) پر لړمون یې چې د نړۍ د ټولو عدلي ادارو بنسټ او چورلیز بلل کېږي[،*] یو خورا ویجاړوونکی ګوزار وکړ. د اروپا په څېر په یــوه بســیا لویه وچه کې، او د حقوقو په یوه پېژندونکي متمدن ولس لکه یوروپینانو [اروپاییانو*] کې دداسې یوه حق نه پېژندونکي او خپلسري ملت لکه ایټالویانو شتوالی په حقه چې یوه کرغېړنه رَټه [داغ*] بلل کېږي.

ایټالیا په خپل دې ناوړه او وحشي حرکت سره د درې سوه میلیونــو مســلمانو وګــړو کرکه او لعنت چې د ځمکې پر کُرې مېشت دي[،*] وګاټه. لا که یې مسالې ته دیني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي رنګ نه واي ورکړی[،*] هر څه چې و[،*] و به. خو د خپلو جنګي بېړيـو پـر بازوګانو د ښاغلي پاپ د تسپو [تسبيحو*] راځړولو، او مسـلمانانو تـه د وحشـي او نامتمدنه خطاب کولو، او پر اسلامي کلاوو د صليبي بيرغونو پر ځړېـدو د قيسـانو او پاپاسانو [د ختيځ مسيحي راهبانو*] له خوا يو بل ته د مبـارکيو ويلـو او د مسـلمانو ښځو او سړيو او کوچنيو د يومخيزې وژنې روا بللو[،*] اوسنۍ جګړې تـه يـو دينـي رنګ ورکړی دی چې د اوسني تمدن په دې شلمه پېړۍ کې يې په دې جاهلانه کړنې سره د مخکنيو پېړيو د صليبي جنګونو خاطرې بيا را په زړه کړې.

له همدې امله و چې پر ټولو مسلمانانو يوه لويه وېره راخپره شـوه. زمـوږ مصـري، او يمني، او هندي او ايراني ورونړو چيغې او فريادونه او نارې وکړې. البتـه چـې افغـاني ورونړو يې هم چوپ پاتېدل روا ونه بلل. د هغې ډېرې اغېزناکې او اوچتې وينا له املـه چې د سراج الاخبار د (۵) ګڼې لومړي مخونه پرې وپسولل شول[،*] ګرد زړور او ستر افغان ملت په يوه ژبه او يوه زړه د خپل سپېڅلي او درانده پاچا، او د دينپـالي افغـان ملت د ټولو وسله والو ځواکونو د اعلی سرقوماندان پر پله له روانېدو سره سـم ټولـو خپل ځانونه يو لوی پوځ او برې وباله او په خورا ولولو او ايشېدو په عملي ډول د خپلو عثماني ورونړو مرستې ته چمتو شول. او که چېرې د ملي روح، ولسي هستۍ، د هېواد د زړه يعنې زموږ د سپېڅلي متبوع (اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيـب الله خان) له فيوضاتو ډک کلام چې ويې فرمايل: « د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسـته رابانـدې لازمه شوې ده.» عمومي ولولې سړې کړې نه وای او د لارې د نشتوالي څرنګوالی يـې په ډاګه کړی نه وای. د دوی يو کروړ رينښتونی شاهانه ملت د خپـل سـپېڅلي سـتر زړونو ته راتېر قوماندان په يوه قومانده د خپل ديني پت د ساتنې لـه پـاره هـرډول سرښندنې ته چمتو او سترګې پر لاره وو. افغانان ټول پېژني چې يو وطنپال، ټولـواک پلوی او پر دين ډېر ټينګ ولس دی. پاچـا خپلـه سـاه او ځانونـه جسـم بـولي. پـر اولوالامرۍ ټينګ پاتېدل د پتمن افغان ولس هومره بل هېڅوک نه لري. له همدې امله وه چې د لوېديځ طرابلس د شهيدانو يتيمانو او ټپيانو ته د بسپنې په اړه همايوني وينا د ولس پر زړه ژور اغېز وکړاود مالونو په ښندلو د خپلو دينـي ورونـو لاسـنيوي تـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړاندې شول. او د همايوني وينا تر پايه يوازې په هماغه غونډه کې اتيـا زره کـابلۍ روپۍ راټولې شوې او لاهم راټولېږي.

د مسلمانانو ددې ټولو هيجانو، او ايشېدنې، او ولولو پړه پر ايټاليوپانو راځي. د تمدن په دې روښانه پېر کې د هغوی خرافات پالنې د ختيځ او لوېديځ ټلواله ورېږدولـه. ټولـو سترو مدنيت پالو دولتو په تېره بيا د بريتانيا ستر دولت ته چې مورِ ټول يې پــه حــق پېژندنه او نياومنۍ او د نورو پر حقونو په نه تيري مشهور بولو[،*] په کـار وه چــې د ايټاليا خپلسري ماشوم چې د مدنيت د حقوقي قوانينو دښــوونځي پــر خــلاف روان دی[،*] له لاسه ونيسي او د تاديب يوه کړنګېدلې څپېړه پر مــخ وروهــي، او د حــق ماتونې له تېريو يې راستون کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ټُرکي ورځپاڼو څخه

د هغه لیک ژباړه او متن دی چې د (سید امیر علي) په لاسلیک

په تایمس ورځپاڼه کې خپور شوی دی

صاحبانو!

که د عمومي سولې او صلاح له پلوه وي، او که د هغو جنایتکارو کړنـو لـه املـه چې ایټالیا په ختیځو هېوادو کې ځانته غوره کړي دي[ـ*] په دې دواړو دلیلونو بویه چې برتانیا په هېڅ ډول پر دې جګړې خوشحاله او منندویه نه شي. ځکه برتانیا ته هېڅ ډول مادي او معنوي ګټه او فایده نه لري. لا دا چې روښانه ده چې د ګڼـو ضـرورونو سبب ګرځي. په دې مساله کې دوه مهم ټکي شته چې په رېښتیا سـره د څېړنـې او یادونې وړ دي:

لومړی: ددې جګړې له امله ټول مسلمانان ایشېدلي او پاخېدلي او قهر ېدلي او غوسه شوي دي [او*] په ډاګه او ښکاره ایټالیا ته د جنایتکار او لاس وهـونکي پـه سـترګه ګوري چې په دې برخه کې ټول مسلمانان ښکاره حق هم لري. ځکه سره له دې چې د ایټالیا حکومت د نړیوالو حقونو ټولې قاعدې، او ټول وضع شوي مـدني قـوانین تـر پښو لاندې کړي [نو*] خورا تعجب دی چې اروپایي دولتونـو د حـق او حقیقـت پـه التزامي کولو کې بې قیدي او بې غوري غوره کړې ده.

ټولو مسلمانانو چې په بمبئي، لاهور، کلکته، لکنهو، او د هندوستان په ټوله لویه وچه، او مصر او نورو اسلامي هېوادو کې اوسېږي[،*] د ایټالویانو پر دې بېځایه کړنو په ډاګه خپله کرکه او ترهه څرګنده کړې ده چې دا هم زما د مدعا د اثبات له پاره چې برتانیا ته په کې د ګټې د نشتوالي په اړه ده[،*] بس دي. په همدغو ځایو کې چې یادونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوه لويې غونډې او ټولنې جوړې شوې [او*] په ډېرو اورنيو نطقونو او ويناوو يې د خپلو زړونو احساسات بيان کړي او په يوه اغېزناکه او له ټګيو پاکه ژبه يې د برتانيا له دولت غوښتنه او هيله کړې چې ايټاليا له خپل دې ناحقه او بې لارې کړنې راوګرځوي.

دويم: دا ده چې ايټاليا د خپل دې ناحقه او ناوړه کړنې له امله دا جګړه يوې بلې بڼې او شکل ته اړولې [او ورسره يې*] اسلامي احساسات راخوځولي او ولوله ييز کړي دي چې له هغې سره يې دا جګړه (د اسلاميت او نصرانيت) جګړې په بڼه راڅلولې ده، حال د اچې د وېرې او اندېښنې اصلي ځای هم همدا ټکی دی.

په تېره بيا د ايټاليا د جنګي بېړيو پر بازوګانو د راځړولو له پاره د پاپ له خوا د خپلو تسپو [تسبيحو*] استول په رېښتيا چې د هېښېدنې او ترهېدنې سبب بلل کېږي. هغه پادريان چې د پاپ استازيتوب کوي د طرابلس کلا پر دېوالونو يې د صليبي بيرغونو د ټومبل کېدو مبارکي پاپ ته ويلې ده. په دې هم بسنه نه ده شوې [،*] څه موده وړاندې په لندن کې د ايټاليا په سفارت کې يو جشن جوړ شوی [او*] ډېرې ايشېدلې خبرې يې په کې کړې دي چې په دې ډله کې د (اروپا) له لويې وچې د تُرکانو شړل او د يهودانو په ښېر د ځمکې کُرې نورو برخه ته خپاره واره کول په کې ياد شوي او ښېړل شوي دي چې دا خبرې له چټياتو او لېونتوب پرته بل څه نه دي.

له هغو کسانو چې د برتانيا ګټې سپېڅلې بولي، او د هغوی دفاع او ساتنه د ځان له پاره يوه پاکه دنده بولي ددې ټکي په پوښتلو اړ کېږم چې: «آيا ددې حالت پای او پايله د برتانيا له پاره ښه او نېک بولئ او که نه؟»!

په داسې حال چې د برتانيا دولت ځان د يوه خپلواکې پلوي دولت او ولس په توګه ټولو ختيځو هېوادو ته پېژندلی دی، او ځان يې هر مهال په حق او حقانيت مشهور کړی دی نو څنګه کېدای شي چې پر دې ناحق او رذيل حالت غلی پاتې شي؟ او که پوښتنه وشي چې «که چوپتيا يې غوره کړه نو څه به وشي؟» په ځواب کې يې وايم چې د برتانيا چوپتيا ناشونې ده ځکه د برتانيا دولت د نړۍ د (۴۰۰) ميليونو وګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن او آمر دی چې ځلورمه برخه یې مسلمانان دي. او دې مسلمانانو له اوږدو کلونو د ختیځ او لوېدیځ ترمنځ د یوه ټینګ تړاو له پاره هلې ځلې کړې دي، او ددې دوو خواوو د مینې او محبت د ډېروالي له پاره یې هڅې او غیرت کړی دی. نو که د برتانیا دولت چې د ټولو مسلمانانو له نظره تر ټولو دولتونو خورا اوچت او ډېر حقپال ګڼل کېږي[،*] د ایټالیا ددې خیانت په وړاندې څه ونه وایي نو ځان به یې پخپله تر پښو لاندې کړی وي. نو ځکه ددغو ښکاره دلیلونو له مخې چې وړاندې شول بویه چې د برتانیا دولت له خپلو جنګي بېړیو سره په مېړانه راوړاندې شي او دا کار پای ته ورسوي. او په دې ډول روښانه کړي چې نصارایان حق او حقیقت ته ارزښت ورکوي او د کمزورو د لاندې کولو خیال نه لري. د وجدان، انصاف، انسانیت غوښتنه هم همدا ده.

[دا مطلب چې د پېښو [خبرونو] په برخه کې راغلی اصلاً مقاله ده او ځکه یې یوه کاپي هغه ځای ته هم ولېږدول شوه]

»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»

ډاګ [پوسته]

یو روښان او ځلاند ټکی چې د اوسني مهال پر هسک وړانګې ښندي[،*] د ډاګ ټکی دی. ډاګ او ډاګخونې اوس مهال د مدنیت په غوړولو کې خورا ډېره ونډه لري.

دا څو جوتې او ښکاره ګټې یې بیانولی شو چې ووایو که ډاګ نه وای[،*] او که وای خو سمه قاعده او سمبالښت یې نه درلودای[،*] دولتې پولیتیک یعنې سیاستونه د بیخبرې په ډنډ کې ایسارېدل [او*] دوستانه مکالمې، سیاسي مخابرې[،*] اقتصادي مذاکرې او نور له یوې مخې ګډوډېدل.

د سوداګرۍ نړۍ پر داسې یوه ناوړه حالت کېوته چې د سوداګرو د دیوالي کېدو [افلاس] اعلان به لکه د کوچنیانو د نانځکو په څېر وای. هو! ځکه که سوداګریز شریکان د ډاګ په مټ د سوداګریزونو مالونو او څیزونو د څرنګوالي، او د بیې د ختلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا لوېدلو او نورو خبر ورنه کړي، او په ړنـدو سـترګو پېـر او پلـور، او لېـږد رالېـږد وکړي[،*] له زیان پرته به بل څه په لاس ورنه شي.

او لنډه داچې ډاګ د یوه هېواد د هوساینې، او شتمنۍ، او نېکمرغۍ پـه وسـیلو کـې راځي. د ډاګ په ګټو کې به یو وړوکی شاعرانه ټکی هم ورګډ کړم وبه وایم: که ډاګ نه وای نو د یوه بېلتون وهلي[،*] غملړلی له یار بېل شوي مین د بېلتانه لیک به د صـبا کوم باد او د کومې کوترې وزره تر غمشریک یاره رساوه؟......

که څه هم ټلګراف په چټکتیا او ژر رسونې کې تـر ډاګ پـه ځلونـو ګټـور دی، خـو ټلګرافي مخابره د ډاګ تر مخابرې تنګه ده چې ډېر څه په کې نه ځایېږي. څرنګه چې دلته مو د بحث موضوع ټلګراف نه او ډاګ دی[،*] نو ځکه به تر دې وروسته بیـا پـر ټلګراف خبرې وکړو، او تر هغه وروسته به پر لېږدوونکو وسایلو یعنې چټـک تلونکـو شیانو لکه اورګاډي، او موټر او ګاډۍ چې د ډاګ د لیک رسونې د آسـانولو یـواځینۍ وسیله ده[،*] خبرې وکړو. اوس یو څه د خپل ګران هېواد د ډاګ پر مخینې او اړوندو مسالو تېر ېږو او وایو چې زموږ په هېواد کې زمـوږ زړونوتـه د رانـژدې نېـک خویـه شهریار اعلیحضرت تر نېکمرغې تخت کېناستنې دمخه د ډاګ چارو ځانګړی نظم نه درلود. آن یو سم ټکټ یې هم نه درلود. که څه هم پوستي ټکټ لومړی ځل د خـدای بښلي امیر (شېر علي خان) د حکومت پر مهال رامنځته شوی، او د زړور خدای بښلي ټولواک (ضیاٴالملة والدین امیر عبدالرحمن خان) په پرتمین سلطنت کې په یوه بله بڼه اصلاح شوی او خپور شوی دی[،*] خو کومه ښکلا او نظم چې پوستي ټکټونو تـه زموږ د پرمختګپال ترقي غوښتونکي هوښیار اعلیحضرت ټولواک په دې پېر کې پـه برخه شوی[،*] زموږ د لوړ متبوع دولت په یوه مخکني ټکټ کې هـم نـه دی لیـدل شوی[.*] هغه رنګارنګ او له هنره ډک ټکټونه چې په همایوني نېکمرغـه پېـر کـې رامنځته شوي[،*] نه په انځورونو او نه په لیک او نه د جوړښت په بڼه او نه په ظاهري ښکلا کې د متمدنې نړۍ له نورو ټکټونو هېڅ لږوالی نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سملاسي د افغانستان د لوړ سلطنت په ډاګ خونو کې اووه ډوله ټکټونه کار بړي: يو مروج ټکټونه دي چې په کوچنی کچه په دريو بڼو جوړ شوي[:]، يو يې د يو مثقالي ټکټونو له پاره چې يوه عباسی بيه لري او بڼه يې لاجوردي ده. دويم يې د عادي دوه مثقاله ليکونو له پاره دي چې بيه يې دوه عباسی او رنګ يې زرغون دی. دريم د درې مثقاله عادي ليکونو له پاره دي چې يوه روپۍ بيه او قهوه يي رنګ لري.

د ټکټونو دويم ډول د پارسل يعنې امانتونو له پاره دی چې تر هغوی لږ څه په لويه کچه په دريو رنګونو جوړ شوي دي.[:] يو د هغو پارسلونو له پاره چې يو خورد وزن لري[،*] بيه يې يو قران [نيمکه] او رنګ يې زيره يي دی. دويم يې د هغو امانتو له پاره دي چې له يوه خورد پورته تر نيم پاوه وزن ولري. د هغو بيه يوه روپۍ او رنګ يې طلايي وزمه دی. دريم د هغو امانتو له پاره دي چې يو پاو وزن لري. بيه يې دوه روپۍ او رنګ يې سور دی. سربېره پر دوی يو بل ډول ټکټ هم رامنځته شوی چې يوازې د دولتي اړوندو چارو ليکونو ته ځانګړی شوی دی.

د ډاګ يو قانون هم د همايوني اعليحضرت په لوړه اراده چاپ او خپور شوی چې د ډاګ او ډاګ خونو چارې يې تر يوه ډېر سمبال نظم لاندې راوستې دي. نو ځکه ويل کېږي چې د افغانستان په خدای ورکړي دولت کې هماغسې چې زموږ زړونو ته د رانژدې اعليحضرت ټولواک په نېکمنرغه پېر کې د پرمختګ او تمدن خورا ډېرې نښې را ښکاره شوې[،*] د افغانستان د لوړ دولت د ډاګ چارو سمبالښت هم ددې (سراجيه پېر) د پرمختګونو له خورا ګټورو ښېګڼو څخه ګڼل کېږي چې پخوا نه و.

په دې برخه کې کوم خدمتونه چې عزتمند (حسن حلمي افندي) طرابزوني د ټکټونو په طرحه او د ډاګ د قانون او نورو اړتياوو په چمتو کولو کې د همايوني فرمان له مخې ترسره کړي[،*] په حقه چې د ستاينې او پېرزو وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پرمختګپال او عدالت خپروونکي اعليحضرت پاچا دا مهال د روپيو د سکې او د خپل لوړ شاهانه دولت د نورو مروجو وسيلو د سمولو هوډ هــم کــړی او فرمــان يــې ورکړی او دغه افندي يې د وسايلو پر چمتو کولو ګومارلی دی.

حضرت منان څښتن موږ د افغانستان خلکو ته دداسې يوه پوه او پرمختګپال پاچا تر سيوري لاندې د راحت او نېکمرغۍ هوسايي را په برخــه کــړې چــې د پرمختګونــو شاهانه عصر ته يې د افغانستان د تېرو پېرونــو رخــه [حســد] راڅــي[.*] د دوی د شاهانه تخت کېناستنې له برياليۍ ورځې راهيسې کال په کال، مياشــت پــه مياشــت [او*] ورځ په ورځ د يوه نوي پرمختګ نښه او د نوي مــدنيت ښېلګــه د دوی تــر لاس لاندې شاهانه مملکتو کې راڅلېږي چې (سراج الاخبار) به انشاءالله تل خپل لومړني مخونه د هغوی د يادونې او ذکر په ګاڼه پسولي او درنښت او وياړ به تر لاسه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټېلیفون او موټر

یو دوه لنډ ټکي! چې یو یې له څلورو او بل یې له پنځو {پښتو کې له اوو} او بل یې له څلورو تورو جوړ دی، خو د مدني نړۍ په دغو دوو نویو ټکو کې څومره ګټې نغښتې دي! د مدني اختراعاتو په دغو دوو اغېزناکو آثارو کې د واټن لېرې والی یې د واټ د وهلو په زور له عالمه لېرې کړی او د انسان غږ یې دومره لوړ کړی چې له لېرې واټنو او لارو څخه د یوه غږ بل ته اوروي.

له هغو ګټو چې ټلګراف یې رسوي، سترګې نشي پټېدای. د ټلګراف سیمانو لکه د غنې جال د ځمکې مخ نیولی دی. آن د چاپېرو سمندرونو تل یې هم د یوه اوسپنیز جال په بڼه اړولی که چېرې هغه توري چې د نړۍ ټلګرافونه یې هره ورځ له ختیځ نه لوېدیځ او له شمال نه جنوب ته استوي- راستوي، و شمېرو نود حساب علم به یې د شمېر وس ونه مومي او ددغه شمېر لپاره به نوم او عدد ونشي موندلای. خو په ټلګراف او ټېلیفون کې توپیر دادی چې ټلګراف دمخابرې او ټېلیفون د مکالمې وسیله ده. که مکالمه(خبرې) له مخابرې (لیکتورو له استولو) څخه ارزښتمند نه وای، نو به بویلچې "المکتوب نصف الملاقات (لیک نیم لیدن دی) یا دا چې "المخابره نصف المشاهده" (لیکتوري استول نیم لیدل دي).

بر ښښنا د دوو تنو د افادې د حرکاتوځرنګوالی او ټکي او خبر د لید شېبو په چټکتیا د لیک او کتابت په بڼه رسوي چې د بر ښښنا دا صنعت پ ټلګراف کې رابر ښښي. او په عجیبې چټکۍ سره له لېرې واټنو څخه د یوه تن له خولې نه راوتلې خبرې په همدغه بڼه او ټکي په ټکي دبل د غوږ پردو ته په مقناطیسي ټېلیفون کې راڅرګندېږي.

ځکه نو په ټېلیفون کې د بر ښښنایي صنعت مهارت ډېر کار بدلی دی، ځکه چې ټېلیفون له د لیک له منځګړیتوب پرته او د یونکي د خبرو د بڼې له اړولو پرته په هماغه بڼه او ټکي په ټکي د اورېدونکي د غوږ پردو ته رسوي او په خپلې دې چټکۍ سره یې له ټلګراف نه میدان ګټلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلو رېل (اورگاډي) او موټر ته: په اورگاډي او موټر کې هم چې ددې مدني پېر لـه نويو اختراعگانو څخه دي، يوه ځانگړې او يوه عامه ځانگړنه رابرېښي.
د اوسپنې پټليو د نرۍ د مخ ډېرې وچې د اوسپنې په يوه جـال کـې رانغښـتي دي. اورگاډي چې کومې گټې مدني نړۍ ته رسولي، د يادولو اړتيا نه لري. د اورگاډي ډبـې (واگونونه) ډېر وگړي او مالونه په ښه چټکتيا سره له يوه ځايه بل ته لېږدوي چې پـه دې ډول سره يې له عامو گټو څخه سترگې نشي پټېداى.
خو راځئ اوس داسې وبولو چې په يوه ښېرازه او زرغونه دره کې چې بهاندې اوبه لري او يا په يوه هواره او زرغونه ښېديا کې يو پوخ سړک غزېدلى او پر دغه سړک شپږ يـا اووه موټرې چې د يوه خصوصي اورگاډي د ډبو هومره کېږي، پـه ښېسـارې چټکتيـا روانې دي. په هر موټر کې پنځه شپږ تنه ناست او د زړه خواله کوي او هم د برېښنا په چټکتيا واټنونه رالنډوي او د شاوخوا ښکلو منظرو له ليدلو خوند اخلي.
که څه هم د اورگاډي د لومړۍ درجې ډبې کې د "فيتن" يا "ليندوى" موروونو پرتلـه د هوسايۍ آسانتياوې بشپړې او ډېـرې دي، خـو زرځلـه افسـوس دى چــې د دغــې هوساخونې واک د هغو څلورو پنځو تنو په لاس کې نه دى چې ددغې خونې څښتنان بلل کېږي. په داسې حال کې چې د ليدنې او گرځېدنې واک پخپله د سپرليو په لاسو کې دى. نو که چېرې د اورگاډي پر عمومي ارزښتونو سترگې نشي پټېداى، موټر هــم ځينې داسې ځانگړي کمالونه لري چې د هېرولو نه دي.
ددې مدني پېر دا دوه اثره يعنې ټېلېفون او موټر هم د اعليحضرت اميــر حبيــب الله خان سراج الملة والدين د واکمنۍ پر مهال د افغانستان په لوړ دولت کې د پرمختگ د نورو نښو په څېر د گټې او خير رسونې ډگر ته راوتلې دي.
لومړۍ ځل مبارک ارگ او د پلازمېنې حکومتي ادارې د ټېلېفون پــر مــزو ونښــلول شوې چې چارې يې چټکې او آسانې کړې. تر دې تجربې وروسته د ټولواک پرمختگ غوښتونکی نظر دغې گټورې وسيلې ته ورواوښت او په درې څلورو کلــو کــې يــې د جلال آباد لوی ولايت، د لغمان {لمقان} "سراج کلا"، د کوهستان ولايت جبل السراج او د پغمان {پمقان} ښايسته کلی له مبارک ارگ سره دټېلېفون پـه مـزو ونښــلول شول. او هيله ده چې زموږ د لوی او ترقي غوښتونکي ټولواک له برکته، دده د شاهانه هېواد نور ولايتونه هم په دغو حياتي مزو ونښلېږي او د هېوادو تــولې ســيمې د يــوه مينه ناک محفل بڼه غوره کړي، {داسې} چې د شاهانه هېواد د لېرو سيمو وگــړي د يوه مينه ناک محفل په څېر يوه له بل سره د زړه خواله وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چتکو موټرو راتگ هم د سراجي پېر له پرمختگونو څخه دي چې زمـورِ سـپېڅلي هېواد ته د پرمختگ د خپربدو په دې پېر کې را رسېدلي چې تفصيل به يې که خدای کول د سراج الاخبار په راتلونکو گڼو کې د نظر د خاوندانو پام ته وړاندې شي.

زمورِ ستر او گران ټولواک په خپل شاهانه هېواد کې د ټېلېفون د مزو په غزولو سره د پرمختگ او تمدن يو لوی واټ پرانستی چې لويې گټې او بېشـمېره ښـېگڼې يـې د مدني نړۍ له قدر پېژندونکو څخه پټې نشي پاتېدای. پـر هغـو گټـو سـربېره چـې ټېلېفون يې سوداگرۍ او سياست ته رسوي، په هېود کـې يـې داسـې يـو روحـاني نژدېوالی هم راوستی چې د جسم لېرې والی يې له منځه وړی دی. ددغې وسيلې پـه مرسته د جلال آباد ښار چې له کابل څخه نژدې پنځوس کروه واټن لري، يـو لـه بـل سره غږېږي او خبرې کوي. چټکې موټرې هم د پېښور او کابل ترمنځ د دولسو ورځو واټن چې نژدې سل کروه کېږي، په اتو يا لسو ساعتو کې وهي. او سره له دې چـې د مدنيت دا دوه وسيلې لا هم د ځينو لپاره ځانگړې دي او ټول يې نشي کارولی، خـو د ښار په زړه کې د ټېلېفوني مرکزونو په جوړېدو سره چې د اورېدو له مخې يې کارونه د پيل په درشل کې دي او د "موټري شرکت" د گاډو په رارسېدو سره چې دغه شرکت د ټولواک په لاسنيوي جوړ شوی او تفصيل يې وروسته راتلونکی دی، که خدای کول دا دوه گټورې وسيلې به په شاهانه هېواد کې د خبـرو او مخـابرې او تـگ راتـگ او سوداگرۍ په برخه کې عامو وگړو ته ستر چوپړ وکړي.
پر مورِ ده چې د خپل سپېڅلي او گران ټولواک د اوږده عمر او روغتيا دوعـا د ايکـې يوه ځښتن دربار ته وکړو او غوښتنه وکړو چې پاچا په خپل پاچايي همـت اوغيـرت سره د خپل شاهانه هېواد او ملت د پرمختگ او رېښتوني مدني ترقۍ لپاره پېرزوينې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل

هغوی ته چې د افغانستان پر جغرافیایي موقعیت تر څه ځایه پوهېږي، پټه نده چې زموږ د ګران افغانستان سپېڅلې خاوره د منځنۍ آسیا یوه لویه ټوټه جوړوي او د خپل آزاد سلطنت، یو والي او مذهبي ګډوالي، پرتم او ودې له پلوه په مرکزي آسیا کې یوه لوړه مادي او معنوي درجه لري او د ځکمني موقعیت له پلوه هم ډېر پورته او لوړ پروت دی.

ددې سپېڅلې خاورې څرنګوالی لکه د یوه لوړ بام دی چې د مرکزي آسیا په لوېدیځه خوا کې پرته ده. دا بام له شمال ختیځې خوا څخه د هندوکوه یا په بل نامه د "هندوکش" او له لوېدیځ پلوه د "بابا غره" له لړیو او د غور له غرونو سره چې لوېدیځ پر لور غزېدلي پراته دي، تړلی دی. په ختیځه خوا کې ورو ورو ټیټ شوی، له "سلیمان غره" سره چې له شمال څخه د جنوب پر لور غزېدلی دی، تړاو مومي.

له دې لوړ او ستر بام څخه دوه کږې سطحې جوړې شوې چې د افغانستان ټولې اوبه له همدې کږو سطحو څخه بهېږي. له دې کږو (مایلو) سطحو څخه یوه د جنوب او جنوب لوېدیځ پر لور را کوزه شوې چې ټولې هغه اوبه چې د هېواد له ختیځ او شمال څخه را بهېږي، دې کږې سطحې ته راکوزېږي او د "زرې" یا "سیستان" ډنډ {جهیل} ته تویېږي. په هغو سترو سیندونو کې چې دا جنوب لوېدیځه حوزه یې جوړه کړې او د "زرې" ډنډ ته تویېږي، د "هلمند سیند" راځي.

بله کږه سیمه د کابل حوزه ده چې ختیځ پلو د "هندوکش" او "سپین غره" تر راغلې ده. هغه ډول ډول او چټک بهېدونکي رودونه چې د "هندوکش" د غرونو له لړۍ څخه د ډاروونکو او بوړنوونکو درو له منځه رابهېږي د "پنجشېر" ، "غوربند" او نورې اوبه له ځانه سره رانغاړي او د "دوآب" په نامه سیمه کې، د کابل له اصلي رود سره ګډېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو لوی سیند ترې جوړېږي چې د "ننګنهار" {ننګرهار} په نامه د "مشرقي" لـه لـوی ولایت څخه تېرېږي او پېښور ته نژدې له اټک سره ګډېږي او د سند په حـوزه کـې سمندر ته لوېږي.

د ابل دې لوری سیند د "ننګنهار" ستر ولایت په منځ دوه کړی، چې د "جـلال آبـاد" لوی حکومت {لويه ولسوالي} یې پر یوه خـوا د "لمقـان" {لغمـان} د سـیمې لـوی حکومت یې پر بله خوا پرېښی دی. ددغو دوو ولایتو ترمنځ له سین څخه د خلکـو او څارویو تېرېدل په جالو او بېړیو کې شونی کېږي. که څه هم کله کله په ځینـو ځـایو کې سین پر خپل سر د تېرېدو لار ورکوي، خو دغه ګودرونه له خطر او وېـرې څخـه تش نه دي. د جالو او بېړیو د تېرېدو سیمه هم معمولاً" په درونټه کې وي چې له جلال آباد ښار څخه نژدې یو نیم ساعت واټن لري.

د درونټې دا سیمه د خلقت له عجایبو څخه یو ځای دی چې د طبیعت فرهاد په خپلې پیاوړې ترخځې {تېشې} سره له ترو ډکې دوه غرنی توټې په یوه شیرین {خواږه} او زړه راښکونکي ډول دوه ځایه کړي او د کابل د لوی سین اوبو ته یې د هغو له منځه د تېرېدو لار ورکړې ده.

له همدې کبله وه چې زموږ سپېڅلي واکمن (سراج الملـة والـدین) او زمـوږ پـوه او دینپالي ټولواک د درونټې په همدې سیمه کې یو پرتمین بې ستنو اوسپنیز پل جـوړ کړی چې ساری به یې د هېڅ نړیوال ګرځندوی سترګو په منځنۍ آسـیا کـې نـه وي لیدلی.

داسې دوه غرونه په نظر درولئ چې د دوو ډېرینو دیوالو په بڼه د طبیعت معمار له دوو خواوو هسک درولي وي. ددغو دوو حیرانوونکو دېوالونو په منځ کې یو لوی او ژور رود په خورا کرارۍ سره ته وا چې ډنډ دی، بهېږي. دغه تنګی چې که "آبنا" هم وبلل شي پر ځای ده، نژدې نیم میل اوږد شوی چې که یو څوک ددې دوو حیرانوونکو طبیعـي دېوالونو په منځ کې ددې تنګي په خوله کېږې بېړۍ ورګډه کړي، نو ځان به ورته په یوه بله دنیا کې وبرېښي د خلقت د رنګارنګو چارو دې کوډګریو ته به یې ګوته پر غـاښ شي او د حیرانتیا په دې نړۍ کې به یې بې اختیاره د "هـوو" یـوه چیغـه لـه خـولې راووځي چې ددغه "هوو" انګازه به ددغې زړه وړونکې درې په ترو کې زرګونه نـورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیغې راوزېږوي او سړي ته ددغه حالت په لیدو او ددغو انګازو په اورېدو د خوښۍ او سرمستۍ یو حالت پیدا کېږي.

په زړه مې دي چې د ۱۳۲۴ کال په لومړیو کې له بختور سلطنتي پوځ سره یو ځای په همدغه سیمه کې چې اوس پرې د "درونټې" ستر پل درول شوی، له جلال آباد نــه د "لمقان" پر خوا اوښتو. خو څه اوښتل! یو لوی پاچایي پوځ و چې پلي او سپاره عسکر، توپخانه او ورسره مله پلي او سپاره پوځیان پکې راتلل او شمېر یې نژدې پنځه - شپږ زرو سړیو، او شپږ - اووه زره دواب (؟) او څارویو ته رسېده. د اوښتو لپاره لــه جــالې پرته بل هېڅ نه و. جاله له شنازو (ډکو شــویو مشــکونو) څخــه جــوړه وي او پنځــه ویشت- دېرش شنازونه یې په لرګیو او تختو سره یو له بل سره نښلولي او پر مخ یې د تختو یوه سطحه (ماسدیر؟) جوړه کړي وي چې سړی له اوبو پورې باسي.

اوس نو تصور وکړئ داسې یو څپاند سیند او دومره ګڼ او لوی پوځ او د اوښتو دومره عجیب او غریب وسایل!

دغه ډول راته په زړه دي چې زموږ سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک پر یوه لویه ډبره چې اوس پرې د درونټې د پرتمین پله بنسټ ایښودل شوی، ناست و او د خپل ســلطنتي پوځ د اوښتو ننداره یې کوله. د پوځ تر اوښتو وروسته چې د سر له زیان پرته تر سره شول، زموږ زړور او سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک دغه ځای ته بیا د مهربانۍ یــو نظــر ورستون کړ او د خپل لوړ نوراني حضور حاضرینو ته یې وویل:

"د ښښتن په غوښتنه به مې په کلک هوډ، د تېرېدو په دې ګران ګــودر کــې د خپــل رېښتوني ولس د اوښتو - راوښتو د لارې خنډونه له لږ مهال وروسیته لیرې شي."

هغه مهال ددغه نېکمرغه پاچا د تخت ناستې څلورم بختور کال و. پروســږکال چــې کله په موټر کې له ټولواک سره پر پله د ګډې تېرېدنې نېکمرغي را په برخه شوه، نــو هغه ځای ته مې ور وکتل او درې کاله دمخه له هغــه څخــه وېروونکــې او خطرناکــه تېرېدنه مې هماغه شېبه را په زړه شوه او بې اختیاره مې ددې خبرې پر رېښــتینولۍ اعتراف وکړ چې "د ټوالواکانو خبرې د خبرو ټولواکانې دي" (کــلا م الملــوک ملــوک الکلام). او د خپل سپېڅلي ټولواک له حکمته ډکې هغه خبرې را په زړه شوې، دده د سپېڅلو شاهانه ټکو ستروالی او پرتم مې په یوه بې ریا دوعا کې یاد کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتي پل د درونتې په نامه درې په بهرنی خوله کې په څلــورو پــولادي منــارونو باندې په اتو رسيو کې پر هوا ځوړند ساتل شوی دی. دوه ډېرې پياوړې ستنې (پايې) چې له سمنټو او ډېرو او لويو اوسپنيزو ميخونو څخه جوړې دي، يوه د سيند پر دې او بله پر بله غاړه درول شوې دي او پر دغو ډېرو پياوړو ســتنو دوه ډېــر لــوړ ښــکلي مشبک {په تزييني ليکو ښکلي شوي) پولادي منارونه د سيند پر دې خوا او کټ مټ همداسې دوه نور پر هابلې خوا جوړ شوي چې دا ټول پل له دې ټول اوسپنيز ستروالي سره همدې دوو ستنو او او څلورو منارونو په اتو پولادي رسيو کې نغښتی او پــر هــوا پورته کړيدی. ددې پله اوږدوالی چې د Suspension Bridge (د ځوړند پلــه) لــه ډول څخه دی، ۳۰۶ فوټه { ۹۳متره} او د پله پر مخ د سړک پسور ۱۰ فوټه {درې متــره} دی. ددې گټور پله انجنير ښاغلی هاليډی انگريز و چې په حقه يې د مسلک له مخې د صنعت ټول مهارتونه پکې کارولي دي.

پر کابل سيند ددې پله د ترنې په اړه د ټولواک پېرزوينه سربېره پر دې چې زرگونــه سياسي، سوداگريزې او پوځي گټې لري، د رېښتيني ولس د وگړو لپاره يې د تېرېدو- راتېرېدو زرگونه آسانتياوې هم چمتو کړي چې زړونو ته د نژدې او مهربان ټولواک په حق کې د کايناتو د هستوونکي خالق درگاه ته زرگونه زره گرځنده وگــړي بــې ريــا دعاوې کوي. سراج الاخبار هم د زړه له کومي او د روح له رېښتينولۍ، له لوی ښښتن څخه د خپل دې ترقي غوښتونکي سپېڅلي پاچــا د اوږده ژوندانــه او روغــې ســتې غوښتنه کوي چې ډېر کلونه خپلې پانې د دوی د شاهانه مدنيت غزونې او ودانپــالنې په يادولو سره ښايسته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي مصاحبه

د هند چاپ «ایډیوکیټ» ورځپاڼې چې په انګرېزي راوځي او خپرېږي، د سراج الاخبار په اړه یوه اوږده مقاله لیکلې، چې موږ یې پر ځینو فقرو یـو څـه تفصـیل او شـرحه وړاندې کوو:

«اټکل دی چې د کابل نوې ورځپاڼه به د هند د مطبوعاتو په څېر آزادي تر لاسه نشي کړای- یعنې هغه آزادي چې د اعلیحضرت امیر صاحب قدرت ګډ وډ کړی شي.»

ددغې ورځپاڼې دا فقـره ددې خبـرې ښـکارندویه ده چـې د ورځپـاڼې خبریـال د افغانستان د ستر اعلیحضرت ټولـواک د قـدرت پـر څرنګـوالي او زمـوږ افغانـانو د دینپالنې پر رېښتینولۍ او اخلاقو سم نه پوهېږي او خبر نه دی. نو ځکه مو وړ وبللـه چې ددې حالت او حقیقت په اړ یو لنډ معلومات وړانـدې کـړو: د اعلیحضـرت امیـر صاحب قدرت داسې شی نه دی چې د کوم خبریال د قلم څوکه یا د کومې خپرونـې پاڼې یې مخه ونیسي یا یې ګډه وډه کړي. ځکه چې پخپله ټولواک ذات اعلیحضـرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان د اسلام یو پاچا دی او د افغانستان خاوره لـه اوږدو زمانو راهیسې یو اسلامي هېواد دی. د افغانستان د ولس ډېرئ مسـلمانان دي. تر هغو چې د اسلامیت دا ستر درنښت په دې دریوړ ټکو کې پاتې وي- چې انشـاالله تر پایه به پاتې وي- د افغانستان د اعلیحضرت ټولواک ذات واک او قدرت تـه هـېڅ څیز او هېڅ ځواک زیان نه شي اړولی. ځکه چې د اسلام بنسټ د ښبـتن، د هغـه د استازي او ټوالک پر اطاعت ولاړ دی. د هېڅ مسلمان قلم او د هېڅ مومن زړه او ژبه د خپل دین او مذهب بنسټ ته د زیان اړولو پر لور نه کږېږي او نه راضي کېږي، مګر دا چې د ایمان څښتن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې فقرې وروسته ليکي: «شونې ده چې دا ورځپاڼه تر يو څه مهال وروسته آزادي تر لاسه کړي (لکه په ايران کې چې له مشروطه حکومت نه وروسته وشـــول)، خـــو د آزادۍ د مخنيوي له پاره د کابل قوانين د هند تر قوانينو کلک او اغېزناک دي».

د ايډيوکېټ ددې فقرې په ځواب کې وايو: د ښتن زرځله ستاينه چې سراج الاخبار يوه آزاده ورځپاڼه ده چې د يوه ډېر آزاد ټولواک تر معارفپال سيوري لاندې يوه خورا آزاد ملت ته په يوه خورا آزاد هېواد کې د پوهې او پوهنې ځلاوې خپروي. که آزادي د الهي حقونو او نواميسو خوندي کول، د محمدی صلی الله عليه وسلم د غرا شـــريعت، دولتي او ملي خپلواکۍ ټينګوال او د پرديو حکومتو له مرييتوب نه ځان ســـاتل وي- چې له آزادۍ نه د مسلمانانو اصلي اخيستنه همدا ده- نو لله الحمد افغانستان يې په خورا بشپړه بڼه درلودونکی دی. خو که د آزادۍ موخه د انسانانو په «لائل والـــي» [؟] کې وي او د هېواد څپ ځپانده کولو او خوځولو او د ولسي افکارو ګډوډولو تـــه آزادي ووايو، نو له دغسې يوې آزادۍ نه د رېښتوني ساتندوی او مرتسندوی ښتن لور تـــه پناه وړو. په ايران کې بې بنسټه ګډوډې او مشروطه حکومت د افغانستان له پاره نـــه يوازې يوه بېلګه نه ده چې د عبرت درس دی. نژدې څلور کاله کېږي چې له ويجاړۍ او څپ ځپاندۍ پرته ددغې آزادۍ بله ګټه چا ونه ليده. خوندي لارې يې نا امنه شوې؛ هوسايي او سوکالي يې ګډه وډه شوه؛ په هېواد کې يې د پرمختګ او تمدن يوه نښـــه هم رامنځته نه شوه؛ او په پای کې يې نتيجه داشوه چې پردي حکومتونه پرې يرغـــل وروړي. په داسې حال کې چې د ايران وګړي د افغانانو پـــر تلـــه زغـــم لرونکـــي، بـــې خوځښته او پاسته دي او د لوستو کسانو شمېر هم په کې تر څه ځايه ډېر دی. لاسَمَحَ اللهَ اَعُوذُ بالله! که دا ډول واهي او بې بنسټه افکار افغانستان ته رامات شول، د کايناتو له مخ نه د افغانستان له ورکولو پرته به بله نتيجه ونه لري. ځکه د افغانـــانو غـــاړه نـــه ايښودنه، تند خوی او اورپکی مزاج به د هغوی له ناپوهۍ او بې خبرۍ ســـره لاس يـــو کړي او تر هغو چې خبر بړي، ځان او وطن به يې په سين لاهو کړی وي. هغه قلم چـــې ددې ډول فتنې او فساد په برخه کې خوځېږي، او ليکنې کوي، د خپل ملت او هېـــواد غليم به وي، چې الحمدلله هغه قلم چې سراج الاخبار راباسي، د وطن مـــين، د ملـــت خواخوږی، ټولواک ته صادق او داسې يو قلم دی چې يواځينی مسلک يې ملت تـــه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ټولواک د ګرانښت او زړه سوي ښکاره کول، د ولس په زړه کې د وطن او پاچــا د مینې ځایول او د وطنوالو ویښول او تر شونې کچې د هغوی په خبرولو کــې هڅــه او هاند دی.

د ایډیوکېټ خپرونه، وړاندې وایي: «پر هنــد د کمپنــۍ د واکمنــۍ پــر مهــال چــې مطبوعاتو پر حکوکت نیوه کې کولې او د کمپنۍ حکومت نیوه کــې ځــان تــه زیــان رسوونکې بللې، نو اعتراض کوونکي تل زندانو ته استول کېدل. په داسې حال کې چې په افغانستان کې سزاوې تر دې هم سختې دي.»

په دې فقره کې، سره له دې چې زموږ ملګرې [خپرونه] ځان په ښکاره زموږ سپېڅلي متبوع حکومت ته خیر غوښتونکې او لارښوونکې بر ښيي، خو ورسره ورسره اشــاره دې ته ده چې حکومت پر سراج الاخبار بدګومانه کړي او له منځه یې یوسي او په دې وینا کې یې د ښکاره او پټ نیت (د اسم او مسمِی) ترمنځ توپیر بر ښيي.

هر څه چې دي، له دې به تېر شو او دا به واورو چې وایي: «که څه هم دا نوې خپرونه د لومړنیو زده کړو له پلوه ګټوره پر بوزي او د افغان ولس د فکري ودې له پاره چې نــیم وحشیان (!) دي، په زړه پورې بلل کېدلی شي، خو موږ دا خپرونه د افغانستان لومړنۍ خپرونه نه شو بللی».

اوس نو که افغان ولس نیم وحشي بولئ نو ایټالویانو ته څه وایاست؟ البته چې هغــوی خو متمدن بلل کېږي! ځکه چې د اروپا په سترو ځواکونو کې راځي او په اروپا کې بــه له بشپړ تمدن پرته بل څه وي؟

افغان ولس هېڅکله هم، نه په کورنیو شخړو او نه له پردیو سره په جګړو کې انسانان ژوندي په اور نه دي سوځولي؛ د ښځو تیونه، لاسونه او پښې یې پرې کړي او پــه دې دول یې هغوی وژلي نه دي؛ نا بالغه کوچنیان یې نه دي وژلي؛ ناحقــه یــې پــر پــردو ملکونو تېرى نه دی کړی؛ که بل تېرى کړی یوازې یې د ځانونو دفاع ته وردانګلي دي؛ عجیب وحشت! غریب مدنیت!!

تر هغو چې د طرابلس پر مسلمانانو د ایټالویانو له خوا راغلی وحشت د یادونو له پاڼو پاک شوی نه وي، شرم دی چې څوک د مدنیت او انسانیت نومونه اخلي. [داسې چــې ده] ټول بشریت یا بشپړ وحشي بلل کېږي او یا نیم وحشي والِسلام!

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ايډيوکېټ» چې سراج الاخبار د افغانستان لومړنۍ ورځپاڼه نه بـولي، دليـل يــې دا راوړي چې ګواکې پنځلس کاله د مخــه د خــدای ښښــلي او جنــت تــه تللــي پاچــا اعليحضرت ضياءالملة والدين [امير عبدالرحمان خان] پـر مهــال لــومړنۍ خپرونــه راوتلې وه او بيا دا هم وايي چې د هغې خپرونې عمر يوازې څو ورځې و او د بنديــدو دليل يې همداسې تت [ګونګ] بيانوي او د خپلو جملو په پای کــې د پــنځلس کالــه مخکنۍ خپرونې د بندېدو پر دليل داسې ليکي: «وايي چې افغان ملايانو د ورځپــاڼې راوتل د پيرنګيانو دود باله او کرکه يې ترې کوله او داسې يې ګڼله چــې د ورځپــاڼې خپرېدل به پر افغانانو د هغوی اغېز له منځه يوسي».

لومړی به دا ووايو چې پنځلس کاله دمخه د کومې خپرونې په اړه مو معلومات ترلاسه نشوای کړی. له هغو کسانو څخه مو چې په پلازمېنه کابل کې د مطبعې د جوړېدو لــه لومړۍ ورځې همدلته و، وپوښتل، هېچا په دې اړه معلومات نه درلــودل او ددې ډول خپرونې شتوالی يې رداوه. که په پام کې هم وه چې راووځي، پر هغه مهال د خپرېدو ډګر ته نه ده راوتلې. او[له بلې خوا] زموږ د ګران هېواد درانه عالمان هېڅکله هــم د خپل متبوع دولت د سياسي افکارو خنډ شوي نه دي او نه کېږي.

د افغانستان درنو عالمانو هېڅکله هم د ورځپاڼو راوتل د پيرنګيانو کار نــه دی بللــی. هغه خپرونې چې له پيرنګي هېوادو څخه راځي هغوی ته پيرنګي او هغه چې له مصر او سوريې نه په عربي ژبه خپرېږي، هغوی ته عربي او د ترکيې او فارس خپرونــو تــه ترکي او فارسي وايي او سراج الاخبار ته چې نوم يې د برکت له مخې زموږ د سپېڅلي پاچا له نامي نامه (سراج الملة والدين) څخه د اخيستنې وياړ ګټلی دی، ډېرئ ښه پام لري او په ښه سترګه ورته ګوري، داسې چې له سترو استادانو څخه ځينو په ليکلــې ښه او ځينو په خولې ستاينې هم ورته ويلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشت او مدنیت

د «وکیل» ورځپاڼې د وحشت او مدنیت پر تولې (توازن) یو په زړه پورې بحث کړی او د اسلامي نړۍ د پخوانیو زمانو د وحشت مقابله یې د اوسني مهال د متمدنو هېوادو له تمدن سره په ښه ډول روښانه کړې او وایي چې د اروپاییانو په ادبیــاتو، تــاریخونو او روایتونو کې د مسلمانانو د وحشت په اړه له مبالغې ډکې افسانې راغلي چې د خپلــو متمدنو اروپایي ملګرو د ډاډ له پاره دا منو چې موږ مســلمانان پــه تېــرو زمــانو کــم ظالمان، تېري کوونکي او حشیان وو او د هغوی د تمدن او تهذیب لارویان، خو غواړم د مسلمانانو وحشت او د اروپاییانو مدنیت په لږ تفصیل سره پرتله کړم.

په ۱۳ کال کې حضرت ابوبکر صدیق رضیَ اللهُ عنهُ چې هغه مهال د خلافت پر ګــدۍ ناست و، په شام کې د رومي واکمنو له ناوړه ظالمانه کړنو څخه پــه تنــګ شــو او یــو کوچنی پوځ یې اسلام ته د بلنې په موخه شام ته واستاوه. کله چې پــوځ وخوځېــد، پخپله داحضرت د لښکر له مشر سره چې پر آس ســپور و، یــو میــل پلــی ولاړ او وړ نصیحتونه یې ورته وکړل. کله چې لښکرمشر حالت دا ډول ولید، نو لاس تړلــی یــې داسې عرض وکړ چې ای امیرالمومنین رضیَ اللهُ عنهُ: نور دا حالت زغملی نه شم چې ته به پلی روان یې او زه به پر آس سپور یم. امیرالمومنین رضیَ اللهُ عنهُ و فرمایل چې مه ته کښته کېږه او نه زه سپر بېږم او په رېښتیا چې زه داسې بولم چې د څښــتن لــه پاره پلی خوځېږم. او وروسته یې دا لاندې نصیحتونه واورول:

۱ــ هېڅکله به له چا سره غدِاري نه کوئ،

۲ــ د غلیم له پوځ نه چې څوک وژل کېږي، د بــدن د غــړو د پــرې کولــو پــه څېــر د هغوی له مړو سره به ناوړه چلند نه کوئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زاړه کسان به سره له دې که پخپله یا یې خپلوان په جګړه کې درسره مخامخ وي، نه وژنې،

۴ـ پر ښځو به برید نه کوې،

۵ـ د شیدو بچیانو او کوچنیانو ته به لاس نه وروړې،

۶ـ څاروي به نه څوروې او د وزو او پسونو پښې به نه پرې کوې،

۷ـ اوښان به نه څوروې او که چېرې مو غوښې ته محاله اړتیا پیدا شوه، نو بویه چې په روا ډول ترې یو حلال کړې،*

۸- هېڅکله هم د کجورو (خرما) ځنګل ونه سوځوې او نه زرغونه ونه پرې کړې او نه اور ورواچوې،

۹- آباد ځایونه ویجاړ نه کړې،

۱۰- له غلا او د چا پر مال له تېري ځان وساتې او په یوه خبره کې هم ډار او نامردي له ځانه څرګنده نه کړې.

* [د ورځپاڼې په اصلي متن کې ددې نصیحتونو پرله پسې شمېره له اوومې وروسته مخامخ نهمې ته اوښتې او اتمه غورځېدلې ده. په دې ډول هلته ټوله شمېره یوولسو ته رسېدلې ده.]

دادي هغه قاعدې چې د اسلام ستر خلیفه جګړې ته تر روانېدو دمخه خپل پوځ ته د لارښوونې په ډول اورولې وې او مسلمانانو هم ټولې په هغه جګړه کې ټینګې په پام کې نیولې وې. د خدای د هغه بندګانو حال ګورئ چې که چا به غشی درلود د ایښودو چانټه به یې نه وه؛ که چا به نیزه درلوده، توره به یې نه وه؛ که توره به وه ډال به نه و؛ د ونو څانګې به یې رانیولې او غشي به یې ترې جوړول او نه یې زغرې اغوستلې او نه جوشن- ساده او څیرې کالي به یې وو، زېرمه به یې کجورې وې او هر چا به خپله برخه پورته کوله او جګړې ته به روانېده. هر کلي او ښا رته چې به رسېدل، نو دا ټکی به یې ویل چې: «راځئ ای خلکو چې له یوه څښتن پرته د بل چا عبادت و نه کړو او شریک ورسره ونه نیسو». که به مشرکانو دې الهي بلنې ته په نیزه ځواب ووایه، نو زړورو مسلمانانو به هم تورې له تېکو وایستلې او پرې ور وبه ځغستل او تر جګړې وروسته به سملاسي دا نتیجه برسېره شوه چې د «اللهُ اکَبرّ» د غږ له ستروالي او درندوالي به د کفر او الحاد نښې نسکورې شوې او له څه وخت وروسته به ټول مشرکان د باطلو معبودانو له ننګې واوښتل او د لوی څښتن د خوندیتابه تر سیوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې به چې د ځمکو او آسمانونو خاوند دی، راغلل او د اسلامي جنډې له هسکېدو سره سم به د ښار وګړو خپلواکي تر لاسه کړه او اسلامي بريمنو بـه خپـل بروالـي او واکمنۍ ته په پام سره، د نيول شوي ښار وګړو ته هېڅ نه ويل او آن دا چې د هغوی په ساتنه کې به يې خواري کوله او جزيه به يې ترې اخيستله. که به د بل ديـن کسـانو غوښتل چې د اسلامي عبادتځايونو تر څنګ خپل معبودونه جوړ کـړي، نـو اسـلامي بريمنو به په خوښۍ لاره ورکړه. سربېره پردې مسلمانانو به د بېوزلو لاسنيوی کاوه او د کونډو او يتيميانو په پالنه کې به يې هڅې کولې او د سپينږيرو او کمزورو د مرستې له پاره به يې د خيرات خونې جوړولې، بچيانو ته به يې زده کړې ورکولې او کليساګانو او بتخانو ته به يې ځمکې ورښلې.

تېرې زمانې به پر بېږدو، همدې اوسنۍ جګړې تـه بـه چـې د عثمانيـانو او ايټالويانو ترمنځ پېښه شوې، نظر واچوو: د لوېديځ طرابلس په دې جګړو کې اد ايټاليا اووه زره اسيران د مسلمانانو پـه لښـکرکوټ کـې بنـديان دي. ددغـوړ اسـيرانو د هوسايني او ښېګڼې له پاره، د عثماني لښکرمشر نشأت بېګ په لارښوونه په توقيف ځای کې روغتونونه ودان شوي او ايټالوي ټپيان په منظم ډول درملل کېږي. سـربېره پردې د کليساوو پر ځای څلور کېږدۍ درول شوي او لـه تـونس نـه ورتـه پادريـان راغوښتل شوي او ټول ايټالوي اسيران پر يکشنبه پر ښودل کېږي چې خپل مذهبي دودونه او فرضونه پر ځای کړي. په داسې حال کې چې اروپايي دولتونه لـه دې سـره سره هم پر مسلمانانو د وحشت تور لګوي. اوس راځئ چې د لوېديځ پر تمدن يو ځير نظر واچوو: ښاغلی فرانسېس ميکلاګ چې د امريکـا يـو نوميـالی قلمـوال دی، پـه نيويارک ورکيډ[؟] ورځپاڼه کې ليکي چې د ايټاليا پوځ د وسله والو لاروهونکـو يـوه غدی ده. د مسلمانانو نژدې څلورسوه ښـځې او او کوچنيـان او څلـور زره مسـلمان زلميان يې په لوی لاس په نښه کړي او ويشـتلي دي او ام دغـه ويروونکـي صـحنې پخپله ليدلي او عکسونه مې يې اخيستي دي. د ايټاليا وينې تويونکي عسکر د عربـو پر کورونو له يوه لوري نه بل ته ورختلي او هر عرب نر، ښځه يا د غېږې کـوچنی يـې چې ليدلی، ډزې يې پرې کړې دي. د ايټالوی افيرانو حالـت تـر عسـکرو لا بـد و- د ايټالوي پوځ اخلاق له منځه تللي او د طرابلس د جګړو حالت د ارمېنيـا تـر خونړيـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښتو ډېر خراب دی. جنرال کانیوا حکم کړی وچې موږ له ترکلنو سره په جګړه یو او ځرنګه چې عربان د عسکرو په رسمي کالیو کې د پوځ پــه ځېــر لــه مــوږ ســره نــه جنګېږي، نو په کار ده هغه ټول عرب چې رسمي کالي ونه لري خو وسلوال وي، ووژل شي، آن که د سپینه جنډه هم پورته کړي. څو عرب مې ولیدل چې د یوه کور په انګړ کې ایسار پاتې وو او بشپړ دولس ساعته یې له خپل سیال سره نښته وکړه. کله چــې یې مهمات خلاص شول، ایټالویانو ونیول او یو ځای یې حلال کړل. د شرارت تر ټولــو یوه ناوړه بڼه یې چې ما لیدلې دا وه چې د عربو د ټولوژنې پرمهال چې یو بېګناه هلک او یوه نجلۍ او دوې سپین سرې مېرمنې د ایټالوي روغتون وره ته څېرمه د مــړو تــر ډېرۍ لاندې د ځنکدن پر حالت وو او کمزورې غږ به ترې راپورته شو. کله چې مې دا غمجن حال ولید نو بېصبره شوم او یوه پوځي ډاکټر ته مې چې دغه روغتون ته نژدې ولاړ و او په ښکاره داسې بر ښېده چې د ټولوژنې د ډاروونکو صحنو عکسونه اخلــي، له دغوبېوزلو سره د مرستې له پاره زارۍ وکړې، خو ډاکټرانو هېڅ غوږ پرې ونه ګراوه. بل ځل مې د سره صلیب له یوه کارکوونکي نه د مرستې غوښتنه وکړه چې لــه دغــو غمځپلو سره مرسته وکړي، خو هغه په سخت زړه ځواب راکړ او ویې ویل: هېڅ پروا نه کوي، چې مري ودې مري. یوازې دا نه و، هغو ایټالوي پوځیانو چې ددغــو غمځپلــو د خارنې له پاره ګومارل شوي وو، څوک پر ښنښودل چې هغوی تــه یــو څــاځکی اوبــه ورکړي. دغه مهال دغو مظلومانو د بېوزلۍ په یوه یوه بوږنوونکي حالت کې ساه ورکړه. سربېره پردې، ایټالوي پوځیانو د بېشرمۍ او بې ایمانۍ کړنې هم ترسره کــړې دي او ددې ټولو تېریو پړه د جنرال کانیوا پرغاړه ده. دغه جنرال په یوه کلا کې بند دی چې څلور خواوې یې په«بم پروف» سره خوندي دي (یعنې له داسې مسالو او موادو جوړې دي چې هېڅ بم پرې اغېز نه کوي). جنرال کانیوا له خپلې کلا نه بیخي بهر نه راوځي او په مخامخ جګړو کې ګډون نه کوي، نو ځکه د جنرال په نشتوالي کې د ایټالوي پوځ حالت خورا بد دی او ما په خپلو سترګو لیدلي چې ایټالوي پوځیان د ټولــو کلیــو پــه شاوخوا کې وو او چې عرب به یې لیده، ویشته به یې. ډېرځله یې خپل ملګري چې له لیرې ورته عرب بر ښېدل، په تېروتنه ویشتلي دي. دا وګړي د ډېرو وینو لــه څښلــو مست او نشه و او خبرې او کړو وړو یې د مستۍ نښې بر ښېدې. مــا ولیــدل چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایټالوي پوځ نژدې پنځوس عسکر لګسا وو د لس- دولسو جنګي بنديانو پښو ته يې ځنځيرونه اچول او ترخپلې ځارنې لاندې يې بېول. دغه ټول عسکر له خپلو افسرانو سره په نشه کې ډوب وو او چې يو خونې ته ورسېدل ودرېدل، مظلوم عرب يې پر ليکه ودرول او ډزې يې پرې وکړې.

اروپايي دولتونه خپلو دې ډول کړنو ته تهذيب او تمدن وايي او مسلمانان وحشيان بولي. نو د وحشت او مدنيت ددې معيار له مخې ويلی شو چې توپير له کومه دی تر کومه. همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج

د اعلیحضرت سراج الملة والدین ددې نېکمرغه پېر چې څښتن دې یې واکمني اوږده لري، د سترو او ګټورو آثارو یوه بېلګه د اوبو هغه لویې ویالې دي چې د هېواد په هر ګوټ لکه په بدن کې ساه داسې بهېږي. په دوی کې یوه هم د جلال آباد همدا نهر سراج دی.

له چا نه پټه نه ده چې اوبه د ژوند یواځینی بنسټ ګڼل کېږي. لوی څښتن جَلَّ و علی په خپل ستر لرغوني کتاب کې د ټولو شیزونو د ژوندانه له اوبو څخه بللې ده. اوبه زموږ د مهربان څښتن یو لوی جوهر او یو ستر نعمت دی چې تر مرګ وروسته یې ځمکه پر همدې جوهر له سره ژوندۍ کړې ده. د ځمکې پر مخ بوټې د همدې پر مټ زرغونیږي؛ د ونو میوې د همدې له برکته خوند مومي؛ الوتونکي، ځرېدونکی او خوځېدونکي ټول له همدې نه ژوند تر لاسه کوي؛ انسان، څاروي او آن جامد شیزونه له هغه ژوند او ښېرازي تر لاسه کوي.

که هغه ستر نهرونه نه وای چې د ځمکې پرمخ غرونه، تږې، بېدیاوې او دښتې د مطلق حکیم ذات جَلَّ و علی د بالغ قدرت له مخې خیروي او بهېږي، له نړۍ نه کر کیله ورکېده او انسان له هوساینې او ژوندانه نه بې برخې کېده. او بیا که چېرې د انساني متو او انسانی کمالونو یووالی نه وای ن چا به له دې لوی نهرونو څخه ویالې او کانالونه را ایستل. ورسره به د انسانانو له خوا کر کیله چې په غلو دانو او ځمکنیو محصولاتو ژوند کوي، له پراخېدو وتلې وای. له دې امله به نو د انسانانو د ژوندانه کړۍ ډېره تنګه شوې او ددغو سیندونو او نهرونو تر څنګه به د دوی په راټولېدو پورې محدوده شوې وای چې د ډېرو بدمرغیو سبب ګرځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې سیندونه هم شته چې زرګونه میله د ځمکــې مــخ څېــري او تــر ســمندرونو رسېږي. خو له دې سره سره هم تر هغو انسان به خپل کمال سره لــه دغــو ســنیونو څخه ویالې نه دي ایستلې، تر هغو ترې بشپړه ګټه نه ده اخیستل شوې.
د کابل نهر چې د ننګهار [ننګرهار] خلک یې په پښتو ژبه «سین» بولي، سره لــه دې چې پرخې ځمکې ورسره اوبېږي، خو تر اوسه داسې یوه ویاله چې زرګونه جریبه شړه ځمکه ورسره اوبه شي، په پېړیو پېړیو له دغــه ســینده نــه ده را ایســتل شــوې. د سپېڅلي نهر سراج په ایستل کېدو سره جلال آباد د یــوې پرمختللــې راتلــونکې او هوسا ژوندانه وړ وګرځېد.
کله چې الهي سپېڅلی ذات وغواړي چې یو هېواد او ولس ښېرازه کړي، نو واګې یې د خپل سپېڅلي رباني ذات په غوښتنه یوه خیرغوښتونکي نیاومن واکمن تــه ســپاري. همداسې وه چې افغانستان یې د امیر حبیب الله خان په څېر د یوه عــدالتپال، دیــن خوښوونکي او ترقۍ غوښتونکي اعلیحضرت ټولواک په شتوالی ســپېڅلی او ویــاړلی کړ.
زموږ دې ستر او سپېڅلي ټولواک د خپلې همایوني تخت کېناستنې له هماغــه پیلــه ورځ تر بلې او کال تر بله د رغونې او مدنیت نوې نوې بېلګې په خپل پاچــایي هېــواد کې رامنځته کړې دي. په دې ډله کې، پروسږکال یې پــه جــلال آبــاد کــې د خپلــې بختورې همایونې اوسېدنې پر مهال، د نهر سراج د کار پیل په پوره پــرتم او ښــادیو سره کړی و. پر هاغې بریالۍ ورځ، ټول لویان، مخور دیني عالمان، درانده سپین روبي او د ختیځو شتمنی زېږوونکو ولایتونو له ګوټ ګوټ نه د قبیلــو مشــران، ملکــان او مخور او د رېښتینو شاهي اتباعو یوه لویه ډله پر همدغه ځای چې [اوس] پرې د نهــر سراج لومړنی پیلېدونکی سربند جوړ شوی، را ټول شــوي وو.د همــایوني [ټولــواک] کېږدۍ او د اوسېدو او دربار خیمې همدلته درول شوې وې. مېوې، خواږه او خواړه پر ټولو وویشل شول. پوځي موزیک غږېدهد ځانګړي ګارډ سرتېري پر لیکه د ردناوي له پاره ولاړ وو. ټول پوځي او عسکري افسران په خپلو نیمه پوځي کالیو کې حاضــر وو. تر هغه وروسته چې اعلیحضرت شاهانه ذات ددغې ویالې د ګټو او نېکو پایلو پــه اړه یوه اغېزناکه وینا واوروله، بیا یې له سپینو زرو جوړ یــو یــوم [بېــل] چــې ځــانګړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدې ورځې له پاره جوړ شوی و، په خپل مبارک لاس کې واخیست او د نهرسراج په کیندلو یې پیل وکړ.

د جلال آباد د نهر سراج پیل ټکی د درونټې له پله نه نژدې دوه سوه ګامه کښته پروت دی. ویالې ته د اوبو د ورماتېدو خوله د نوې معمارۍ له اصولو سره سم په پاخه آو ټینګ ډول جوړه شوې ده. دا ویاله نژدې څوارلس میله اوږده ده چې په دې حساب ورسره نژدې پنځوس جریبه شاړه، بې اوبو او بې کرکیلې ځمکه چې له ژوندانه بې برخې بلل کېده، اوبېږي او ژوند مومي. تر مجرا لاندې د ویالې پسور پنځلس فوټه او د سطحې پسور یې پنځه ویشت فوټه دی. د اوبو ژوروالی یې پنځو فوټو ته رسېږي چې له دې نه یې د اوبو د ډېروالي کچه تر څه ځایه جوتېدلی شي.

د کیندنو پر مهال د ځینو لرغونو آثارو لکه پخوانیو سکو او ځینو نورو نښو برسېره کېدو، او د درونټې پله د جوړېدو په ترڅ کې د یوې پخوانۍ ویالې ډ پیل په ټکي کې د پخو جوړښتونو موندنې اعلیحضرت شهریاري ذات د هغې پوهې او سلیم عقل له مخې چې لوی ځښتن دغه شاهانه ذات ته وربښلی، دې اټکل ته راړست چې ښایي پخوا به هم دلته کومه ویاله جوړه شوې وه. لا رښوونه یې وکړه چې ددغو لرغونو سکو [راز] چې پر سانسکرېټ لیک وې، وسپړل شي. له دغو سکو جوته شوه چې له نن څخه یو زر او څو سوه کاله لرغونتوب لري.

خو د جلا ل آباد نهر سراج نه د پیل په ټکي او نه د خپل ګټورتوب له پلوه له پخوانۍ ویالې سره چې ځینې نښې یې شتوالی ښیي، ورته والی لري. دا ویاله به له کرنیزو ګټو پرته چې تمه یې کېږي، د جلال آباد د هوا په اړولو او د ګرمۍ په کمولو کې لوی لاس وکړي. ځکه چې ددې ویالې پیلېدونکې برخه د ښار د شاوخوا پر وچو او شګلنو سیمو اوړیچې دا وچې او بې اوبو ځمکې له یو څه واټن وروسته کرنیطو ځمکو، بڼونو او بڼګیو ته ځلا او لندوالی وربښي او ځکه به ورسره د ښار هوا ښه شي.

ددې ویالې په کیندلو کې زموږ د ګران او زړونو ته نژدې ستر ټولواک د نیاومنۍ او رعیت پالنې مهربانۍ د هغه رېښتونو شاهانه اتباعو ته ډېرې آسانتیاوې او ګټې برسېره کړې دي. ځکه که وګړي پخپله مخامخ په دې چاره کې ونډه واخلي، نو شاړه ځمکه به پرې وویشل شي او د کورونو د آبادولو او د ځمکو د ښېرازه کولو له پاره به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نغدو پیسو پورونه هم ورکړل شي او چې کله يې ځمکه په حاصل راغله نو به بــه ورو ورو دا پورونه او د ځمکو مالیه پرې کوي. له دې سره ســره، د ویــالې د خــولې پــوخ سربند اتو یا په هر ځای کې چې پله یا مجرا یا تونل ته اړتیا وي چې د ولس وس پرې نه رسيږي، دا ټول دولت [پخپله] تر سره کوي. نو اوس چې ورته ســړی د... پــه نظــر وګوري، نو د یوې بدني هڅې په بدل کې چې د بشر د سپېڅلې بنې له طبيعي اړتیاوو څخه دي، پاچايي رعیت ته مالي، ځاني او روحاني ګټې رسول کېږي.

نو په دې توګه پر موږ ټول ولس واجب ده چې د الهي سپېڅلي ذات ددې ستر نعمــت منندويي وکړو چې موږ يې دداسې یوه ودانپالي او د ویجاړیو د یوه غلیم او نیاومن او مهربان پاچا تر لاس لاندې کړی یو او دغه راز زړه ته د رانژدې او ګــران او ســپېڅلي ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو دعا پر خپلو ژبو جاري کړو چې د شــاهانه مهربــان لاس د پالنې او روزنې تر سیوري لاندې يې زموږ هېواد او پخپله مــوږ پــه ټینګــو او متینو ګامونو سره د پرمختګ او تمدن پر واټ مخې خواته د تلو په حال کې یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي سړکونه

زموږ د ستر ټولواک د پرمختیایي پېر د خیر رسوونکو آثارو یوه ښه سړکونه یعنې کلک پاخه سړکونه دي چې د ژوندانه د رګونو په دود د دوی په شاهانه هېواد کې غزېدلي دي.
که څوک ووایي چې ویجاړې لارې تر روغو ښې دي، دا به داسې وي لکه چې وویل شي: د پلي تګ هوسایي په ګاډي او موټر کې تر تګ ډېره ده. هغه وختونه چې د لارو تړل او بندول په کار و، تېر شول، ځکه چې یوازې د ځمکې پر کږې نه چې په هوا کې هم د تګ راتګ نبغ سړکونه پرانستل شوي چې د هغوی تړل شوني دي خو یوازې د زوروړو هوایي جهازونو [الوتکو] په مرسته!....
د نړۍ په ټولو دینو کې به یوه هم د اسلام د سپېڅلي دین هومره خپلو لارویانو ته د خیرات او صالحه باقیاتو د مبرات لارښوونه نه وي کړي. «رفع اذای سبیل» یعنې له لارې نه د ضرر او آزار لرې کول او «اماطُة الاذاعَن الطریق» په ټینګار سره شوې لارښوونې دي چې د اسلامي نړۍ عقیده پرې ولاړه ده. که چېرې د اسلام هر اعتقادي، اخلاقي یا ادبي اثر ته نظر وشي، پرانستې، هوارې، پاکې او خوندي لارې په کې د عدالت له ارزښتنکاو اړتیاوو څخه بلل شوي دي. د پلونو پر نشتوالي او په لارو کې د څښتن د مخلوق د کړېدو له امله په شریفه شرعه کې واکمن مسوول او د پوښتنې وړ بلل شوي دي. ځینو لویو مفسرینو «باقیات الّصالحات» د آبادۍ پر ښو، لکه پلونو، لارو، ویالو، سلسبیل ها (؟) او جوماتونو، خیراتځایونو، ښوونځیو او نورو تفسیر کړي چې تر دې به نو بله غوره ښېګڼه څه وي؟ د دواړو نړیو د ښاغلي سردار علیه اکمل اِلتحایا په سپېڅلو احادیثو کې «صَدَقه جاریَه» راغلې چې مانا یې تلپاتې او روان خیرات دی چې دغه جاریه صدقه له دغه ډول آثارو پرته چې ګټه یې ټولیزه او ښېګڼه یې د انام(؟) د هوسایۍ او سوکالۍ سبب ګرځي، بل څه کېدلی شي؟ پر همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ ده چې مسلمان ټولواکان پرله پسې د دا ډول جاري صدقو په برخه کې هڅې او هاند کوي چې نښې يې موږ ته ښکاري.

لږ انصاف په کار دی: د تګ راتګ يوه عامه لاره فرض کړئ چې له يوه ښار نه بل ته او يا له يوه کلي بل ته غزېدلې وي او جوړوونکی يې هم د پليو ګامونه او د آسونو د پښو خاپونه وي او د پښو دا خاپونه هم کاږه واږه په غرونو او بيدياوو کې د مزو [تارونو؟] په دود غزېدلي وي او تيرې، کانې، شګې، ګلان، اغزې، ماران او ضرورونه له دغو ليکو سره نښتي تړلي وي او د انساني لاس د هنر يوم او تسکوره او د ماهر مهندس نقاله په کې بيخي کارېدلې نه وي!

اوس نو دغه کړې وړې او اوښتې راوښتې لارې چې شاعرانو له خپل زړه چاودي فرياد سره تشبيه کړي، له هغه پاخه او په ډبرو پوښلې، پرانستې، هوار او پراخ سړک سره [پرتله کړئ] چې غرونه يې څيرلي او له خوړونو او سيندونو نه د څوړندو اوسپنيزو پلونو په مرسته تېر شوی او د جوړوونکي د هندسې نقالې د هندسي اصولو پر بنسټ په غرونو او درو کې ځغلولی، نو که شاعران يې د محبوبو د زلفو له تاو او پېچ سره تشبيه کړي، حق لري. که [دا دوه ډوله سړکونه] خوا پر خو کېږدو او په يوه ځغلنده نظر ورته وګورو نو د وجدان، عقل او نقل له مخې به کوم يو د عدالت پر منطق سم ومومو؟

تر دې ځايه مو له معنوي اړخه پر لارو يو څه خبرې وکړې، اوس به يې له مادي او جسمي پلوه ګټو ته کتنه وکړو:

نن که په موږ څوک يوه اروپايي [پېرنګي] هېواد ته ولاړ شي، نو خارق العاده لارو ته به يې ګوته په غاښ پاتې شي. ددغو ملکونو ټول سيندونه به د بېړۍ د چلونې وړ ومومي. يعنې هغسې چې په ګاډيو او موټرو کې پر سړکونو تګ راتګ کېږي، په سيندونو کې هم په وړو انجني جالو، دواپورها [؟]، بخاري بېړيو، کښتيو او نورو کې له يوه ښار نه بل ته او له يوه کلي نه بل ته نګ راتګ کېدلی شي. د پليو له پاره زرګونه لارې چارچاپېر لکه د يوې پخې ډبرې په څېر په ښارونو او کليو کې تېر شوي دي. د تګ راتګ زرګونه زره وسيلې لکه ګاډۍ، ميني بسونه، بربښنايي ترامواى او ډلو ډول موټرونه پر دغو سړکونو تېرېږي را تېرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېي وچې او سيمې له خپلو غرونو، بېدياوو او ځنګلونو سره د لارو په مرسته- خو څه ډول لارې! - په اوسپنيزو لارو له يوه بل سره ترلې ليدل کېږي. لوی ښارونه يې وينئ چې يوازې پر ځمکنيو لارو بسنه نه کوي، د خپلو ښارونو تر ځمکې لاندې د تونلو له لارې او د ښارو پر ځمکه د ډېرو لوړو اوسپنيزو پلونو په مرسته يې د خورا عجيبو او چټکو ځغلېدونکو و سيلو د تګ راتګ لارې کارولې دي. او دا هم لا ورته نه بس نه دي بر ښېښېدلي او اوس اوس يې د هوا له ستر، پراخ او ناپايه ډګر نه هم کار اخيستی دی او «اوروپلانونه» [الوتکې] يعنې التونکي ماشينونه او بالونونه يې جوړ کړي دي چې سر له همدا اوسه د هوا له لارې د ګرځندويۍ شرکتونه په جوړېدو دي.
اوس به دا وګورو چې دې دومره لارو دغو هېوادو ته څه ګټې ورکړې دي. لومړی يې ترې د «وخت» ګټه اخيستې چې «سره زر» دي، يعنې که يو سفر چې مياشت يې غوښته اوس په يوه ورځ کې کېږي. د يوې ورځې کار په يوه ساعت ، د يوه ساعت کار ی په يوه دقيقه کې کېږي او په دې ډول شتمني او هوسايۍ تر لاسه کوي. دويم دا چې له دغو هېوادو څخه د قحطۍ او ګرانۍ بلا له يوې مخې ورکه شوې ده. همدا چې په يوه ېاود کې قحطي او ګراني راشي، نو د سترګو په رپ کې غلې او خواړه له هرې خوا ورمات شي. او که دا حال د خپل سپېڅلي هېواد د ترکستان له ښېرازو بېدياوو او د ځينو غرنيو سيمو له کمو غلو دانو سره پرتله کړو، نو د لارو ارزښت او ګټه به راته تر څه ځايه روښانه شي.
دريېم دا چې ددغو ملکو سوداګرۍ او صنعت ته يې ستري ګټې رسولې، اومه او ارزان مواد له ډېرو ليرې سيمو او اوږدو واټنو څخه په چټکۍ او آسانۍ سره رارسوي او دبېلابېل صنعت په خپلو فابريکو کې يې په ډول ډول ښو راباسي او بېرته يې په چټکۍ سره دغو ليرې سيمو ته رسوي او په دې ډول د نورو ملکونو نغد سره زر خپلو جيبونو ته راټولوي او په دې ډول نور بېوزلي او اړمن او ځانونه لاس نيوونکي او شتمن ګرځوي. څلورم ټکی چې ډېر مهم هم دی، پوځي ګټه ده: په اوسنيو جګړو کې له بري سره تر ټولو ډېره مرسته دا څو څيزونه کوي چې دلته يې راوړو: په هماغه لومړنۍ شونې شېبه کې تر غليم ډېر ځواکونه په چټک ډول تر خپلې پولې ورسوي؛ او تر غليم دمخه ارزښتناکې سيمې تر ګوتو کړي؛ او د غليم پر کوچنيو ټولګيو په لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواک سره ګوزار وکړي او لار ترې ورکه کړي؛ په دې ډول نو چې څومره لوی پوځي ځواک په چټکۍ سره واستول شي، هومره بری هم چټک تر لاسه کېږي. له روسیې سره په جګړه کې د ترکیې د ماتې یواځینی دلیل او له جاپان سره په جګړه کې د روسیې د بربادۍ لوی لامل له دې پرته بل څه نه و چې ترکیې سمې لارې نه درلودې چې خپل ځواکونه په چټکۍ تر پولو ورسوي؛ دغه د منچوریا د اوسپنې پټلۍ ددې له پاره بس نه وه چې د روسیې ستر پوځونه پر وړ مهال د جګړې تر ډګره ولېږدوي. که یو هېواد زرګونه توپونه هم ولري، خو چې ښه سمبال پاخه سړکونه چې دغه توپونه پرې ولاړ شي، ونه لري نو له دغو توپونو هېڅ ګټه نه شته.

نو پر همدې بنسټ و چې زموږ ستر، سپېڅلي، هوښیار او پوه ټولواک پر تخت له بختورې ناستې له ورځې څخه یې ددې ټکو پر څېړلو پام کاوه او د سمو او پخو سړکونو په مرسته یې د خپل سلطنتي هېواد د خپلمنځي نښلېدو په برخه کې شاهانه هڅې او هلې ځلې پیل کړې وې.

په لومړي سر کې یې په یوه زړه پورې بڼه د خپلې پلازمېنې او د هغې د شاوخوا سیمو د سړکونو په سمولو او جوړولو تکل وکړ او په لنډ وخت کې زموږ د ګران ښار د شاوخوا مانۍ او هوساځایونه په پخوا زړه راښکونکو او کلکو موټري سړکونو پخپله له پلازمېنې سره ونښلېدل.

د اسلامي پلازمېنې کابل سړکونه داسې سړکونه نه دي چې په هر هر ځای کې یې څوک بېلګې وموندلی شي. له هغې خدای ورکړې ښکلا سره چې د طبیعت هنرمند خورا ډېره او وړیا پر دې سپېڅلي خاوره پېرزو کړې، د مهندس بوخته نقاله هم غاړه غړۍ شوې او داسې ښکلي سړکونه ترې جوړ شوي چې پر دواړو غاړو یې د ولې او چنار ونې او ویالې په یوه ځانګړې ښکلا تر اوږدو واټنو په زړه راښکونکي ډول همداسې غزېدلې دي. په تېره بیا که ځینې سړکونه یې چمتو ښایسته باغچې وبولو، نو هم به سمه خبره وي. د ساري په توګه هغه سړک چې د سپېڅلی ارګ له وره [دروازې] نه تر لوی جامع جومات (عیدګاه) پورې تللی او بیا له هغه ځایه د لاهورۍ دروازې تر څلور لارې اوږد شوی، داسې یو ښکلی واټ دی چې زړه راښکونکی انځور یې زړه په خوښیو او ښادیو کېباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پاخه او منظم سړکونه چې «چاردهي» سیمه کې د «چهلستون» تر ماڼۍ او «ځنګل باغ» او «مهتاب باغه» او نورو ځایو کې جوړ شوي، داسې سړکونه دي چې ساعتونه په کې سړی د باغونو او ډول ډول مېوه والو ونود ځنګلونو او ځړوبیو (آبشارونو) او شوخو ګلبڼونو له منځه تېر یږي.

د پغمان د «سهیل» او «ستاره» بې عیبه ماڼیو او «بیک توت» او نورو سیمو پاخه موټري سړکونه هم دا ډول ښایسته، زړه راښکونکی او خوشحالوونکي سړکونه دي چې سړی په ګاډۍ کې د څو ساعتو او په موټر کې د نژدې یوه ساعت په مزله په اوړي کې له تودې هوا نه د لوړو غونډیو خوندورې خورا سړې هوا ته رسوي.

اوس به راشو هغو سړکونو ته چې زموږ د سنې سلطنت پلازمېنه د شاهانه هېواد له ولایتونو سره نښلوي:

په دوی کې تر ټولو مهم هماغه د جلال آباد سړک دی چې د کابل له لاهوري دروازې نه پیلېږي او پر بګرامیو، بُتخاک، خاک جبار، باریک آب، جګدلک، سرخ پُل، نمله او باولي جلال آباد ته رسېږي. دا ځایونه چې نومونه یې یاد شول، هر یو یې یو منزل بلل کېږي چې کاروانونه په کې اړوي. په ټولیز ډول د منزلونو تر منځ واټن شپږ «کّرُوهّ» دی چې له یوه پاچایي «منزل» سره سمون خوري او په هر «منزل» کې د همایوني ټولواک د تمېدو له پاره منظمې ودانۍ جوړې شوې دي چې له ټولواک سره د ملګرو کسانو د استوګنې ټولې اړتیاوې په ښه ډول پوره کولی شي. د اعلیضرت د تمېدو را «منزلونه» په رېښتیا هم ښایسته ودانۍ شمېرل کېږي چې په هسې یوه هندسي ترتیب چې پخپله همایوني اعلیحضرت یې سپارښتنه کړې، جوړې شوې دي. اصلي ودانۍ د ډوډۍ خوړلو له یوه سالون او د ناستې له یوه سالون او د خوب له ګڼو خونو او تشنابونو څخه جوړه وي. د ودانۍ یوه څنګ ته په خورا منظم ډول د چوپړیانو د اوسېدو خونې دي چې له اعلیحضرت سره د راغلو ځانګړو کسانو له پاره په پام کې نیول شوې دي. ددې شاهي «منزلونو» یوه بله ښکلا داده چې ډېرئ ودانۍ په هماغه یوه ډول او بڼې جوړې شوې دي چې سړي یې په ډېرو کې تېروځي.

دا ودانۍ چې یادونه یې وشوه د همایوني اعلیحضرت د تمېدنې له پاره ځانګړې دي. سربېره پر دې په هر «منزل» کې رباطونه جوړ شوي چې د کلا بڼه لري او کاروانونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له یوه وره ورننه وځي. ددې رباط چارچاپېر کوټې دي چې د مسـاپرو او لارویـو او د هوسایۍ له پاره دي او جومات، اوبه، چایخانه او غله او خـواړه پـه کـې د مسـاپرو د اړتیاوو د پوره کولو له پاره شته چې مساپران یې د ورځې په بیه پېرلی شـي. خـو د اوسېدو خونې مساپرو ته وړیا ورکول کېږي.

دا سړک چې د هوساینې او آسانتیاوو یوه برخه یې بیان شوه، یو کلک او پوخ موټري سړک دی چې په خورا سمو هندسي اصولو جوړ شوی دی او ډېرې شـېلې او درې او غرونه او ژورې او لوړې غوڅوي او له ځینو خوړونو څخه پر کلکو پلونو اوړي او د جلال آباد ښار له پلازمېن کابل سره نښلوي. په جلال آباد کې بیا دا سړک دوه ځایه کېږي: یوه برخه یې د درونټـې پـر سـتر اوسـپنیز پلـه اوړي او د لمقـان [لغمـان] ایالـت قلعةالسراج [سراج کلا] له جلال آباد سره ترږي او بله څانګه یـې تـر «ډکـې» پـورې غزېږي چې له پېښور سره راشه درشه خوندی کوي چې کـه د خـدای رضـا وه پـه راتلونکو ګڼو کې به دا او نور سړکونه درته بیان کړو.

په حقه چې د خپل شاهانه هېواد نښلووونکو لارو ته زموږ د ستر، سپېڅلي، او زړونـو ته رانژدې ټولواک پاملرنه، یوه لویه پرمختګ پالنه بلل کېږي چـې دد وی د شـاهانه هېواد د مدنیت، کرنې سوداګرۍ، صنعت او امنیت د پرمختیا یواځینۍ لار بلل کېږي.

په تېره بیا که د منظمو او پخو سړکونو ګټه او چوپړ د خپل سپېڅلي هېواد د شـرف او ناموس د ساتنې له مخې په ځیر سره وګورو، نو ځان به راته پر دې مکلـف وبر ښـي چې له واړه تر زاړه د خپل ستر هېوادپال او نیاو پلنوونکي، زړه تـه رانـژدې ټولـواک ددې خیر رسوونکې موخې له پاره چې یوه شېبه هم د خپل شاهانه هېواد او ولـس د پرمختګ او هوساینې له فکر نه وزګار نه دی، په سر، مال، تن او ځان سره د ټولو هڅو سرښندنو هڅه وکړو چې اړتیا یې وي او د هغه د عمر د اوږدوالي او د دولت د لا پرتم له پاره د بې نیازه څښتن دربار ته د دوعا لاسونه پورته کړو او ویې غواړو. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، لسمه ګڼه ۴-۶ مخونه

د فکرونو سمول

(په افغانستان کې د مخالفو ډلو د شتوالي په اړه د «پایونیر» ورځپاڼې د [تبصرې] ردول)

پایونیر ورځپاڼې زموږ د ګران هېواد افغانستان د کورني حالت په اړه یوه څــه لیکلــي چې د عجیبوالي له امله یې اړ شو چې ددغې تبصرې ځینې برخې وخېړو او وارزوو او له حقیقت نه یې لرې والی خپلو ټولو درنو لوستونکو ته وښیو او په دې ډول تــر څــه ځایه د عامه افکارو په سمولو کې ونډه واخلو:

ددغې ورځپاڼې ژباړه داسې راځي:

«اوس مهال په افغانستان کې د افغانانو یوه داسې ډله په قدرتي ډول پیدا شوې چې د کابل د امیر صاحب له خوا د خپلو وګړو د ښېګڼې او هوساینې له پاره د پیــل شــویو تکلونو مخالفت کوي.»

دا پاس لیکلې ټوټه له شورماشوره او له اوږدو خبرو پرته له همدې پیلــه ردوو. ځکــه چې په افغانستان کې د ډلو او ډلبازیو او د فتنو او فساد اچولو هېڅ نښه او خبــره نــه شته. او هغه هودونه چې زموږ په زړونو کې ګران ستر ټولواک د خپلو صادقو وګــړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېګڼې له پاره پلي کوي، ټول ملت ورته په مننه او ناپایه خوښنه ګوري او هېڅـوک يې هم پر خلاف نه خوځېږي. خبريال تر دې وروسته

ليکي:

«دغه ډله چې له محافظه کارو سردارانو او پوځي افسرانو جوړه ده، د موټر او ټيلېفون او د لوېديځ تمدن د نورو نښو په راتګ اندېښمن شوي او يـوازې د وسـلو او پـوځي تجهيزاتو جوړول چې خدای بښلي امير عبدالرحمان خان خوښول، ښه بولي».

څومره عجيبه! که چېرې د ښاغلي خبريال د قلم څوکې د «رُونتَن ګَن» (؟) د وړانګې ځانګړتيا هم درلودای، بيا يې له دې زرګونو ميله واټن څخه زموږ د هېواد د سردارانو او پوځي افسرانو د زړونو دننه راز نه شوای موندی! نو آيا ښاغلی خبريـال د زړونـو د دننني رازدا سپړنه د کوم لامل او دليل له مخې توجيه کولی شي؟ نو آيـا دا څـه ډول خبريالي ده چې له دومره ډېرو سردارانو او افسرانو سره شپه او ورځ په يوه خونه کې اوسېدلې او پر يوه دسترخوان ناست دی او بيا د زړونو رازونه ترې را ايستلي دي؟ هو، هېڅ شک نه شته چې له دغو وګړو سره د کتنې اندېښنه يوه داسې مساله ده چې په ما فی الضمير پورې اړه مومي. ځکه کوم څه چې موږ افغان ولس يې په غوږونو اورو او په سترګو وينو دادی چې ټول سرداران او پوځي افسران او درانده مخـور او د خپـل متبوع او سپېڅلی هېواد او دولت اشراف، په هغه غونډه کې چې پروسږکال د «افغان موټر شرکت»په اړه د اعليحضرت ټولواک په مشرۍ جوړه شوې وه، ټولو په يوه زړه او يوه خوله او د وجدان په ښه شوق او ذوق په دغه ګټور شـرکت کـې ګـډون وکـړ او خوښې او خوشحالي يې څرګنده کړه او خپل ټولواک ته يې مبارکۍ او مننې وړانـدې کړې. خو د پايونير ورځپاڼې د خبريال دا خبره ردولی نه شو چې د افغانستان ولس له وسلې او جنګي تجهيزاتو سره مينه لري، ځکه چې له شاه نه تر ګدا پورې هر افغـان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وسلې او پوځي تجهيزاتو لکه مين داسې دي. ځکه چې خپل هېواد پرې ګران دی او د هېواد ساتنه له وسلې پرته شونې نه ده.

بيا ليکي: «او دغه ډله سربېره پر دې دا وېره لري چې هسې په افغانستان کې د اوسپنې پټلۍ وغزېږي او د انګرېزي انجنيرانو لا نور بوختېدل د هېواد د خپلواکۍ لـه منځه تلل له ځانه سره راوړي.»

خومره اوم [خام] خيال! د افغانستان د اوسپنې د پټليو اوسپنه لا په کانو کې، انګرېز انجنيران لا په انګلستان کې! نو دا څه ډول وېره ده چې په دې بېوزلو افغانانو پـورې تړل کېږي؟ هو، په افغانستان کې د اوسپنې د پټلۍ تېرېدل شونې دي، خو سم بايـد ډاډه شو چې دا اوسپنسزه پټلۍ د افغانستان له خپلـو کـانو څخـه ده او د اورګـاډۍ انجنيران پردي نه چې د افغانستان له خپلو بچو څخه دي.د افغانستان ټول ولس پـر خپل ټولواک ديني اعتقاد او ايماني باور لري او سم د شاهانه ذات په افکارو پـوهېږي چې دا شاهانه ذات يو خورا پرمختګ پلوی، هېواد پالی، متـدين، او زړور سـتر پاچـا دی.نو ځکه له دې پلوه يې زړونه ډاډه دي چې د خپل هېواد له بچيانو څخـه د کـاني انجنيرانو او د اورګاډي د انجنيرانو تر چمتو کولو پورې چې که خدای کول دغه وخت هم لرې نه دی، هېڅکله به هم د اورګاډي په جوړولو کې نور هېوادونه را ښـکېل نـه شي.

تر دې وروسته خبريال ليکي: «متعصب ديني عالمان او ملايان هم لـه دې [مخـالفو] فکرونو سره ملګري شوي او عادي وګړي د نوي والي او تمدن پر خلاف هڅوي.»

د سراج الاخبار افغانيه خبريـال د پـايونير د خبريـال دا خبـره پـه ډاګـه ردوي. د افغانستان درانده علما هومره چې د پايونېر خبريال ګومان کړی، له نړۍ نه بې خبـره نه دي. پوهېږي چې د اوسنۍ زمانې اړتياوې او ښتنې پر څه ښې تړلې دي. نو ځکـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅکله هم د خپل ټولواک فعالو هڅو ته د رد یا نه منني په سترګه نه ګوري. د افغانستان عالمان د تمدن هڅونه کوي، نه دا چې مخالفت يې وکړي.

دغه خبریال د افغانستان د مخالفو ډلو د بېلولو په تړاو لیکي: «[...] او ويل شوي چې ایشیک آقاسي [د دربار رییس] عبدالقدوس خان چې په تېر يې خورا ډېر واک درلود، او د پوځ پخوانی مشر ایرمحمد خان او مستوفي محمد حسین خان او نور مخور کسان د لومړۍ ډلې پلویان دي.»

دا هم په هغو بې نوم و بې نښانه او خارق العاده خیالي کشفونو کې راځي چې یوازې د پایونیر د خبریال په «انتریکه» لیکونکي (؟) قلم پورې اړه مومي. لومړی به دا ووایو چې دا یاد شوي شخصیتونه په هغو کسانو کې راځي چې د اوربدو له مخې يې د افغان سني سلطنت د چوپړ او ټینګښت او له هغه سره د نه مخالفت لوړه هم د خدای بښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] د پاچایۍ په کلونو او هم واک ته د همایوني ټولواک د رسېدو پر مهال کړې وه او دوی دینپالي او هوښیار کسان دي او هېڅ ګومان نه کېږي چې خپل سپېڅلي دین ته به له سلطنتي مقام سره په مخالفت او د لوړې په ماتولو سره زیان واړوي. له بلې خوا دا هماغه کسان دي چې د همدې ستر پاچا په سیوري کې دومره لوړو څو کیو ته رسېدلي دی، داسې چې ایشیک آقاسي عبدالقدوس خان ته د «اعتمادالدوله» او نایب سالار امیر محمد خان ته د «سپه سالار» [د پوځ مشر یا لوی درستیز] او میرزا محمد حسین خان ته د «مستوفی الممالک» منصبونه [ورکړ شوي دي] نو ځکه به يې له خپل پاچا او پالونکي سره مخالفت هېڅکله هم پر وجدان سم رانه شي.

تر دې وروسته د دویمې ډلې نکل راخلي او لیکي: «[د هغوی] خلاف دا بله ډله ده چې د امیر صاحب په پلولۍ زیار باسي او اورېدل شوي چې د کابل والي لوی ناب او د کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنسیه قوماندان [کوتوال] او ایشیک آقاسي علي احمد خان او ایشیک آقاسي محمد سلیمان خان ددې دویمې ډلې په مهمو غړو کې راځي.»

او ښاغلی پایونېره!

هغه څوک چې یو څه پوه وي په دې ښار

نو خبر دی چې راځې له کومې لار

که څه هم د مراکش له مسالې دوه ردې کاله تېر شوي او دا خبره چې یوه مو د مولا حفیظ او بل مو د مولا عبدالعزیز ملاتړ کاوه یو څه له خلکو هېره شوې ده، خو نن راته «ایران» پروت دی. ټوله نړۍ خبره شوه او وپوهېده چې یوه درکې د پاچا خوا ونیوله او بل مو د شوراییانو د پلوۍ په جامه کې راغی او شوراییان یې ولمسول او هغه دواړه لوري مو په ټګۍ ونه پوهېدل. او ومو کړل هغه څه چې کولی مو شول. سم پوهېږم او په خورا آزادۍ مو خبره ردوم او وایم چې خپل نازولی خاطر مو جمع لرئ. په افغانستان کې یو د بل مخالفې ډلې نه شته. پاچا د ملت خواخوږی دی؛ او ملت د پاچا ملاتړی؛ او دواړه د وطن ساتنې ته هوښیا دي او دا ستاسې په خیالونو کط راټوکېدلې ډلې دي او بس.

او بیا د دویمې ډلې په ستاینه او پالنه کې خپله ژبه اوږدوی او داسندره وایي: «دغه ډله له ځینو نورو پوځي افسرانو سره د مرحوم امیر صاحب [عبدالرحمان خان] پر مهال په هندوستان کې فراري وه او اوسني امیر چې پرتم دې یې تل وي، د افغانستان پلاز ته تر پورته کېدو وروسته، د رحم او زړه سوي له لارې ټول فراریان پر ېښودل چې خپل هېواد ته ستانه شي. دا ډله د افغن ښارونو د سردارانو پر تله ډېر تعلیم کړي او متمدن دي او غواړي چې د افغانستان هرې سیمې ته پاخه سړکونه وغزول شي او موټرې پرې روانې شي او د ټلګراف مزي هم تېر شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم هسې يوه ستاينه ده لکه وژنه. ځکه په هغو کسانو کې چې د پايونېر خبريال ياد کړي يو هم ښاغلی لوی نـاب صـاحب دی چـې د افغـان دولـت لـه پخوانيـو درنـو شخصيتونو څخه دی چې د خدای ښښلي امير شېر عليخان له مهاله هم د دولـت پـه مخورو څېرو کې راته او کله چې هندوستالن ته ولاړ نو مبارک عمر يې د ښوونځی له تګ او د علم له تحصيل نه تېر شوی و. ښاغلی امين العسس صاحب يعنـې کوتـوال [امنيه قوماندان] هم د هندوستان يوه ښوونځي ته هم د زده کړوله پاره نه دی تللی. نو اوس چې دا خبره رڼه شوه نو په کارده بوه شو چې بوهه دوه ډوله ده: يوه «موهبي» [ورکړ شوې] او بله «تحصيلی» [تر لاسه شوې]. موږ د افغانستان ولس پر دې ټينـګ باور لرو چې «موهبي» پوهه حق ده. زموږ سپېڅلی او زړونو تـه را نـژدې ټولـواک د موهبی پوهې يو ښکاره ازلي عالم دی. د پرمختګ دا ټولې نښې چې ليدل کېږي، دده د شاهانه ذات د خپلو ټينګو هڅو له برکته دي چې زموږ به ګران هېواد کې رامنځتـه شوې دي. او ټول سرداران او پوځي افسران، علما او مخور، او ان دا چې ټـول افغـان ملت دا پاچايي اقدامات د دولت و ملت و وطن له پاره ګټور بولي او د خپل ټولواک پر پله پل ږدي او تر اوسه دا کومه مخالفه ډله چې د شاهانه هوډ او نظـر پـر خـلاف دې تللې وي، نه ليدل شوې او نه چا اورېدلې. دغه جلا وطني يوازې د شاهانه زړه شوی له مخې راغوښتل شوي او نه د هېواد د پرمختګ له پاره.

اوس به د خپل هممهالي ملګري له دغو ټګو او ټوکمارو [انتريکه ربزو] خبرو تېر شـو او په وروستي پاراګراف کې به يې پر رېښتياوو اعتراف ته راشو چې وايي:

«په حقيقت کې د افغانستان اوسنی حالت ډېر په زړه پورې دی. او دا د امير صـاحب نېکمرغي ده چې په ګاونډيو هېوادو کې يې شخړې، فتنې او شر له منځه تللي دي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ترکيې په خبر د يووالي او پرمختګ هېڅ داسې کومه جرګه ګی نــه شــته چــې د امير صاحب زورواکي حکومت ته ګواښ پېښ کړي.»

آفرين پر تا ای خبرياله! ستاسې دا خبره رد نه، چې تاييدوو. يوازې دومره وايو چې دا د افغانستان نېکمرغي ده چې د نړی لوی ځښتن د اعليحضرت امير حبيب الله خــان په څېر يو دينپالی او ښېګڼوال پوه ټولواک پرور پېرزو کړی دی.

د پايونېر ورځپاڼی وروستی پارارګراف وايي:

«[...] او که امير صاحب ملايان په خپله ولکه کې خوندي کړل نــو «هيــز ميجســتي» يعنې اعليحضرت به د پرمختګ او سمون له پاره خپلو هيلو ته بــه رســېدو بريــالی شي.»

ددې فقرې په ځواب کې يــوازې دومــره ويلــی شــو چــې «هيــز ميجســتي» يعنــې اعليحضرت د پايوتېر د خبريال دې لارښــوونې او سپارښــتنې تــه اړتيــا نــه لــري. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تمدن یوه نښه

ځینې ښیزونه شته چې په ښکاره کوچني او بې ارزښته بر ښي، خو چې ر ښتیا شي د تمدن یوه نړی، د صنعتونو او حکمتونو یوعالَم په کې نغښتی وي. د ساري په توګه د «ساعت یو برج»! په هغو ښیزونــو کــې چې د نړی د لویو ښارونو ښکلا او ځلا یې ډېره کړې، ځینې یې هغه څوکې او منارونه وي چې کله په کــې یو لوی ساعت هم ځای پر ځای کېږي چې هم د ښار پرتم او ځلا دوه ځلــه ډېــروي او هــم یــې شــاوخوا کورونه او کوڅې د خواږه زنګ په خوندور او ښپه ییز غږ له وخت او د خپل کار او عمل له مهاله خبر ېږي.

زموږ ګران او مشهور ښار د ساعت په هغه برج سره چې د «دل کشا» د بې عیبه لوړې مانۍ مخامخ جــوړ شوی، یوه ښکلې او ارزښتناکه ځلا او زړه راښکونکی سینګار تر لاسه کړی دی. د اعلیضــرت د مــدنیت پالنې فیض د مدنیت ددې ویاړمنې او پرتمینې نوې منظرې په لیدو زموږ سترګې روښانه کړي او غوږونه مو هم د هغه له موسیقۍ ډک پاسته غږ په انګازو په شکر او ثنا راغلي دي.

موږ د لمانځه او عبادت له وختونو خبروي، د کارونو او عملونو وخت راته راښيي، د جوړښت پرتمینه بنــه یې زموږ د ښار ښکلا ډېروي، خوږ غږ یې زموږ زړونه په خوښۍ کېباسي، د ګریال (؟) له درانده غــږه مــو خلاصوي، بې ساعته وګړي چې ډېرئ دي، د ساعت له اړتیا ژغوري؛ دا ټولې ګټې د ساعت یو برج چمتــو کوي. نه، نه، دا زموږ زړونو ته د نژدې سپېڅلي ټولواک د مدنیت پالنې ګټه ده چې رارسېږي.

د هغو معلوماتو له مخې چې له مستېر [ښاغلي] میلر څخه مو چې دا ساعت یې راغوښــتی او لګــولی دی، تر لاسه کړي دي، د ساعت دا برج د ځمکې له مخ نه د پوښښ تر کچې، سل فوټه او د ساعت د عقــرب د تنۍ تر منځنۍ لیکې پورې اتیا فوټه لوړ دی؛ د برج دننني پسور [عرض] دولس فوټه په دولسو کې دی. په دې برج کې لګیدلی ساعت، له خورا لوړو ساعتونو څخه دی. د لندن د جویس شرکت جوړ کــړی دی. شاوخوا د نهه زره او ۵۰۰ کلدارو روپو په بیه پېرل شوی، د ساعت مخ له یوې رنې مینا (؟) څخه جــوړ دی چې شاته یې د شپې له خوا یو څراغ لګېږي او د ساعت او دقیقو شمېرې روښانوي. ددغه ساعت د زنــګ وزن نژدې دوه خرواره دی چې له دې څخه د هغه د ښکلي غږ هیبت جوتېدلی شي. له لوړوالي سره سره یې غږ پر غوږونو بد نه لګېږي او بلکه د پیانو له غږ سره ورته والی لری. د ښار د ډېــرئ ســیمو وګــړي د شپې او ورځې خپل وختونه د هغه له مخې جوتولی شي. او د وګړو د وړو او زړو د دوعاګانو خواږه غږونــه له شهنازي ترانو سره مخالف ر ښتیني آوازونه د هغه له غوږ پالونکو غږونو سره غبرګېــږي، د ورځــو او شپو د ایکي یواځینی ښښتن دربار ته پورته کېږي [رفع بارګاه... میګردد؟] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوال سیاست لنډیز

کله چې د نویړالو پېښنو پاڼو ته نظر واچوو، نو نړۍ راته له الو ګولو ډک یو کړکېچ کې وبرېښي، چې له هرې خوا د سیاست د څپاند سیند ویروونکي سیلابونه په کې په غړمبا را بهېدلي او د ځمکې په زړه کې د بړاسونو او غازونو او ویلي شویو او اوبه شویو موادو په دود یې د نړۍ پر هره خوا لړزې او زلزلې راوستې دي. او هغه لویه سیمه چې دا له شورماشوره ډکه زلزله په کې په ویجاړیو کېوتې ده، د عثماني [ترکیې] او ایران اسلامي دولتونه دي او که لږ ور هاخوا سترګې وغړوو، نو د چین پراخې سیمې هم د کړکېچ په یوه بېساري ګرداب کې نښتې مومو. او چې کله بیا د نژدې لوېدیځ لور ته ځیر شو نو هغه ځای هم د زلزلو له اغېزه وزګار نه وینو.

عثماني دولت په دوو ډاروونکو او پېچلو کړکېچونو کې ښکېل دی چې یو یې بهرنی فتنې او بل یې د بېلابېلو کورنیو ډلو اختلافونه دي. په رېښتیا سره چې دا دویم کړکېچ تر لومړني دا ډېر وېرروونکی دی او د اسلامي یووالي ټول پلویان یې اندېښمن کړي دي. په اوسني وخت کې هغه ټاکلې ډلې چې یو بل یې سره له ستوني او ګرېوانه نیولی، د «یووالي او پرمختګ» او «حریت او ایتلاف» ډلې دي او پر دې سربېره یوه بله ډله هم شته چې «خپلواکه ډله» یې بولي. د ډلو ترمنځ دا توپیرونه د یوه مشروطه عثماني حکومت د ټینګېدو او پر یوه وړ محور د دولتی ادارې د راڅرخېدو په مخ کې یوه لویه ستونزه ده.

بهرنۍ غائلې چې د مشروطیت تر اعلان را وروسته یو په بل پسې پر دغه دولت راغلې، د هغو ځواک ماتوونکو غایلو په ډله کې نه دي چې هر متهور او زړور یې مخې ته د درېدو وس ولري. د ارتجاع مساله، د بوسنیا هرسک [هېرځو ګووینیا] جلا کېدنه، د بلغاریا د خپلواکی اعلان، د ګرېد (؟) پېچلې لانجه، د ارنادو (؟) بغاوت او د یمن پاخون بس نه وو چې د اروپا یوه لوی دولت چې د درې ګوني اتحاد له امله درې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولته بلل کېږي، ناڅاپه او ناحقه یو بې رحمه یرغل وکړ او د هېواد یوه برخه یې یعنې د بدن یوه ټوټه غوښه یې ترې یوړه.

تر عثماني وروسته ایران په یوه لوی اړودوړ او کړکېچ کې وینو چې د روس او انګلیس سیاسي ډاینامیټو په یوې لړزوونکې تبې د مرګ تر پولې رسولی دی. که عثماني ملت د مشروطیت دعوه کړې او د اساسي قانون پلي کېدو غوښتنه یې کړې چې له اوږدو کلونو اجرا وروسته په کې په ځینو دلیلونو ځنډ راغلی و، نو د ایران ملت خو مخکې تر دې چې یو اساسي قانون ومومي او د خپلو ښوونځیو او پوهانو او هوښیارانو شمېر د عثماني دولت تر کچې ورسوي او ځان پر مشروطیت یو څه وپوهوي، د مغنم پېژندنې جَر د سیاسي میکروبونو پر چلونــو او ټګیــو تېــروت [بــه انتریکــه و نیرنــګ هــای میکروبهای سیاسی جَر مغنم شناسی فریب خورده...] او پاڅونونه یې پیــل کــړل او چیغې او نارې یې سرکړې. او بیا نو ددغو میکروبونو اغېز ددغه کیاني لرغوني دولــت پر ښایسته بدن ډول ناروغۍ ورخپرې کړې او د مرګ پر پوله یې ودراوه.

د نژدې لوېدیځ حالت چې یو خپلواک اسلامي هویت و، د جرمني او فرانسوي مــېس میریزمي (؟) له خوا په داسې یوه کوډګره بنه حل شــو چــې پخپلــه هغــه پــنځلس شپاړلس میلیونه وګړي ونه پوهېدل چې څه و او څه وشول. او تر هغو چــې پــوهېږي چې څه کېږي، د یوه مچ په څېر به د غنو په نښلوونکو جالونو کې له سره تر پښو بند شوي وي. سبحان الله! خبرې د خپلواکۍ کوي خو هره شېبه د ملتونــو پــه اســیرولو پسې دي!...

د چین حالت هم که د لرلید په سترګو وګورو، نو دغه لویه برستن د ځینو ګټو له پاره چې که د یوې سپرې هومره هم وي، د ځینو خپلچارو په اوربلوونکو لمبو کــې مومــو، لکه د روس له خوا د منغولیا (منګولیا] د لاندې کولو تکلونه!...

دا ده د نړۍ د سیاسي حالاتو د لنډیز یوه برخه چې پــه لنــډ ډول مــو خپلــو ګرانــو لوستونکو ته وړاندې کړه. همدومره.

(پورتنۍ لیکنه چې د بهرنیو پېښو تر سرلیک لاندې راغلې، د نړۍ پر حالاتو د یوې تحلیلي مقالې بڼه لري چــې دغــه راز یــې د مقــالو برخې ته هم یوه نسخه لېږدوو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال دولسمه ګڼه

د پوهې او پوهنې ستايل او د افغانستان له برمه ډک تولواک منندويي

پوهه او پوهنه د مهال او مکان د هستوونکي له هغو ځلاندو وړانګو څخه دي چې کله يې رڼوونکې ځلا پر يوه هېواد او ولس او يا قام او ټولنې د ګټې رسولو لـه پـاره وړيـا خپره شي، نو د ناپوهو او بې لارو زړونو تياره تل کې تور تورتم او د شقاوت او بې لارۍ جهالت ته ورته دهشت له هغه هېواد او ملت او قام او ټولنې نه د تـل لـه پـاره کـډه وکړي، د مدنيت او نېکمرغۍ، ښېګڼو او هوسايۍ او پېرزوينو وړانګې د هغې ټولنې او ولس ټولې خواوې راونغاړي.
پوهه او او پوهنه د حضرت سبحان دومره بېعيديله (؟) ښکلې پېرزو ده چې که يـې ښېرازوونکې او ژوندبښونکې وړمه د يوه هېواد پر ترې او له اغزو ډکه کرونده ولګېږي او د حکمت او معرفت ګټور څاڅکې يې دانه دانه پرې راتوی کړي، ددغه هېواد د ټولو هيلو کروندې د ښېرازۍ په ازهارو (؟) اود هوسايۍ په نازکو اثمارو (؟) زرغونې اړوي.
پوهه او پوهنه د منان څښتن داسې يو قيمتي نعمت دی چې کـه د ټولـو مخلوقـاتو مطلق روزي رسوونکی د انسانانو پر شريفې بنې له دغــې خونــدورې ژوندبښــونکې مادې څخه د خوړو او انفاق (؟) پېرزو وکړي، انسان تلپاتې ژوندانه او د نېکمرغــۍ او خونديتوب اصلي مقصد ته رسوي.
له عُجم (؟) څارويو نه انسان پر څه بېلېږي؟ پرعقل او منطق! د عقل او منطق هندارې صيقل څه دی؟ پوهه او پوهنه [علم او معرفت]! د پوهې او پوهنې سرچينه څــه ده او له کومه راوځي؟ له ښوونځيو او مدرسو! له بدويت او وحشــت نــه انســان څــه شــی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژغوري؟ مدنيت! د مدنيت ښېګنه په څه جوتېږي؟ د حکمت او پوهنې [معرفت] پــه ډېر بېدو! د حکمت او معرفت د ډېرولو چاره د چا ده؟ د هوښيار روزونکي او د هېواد او ولس د ټينګ ساتونکي!

د ايکي يواځيني او بېساري څښتن زرګونه زره شکر او ستاينه ده چې د افغانســتان هېواد او ولس يې د اعليحضرت سراج الملة والدين په څېر د برم او پرتم خاوند او پــه کمال او پوهې سبمال شهرياري ټولواک په سپېڅلي وجود وياړلی او ســرلوړی کـړی چې دده د همايوني فيضونو تر سيوري لاندې هماغسې چې د پرمختــګ او ســرلوړی ډېرې نښې را څرګندې شوې، د پوهې او پوهنې د وړانګو د خپرولو له پاره هم هېــواد او ولس ته يو خورا لوی واټ پرانستل شوی دی.

د دوی د همايوني بختورې تخت کيناستنې راهيسې چې په هېواد کې د نېکمرغی او هوسايی پيل دی، په نويو اصولو د ښوونځيو او مدرســو د پرانســتنې پــه اړه شــاهي حُکمونو او فرمانونو د راوتلو وياړ موندلی، لومړنی ښوونځی چې پــه مســلکي بنــه د افغانستان د سُني سلطنت په پلازمېنه يعنې زمونږ په ګران ښار کابل کې جوړ شــو، د «حبيبيې سپېڅلی ښوونځی» دی چې د دوی په وياړلي ټولواک نامه يې د نومېدو وياړ ګټلی دی.

دا ښوونځی سره له دې چې په لومړي سر کې د بېلګې په ډول کوچنی جوړ شو، خــو ورو ورو د پوهنې د خپل ستر پالونکي د مهربانۍ پاملرنې تر سيوري لانــدې پــراخ او عام شو او د «بيت العلوم مبارکه حبيبيه» وياړلی نوم يې وګاټه او د ښــار پــه [نــورو] سيمو کې يې د لومړنيو صبيانيه (؟) ښوونځيو ډېرې څانګې وغزولــې چــې هېــواد او ولس ته د لومړنيو صبيانيه ښوونځيو د ډېرېدو ګټې هغه څه نه دي چې سترګې پــرې پټې شي، ځکه چې لومړني ښوونځي د يوه هېواد د نېکمرغی ماڼې تــه د [ختــونکې] زينې لومړنی پاټکی دی.

تر دې وروسته يو ډېر لوړ عسکري ښوونځی د «مکتب فنــون حربيــه ســراجيه» [«د حربي علومو سراجي ښوونځي»] په نامه د لوړو پوړيو او سلطنتي کورنی د بچيانو لــه پاره زمونږ د سپېڅلي او معارف پېژندلي اعليحضرت ټولواک تر مخامخ پــالنې لانــدې جوړ شو. په «حضوري چمن» کې د هېواد لويانو او مخورو ته د همايوني اعليحضرت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیاوړې او اغېزناکې وینا وروسته د هېواد ټولو لویانو او مخورو د خپل ستر او زړه ته نژدې ټولواک له سپېڅلتیا ډک پیغام هیلو ته د رسېدو له پاره یو ستر فوز او نجاح (؟) وباله او د پاچایي لارښوونې د پلي کېدو په لړ کې یې دغه لوړ ښوونځي ته د خپلو بچیانو په اچولو کې له یو بل نه د مخکې کېدو سیالي پیل کړه. ستر شاهزادگان هم ددغه ښوونځي د زده کوونکوپه ډله کې راغلل. آن پخپله شهریاري اعلیحضرت هم د ښوونځي د پرانستنې پر ورځ، خپل ښېگڼوال وجود د ښوونځي د زده کوونکو په دریشی پسوللی او ددغه لوړ ښوونځي په درنښت او پرتم کې یې نور ډېروالی راوستی و.

«د حربي علومو سراجي ښوونځي» د پرانستنې پر مهال د [ورځپاڼې] ددې خوار محرر [مسوول مدیر] له نیمگړې طبعې یو ټوټه نظم راوتلی او څرنگه چې په دغه نظم کې د ښوونځي د جوړېدو نېټه د هغه د سپېڅلي پالونکي له ستاینې سره راغلې، کټ مټ دلته راوړل کېږي:

قطعه

پوهنه چې پالي زموږ پاچا سراج الملة والدین
د «ملت ژوندی کوونکی» یې نامه شوه په تاریخ کې د افغان
د انسان ژوندون تړلی په کمال دی، په علم او په عرفان
چې یې علم او پوهه نه وي، بوله یې کاڼي د سارا د بیابان
د «ملت ژوندی کوونکی» یې بولم پر دې چې یې له مینې
د هنر او پوهې ور پرانست هر وگړي ته د افغان
د «حربي ښوونځي» بنسټ یې کېښود په کابل کې
ورته ټول کړئ له هرې خوا او ډلې شاگردان
پر هجرت تېر وو زر و درې سوه هم اووه ویشت کاله
چې جوړ شو دا ښوونځی په لاس د پاچا چې غواړي عرفان
۱۳۲۷

زموږ سپېڅلي او له رېښتیاوو خبر پرتمین پاچا د پوهې مبارک مسلک ته یو زورور پام لري او پوهې او پوهانو ته خورا په درنده سترگه گوري او درناوی یې کوي. په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمېنه کابل او په پاچايي ولايتونو کې يې ګڼ او ښــه ودان او ســمبال ښــوونځي شته. زموږ د ګران وطن درانده علما تر ډېره د دولت په لوړو ادارو کې له تنخواه سره په بېلابېلو منصبونو او ماموريتونو لګېدلي دي. پــه ســفر او حضــر کــې د ټولــواک د همايوني نوراني حضور غونډې هېڅکله هم د يوه يا دوو تنو علماوو له شتوالي تشې نه وي. د مجيد کلام د حافظانو په هڅونه او پالنه کې هم چې زموږ ستر دينپالي ټولواک کومې هڅې کړي، په رېښتيا چې د شکر او وياړ وړتيا لري. د حافظانو لــه پــاره يــوه ځانګړې اداره جوړه شوې او د وحيد هستوونکي د مجيد کلام د حفظولو په برخه کې لا نورې هڅې کېږي. د ستر قرآن حافظانو ته تر ازمويني وروسته يوه ټــاکلې انــدازه تنخواه ورکول کېږي او له دې لارې ورځ تر بلې يې په شاهانه هېوادو کې د پاک قرآن د حافظانو شمېر ډېرېږي.
په هغو ارزښتناکو علمي تاسيساتو کې چې په وياړلي سراجي پېر کې رامنځته شوي، [يوه هم] په خپله سُني سلطنتي پلازمېنه کې د ورځپاڼو د چاپ او خپرېدو اجازه ده.

سراج الاخبار افغانيه

يو داسې لوړ خير رسوونکی ښوونځی دی چې د هيوادنيو وروڼو زرګونه يې د پوهې او خبرېدو په ښوونځي کې د ګټورو معلوماتو لوست وايــي او پــر بېلابېلــو مقــالو ځــان خبروي. زوړ او ځوان، ملا او عامي، کبير او صغير، ښځې او نارينه[-] هر ډول وګړي د پوهنې په دې ښوونځي کې د بېلابېلو نړيــو پــه ننــداره بريــالي کېــږي. ددې خيــر رسوونکي ښوونځي پراختيا د ټول افغانستان د پراختيا هومره ده، نه،نــه ددې ګټــور ښوونځي د قلم ږغ د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېږي. بېشکه چې زموږ د ستر زړونــو تــه نژدې خورا مهربان او رحيم پاچا دا پوهنپالنه چې خپلو رېښتينو او وفادارو وګړو تــه يې د ورځپاڼې د خپرېدو اجازه ورکړې ده، په هغو احسانمنو او پرمختګپالو پېرزوينــو کې راځي چې په ولس او هېواد کې يې د شکر د ايستلو وس نه شته.
زموږ سپځلي ټولواک د پوهنې د خپرولو او د نړي له حالت نه د خپلو صادقو وګــړو د خبرولو له پاره ورځپاڼه خورا مهمه وسيله بولي چې د خپرولو اجازه يې پر دې خوار او له خاورو سره برابر بنده (محمود طرزي) پېرزو کړه چې تر همايوني عــدل ښــوونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظلیل (؟) سیوري لاندې يې په خپلې دې دولسمې ګڼې سره يوه شپږ میاشتنۍ دوره بشپړه کړه او له یو څه

پرمختللي نوي والي

سره د مطبوعاتو په ډګر کې د ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو پام ته وړاندې شوه. د سراج الاخبار افغانيه په پرمختللي نوي والي کې دا څو شيان راځي:

لومړی- سر له همدې ګڼې يې د خپلې ورځپاڼې مخونه څلور ډېر کړي او خپلې دولس پاڼې يې اوس شپاړلسو [ته رسېدلې] اعلانـوي او پــه ډول يــې د خپلــو مطـالبو پــه رنګارنګۍ او خوند کې ډېروالی راوستی او له دې وروسته به يې يوه ګڼه هم لــه هغــو پرله پسې مقالو څخه چې پاتې يې بيا راځي، تشه نه وي.

دويم- له دې ګڼې سره د «پوهې او اسلاميت» په نامه يوه ډېره ګټوره رساله هم ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو ته د ډالۍ په توګه وړاندې کېږي. دا ګټور اثر د دوو دليلونو له مخې ليکل شوی دی: يو خو دا چې د هغو مخالفينو نظر په کــې رد شــوی چــې د اسلام سپېڅلی دين د پوهې او هنر غليم انځوروي. بل دا چې ټولو ته روښانه شي چې د اسلام سپڅلی دين د هغې پوهې او هنرونو چې په اوسمهال کې يې غليمان پر موږ برلاسي کړي، مخه نه نيسي، بلکې د دين او وطن د چوپړ په خالص نيت ددغو علومو او فنونو لوستل اوزده کول واجب او اړين ګڼل کېږي. او دا هم په دې دليل چې که لــه دې وروسته له حَکَمي او طبيعي علومو او فنونو څخه کوم څه د سراج الاخبار په پاڼو کې راشي چې دا اثر يې د سپينولو او استدلال وسيله وي.

د پرمختګ دا نوی والی چې سراج الاخبار افغانيه يوازې د خپلو ګرانو لوستونکو د پام اړونې او خوښونې له پاره د شپږو مياشتو په ترځ کې را پيل کړی، هيله لرو چې ګران هېوادوال به يې د بيې د لوړېدو له فکره اړولي وي او سراج الاخبار افغانيه لــه خپلــو ګرانو ګډونوالو سره دا ژمنه هم کوي چې که خدای کول په الهــي فضــل او کــرم او د اعليحضرت ټولواک په پېرزوينو به په هرو شپږو مياشتو کې د پرمختــګ دا ډول يــو نوی والی راولي او د ګرانو لوستونکو د پام راړونې او ګټې اخيستنې له پاره لا نور چوپړ کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څه زمونږ د ستر او سپېڅلي، له رېښتياوو خبر، پوهنپـال، دينملګـري او نيـاو خپروونکي ټولواک له پام او پېرزو پرته بل څه نه دي چې دې سپېڅلې ورځپاڼې ته د مهرباني يو ځانګړی شاهانه نظر لري. نو ځکه د خپل سـپېڅلي، زړونـو تـه نـژدې او پرمختلونکي ټولواک د برم او پرتم د لا ډېرېدا او د روغتيا او بخت د بقا له پاره په بې ريا دوعا سره دا مقاله بشپړوو او د نړۍ ساتونکي ټولواک له پاره صمداني (؟) بريا او د خپل عبيدانه ځان په حق کې يې د پاملرنې زارۍ او هيله کوو چې په دې عاجز قلـم سره د خپل هېواد د ګټې او خبرولو په له پاره يو څه چوپړ وکړی شو. ومن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د نړیوالو سیاسي پېښو لنډیز

کله چې د نړۍ سیاسي اُفق ته وکتل شي، د آسیا لویه وچه په تیــارو او تــورتم لــړو [غبار] کې پوښلې بر ښني چې د تیارو د توپاني وریځو ټوټو د هغې هر لوری پوښلی، د یوې توپاني بوړبوړکی نښې يې برسېره کړي، هغه بلا زېږوونکی سیلاب چې لــه څــو پېړیو راهیسې د شمال له لیرې پرتو سیمو نه د هند د پراخې ورشو د ډکولو [نیولو] له پاره راخوځېدلی او د تاتار او قفقاز سیمو او مــاوراءالنهر او ترکمــان او نــورو پراخــو بیدیاوو ژورې کندې يې ډکې کړي او په پای کې يې د نړۍ د بام- د پــامیر د غرونــو لوړې څوکې د خپل ډاروونکي بهیر په وړاندې بېلوونکی خنډ وموند. څرنګــه چــې د سیلاب طبیعي عادت دی چې که له خنډ سره مخامخ شي نو شاته ګرځي او شــاوخوا نورې سیمې او کندې ډکوي. له همدې امله يې چې کله د پامیر او چتــرال د تېر بــدو ګودرونه د بهیدا په لار کې د خپل سیال په مهارت د جوړو شویو خنډو پــه وړانــدې تړلي وموندل، نو عجیب وپړسېد او د سایبریا له لارې د منچوریا پر حوزه توی شــو او غوښتل يې چې له آرام سمندر سره ګډ او له دې لارې خپلې موخې ته ورسېږي. بیــا يې هڅاند او ماهر سیال د جاپان ټینګ اوسپنیز زغره وال خنډ د پرمختګ د مــوخې او نښې مخې ته ور ودراوه. په دې سره له هغه ځایه هم نهیلی شــو او ناڅاپــه یــې د اسلامي نړۍ پر ښېرازه، آباده او له هار او ګلزار نه پر ډکه حوزه (ایــران) یرغــل وروړ. خو څه یرغل! له غدارۍ او بېرحمۍ ډک وینې تویونکی یرغل.....

خو فکر ونه شي چې ددې سیلاب اوبه به رنې، ځلېدونکې او خــوږې وي. نــه، نــه، دا سیلاب له هغو ناولو، بوینو او ساه نیوونکو اوبو جــوړ دی چــې د دیــن او نــاموس لــه ویجاړوونکو او د خپلواکۍ له پاره د هېوادونو او ملتونو د حق له ځپونکو سوړو څخــه راوځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایران دا مهال په بربادۍ کېږوتی، روس په تبریز او رشت او استرآباد او مازندران او مشهد کې تر لسو پنځلسو زرو عسکر راټول کړي دي. په تبریز کې روسي حکومت درول شوی دی. نو دې ته څه نوم ورکړو؟ د برتانیا دولت که څه هم د روس دې ترون ماتونې ته په سره سینه او صبر سره ګوري، خو دې سرې سینې او زغم ته څه مانا ورکول کېدلی شي؟ آیا دې دولت د ایران د خپلواکۍ او شتوالي په اړه د ایتلاف یو ترون نه و کړی؟ هغه ایتلاف څه شو؟ ښکاره ده چې دا ډول ترونونه او ایتلافونه د توپکو د برچې د قلم پر څوکه او د توپونو د لوګي په رنګ د جګړې د ډګر پر کاغذونو باید ولیکل شي!

د چین اړودوړ او انقلابونه او جمهوریت ته د شهنشاهي نظام اوښتو سملاسي همدا پایله را ایستلې چې د یاد شوي بلامـآب (؟) سیلاب لـه پـاره د منګولیا او چیني ترکستان له لارې، د همالایا په ډاروونکو دَرِو کې شلاَله های عظیمه مهمه (؟) جوړ شي چې د خپلې خوښې بستر ته يې وغوروځوي. خو له دې خبر نه دي چې تر هغو دوی خوځېږي، د هغه زیارکښ او ماهر سیال (دالای لاما) یې ورته په تبِت کې چمتو کړی او بیا یې د هغه د هیلو غشی په ختېو کې ونښلاوه.

راغلو ایټالیا ته: د روم په تاریخ کې مو لوستي و چې په تېرو زمانو کې په روم کې يوډول تیاترې ننداريې ترسره کېدې چې «د وینو تیاترونه» يې بلل او هغه داسې وو چې يو وږی زمری یا لېوه یا پړانګ به يې په یوه انګړ کې چې ځانګړی د تیاتر له پاره جوړ شوی و، خوشی کړ. وروسته به يې یو مظلوم، مغدور (؟) محکوم د زندان له خونې راوست او ورته وبه يې ویل چې دې مفترس (؟) ځناور ته په زړورتیا ورغاړې وځه، که بریالی شوی له وژلو خلاصېږې. بېوزلي محکوم به چې د ځان خلاصون په دې کې لیده، تر وروستۍ بشري کچې هڅه کوله او نندارچیانو به يې په پوره خوند او شوق د بدن د ټوټې ټوټې کېدو او د وینو د بهېدو نندارە کوله. ددغه ډول تیاترونو کنډوالې لاتر اوسه د روم ښار له ارزښتناکو لرغونو آثاروڅخه دي چې هره ورځ ایټالویان د ننداريې له پاره ورځي. له همدې ځایه ده چې په دې شلمه پېړۍ کې د ایټالویانو مدنیت یو ځل بیا ددغو تیاترونو د دیرکتورۍ [ډایرکټرۍ] دنده د وحشت په خپلو ماهرو لاسو او له وړتیا ډکو ورغویو کې اخیستې، په سره سمندرګي او سپین

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندرګي کې يې خپل داړونکي عقور شوي (؟) سينګړاوان [اسـګماهيان] د يمـن او حجاز له لوري د عاجزانه مدافعې له پاره پر سمندري ښندو ګومارلي دي. د وينو ددې تياتر ننداراچيان په خورا بې پروايۍ سره به ننداره بوخت دي. تر ټولو عجيبه دا چې دا داړونکي سينګړاوان له ډېرې عقورۍ (؟) کله کله پر ننداراچيانو هم بريدونـه کـوي- لکه هغسې چې يې د فرانسې او انګريز پر ببرېو بريدونه وکړل- ننداراچيان بيا هـم د هغه پوره خوند له امله چې له دې ننداري يې اخلـي، د وينــې تويېــدنې ددې ډرام د پايته رسولو ملاوې نه تړي.
دا و د نړۍ د سياسي پېښو لنډيز چې د خپل نيمګړي فکر له مخې مو يې لنډه بنه په پورته ډول انځور او خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا]

د افغانستان د خدای ورکړي له برمه ډک دولت په اړوندو تودو، ښېراز، له اوبو ډکو او زرغونوسيمو کې يوه هم د لمقان حکمراني ده. د لمقان ځمکنی جوړښت يوه زرغــون او ښېرازه مستطيل ته ورته دی چې له يوې مخې له ختيځ نه د لوېديځ پر لور غزېدلی دی. ددې ښېرازې وادۍ شاوخوا لوړو او ټيټو غرونو او غونډيو چاپېر کــړې چـــې پــه ټوليز ډول خورا يو ښايسته زرغون انځور جوړوي. ددې وادۍ محصولات تر ډېره پــه شولو (وريجو) پورې محدود دي، سره له دې چې نورې غلې لکه غنم، جوار او اوربشې هم په کې کرل کېږي. خو د لمقان غوره محصول وريجې دي.

د لمقان ښېرازه او پسته (نرمه) وادي دوه ځلاند او رانه سيندونه اوبوي چې يو يــې د «آلنګار» [الينګار] او بل د «اليشنګ» سيندونه دي. د الينګار اوبه د لمقان لــه شـــمال ختيځ لوري ددغې سيمې له ليرې پرتو غرنيو سرچينو نه راوځي او د لوېديځ پر لــور بهيږي چې د«قرغه يي» کلي شاوخوا له اليشنګ سيند سره چې ددغـــې ســيمې لــه شمال لوېديځو درو څخه راوځي، ګډېږي او يوه لوی سيند ته چې «د کابل نهــر» يــې بولي، ورتوييږي.

ددې وادۍ په پراخه برخه کې، د اليشنګ او الينګار د دوو سيندو ترمنځ، پر يوه پاکه اوهواره ځمکه، د دواړو درو په خوله کې «قلعة السراج لمقان» [د لغمان ســراج کــلا] جوړه شوې ده. دا خورا يوه ارزښتناکه ودانۍ ده چې زموږ ستر سپېڅلي ټولواک ذات اعليحضرت سراج الملة والدين يې د ډېر ګټورتوب له امله د جوړولو فرمــان ورکــړی دی.

لومړی د سيمې د موقعيت له پلوه چې د لمقان ايالت يې لري، ددې ډول يوې پياوړې عسکري کلا شتوالی اړين و. ددې کلا له لارې ببلابېلې عجيبې درې چې تر نورستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پخوا «کافرستان» بلل کېده، آن تر چتراله همداسې غزېدلې تللې دي، تر امنیتي [سپر] لاندې راغلي او دغه راز د جلال آباد لوی ولایت چې یو حاکم یې په سر کې دی، له شمالي پلوه پیاوړی کېږي.

دویم، پر کابل سیند چې د جلال آباد او لمقان ولایتونه یې سره ویشلي، د درونټې د لوی پله تر تړل کېدو وروسته، په طبیعي ډول دغه دوه ولایتونه سره وتړل شول او اړیکي یې پیدا کړل. او څرنګه چې اعلیحضرت شاهانه ذات هر کال ژمی په جلال آباد کې تېروي، او دا چې په جلال آباد کې د شاهانه استوګنې پر مهال د لمقان ولایت او د هغه عجیبې زړه راښکونکې درې هم په طبیعي ډول د اعلیحضرت د سیل او ګرځېدو په کړی کې راغلي، نو ځکه د حکم چلونې یو مرکز او یو شاهانه مَطّرَح (؟) په دې سیمه کې خورا اړین او ارزښتناک بلل کېده. نو پر همدې بنسټ اعلیحضرت شاهانه ذات دوه کاله وړاندې ددې ډېرې بدیع [نوي؟] ودانۍ «قلعة السراج لمقان] د جوړېدو لارښوونه وکړه چې اوس بشپړه شوې ده.

ددې لوړې [عالي] ودانۍ د جوړونې نقشه هم د همایوني پېر د نورو ودانیو په څېر پخپله اعلیحضرت شاهانه ذات تر خپل همایوني څار لاندې ایستلې او یوه پیاوړې او زړه راښکونکې ودانۍ یې چې د رزم او بزم [جګړې او هوساینې] ټولې ښېګنې په کې دي، رامنځته کړې ده.

اوس دا پر تمینه ودانۍ هومره چې تېر کال د اعلیحضرت د شاهانه ملګرتیا پر مهال مې لیدلې او په حافظه کې پاتې شوې، خپلو ګرانو لوستونکو ته ورپېژنم او انځوروم:

[این قلعه مرکب از دو سور یک بر دیگر محاط شده میباشد؟] دا کلا له دوو یو پر بل چاپېرو سورونو (؟) څخه جوړه ده چې یویې بهرنی او بل یې دننني سور دی. د توپ له یوه ستر وره [دروازې] نه چې د کلا پر شمالي لوري پرانستل کېږي، کلا ته ورننه وځو. د کلا ددې دیوال او د دننني کلا د دېوالو په منځ کې یو روڼ، هوار او ښکلی ډګر هرې خواته پلن دی چې پوځي ښوونې او روزنې ته ښه جوړ دی. د کلا دیوال ښه پلن او پیاوړی دی چې پر یوه خورا ژور بنسټ له ډبرې او چونې راجګ شوی او وروسته پکې خښتې [کارېدلې دي]. پر دغه ډګر بیا له یوې بلې دروازې دننني کلا ته ننه وځو. دا دننني کلا د قلعة السراج په ارګ کې ولاړه ده او ددې دننني کلا دېوال هم د بهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلا د دېوال په څېر دی. کله چې سړی پر وره ننه وځي، لومړی څیز چې یې پام ور اړوي، هغه ښکلې لوړه [عالي] او بې عیبه مانۍ ده چې د کلا وره ته مخامخ، یعنې د کلا د جنوبي برخې په وروستۍ څنډه کې ولاړه ده. په مهارت جوړه شوې دا سینګار ودانۍ یولوړ دوه پوړیز تعمیر دی چې د نویو اروپایي ودانیو په بڼه[سبک] جوړه شوې چې خورا ګڼ اپارتمانونه [دایرې] لري، چې په هره دایره کې یې د کار خونه، د ناستې خونه، د خوب کوټه، توالت [تشناب] او د ځان مینځلو ځایونه شته. ددې ودانۍ پراخ ښایسته دالانونه او ورسره موازي زړه راښکونکي اوږده دهلیزونه په رېښتیا چې ډېر د خوښېدو وړ دي. لومړی له یوې کفشکن ډوله راوتلې بَرَنډې نه چې له دریو خواوو درې څلور پاټکی زینې لري، یوه اوږده دالان ته ننه وځو چې ددې دهلیز له ښۍ او کینې خوا نه ورته د هغو آپارتمانو دروازې راخلاصېږي چې وړاندې یې یادونه وشوه. د دهلیز له دواړو خواوو نه دوه خورا اوچتې زینې چې ختل پرې آسان کېدلی شي، د ودانۍ پاسني پوړ ته پورته شوې دي. پاسنی پوړ هم د کوزني په څېر پر همدومره آپارتمانو او دالانو او دهلیزو ویشل شوی دی چې په ټوله کې دې زړه راښکونکې ښایسته ودانۍ په حق سره چې ډېر ظرافت او خوږوالی موندلی دی.

په تېره بیا چې کله یو متفکر کس له بَرَنډو نه ووځي پر شاوخوا سیمو یو ځیر نظر وځغلوي، د طبیعت داسې شاعرانه لوحې (؟) به ووینې چې له حاله ووځي. له ختیځ لوري د الینګار زرغونه او لطیفه وادي له ټولو ښایسته منظرو او له شولو او نورو کروندو سره، له دوو خواوو د لوړو او ټیټو غونډیو په منځ کې تر واورینو اوځنګلي غرونو پورې چې له ډېر واټنه برېښي، غزېدلې پرتې دي. له جنوبي پلوه تر قرغه یي کلي پورې، یو ښکلی هوار ډګر تر سترګو کېږي چې د جلال آباد د موټرو پوخ سړک لکه د یوې نېغې لیکې چې پر زرغون کاغذ کښل شوې وي، پر دغه ډګر غزېدلی او پر یوه ډېر لوی پاخه او منظم پله د الینګار سیند پر سر اوړي او د قرغه یي د غرنیو ټړو خنګ ته د همدغه سیند په خوا خوا کې درومي او هلته ښه وړاندې له سترګو پټېږي. له لوېدیځې خوا څخه یوه ښایسته غونډۍ چې «بي بي غونډۍ» یې بولي او په لمنو کې یې پراته بڼونه او کروندې تر سترګو کېږي او له شمال لوري د الیشنګ اوږده او ښېرازه او له اوبو ډکه درِه نظرونه ځانته ورماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ددې کلا نورو فرعي برخو ته ورستنېږو:

د کلا په لوېدیځه خوا کې له دوو جلا آپارتمانو څخه پرته چې د ګرانو شـهزادګانو لـه پاره جوړ شوي، د مزدورانو د استوګنې له پاره ګنې نورې خونې هم شته او په منځ کې یې لږ څه د کلا شمالي لورته یو ښایسته جومات جوړ دی او د کلا شمالي خـوا هـم د مزدورانو د استوګنې خونو نیولې ده. ددغو مزدورخونو له پاره یـو ښایســته او لـوی حمام هم جوړ شوی دی. د کلا جنوبي خوا له برِمه ډک همایوني حرمسرا(ی) [د پاچـا او کورنۍ د اوسېدو کور] چې په خورا ښایست او سینګار جـوړ شـوی، نیـولې ده. دا حرمسرا(ی) هم ګڼ اپارتمانونه، مزدورخونې، دالانونه او حمامونه لري چې په یوه پراخ او هواناک انګړ کې راټول شوي دي.

دا و د «قلعة السراج لمقان» د حال لنډیز [که بدرجات باقیـات نقـش ضـمیر تصـویر توانستیم؟] له الهی درګاه نه غواړو چې ددې سپېڅلي او همایون بخت پاچا د بختورو قدمونو په برکت دا او دې ته ورته لوړې [عالي] ودانۍ بېشماره کلونه په پوره پـرتم او برم او سلامتۍ [همداسې] آبادې اوښېرازه وسـاتي چـې د نـړۍ د لویـو ښـارونو او ښارګوټو حسد پرې راشي. آمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

اسلامي یووالی

په نړۍ کې هغه کلمه چې د «حاصل تحصیل» په بشپړه مانا رانغاړي، همدا د «اسلامي یووالي» ټکي دي. یعنې د اسلام پیوستون اصلاً او اساساً پر دریو څیزونـــو تړلـــی دی، چې هغه د «لااله الاالله محمد رسول الله» پاکه او جامعه کلمه او حبل المتـــین «مبـــین قرآن» او د «سپېڅلې او سترې کعبې» جامعیت دی. د مسلمانانو هر وګړی چې که په ختیځ کې وي یا لوېدیځ کې، د دین او مذهب پر دې معنوي لارو داسې ټینـــګ او یـــو موټی دي چې بېلتون او جدا والی یې په هېڅ زور او ځواک سره نه شونی کېږي، مګر دا چې پر دغو دریو وسیلواړه ونه لري او چې پر دغو دریو وسیلو اړه ونه لري اسلام نه بلل کېږي چې په دغه حالت کې د «اسلامي یووالي» بلنه هم د هغه له پاره نه ده. حال دا چې له دې دریو بنسټیزو اصولو پرته چې بیان شول، نور ډېر اصلونه چې بیا دا هـــر یو خپلې نورې ځانګې لري، اسلامي نړۍ سره یو کوي او نه بېلېدونکې یې ګرځـــوي او دا تړاوونه هېڅ زور شکولی نه شي.

نو که چېرې د «اسلامي یووالي» بحث موخه همدا معنوي څیزونه وي چې بیان شـــول، دا له دیارلسو پېړیو له مسلمانانو سره شته او هغوی ته روښانه دي او ډاګیزه کېـــدو او تر لاسه کېدو ته یې اړتیا نه شته. خو که د «اسلامي یووالي» موخه د هغـــې مـــادي او فعلي اړخونه وي، نو دا هم دوې بنې لري چې یوه یې قولي او بله یې فعلـــي ده. قـــولي هغه دي چې پېښلیکونو یې په ډول ډول معقولو او منقولو دلایلو سره بیـــان کـــړی او کوي او د اسلامي نړۍ مطبوعاتو یې په اړه ګڼ کتابونه او رسالې په بېلابېلو ژبو خپاره کړې او لا خپروي. که څه هم ددې بحثونو او نظریو پر ګټو سترګې نه شي پټېدای، خو په خورا خواشینۍ لیدل کېږي چې موږ یې [په خولې] وایو او نور یې عملاً پلي کـــوي. همدا چې له یو بل سره د غړېدو تکل وکړو، سیالان مو په خپلمنځي یووالي هغه دوه ځلي، درې ځلي او څلور ځلي عملاً تر سره کوي؛ همدا چې له یو بل سره پر همدردۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لاسنیوي د غرېدو تکل وکړو، په سیالانو کې مو هم سیالي او نفاق عملاً په یووالي او اتفاق اوړي او پر موږ د ډول ډول بلاوو د راوستلو ډاروونکې کړنې پیلوي.
نو نا چاره بربښي دا چې لکه هماغسې چې په ډېرو ځیزونو کې وروسته پاتې یو، نو د عملي او فعلي یووالي په برخه کې هم خورا ډېر وروسته پاتې یو. لکه هماغسې چې موږ لا تر اوسه د شوسې [موټري لارو- د.ج.] ښښتنان شوي نه یو، خو هغوی پر هوا الوزي، [نو] د یووالي د رېښتوني مانا په پوهېدو کې هم همداسې پر ځمکه پاتې یو.
آیا دا څه ډول نوم سباتي (؟) و چې له پېړیو پر موږ لاسبرې ده او موږ یې نه یو پربښي چې خپلې سترګې د ځان لور ته پرانیزو؟ آیا دا څه غفلت او لنډپاري وه چې له آسیا تر اروپا مو سترګې غړولې او نه مو لیدل چې هلته زموږ د ورکولو او پو پناه کولو له پاره کوم چلونه او کومې کوډې کارېږي؟ آیا دا څه لویي او استغنا وه چې د اروپا له لوري مو د عقلونو د تتوونکو وړانګو تر لیدلو او یا اورېدلو وروسته د هغو د لاسته راوړو له پاره په ځان کې یو ټیټوالی او تواضع ونه لیده. او لا تر اوسه یې نه وینو؟ یو مهال و چې له اروپا نه به د پوهې او فن سلګونه زده کوونکي د اندلس، مصر، استانبول او بغداد مدرسو او پوهنتونو ته راتلل او د هغو ځایوپه مدرسو او پوهنتونوکې به یې حکمي او فني علوم زده کول او بېرته به خپلو هېوادو ته ستنېدل او په عملی کولو به یې بوختېدل. هو، هېڅ شک نه شته چې حکمي او فني او ادبي او نور علوم له همدې اسلامي پوهنتونو څخه اروپا ته رسېدلي دی. خو زر ځله افسوس دی چې هغوی دغه علوم او فنون چې له موږه زده کړي، ورځ په ورځ او شېبه په شېبه یې د عملي او نظري پیاوړتیا زیار ایستلی او زموږ د ببخ ایستلو له پاره یې ویجاړوونکې وسلې تر لاسه کړې دي. او د دوی پر عکس یې موږ هم ورځ په ورځ او شېبه په شېبه، نه یوازې په عملي کېدو پسې نه ګرځو چې نظري بنه یې هم رانه لګیا ده هېرېږي.
یوازې حکمی او فلسفي علوم او فنون نه بلکې خپل اخلاقي او حیاتي او ټولنیز علوم مو د غفلتونو او نفس پالنې له امله بایللي او اوس راته د غلیمانو په لاسو کې زموږ د قتل وسیلې ګرځېدلي چې په ډله کې یې یوه همدا د وروګلوۍ او یووالي مساله راځي.
سبحان الله! په داسې حال کې چې موږیو د بل مرستې، له یو بل سره مینې، له یو بل سره یووالي، له یو بل سره ښې راشې درشې او چلند ته د خدای او رسول او لارښوونکو په وینا د دین له خوا ګومارل شوي او مکلف شوي یو، نور وینو چې لګیا دي زموږ دا مکلفیتونه پلي کوي. د پیرنګ ټول ملتونه د یوې مینه ناکې ډلې په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو چې د بال [نڅا- د.ج.] په یوه پرتمین او ځلاند مجلس کې د ختیځو هېوادونــو د خوندورو خوړو د تېرولو پر دسترخوان ناست دي او چې هرڅوک یې یــوه ټوټــه لــه ستوني تېره کړي، نور یې په روغتیا د خوښۍ یوه پیاله پر سر واړوي او له ټولــو ملــي توپیرونو، ماهوي جلاوالي او مذهبي بېلتون سره سره، همدا چې د ختیځ یوه مســاله رامنځ ته شي، هماغه ګړۍ دغه ټول سیاسي، ماهوي او مذهبي توپیرونه یوې خواته کړي او ټول سره په دې تړاو یو وجود او یو فکر شي او دغه مساله د خپلــو ګټــو پــر بنسټ په خپل منځ کې سره غوڅه کړي.

په داسې حال کې چې اوس یې چاړه هډوکي ته تېره کړې او خبره یې د مســلمانانود دین او ایمان د سپېڅلو عبادتځایونو ویجاړولو ته رسولې ده. اوس نو دلته یوه پوښتنه راپورته کېږي چې که وحشي غدار او ناکار ایټالویان پر معظمه مکه او منوره مدینه د بمونود غورځولو دا ګواښ پلی کړي

نو مسلمانان به څه وکړي؟

هر څوک یو فکر لري او یو اټکل او قیاس وړاندې کوي. که وی او که نه وي خو بیا یــې هم له بیانولو ځان نه شي ساتلی. نو ځکه دا ببوزلی محرر [د ورځپاڼې مدیر- د.ج.] د خپل نیمګړی فکر د بیان په وړاندې کولو کې کوم خنډ نه ویني.

لومړی خو دا ووایم چې د ایټالویانو دا ګواښ او وېرول یوه بېځایه او تشه خبره ده چې له څواک نه یې عمل ته اوښتل په سلو کې نوي بیخي ناشوني دي. ځکه چې الوتکې او بالونونه یې د پرمختګ دې پوړۍ ته نه دي رسېدلي چې له روم یا طرابلس او یا مُصَوَع [په اریتېریا کې د سره سمندرګي پر څنډه پروت ښار- د.ج.] نه راوالــوزي او تــر دې سپېڅلو ځایونو پورې را ورسېږي او بمونه وغورځوي. داسې به وګڼو چې دا خیالولی او له شیطانۍ ډک کمال یې هم موندلی، یقین ته نژدې ګومان دادی چې نــور اروپــایي دولتونه به دا عقل بایللی لېونی سپی د خورا خطرناکو پایلو دې کار ته پرېنږدي ځکه چې د هغوی په اوږدمهال سیاسي فکر کې د ختیځو هېوادونو د غوړې او پستې مړۍ ورو ورو تېرول راځي، نه یو ځلي! ځکه ښه پوهېږي چې هضمولی یې نه شي او په نس خوږی به یې اخته او مړه کړي. په تېره بیا چې ځینې مړۍ یې چړو تــه ورتــه اغــزي [اَلشَکي- د.ج.] هم لري چې تېرول یې د بنیادم ستونی او ځیګر څېروي!... فرض کړو چې دولتونه هم لکه هغسې چې یې ددغه ناکار غدار پر ډېرو وحشــیانه حــق مــاتونو سترګې پټې کړي، دلته هم همداسې وکړي، هله به نو د نړۍ د مخ ټولو مسلمانانو تــه لکه د روښانه ورځې جوته شي چې له ختیځ سره د لوېدیځ جګړه اعــلان شــوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څکه چې چوپتیا یې لکه رضا بللې ده. نو څکه داسې انګېرنه ده چې مسلمانان به خپله لاره واړوی او یوې ویجاړوونکې افراطي «انارشیستۍ» ته به مخه کړي او لکه چې تر دا اوسه یې د هغوی د مهارتونو او مدني هنرونو د تقلید هڅه کړې، له دې وروسته به د ژمن ماتونې، حق څپنې، وین تویونې، اورلګونې او ټولوژنې په تقلید او ترویج په تېره بیا په معبد ورانونې لاس پورې کړي چې په یوه دین او یوه قانون کې هم روایت او جواز نه لري او د آنارشیستۍ تګلاره به د هغې له ټولو مفاهیمو او محتویاتو سره پلې کړي او دغه راز اټکل او قیاس دی چې که (خدای مه کړه) ایټالویان دا وحشي او بېباک جرات او زړورتوب په عملي ډول له ځانه وښیي، چې انشاءالله هېڅکله به هم داسې ونه شي- نو دلته به پخپله په هغوی کې په بمونو د معبدونو ویشتل ونښلي. ګومان دی چې د عثماني هېوادو مسلمانان به په سوریه، اناتول او روم ایلی [هغه اروپایي ځمکې چې عثماني ترکانو په جګړو کې لاندې کړې وې- د.ج.] یوه کلیسا، یا معبد او مناستر [عیسوي معبد- د.ج.] هم پر ېنړدی او ټول به پر هوا کړي.

نو بیا به د معبد جنګی په دې کړکېچ کې بریالی څوک وي؟ هېڅ شک نه شته چې عثمانیان! څکه څومره چې د هغوی ښېرازې، آبادې او ښکېړې کلیساوې، مناسترې او معبدونه په عثماني هېوادو کې شته، دومره د هغوی په هېوادو کې د مسلمانانو جوماتونه نه شته. دا دي عاجزانه قیاسونه او اټکلونه چې وړاندې شول، پاتې نو له الهي دربار نه د «اَلَمٓ تَرَکَیّفَ... الآیه»د کریم آیت د معجزې د راڅرګندېدو غوښتنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، پنځلسمه ګڼه، ۱۰- ۱۲ مخونه

ځانګړې مقاله

له طبيعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني يووالي اړتيا

ګران لوستسونکي چې کله دا سرليکه وګوري له ځانه سره به وايي چې دا څه د لېونو خبرې او چټيات دي؟ يووالی چېرته! انسان چېرته! په داسې حال کې چې په انسانانو کې دوه تنه نه په بڼه او عادتونو او نه په طبيعت او ځانګړنو کې يو ډول نه مونـدل کېږي. او د بڼې او طبيعت د همدې جلاوالي پـر بنسـټ يـې فکرونـه او تصـورونه او خيالونه هم له يو بله جلا او بېل مومو نو بيـا څـه ډول شـونې ده چـې دا ميليونونـه ميليونه انساني وګړي چې په زرګونو ډلو او ملتونو ويشل شوي او بېـل شـوي دي، او [که] يو ملت هم نه په رنګ او طبيعت او نه په عنصر او جنسيت، او نه په فکر او عادت او نه په دين او مذهب کې ها بل ته هېڅ ورته والی او نژدېوالی ونه لري نو ټول اتفاق او يووالي ته رابلل په حقه چې ښځي ناشونې خبره بر ښېي.

رښتيا هم چې په لومړي نظر همداسې بر ښېي چې دا يوه محاله او ناشونې غوښـتنه ده. انسان د پيدايښت له مهاله له ګڼو کورنيو او بهرنيو غليمانو سره ګډ پيـدا شـوی راروان دی چې کورني غليمان يې حرص، تمه، شهوت، غضب، بغاوت، کينـه، لـويي، رخه او دا ډول نور بد او ناپاک اخلاق دي چې تل له بنيادم سره ملګري او پرله پسـې يې په غليمی او ببخ ايستنې بوخت دي. بهرني غليمان يې ډاروونکی طبيعي ځـواک دی چې هره شېبه او هره ګړۍ يې ژوند زېښېي او ګواښي لکه لـوږه، بربنـوالی، بـې کوري، سمندري توپانونه، اورلګېدنې، زلزلې او نور. بهرني غليمان پر بنيـادم داسـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برلاسي او غاوره شوي چې لاسونه او پښې او سترګې يې ورتړلي او فکري ځواک يې ورمحدود او کوچنی کړی چې له خپلو بهرنيو غليمانو سره د خپلمنځي يووالي مهلت نه ورکوي!

انسان ته «ذاتي مدني» ويل شوی له «ذاتي مدني» ته يې «په ګډه او يووالي د اوسېدو» مانا ورکړې ده. او په دې اړه له پخوانيو زمانو څخه تر ننه پورې په ميليونو کرښې ليکل شوې او په خروارونو رنګونه لګېدلي دي. او دليلونه او برهانونه راوړل شوي دي. او د انسان د ګډې اوسېدنې مساله يې ثابته کړې چې موږ يې دلته د بيا راوړلو او يادولو اړتيا نه وينو. خو دومره وايو چې انسان لا دغې بشپړتيايي (؟) پورې ته نه دی رسېدلی چې په ګډه د اوسېدو او د خپل اتفاق، يووالي او پوهاوي وړ ګرځېدلی وي.

کورنيو غليمانو بنيادم پر داسې کږو وږو او ناپايو لارو سم کړی [چې] د «ذاتي متمدن» له رښتونې موخې زرګونه فرسخه لېرې وتی دی. داسې بربښي چې ددې ذاتي مدني احکام يعنې په ګډه او يووالي اوسېدل د پيدايښت په لومړيو کې چې بنيادم له خپلو ټولو لومړنيو اړتياوو بې برخې و جاري او پر ځای وو[،] ورو ورو منسوخ شوي او په اوس مهال کې په ټوليز ډول له منځه تللي دي.

څه پېچلې معما! ښاغلی مدير بيا څه وايې؟ آيا د مدني نړۍ دا ځلانـدې ويناوې نه ويني [اوري] چې بشريت له ذاتي مدني والي بې برخې بولي؟ که نه يې ويني د يوې جوړې پر ځای دې دوه جوړه سترګې [عينکې] ولګوه!...

آه څه ووايم! اصلي بلا په همدې کې ده چې د نظر له کمزورۍ سره سره ښه ليدل کولی شم. خو څه ډول ليدل کوم؟ سراب، د اوبو د سر ځګ، بې بنسټه تر حُباب!!... زر ځله افسوس! ميليون ځله افسوس چې پر طبيعي ځواکونو تر څه ځايه د بشر لـه دې جوتو بريو سره سره، او د عقلونو له هغو حيرانوونکو اختراعګانو او کشفونو سره سره چې ددغو بريو په پايله کې يې رامنځته کړي دي، دا ټول يې کورني غليمان په زور او جبر له لاسه اخلي او پر دوی يې د ويجاړوونکو وسلو په بڼه کاروي!

آه ای خواره بشريته! څومره کمزوری او رټل شوی مخلوق يې چې يو کورنی غليم دې چې نوم يې ښاغلی «پهلوان تمه خان دی» تر ټولو غوره او ګټور اختراعات چې د ذاتي مدنيوالي له پاره جوړ شوي له لاسه اخلي اوستا د قتل او ورکولو له پاره يې کاروي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا تر بر ېښنا روښانه، تر ببرۍ لامبوزنه، تر اورګاډي چټکه، تر هــوايي الوتکــو لــوړه الوتونکي خارقه به په بشري نړۍ کې بله کومه تصور شي. خو افسوس او حسرت چې د ځان دغه غليم يعنې د «تمې» په نامه اتل چې له دې دريو تورو «ت، م، ه» [په اصل کې طمع = ط، م، ع] نه جوړ دی اود درې واړو تورو منځونه يې داسې تش دي چې پر هېڅ ډکېدلی نه شي دا نوې او ګټورې [اختراعګانې] د خپلو تشو نسونو د ډکولــو لــه پاره د تېرو وختونو د ضحاک د خرافاتي مارانو په دود ستاسې د ککريو د خپلمنځــي خوړلو له پاره کاروي!

کله چې د طبيعي ځواکونو د لاندې کولو له پاره غيرتناکو بشري هلو ځلو ته نظر وشي د بشر ذاتي مدني والی له ټولو ماناوو سره سترګو ته نبغ ودرېږي. آيا هغه لويه بشري کتله ولې ذاتي مدني ونه بولو چې اوسپنه، سکاره او زرګونه ډوله نور کانونه د طبيعت په زړه کې له ډکو خزانو او ګنجونو راباسي او د بړاس [بُخار] پــه نامــه د طبيعــت يــو عجيبه توکی په خپلو منګولو او ولکه کې راولي او نــړۍ پــرې ر پــږدوي، بهېــدونکې خوځېدونکې، نوم ورکې او ناپېژانده، له سترګو پټه خو په هر څه کې ځلانده بر ېښــنا پرته له دې چې لا يې هم د هغې ر ېښتونې ځانګړتيا پېژندلې وي د ځان د خبرولو لــه پاره د سترګو په يوه رپ کې له لوېديځه تر ختيځه کــاروي. خپــل کورونــه، ودانــۍ، منارونه د هغې په مرسته د تندر په نامه له ډاروونکې آسماني بلا نه خوندي کوي؛ او لا نور څومره څيزونه!...

هو هو! هېڅ شک نه شته چې دا ټول له ذاتي مدني راوتلي. که ګډه اوسېدنه او يووالی نه وای دا ټول نوي توکي او دا عجيبه اختراعات کله رامنځته کېدلی شول! مدير نــور څه ويل لري؟

هېڅ ويل نه لري. زر آفرينه پر دې ذاتي مدني (!؟) د سمندرونو لوېې څپې يې د زغره والو جنګي ببړيو د ماشينو تر څرخونو لاندې چې هره يوه يې لکه د يوې اورشــيندې اوسپنيزې کلا په دود ده کوچنی کړې په هومره چټکتيا او زور يې د خپل ځان يعنې بشريت د سوځولو، او وّرَکولو او پوپناه کولو له پاره چې جوړوونکی يې دی د «بغض او کينې» په نامه د دوو سختو ګوزاريزو کورنيو غليمانو تر قوماندې لاندې په سمندرونو کې لاهو کړې چې بنيادم دغه ذاتي مدني ته ګوته پر غاښ پاتېږي!....

(c) ketabton.com: The Digital Library

چټک او ځغستونکي اورګاډي پراخې ببديياوې، لوړ غرونه، ستر سيندونه د «حسد او حرص» په نامه د دوو اورژبو ښامارانو تر قوماندې لاندې په دومره چټکتيا او زور د سوداګرۍ د ورکولو او يا د انساني ملکونو د لاندې کولو په موخه له غوڅولو، څېرولو او تېرېدلو سره [مخامخ دي] چې انسان د (ذاتي مدني) ددې نوې چټکې ځغستونکې وسيلې په وړاندې د حيرت د بېديا په يوه پوونده اړوي!...

په داسې حال کې چې بنيادم د يوې ثانيې هومره پر هوا درېدلی نه شي ښاغلي ذاتي مدني د خپلې الوتنې له پاره داسې بشپړې الوتکې جوړې کړې چې اوږده واټنونه د هوا په زړه کې وهي. خو خبر ياست چې د ذاتي بشري مدني دا خورا عجيبه اختراع شوی توکی يې د «غضب او جنايت» په نامه دوو کورنيو غليمانو په زور او جبر له لاسه اخيستي او پر ده يې دومره سخت کارولي چې د بمونو د چاودلو ډارونکي غړونو يې انسان اړ کړی چې د آخرزمان ذاتي مدني په جادوګريو باور وکړي!...

تر ټولو غوره دا چې د (اديسن) په نامه د برېښنايي عجايبو جوړوونکي حکيم د ذاتي مدني (!) په دې ټولو اختراعګانو چې تر دې دمه يې کړې دي بسنه ونه کړه د ورځپاڼو د ليکنو له مخې له څو کلو د يوازيتوب په خپله ذاتي مدني هوجره کې ناست د يوې خارق العاده برېښنايي وسيلې په اختراع کولو لګيا دی چې د جګړو پر مهال د زرګونو توپونو او توپکو کار د سترګو په رپ کې پر دغه وسيله ترسره شي!

واه واه ذاتي مدني! ځار ځار ذاتي مدني!... قه، قه، قه، قه، قه !!!...

مه خاندئ. ځکه: «د زړکې يوه خندا د باز دوه سوه شوکارې دي» بشريت د ځان په ورکولو او پوپناه کولو کې ستاسې د خنداوو پروا نه لري. د هغه ډېر غاور او غښتلي کورني غليمان دده ټولې جلا جلا پوهې او هنرونه او ټولې نوې اختراعګانې او صنعتونه چې د نړۍ هستوونکي دده د خپل نوغي د سمون له پاره پيدا کړې او لګولې د ډاروونکو وسلو په توګه پخپله پر ده کاروي. د کيميا او حکمت پوهنه وده مومي. نتيجه يې دا راوځي چې ډول ډول ډايناميټونه، رنګارنګ بمونه، رقم رقم باروتونه، بېلابېلې اجزاوې او مسالې او نور څيزونه د بشريت د پوپناه کولو له پاره رامنځته کړي! ميخانيکي او انجنيري علوم پر مخ ځي وروستۍ ثمره يې دا راخېژي چې اوربلوونکي توپونه، کلا ويجاړوونکي توپونه، لرواټني چټک ډزي توپکونه او نور ډولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د بشریت د وژنې او اعدام نور څیزونه رامنځته کړي. یوازې علـوم نـه چـې دغـه کورنی غلیم مو د ادبي لیکوالۍ ځواک هم ستاسې د خپلې ښکلې ساه ایستلو ته اړم کوي. د یو دوه بشری ضد ډلو د ورځپاڼو مقالې ولولئ وګورئ چـې دغـه سـپېڅلی او شریف قلم څه ډول د انساني ستې په ایستلو اخته شوی دی!.

آه بېوزلی بشریته! دا څه وژونکی فلاکت دی چې پر تا راغلی! د کون او مکـان سـتر هستوونکي د ځمکې کُرِه تر سمون وروسته له ټولې شتمنۍ او طبیعي وسایلو سره پر بنیادم ولوروله. خو ګټه یې څه شوه چې دومره کورګډي غلیمان یې هم ورته د وجود پر ملک زرغون کړل، خو بیا یې هم له هغې مهربانۍ نه چې پر ده یې درلـوده ددغـو غلیمانو ترڅنګ ورسره ډېر کورني دوستان او لارښوونکي او خواخوږي هـم ملګـري کړل. (ستر وجدان) یې پرې واکمن وټاکه. د حرص او تمې په وړاندې یـې ښـه اداره ټینګار او قناعت، د کینې او غضب په وړاندې یې د دوستۍ او یـووالي او ښـېګڼې او پوستوالي حس وټاکه. د بغض په وړاندې یې مینه، د رخې [حسـد] پـه وړانـدې یـې سرښندنه او لنډه دا چې د هر غلیم په وړاندې یې ورته دوه درې دوستان وټاکل.

افسوس، افسوس! بېوزلي بشریت دا ټول ملګري او لارښوونکي په خپل لاس د خپـل ځان او وجدان دغلیمانو ترقهر او ولکې لاندې کړل له خپل «رېښتوني ذاتـي مـدني» صفت نه فرسخونه لېرې شو!

د بشریت غلیمانو د لوېدیځ یوه ستره ټولنیزه ډلـه لـه یـوې هیبتنـاکې ډاروونکـې ختیځې ډلې سره داسې اچولې چې د بشریت دوستان او لارښوونکي ورته لاس تړلي ګوري او هېڅ یې له لاسه پوره نه دي.

لوېدیځ پر اوس مهال له ټولو صنعتونو، اختراعګانو او علومو او فنونو سره د حـرص او تمې د اورژبي ښامار تر قوماندې لاندې پر ختیځ پرله پسې نس پالونکي بریدونه کوي. ورسره جوخت یې د رخې [حسد] کینه پال اتل تر خپل منځـه سـیالۍ او غلیمـۍ او کینې او لویۍ راپاروي. یو چې یوه جنګي ببرۍ جوړه کړي هغه بل یې له دې حرصـه چې هسې نه کومه اضافي غوړه مړۍ رانه وتښتوي هماغه شبېه د یو درجن اوبتلونو د جوړلو سپارښتنه کوي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

آه بېوزليه ختيځه! تا د خپلو دوستانو او لارښوونکو خبرې ته په غوږ نيولو د کورنيــو غليمانو ماتولو ته پام واړاوه خو خبر نــه وې چـــې دغــه کــورني غليمــان دې درنــه تښتېدلي ستا د خپلې لوېديځې بنې له کورنيو غليمانو سره يې ملګرتيا جوړه کړې او پر تا يې کلک يرغل راوړی دی!

ای بشري ډلو! آيا د ځمکې دا کره او د اوسېدو دا ښايسته ځای بېساري هســتوونکي ذات ددې له پاره پر تاسې لورولې چې خاوره يې په خپلو وينو ولړئ؟ آيا که ټول پــه يوه اتفاق له خپلو کورنيو غليمانو ســره د مبــارزې مــلاوې وتــړئ او د بشــر لــويې لوېديځې، او ختيځې، او شمالي، او جنوبي کتلې ټول لاسونه سره ورکــړئ او د خپلــو کورنيو غليمانو په ماتولو سره د خپلو مېنو په جوړلو بوخت شئ او لاســونه ســره يــو کړئ او له خپلو بهرنيو غليمانو سره لاس ګرېوان شئ کوم بري، کومې سوبې، کــومې نېکمرغی، کومې کامرانۍ به وي چې په لاس در نه شي؟

له دې چې ډېر په ځان کېوتي ياست د خپلې مېنې يعنې د ځمکنۍ کُرِې پر حال لاس بري شوي نه ياست. د خپلې مېنې جنوبي او شمالي خواوې مو لا هېڅ ليدلې نه دي، او هېڅ خبر نه ياست چې څه دي او کومې خزانې او ګنجونه په کې نغښــتې دي! ځکــه بهرني غليمان مو چې د طبيعت ډاروونکی ځواک ناوړه هوا او لوی کنګلونــه دي [،] د لارې خنډ دي. که ځانونه په رېښتيا د نړۍ د ودانۍ اتلان او د عالم د سمون لــه پــاره ګومارلي کسان بولئ د عالم ناکشف شوې ځمکۍ ومومئ او ودانې يې کړئ؟ پر داسې مهال چې پخپله په لوېديځ کې ميليونونه مربع کيلومتره ځمکه شــاړه وي، د ختــيځ ښېرازو ځمکو ته ولې سترګې نيسئ؟ که موخه د ځمکې آبادي وي د نړۍ شاړې او له وګړو تشې ځمکې لږې نه دي. لومړی هغه ښېرازې او له وګــړو ډکــې کــړئ! کــورني ملګري او لارښوونکي مو له علم او فن او اختراعګانو نه همدا هيله لري. خــو زرځلــه افسوس چې کورني غليمان مو د خپلو هم جنسو د مېشتو او ښېرازو ځمکو د نيــونې ټېټوالي ته ګوماري.

ای بشري ټولنې! يو ځل وګورئ چې څومره بهرنۍ ډاروونکې بلاوې مو ژوند ګواښي او زور پرې راوړي: وباګانې، طاعونونه، زلزلې، تندرونه، سمندري توپانونه، اورلګېدنې او نور څه شيان! هېڅ شک نه شته که بشريت د خپلو کورنيو ملګرو په خوله ولاړ شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسونه سره ورکړي او له خپلمنځي جګړو او نښتو لاس واخلي او له دې بهرنيو غليمانو سره د متقابلو ګټو د خالصانه هوډ له مخې په نښته کېږي زرګونه ډوله بري او کاميابۍ به وګټي. که يوازې هغه اوسپنه چې پر زغره والو ببرېو او توپونو او توپکو او نورو ډول ډول وسلو يې لګوي د اوسپنې پټلۍ غزولو ته بيله کړي نو د کنګل سمندرونو پر سر به واوړي تر قطبي نا پېژندلو ځمکو به ورسېږي!...
ماشاءالله مدير صاحب! لا مو هم قلم سترې شوی نه دی؟ که مهرباني وکړئ او تر هغو کنګلونو ولاړ نه شئ نو ښه به وي! هسې نه چې رنګ مو د قلم پر څوکه کنګل شي چې بيا به ليکل نه شئ کولای! تاسې خپل شريف خاطر ته ول وساتئ. که دا ډول زرګونه سندرې وواياست کورني غليمان پر بشري عالم داسې پاخه واکمن شوي نه دي چې دا ډول بې ګټې خبرې دې پرې اغېز وکړي شي.
ای ختيځه! د لوېديځ له تېري کوونکو بريدونو عبرت واخلئ! د ځان د خونديتوب په فکر کې شئ. که مو وليدل چې د کورنيو ملګرو له لاسه څه نه راځي تاسې هم له کورنيو غليمانو سره روغه وکړئ هماغه بهير ته غاړه کېږدئ. د خپل ملکيت د شتوالي د خونديتوب له پاره قهر، غضب، کينه، عداوت، خپل مخکښ وټاکئ [او] ګوزار کوئ چې د بشريت نښه هم پاتې نه شي، پاتې نه شي، پاتې نه شي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنايع

او د پلازمېنې کابل صنعتي سيمه [ماشين خانه]

ستر حضرت هستوونکي انساني شريف نوعې [نوع] لوځ او بربنې، او له هر ډول وسايلو او آلاتو پرته هست او رامنځته کړی[،] د ځمکې کُرِه يې له ټولو شتمنيو او طبيعي وسايلو سره پر هغه پېرزو کړې او لورولې ده. روغ عقل، نېغ حواس، وسمند [توانا] وجود[،] پوهې لټوونکي [معرفت پرا يا پيرا؟] دوه لاسونه يې د هغه سرلاري او لاربښودونکي ټاکلي او پر وچې او لندې، غره او ځنګله يې لاس بری او واکمن کړی دی.

انسان له پيدايښت سره سم ډېرو څيزونو ته اړ او بې چاره هست شوی دی، او روغ عقل له يوه بل سره د يووالي او اتحاد لور ته ځکولی، او ځينې يې د کانونو په ايستلو او نور د ټوکرانو په اوبدلو، ځينې يې د ډول ډول تخمونو په کرلو او رېبلو او نور د بېلابېلو صنعتونو او حرفو په چلولو بوخت شوي، د خپل ژوندانه ټولې اړتياوې يې چمتو کړې دي. او د وخت په اوښتو مدنيت ته رسېدلي او د اختراعاتو د رنګارنګۍ له امله، د بشر اړتياوو هم رنګارنګ بڼه غوره کړې [،] صنايع او حرفې اوس مهال دومره پراخې شوې چې عقلونه د حيرانۍ ګرداب ته ورپورې وهي.

د بشر صنعتونو سيندونه لکه بېدياوې د خپل مزله تر پښو لاندې راوستي، هوا يې لکه د سمندرونو د خپلې لامبو ډګر ګرځولی، له طبيعت سره يې منګولې خښې کړي[،] د شتمنۍ زرګونه ډول جواهر يې د حريص ټبر له خزانو ترې را ايستلي، د بخار ځواک په خبر يو لوی نابغه يې د ځان چوپړ ته ګومارلی، پر دې هم لا قانع شوی نه دی چټک تلونکې بربېښنا يې رويبارۍ ته نيولې ده.

په هر هېواد کې چې صنعت وده کړې شتمني او وزليتوب، ښکلا او سينګار يې هم په همدې اندول ډېرشوی دی. د اروپا ټول هېوادونه اوس مهال د ځمکې کُرِې د يوې لويې صنعتي سيمې [ماشين خانې] په خبر بلل کېږي چې ددغې لويې وچې نژدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلوېښت کروړه وګړي ددغې سترې ماشين خانې کارګران او صنعتګران ګڼل کېږي.
ټوله نړۍ په اوسني وخت کې ددغې سترې ماشين خانې صنعتونو ته اړتيا څرګندوي.
تر اروپا وروسته د امريکا لويه وچه د نړۍ لويه صنعتي سيمه بلل کېږي. که آسيا ته وکتل شي نو د جاپان هېواد به يو بشپړ صنعت تون ومومو. خو که منځنۍ آسيا يعنې ايران او خېوه او بخارا او افغانستان په ځير سره وګورو نو په دې ټولو کې به د پلازمېنې کابل سپېڅلې ماشين خانه لويه ومومو.
زموږ زړونو ته نژدې ستر نېک خويه اعليحضرت شهريار ذات د سلطنت د شهزاده توب د مهال له شاهانه چمتووالي نه تر دې مهاله خپل کيميا وزمه همايوني پام د صنايعو پرمختګ ته اړولی[.] په اوسني مهال کې ترې بشپړ ګټور او نفيس صنعتونه تر لاسه کېږي. پر همدې بنسټ سراج الاخبار افغانيه چې دا هم ددغې ماشين خانې د صنايعو له محصولاتو څخه ده[،] د هغو صنايعو په اړه خپلو ګرانو لوستونکو ته چې د خپل هوښيار او ستر ترقي غوښتونکي اعليحضرت ټولواک ذات په پاملرنې سره په مبارکه ماشين خانه کې لګېدلي[،] غرېدل او بيانول اړين وبلل.

پوځي وسلې

تر ټولو ارزښتناک صنعتي محصولات چې له سپېڅلې ماشين خانې نه راوځي درندې وسلې لکه توپونه او سپکې وسلې لکه توپکې او څېرونکې وسلې لکه کريچونه او وړې نيزې دي. په خپل ذات کې ددې مبارکې ماشين خانې د جوړېدو اصلي موخه د جنګي وسلو چمتو کول دي. اعليحضرت خدای بښلي جنت مېشتي خاقان ذات (ضياءالملة والدين) [امير عبدالرحمان خان] د خپل سلطنت په لومړيو کې دغه ماشين خانه يوازې د جنګي وسلو د چمتو کولو له پاره جوړه کړې وه. د خدای بښلي خاقان [لوی ټولواک - د.ج.] پر نېکمرغه همايوني مهال ماشين خانې تل زموږ د همدې ستر سپېڅلي ټولواک تر اداري لاندې چې هغه مهال د افغانستان د لوړ سلطنت مشر شهزاده و[،] فعاليت کاوه اوله هغه مهاله تر اوسه يوه ګړۍ هم له کاره نه ده درېدلې او ورځ تر بلې يې وده کړې ده.
د پلازمېنې کابل ماشين خانې د جنګي وسلو له ډلې دا څيزونه توليد کړي او توليدوي يې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورنی [ناریه] وسله

۱-مخکښ شاډکي [دنباله پُر] سارایي توپونه

۲- د کچرو شاډکي غرني توپونه

۳- د استحکام او کلا لوی توپونه

۴- چټک ډزي غرابین توپونه [یعنې مشینګنې- سراج الاخبار] دوه درې ډوله

۵- د هینري مارتین [ډوله] توپک[،] د پلیو او سپرو ډولونه

۶- ۳۰۳ بور ډوله توپک[،] د پلیو او سپرو ډولونه.

۷- څنګ ډکي [بغل پُر] ډوله توپک.

۸- دولس ډزي توپک.

۹- پنځه ډزي ججوروال [جاغوردار] توپک، د رسالې ډولونه.

۱۰- دوه میله ښکاري توپک.

ځیرونکې [جارحه] وسله

۱-افسري کریچونه [تورې] د ژړ تېکو [غلاف] ډول، د سروزرو ګلت او سپینو زرو [؟] تېکو ډول، او د اوسپنیزو تېکو ډول.

۲- د رسالې- یعنې سپرو عسکرو کریچونه.

۳- د توپکو له پاره برچې

۴- ډول ډول ډېرې غوره حربې [وړې نیزې] پناه لرونکې او بې پناه [؟] د پلیو او سپرو، او توپچي له پاره، او د عسکرو له پاره خنجرونه او چړې خورا غوره چاقوګان

وسله تون [جبه خانه]

د وسله تون په برخه کې چې کوم څه د اعلیحضرت په نېکمرغه شاهانه پېر کې په پوره بري د کابل په ماشین خانه کې په فعال ډول ترسره شوي یو د «فیوز» آزمایل دي چې د شاهانه هڅونو او له مکافاتو ډکې پاملرنې سره یې د هېواد خپلو کاریګرو بچو په بشپړو تجربو سره جوړ او تولید کړل. بل یې بې لوګي (کاریډ) [ډوله] باروت دي چې دا هم د شاهانه مهربانیو له برکته د درانده انجنیر(محمد رضا بېګ خان) په لارښوونه د هغو له لسو اړینو جوړوونکو توکو څخه اووه ارزښتناک او بنسټیز توکي په سمو داشونو کې چې د کابل په ماشین خانه کې ورته جوړ شوي[،] د افغانستان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو کورنیو محصولاتو څخه چمتو شوي او دوه درې نور توکي یې څرنګه چې مبذول [؟] او وړیا دي او تل موندل کېږي[،] د جوړېدو خنډ یې نه شي ګرځېدلی. د توپ او توپک تور باروت هم د دولت په باروت جوړوونکې فابریکه کې تولیدېږي؛ د توپونو رنګارنګ ګولۍ؛ د ژړو یو ډزي خولونه چې له هر خول سره سلګونه ډزې کېدلی شي؛ د پناپُر [؟] توپکو نري او پنډ ډوله خولونه؛ د ۳۰۳ بور ډوله توپک کارتوس؛ د څنګ ډکي توپک کارتوس؛ د ښکاري چره ییز توپک کارتوس او نور.

د شرپنل ډوله پولادي او چودني او نورو توپونو ګولۍ[،] د هرډول یادو شویو توپکو ګولۍ.

پټاکۍ جوړونه چې د یادو شویو توپونو او توپکو د ګولیو باروت جوړوي او پټاکۍ ترې ډکوي.

د ژړو اوولس ثانیه یي فیوزونه او نور د رنګارنګ توپونو د ګولیو له پاره. د توپونو او هغو خول ډکو [دهن پُر] توپونو د ګولیو لرګین فیوزونه چې په مخکنیو کلو کې دولت تولید کړي وو.

باروت جوړونه چې کاردید ډوله او عادي باروت په کې جوړېږي.

ډول ډول صنعتونه

هر ډول پوځي کالي د افسرانو او سرتېرو له پاره؛ بیرغونه، مبارک عَلَمونه [عقاب یا سپېڅلي جنډې - د.ج.] اود سپرو او پلیو او توپچیانو له پاره پوځي جنډې؛ تنې جوړونه چې هر ډول محراب او منبر لرونکې تنې د پوځي دریشیو له پاره جوړوي.

د افسرانو او نورو پوځیانو له پاره ډول ډول کېږدۍ او پاچایي کېږدۍ [بارګاه] د سیوري له پاره کېږدۍ [شامیانه] او چترۍ او لمر نیوونکې چترۍ [سایه بان] او تجیرونه [پرده یي کېږدۍ] او نور.

رنګارنګ بوټونه د لویو او کوچنیو پښو له پاره او د پوځي بوټونو له پاره ځانګړې ماشین شته.

بیرمتې[؟] موزې او لاسکښې او څادر او نور

د موزیک د ډلې [باجه خانې] وسایل لکه جنګي تُرُم او پشتن او ډول [دُهل] او تنبور او جانج [؟] او نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوځي جمناستيک وسايل او د تمرين او قاعدو او نښې ويشتنې او نورو وسايل هر ډول افسري او پوځي خولۍ

د اندازه کولو لرليدون [دوربينونه]

چې ډېرئ دا چارې پر هغو ماشينو ترسره کېږي چې بړاس [بخار] يې چلوي.

په هېواد کې جاري صنعتونه دوه ډوله دي.

لومړی هغه صنايع چې په ماشين او بړاس چلېږي [دا بړاس] د انجنونو له لويو نغريو [آتش خانه ها] نه تر لاسه کېږي چې ماشينونه تاووي او هغه صنعتونه چې په کار دي تر لاسه کېږي.

د ټټاري [آهنگری] صنعت چې په بړاس چلېږي اود دودان [؟] د څټکي [چکش] وزن به چې په بړاس تاوېږي [،] نژدې پنځه خرواره وي. هغه وسايل چې حدادان [؟] يې په اور اړوي د جرثقيلو په مرسته را ايستل کېږي او وسايل ترې جوړ ېږي. له دې سره سره په فابريکه کې په لاس هم د حدادۍ صنعت جاري دی.

د ترکاڼۍ صنعت چې د بړاس په مرسته د تاوېدونکو لويو ارو په کارولو لرګي اره کوي او په ماشيني رندو يې پاکوي او بيا ترې شيان جوړوي. د ماشين تر څنګ لاسي ترکاڼي هم روانه ده.

د زين جوړونې صنعت [سراجي].

د حلبي جوړونې صنعت.

د ژړو صنعت.

د زرګرۍ صنعت.

د مسګرۍ صنعت.

د ګاډيو او موټرو او نورو د رنګولو صنعت.

د انځورګرۍ صنعت.

د علاقه بندۍ [؟] صنعت.

د [فلزي] پيسو د چاپولو [ضربولو] او ويلي کولو صنعت.

د سيم جوړلو صنعت له سپينو او سرو زرو.

د سيم ګنډنې صنعت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګليت [؟] کولو صنعت په سرو او سپينو زرو او مسو او نېکلو کليت [کول].
د صندوق جوړونې صنعت چې اوسپنيز صندوقونه او بکسونه جوړوي.
د بيت [؟] اوبدنې او چغ [؟] جوړونې صنعت.
د ګل جوړونې صنعت چې مصنوعي ګلان جوړوي.
د ډبرين چاپ او سرپي [فلزي] تورو صنعت.
د زينګوګرافۍ [عکس چاپونې] صنعت.
د حکاکۍ صنعت د افغانستان د کانونو پر لعلو او ياقوتو او لاجوردو.
پر سکو د انځور ايستنې صنعت.
د ميز او څوکيو او ګاډۍ جوړولو د ترکاڼۍ صنعت.
د جوراب اوبدنې او لاسکښ اوبدنې صنعت.
د ټغر اوبدنې صنعت.
د غالۍ اوبدنې صنعت.
د کاشي جوړونې صنعت.
د غاښ جوړونې صنعت.
د ودانيو او ماشينو او توپو نو او توپکو د نقشه ايستنې صنعت.
د افغانستان پر کاني ډبرو د حجارۍ صنعت چې ميزونه او لوښي او د ودانيو زينې او آن د تسپو [تسبيح] دانې [په کې راځي].
د چودن ويلونې صنعت چې د بړاس په اور په لويو بټيو کې چودن ويلي کوي او په جرثقيلونو يې په قالبو کې توېوي او د ماشينو او نورو چودني وسايل ترې جوړوي.
د څرمګرۍ صنعت چې د بړاس او ماشين په کارولو د غواوو او وزو او پسونو او مېښو پوستکي پخوي.
د رنګ جوړونې [سپېده سازۍ] صنعت د ودانيو د رنګمالۍ له پاره
د هيندار جوړونې صنعت.
د سپرېټ [الکول] ايستنې صنعت د رنګمالۍ او څراغونو له پاره او د پټاکيو باروت او مسالې د ماشين په مرسته ترې د سپرېت زوښه [عرق] باسي.
د سوهان [سوان] چينۍ صنعت چې د دولت اړين سوهانونه تېره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلابتون جوړونې صنعت.

د وړې اوبدنې فابريکه چې ټول وسايل يې رارسېدلي او ماشينونه يې تړل شــوي او لا يې کار نه دی پيل کړي.

په دې ډول تر دې ځايه د ماشين خانې او د هغو صنعتي [محصولاتو] په اړه چــې پــه کې توليدېږي پر همدومره معلوماتو بسنه کوو د خپل ستر او زړونو ته رانژدې ترقــي غوښتونکی اعليحضرت ټولواک تر سيوري لاندې د خپل ســپېڅلي متبــوع دولــت د ترقۍ او بخت او ورځ تر بلې زياتېدونکي پرتم او برم له پاره د ورځو او شپو خالق ته له ريا پرته په عاجزۍ دوعا کوو.

د پلازمېنې کابل د ماشين خانو لوی افسر او مسوول ښــاغلی برګــډ [بريــد جنــرال] محمد سرور خان دی چې د لوړ اعليحضرت د شهزاده تــوب لــه مهالــه تــر اوســه د همايوني اعليحضرت له خوښې سره سم په صداقت او وېښتابه پــه ورســپارل شــوې دنده کې خواري او هڅه کوي. او د افغانستان د لوړ دولت د ټولو ماشين خانو سر دفتر [؟] مير محمد هاشم خان دی چې له درنو سيدانو څخه او يو نېک سړی دی.

له الهي درګاه نه د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ټولو چــارواکو لــه پــاره ښــه وس او رښتينولي او ميړانه غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د سیاسي حالاتو لنډیز

کله چې د اروپا سیاسي افق ته نظر واچوو[،] له رازونو ډکو داسې عجیبو [پېښو] سره مخامخېږو چې انسان ته هېښتیا او ورسره ورسره ډار وراچوي. اروپا د خپلې راشه درشه بنسټ پر زور او قوت او یرغلونو درولی دی. نو پر دې اساس یوازې هغه چاته د چاپلوسۍ درناوی کوي چې زور او ځواک او پرتم لري[.] نو هر څوک چې له دوی سره د دوستۍ او درناوي راشه درشه وغواړي، او یا یې له شر او ضرر نه خوندیتوب غواړي[،] نو ورته بویه چې تر ټولو دمخه پیاوړې او ډېرې بشپړې او سمبال لښکرې چمتو کړي. که سمندر لري زرغره والې جنګي بېړۍ په کې لاهو کړي. په خپلو اوبتلونو سره سمندرونه وڅیري، د هوا نس د خپلو الوتکو ډګر وګرځوي، چې سلام ته یې څوک علیک ووایي، او سر یې په امان کې پاتې شي. که څوک له دې ګڼې ډلې سره د تړون هوډ لري، او یا ترې د تړون او هوکړې، او یووالي او ملګرتابه د پلي کېدنې هیله لري[،] ورته بویه چې خپلې تورې له کلکو او تېرو پولادو ورغوي، خپل توپونه تر هسې کچې چمتو کړي چې د دوستانو غم وخوړلی شي، خپلې توپکې داسې سمبال کړي چې د هرکلي دنده له لېرې واټنه ترسره کړی شي، او لنډه داچې له ځانه داسې یو ډاینامیټ جوړ کړي چې که چا پرې وار وکړ وچوي او نور هم له ځانه سره وچوي.

که د روس پردولت د جاپان ویجاړوونکی سوک نه وای راغلی[،] د ملګرتابه تړونونه او د وفاوالۍ ټلوالې یې نه کولې. ایران غریب چې دا څیزونه نه درلودل[،] نه یې چا کیاني تاج او تخت ته پام وکړ، او نه یې چا د پخوانیو تړونو او دوستیو پروا وساتله. روسانو خپل عسکر مشهد ته ننه ایستل، د زیارتونو سپېڅلې سیمې یې په توپونو ور وویشتلې او وژنې او جنایتونه یې وکړل[،] چا ونه ویل چې ولې؟ ځکه دغه پوښتنه باید پخپله ایران کړې وای. او ددې پوښتنې زړه یې هله کولی شوای چې زور او ځواک او پرتم په کې وای. زر ځله افسوس دی چې زموږ دغه ګران ګاونډي د هغوی په تړونو او ژمن لیکونو تېروت او ډېر ګران وخت یې بې ځایه او بې ګټې له لاسه و ایست. که څه هم ډېر یې وژړل، خو زر ځله افسوس چې خپل تېر او راتلونکي حال ته یې نظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړ. عثماني [ترکیه]، ایران او افغان پر یوه نښتې لیکه سره پراته دي چې یوې وچې (د اوبو په منځ کې ټاپو) ته ورته والی مومي. ځکه ددې ټاپو شاوخوا د اروپا یې مدنیت (!) د سیلاب اوبو لاندې کړې[،] داسې چې که د آسیا د لویې وچې نقشې ته پام وشي[،] تر یوې لنډې کتنې وروسته زموږ ددې تشبیه ربښتینوالی جوتېږي. ددې ټاپو سر- یا یې وجود- عثماني دولت دی چې د ځو زورورو دولتو په اوسپنیزو منګولو کې نښتی دی او که له خپلو دوستانو (!) سره یو سوال ځواب[،] یا ځنګه او ولې کولی شي د پوهې زور او د پوهنې مټ یې دی. ځکه دایوه پېړۍ کېږي چې د ذکاوت او عقل ډېر ځښتنان یې نژدې د اروپا تر کچې رسولې دي، او اوس مهال د اتو نهو لکو شاوخوا ښه سمبال او روزل شوي جنګیالي د توپونو او توپکو درلودونکي عسکر چمتو کولی شي، له څو سمندري زره غره والو او یو دوو هوايي الوتکو سره.

راغلو ایران ته چې د ټاپو په منځ کې پروت دی: دا دولت چې تل خپلواک او ودان و[،] له یوې پېړۍ را دېخوا له هغه پریمان نزاکت او روزنې او ادب پرته چې په خپل ځان پالونکي ژوندانه کې یې تر لاسه کړي[،] بل یې یو کار هم سم کړی نه دی. موږ دا خبرې د نیوکو په موخه نه کوو[،] چې له زړه سوي او افسوسه یې یادوو. ځکه که ایران دا یوه پېړۍ د تمدن او پرمختګ لټون کړی وای[،] د پرمختګ اغېز به یې پر افغانستان هم راغلی وای. خو زر ځله افسوس چې له ځینو اغېزو پرته چې هغه هم د ښو او ناوړو شېبو په بخت پورې تړلي پاتې دي او د لټۍ او تنبلۍ له پاره تري یوه وسیله جوړه شوې[،] بل اغېز یې چا نه دی لیدلی. که پوهې او پوهنې په ایران کې چې زموږ همژبې او ګاونډي دی پرمختګ کړی وای[،] ټولیز اغېز به مو یې پر ځان هم لیدلی وای.

د افغانستان متبوع دولت چې د جوړېدو له مهاله یې لا تر وسه یوه پېړۍ نه تېرېږي او ډېر وخت یې په کورنیو جګړو او نښتو کې تېر کړی[،] بیا یې هم په خپلې فطري مېړانې او پیاوړی دیانت او زورورې هېواد پالنې چې په کې شته[،] دوه ځله ځان دیوه زورور دولت [او د] پیاوړو پردیو عسکرو له منګولو ژغورلی [او] د ملګرتابه او دوستۍ یو تړون یې [ورسره] کړی دی. او سره له دې چې داسې یوه کړکۍ او یا دروازه چې بهر ته پرانستل شي او له دغې کړکۍ او دروازې نه بهر په غږېدلو سترګو ووینې[،] چې موخه ترې سمندري بندرونه دي، او یا له بهر نه ورته څوک نظر راواچوي[،] نه لري بیا هم ددې ستر سپېڅلي ټولواک د تخت کېناستنې له بریالۍ ورځې راهیسې افغانستان د پرمختګ او تمدن پر واټ چټک پرمخ درومي. او پرله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې د خپل هېواد د کورني سمون زيار باسي. اوس مهال هاغه (سهارنۍ مرۍ) نه ده چې هر څوک يې آسانه تر ستوني تېره کړي. ځکه د پردي دين د عسکرو په وړاندې ټول ولس د افغانستان عسکر دي. ځوان زوړ، ښځه نر هر څوک چې وسله پورته کولی شي[،] عسکر دی. بې وسلې يا له وسلې ناخبره سړی په افغانستان کې يوه لويه نيمګړتيا بلل کېږي. له لس ميليونه وګړو نه چې لري يې[،] لږ تر لږه يو ميليون جنګي[،] زړور[،] غيرتي[،] هېوادپال سړي چمتو کولی شي. يو ميليون هېواد پال مسلمان سړي د غليم له دوو ميليونو عسکرو سره چې ناحقه او يوازې يې د خاورې د لاندې کولو او د دين او ايمان د ويجاړولو او د بچيو او کورنيو د مرييانولو په حرص او تمه پر هېواد تېری وکړي[،] جنګېدلی شي، او بشپړ باور يې هم دا وي چې د ښځتن په غوښتنه [باذن الله] برياليي به هم شي.

نو ځکه زموږ ځينو ملګرو چې له ملګرتيا او زړه سوي- نه له بُغض او کينې- افغانستان د روس د سباناري مړی ګڼلې، دا يې سمه اخيستنه نه ده. افغانستان ته ننوتل آسان دي، خو پښې په کې ټينګول او يا روغ بېرته وتل ترې خورا ګرانه چاره ده[،]هماغسې چې تاريخي بېلګې يې راښيي[،] خو هغه څه چې د غلملړلي حسرت او افسوس سبب ګرځي دادي چې دا درې اسلامي دولتونه چې موږ په خپل منځ کې نښتي ټاپو ته ورته بللي[،] د هغو سوريو له امله چې [که] د روس ويجاړونکی سيلاب يې په مشهد او کرمانشاه کې جوړ کړي[،] د نښلېدو مزي يې شکېږي چې په رښتيا سره له غمه ډک خوږ [درد] بلل کېږي. ويجاړوونکي سيلاب د سوري جوړولو له پاره يو څه پسته [نرمه] ځمکه غوره کړې، ځکه په پياوړو او زورور ډبرينو تړو کې يې دومره غوځه نه شواى کولی. خو که وويل شي: «تر هغو چې سره نښتی وو څه يې وکړل چې تر لېرې کېدو وروسته به يې وکړي؟» دا هم سمه پوښتنه ده چې له حسرت او پښېمانۍ پرته بل ځواب نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال اوولسمه ګڼه

موعظه

د خپل شاهي نېک نیت په اړه پاچايي لنډيز
او د رعيت پر کړنو د پاچا د شخصي
اعمالو د اغېز بيان

ځرنګه چې په حکمت او فلسفه کې ثابته ده چې د ټولو اختياري انساني چارو سته او سرچينه د انسان له هوډ او قصد او تکل پرته بل څه نه دي او دا ادعا هم د بيان اړتيـا نه لري چې د بشر ځينې وګړی د خلقت او هستېدو له پيله نېک بنسته او نېک پايـه پيدا شوي. او ځينې نور بد بنسته او بد پايه- چې د نېک بنسته او نېــک فطرتــه لــه باطنه په اختياري چارو کې د خير هوډ او غوره قصد او د سمون تکل راوځي او د بــد بنسته او فساد اخښلي له باطنه د شر هوډ او د بدو قصد او رټـل شــوې او رد شــوې چارې راوځي- نو ځکه زموږ په محمدي شريعت عليه الصـلواه والتســليمات کــې د مکلف وګړي نيت او هوډ د مسلمانانو د کړو د ثواب بنسټ ټاکل شوی دی. هغسې چې په پاک حديث کې چې د پرله پسېوالي له پــولې اوښــتی او آن دا چــې د ســپېڅلي حديث دوه سوه پنځوسو[،] بلکې درې سوو[،] بلکې اوو سوو فنپوهــانو راوړی چــې هغه حضرت صلی الله عليه وسلم فرمايلي «اِنَمَاَلّاَعّمالُ بالنِيات وَ اِنَمَاَلّاَمّر مانوی فَمَــنّ کانَتّ هجّرَتُهُ اَلَى الله وَ رَسُوله وَ مَنّ کانَتّ هجّرَتُهُ الی دُنيا يُصّيبُهَا اَ واّمــرَ اهٍ يَتَزَوِجُهَــا فَهجّرَتُهُ الی مَاهَاجَرَ اَلَيّه[»]- يعنې پرته له دې بل څه نه دي چې د حق تعالی پر درګاه د کړنو ثواب او منښت ددغو کړنو له نيتونو پرته نه دی- نو څوک چې له وطن نه وتل يې د خدای او د هغه د رسول پر لور او نيت يې د خدای او د هغه د رسول خوښي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د امر منل وي[،] نو هجرت يې د خدای او د رسول پر لور دی- يعنې منل شوی دی- او ثواب يې په برخه دی او هغوی چې هجرت يې د دونيا د ګټې پر لور دی او يا يې هجرت د يوې ښځې پر لور دی چې نکاح يې کړي[،] نه د خدای او د رسول د خوښۍ له پاره[،] نو هجرت يې د هغه څيز له پاره دی چې ورپسې لـه کـوره وتلـی دی[،] بې له شکه په حنفي مدني مذهب کې يوه قاعده ټاکل شوې چې لاثَـواب اِلـا بالنيَة يعنې په يوه چاره کې هم ثواب نه شته مګر دا چې له نيت سره تړلی وي.

او دغه راز د مبارکو حديثونو په روايت کې دا هم راغلي چې نيِة المُؤمنّ خيّرٌ من عَمَله يعنې د ايمان د څښتن نيت د هغه تر کړنې او عمل غوره دی او دا حديث که څه هم د حديثپوهانو په خبره يې ربښتيا والی نه دی ښودل شوی[،] خو ناسم هم نه دی بلـل شوی- او پخوانيو علماوو د هغه د منځپانګې د سموالي په تړاو لومړی ويلي چـې لـه عمل پرته نيت کول هم پخپله د عبادت په څېر دی- او اجر او ثواب ورته ټاکل شوی- د فزيکي کړنې خلاف چې عبادت والی او د ثواب وړوالی يې په نيت پورې تړل شوی- او په پاک حديث کې راغلي چې د نېکۍ له هوډ او نيت سره سم يې په عملپاڼـه کـې بشپړ حسنه ليکل کېږي او بيا هم په پاک حديث کې راغلي چې هرڅـوک ويـدېږي هوډ يې دا وي چې ويښ شو د تهجدو لمونځ به کوي[،] هغه ته د تهجـدو ثـواب پـه عملپاڼه کې ليکل کېږي[،] که څه هم چې د خوب له درندوالی تر سهاره ويښ نه شي او تهجد ترې ولاړ شي.

بيـــــت

دوه مهاله د سجدې ثواب در رسي که پر نيمه شپه ونشو نو سهار له خوبه پاڅه

دويم دا چې د نيت ځای په زړه کې دی او زړه د الهي پېژندنې ځای دی نو ببشکه هغه څه چې د پېژندنې په ځای کې وزېږي او له دغه کانه راووځي[،] تر هغه څه چې د بدن له نوروغړو تر لاسه کېږي[،] غوره او پاک دي- دريم دا چې نيت تر کړنې غـوره دی او دليل يې دادی چې نيت پاتې کېږی او پايښت لري او عمل بـې پايښـته وي او لـه منځه ځي- او جنت ته د جنتيانو او دوزخ ته د دوزخيانو ننه وتل او پاتې کېدل د نيت له مخې وي- چې دايمي دی او که د عمل له مخې وای نو هومره به يې دوام درلود چې څومره يې د عمل او ژوندانه دوام و- څلورم دا چې په عمل کې ريا ګډېږي او لـه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله زیانمنېدلی او خوسا کېدلی شي[،] ددې پر خلاف نېک نیت ته چې پټ دی ریا نه شي ور ننه وتلی او په روایتونو کې راغلي پرښتې چې د بندګانو اعمال آسمان ته وړي نو حق تعالی یې ځینو ته فرمايي اَلّق تلّکَ الصَحیّفَةَ اَلّق تلّکَ الصَحیفَةَ یعنې دا لیک وغورځوه او هغه لیک وغورځوه[،] هغه پرښته ورته وايي ای څښتنه ستا بنده نېکه خبره کړې او د خیر کار یې کړی او موږ اوریدلی او د هغه د ښېګڼو په کتاب کې مو لیکلی دی نو څنګه یې وغورځوو[؟] خطاب ورته وشي چې- لَمّ یُرّدبه وَجّهیّ یعنې هغه بنده پر دغه کار زما رضا نه ده غوښتې- او ځینو نورو پرښتو ته له کبریايي درګاه نه آواز وشي چې اکتُبّ لفُلانٍ کذا و کذا یعنې د پلاني بنده په عملپاڼه کې دا نېک عمل ولیکه- پرښته ورته وايي چې ای څښتنه دې بنده دغه کار نه دی کړی نو څنګه یې د هغه په پاڼه کې ولیکم- خطاب ورته وشي چې هغه د خیر نیت کړی او د هغه تکل یې کړی- پنځم دا چې د خیر کړنې پوله او پای نه لري او د ټولو پوره کول یې مسلمان ته ګران او ستونزمن دي- او څرنګه چې د مسلمان نیت پر دې ټولو اړه مومي ګرد ثواب ورته رسېږي[.] لنډه دا چې په غرا شریعت کې د نېک تکل ارزښت او درنښت ناپایه دی په تېره بیا د ټولواکانو او پاچاهانو خوندي تکل چې د ځمکې پر مخ د اوسېدونکو له خوا غوره شوي- او د نړۍ ساتونکي او خوندي کوونکي دي- د بنیادمانو شپانه او د عالَم ساتونکي دي- د هغوی په نېک نیت کې د جهان خیر نغښتی دی- او هوډ او تکل یې د هېواد او وګړو له سوکالۍ سره تړلی- د آسماني روزیو برکت د هغوی د مهربانو نظریو زېږنده ده- او د ګټو او ځمکنیو حاصلاتو خوځښت او وده د نړۍ ددې غوره کسانو د نېکو خیالونو ثمره- د بزګر له زوی سره د نوشیروان مشهوره کیسه او د دوو انار دانو کېکاږل ددې بیان شاهدي وايي- او خپلو ځایناستو ته د عادلو او عاقلو ټولواکانو وصیت هم له نړیوالو سره د همدې ښه نیت په تړاو دی- شیخ مصلح الدین شیرازي په بوستان کتاب کې راوړي[:]

اوریدلي مې چې شیرویه ته ټولواک ووی — هغه دم چې یې سترګې له لیدو شوې پټې
هڅه کړه چې هر څه نیت کړې — پام سمون ته د رعیت کړې

او څرنګه چې زموږ اسلام پناه او دینپالي مسلمان ټولواک امیر بن الامیر بن الامیر اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان- خلدالله ملکه و سلطانه و افاض علی العلمین بَرَهُ و احسانَهُ د نېک هوډ له شرعي او عقلي ښېګڼو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمالونو خبر دی[،] نو پر چارشنبه د ۱۳۲۹ قدسي هجري کال د ذی القعده الحرام په سلخ [؟] کې شوکمار لاروهونکي د ويښ خاطر او کلک هوډ له برکته د ملکـي زړورو عسکرو په ګومارلو د پلازمېنې له غرنيو لمنو څخه راکوز او ونيول[،] د شرعي حـد د پلي کېدو له پاره چې د اکبر امام حق دی[،] په اوسپنيزو ځنځيرونـو او جغونـو کـې عادل حضور ته راوستل شول- تر شرعي ثبتونو او عقلي دليلونو وروسته يې مشر له خپلو څلورو ملګرو سره له رښتياوو ددې ډک آيـت د مضـمون لـه مخـې چـې [«] انماجزا الذين يحاربون الله و رسوله و يسعون فی الارض فساداً ان يقتلوآا ويصلبوآ او تقطع ايديهم و ارجلهم من خلاف او ينفو من الارض[«] يعنې له دې پرته به بل څه نه وی هغوی چې د خدای او د هغه د استازي له دوستانو سره جګړه کوي او پر ځمکـه د فساد او تباهی هڅه کوي[،] سزا به يې له دې پرته بل څه نه وي چې کـه يـې ځـوک وژلي وي او مال يې نه وي وړی نو وژل کېږي- يا که يې قتل کړی او مال وړی وي- [،] نو وژل کېږي او پر دار ځړول کېږي- يا که يې مال وړی او څوک نه وي وژلی نو لاس او پښې يې په سرچپه ډول پرې کېږي- يعنې ښی لاس او کيڼه پښه او که يـې قتـل او لوټمار نه وي کړی خو لارويان يې ترهولي او ډارولي وي- ايستل کېږي او لـه سـيمې شړل کېږي- او حضرت امام اعظم رحمة الله عليه شړل او ايستل تر بندي کولو غوره بللي [فرود آورده؟]- چې نور يې په ښار کې چاته ضرر ونه رسېږي همدمره[.] لنډه دا چې پر دار يې ددغو کسانو د ځړولو او پانسي کولو حکم وکړ- او ددغو غلـو نيـونکي سرتېري يې د غوره ډاليو او نغدو مرستو په ورکړه وپالل- تر دې وروسته ټولواک پـه خپلو سلطنتي خبرو کې چې په ځينو کې يې ددې ټکو دې ښوزلی ليکـونکي هـم د ناستې وياړ درلود[،] له حکمتونو ډکې پاچايي وينـا لـړی دې لـوړې مـوعظې تـه را ورسېده چې [: «] تاسې د افغانستان وګړی زما له توپونو مه وېرېږئ- او زما له توپکه مه وېرېږئ- او زما له تورې ترهه مه کوئ- خو له نيته مې ووېرېږئ چـې زمـا نيـت ستاسې د ټولو په خير دی او نه يې پر خلاف.»]- تر دې وروسته يې د سلطنت مقامې وينا لړی دې ځای ته را ورسېده چې ويې فرمايل- په افغانستان کې به يو وايي چـې زه عاقل يم او بل به وايي چې په حساب پوهېږم او هنر لرم- بل به وايي چې زه پوهه لرم- ددې خيالونو په دفعه کولو کې د غيب عالم او لوړ عالم امر ته تسليميدل غـوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وتلي دي چې په دې ډول په فکرونو کې پر غيبي حکم او لاريبــي امــر د اعتــراض فاسد خطر را نه وټوکېږي:

زما د هغه فضول پر رندۍ او مينې عيب دی — چې اعتراض يې پر اسرارو د عالم غيب دی
د ايمن وادۍ شپون به هله مراد ته رسي — که يو څو کاله ناست خدمت ته د شعيب دی

اوس نو دا بېوزلی او نيمګړی د اسلام پالي روڼ ضميره او دين تخميــره دې پاچــا يــو دليل چې پخپله مې ليدلی او په غوږونو اورېدلی او په خپل کمزوري خاطر کــې مــې پرې غور کړی[،] خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کوم- دويم هغه دلايــل چــې ددې اسلام پناه ټولواک د نېک نيتۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي[،] په قلــم سپړم او پر ژبه اوروم.

خو هغه دليل مې چې پخپله ليدلی او اورېدلی په مخکنيو کلونو پــورې [،اړه مــومي- د.ج.] چې لا د جنت مېشتي ټولواک خدای بښلي حضرت ضياءُ الملة والــدين [امـيــر عبدالرحمان خان- د.ج.] د تخت کيناستنې لومړنی پېر و او په دوبي کــې بــه يــې د مرحوم بابرشاه په بڼ کې د اوسېدو پرتم خپراوه او له برمه ډک دربار پــر ورځــو بــه سرداران او خانان په هماغه بڼ کې پاچايي سلام ته ورتلل او د اوســني اعليحضــرت ټولواک د اوسېدو ځانګړی ځای په هغه بڼ کــې و چــې اوس د چهلســتون پــه نامــه يادېږي- او د چهلستون مانۍ پر جوړېدو لاهغه مهال لاس نه و پــورې شــوی- او زه فقير خبر نه يم چې حضرت اسلام پناه ټولواک به هغه مهال د تکليف منګ [بلــوغ- د.ج.] ته رسېدلی و او که نه- په هر حال دا بېوزلی او کمزوری ليکــوال يــوه ورځ پــه همدغه بڼ کې د اوس مهال د دينپالي حضرت پاچا سلام ته ورغلم- کله چې د سلام وياړ را په برخه شو[،] ځــای راتــه خــورا ښايســته لــه ورږمــو ډک او خوشــحالونکی وبرېښېد[،] عرض مې وکړ چې دا بڼ او دا ځای څومره خوښونکی او پرتمين دی- پــه ځواب کې يې وفرمايل چې هو زما ځانګړی استوګنځی ښه دی- خو د خدمتګارانو او مزدورانو او عَمَلي کېږدۍ پر لمر دي- وروسته يې د بوســتان کتــاب دا درې بيتــه د تمثيل په بڼه وفرمايل:

اورېدل مې چې د مرګ پر پوله هان — و هرمز ته داسې ووی نوشيروان
چې ملنګ شه پام کوه پر هر وګړي — نه د خپل نس په رسۍ باندې تړلي
پر هېواد به يو کس هم هوسا نه وي — که دې پام يوازې پر خپله هوسايه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې فقير چې کله له حکمته دا ډک بيتونه د سلطان وزمه له خـولې واورېـدل[،] لـه خلوص نه په ډک زړه کې راته يو نېک فال او هيلـه منـدي پيـدا شـوه چــې کلـه د افغانستان د هېواد د چارو واګې ددې بختور او بريالي شاهزوی وړو لاسو ته ورشي[،] ښايي د څښتن د مخلوق او د وګړو او عسکرو هوسايي ددې کورنۍ د تېرو مهــالونو د ټولواکانو پرتله ډېره شي.

او له شمېر او قياس پورته بېشمېره زرګونه ځله شکر د ملکونو د مالـک چــې کومـه هيله مندي مې هغه مهال له اخلاصه په خپل ډک زړه کې موندلې وه[،] په خورا ښـه بڼه وځلېده- او هغه نېک فال مې چې له رېښتينولۍ په خپل ډک فکر کې پېژنــدلی و[،] په خورا بشپړه او ښکلې بڼه جهان ښکلوونکي ته راڅرګند شو- او [کله چــې] د اوسمهال اسلام پناه حضرت ټولواک د سلطنت او پرتم پلاز ته پورته شو[،] په نېکـه بڼه او مبارکه پايله د عادي وګړو او مخلوقاتو په پرمختګ او سوکالۍ کــې هڅانــد او خوځاند دی- اما هغه دليلونه چې ددې عادل پاچا د نېک تکلۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي دي(۱) دا چې له خپلې سپېڅلې پلازکېناستنې سره جوخت يې د تېرو کلونو د پاتو ماليو پيسې چې د خدای ښېنلي خاقان [امیـر عبــدالرحمان خــان- د.ج.] له مهاله د درې مليان [ميليونو] کابليو روپيو (۳۰،۰۰۰،۰۰۰) په اندازه چې له يــو مليان (۱،۰۰۰،۰۰۰) انګرېزي سروزرو سره برابرېږي او لرودېږې پر وګړو پاتې وې[،] دا دومره ډېرې پيسې يې ټولو وګړو او انساني مخلوق ته شاهانه وبښلې او د افغانســتان ټول وګړي او مخلوق يې له دې درانده کړاو او له وس پورته دې ســتونزې لــه ګــاللو هوسا کړل (۲) د پوځيانو پر مياشتنۍ تنخواه يې هره مياشت هر افسر او عسکر ته د تنخواه پنځمه يا څلورمه برخه ورزياته کړه چې د تېرو کلونو پرتله دې دولت ته (چې ای ربه تل يې ددې مهربان بختور ځوان پاچا تر سيوري لاندې ډېر کــړې) عســکري مينه او هيله مندي ډېره شوې [څو يې- د.ج.] په تنخوا کــې يــوه مرســته وي (۳) د افغانستان هغه وګړي [ــ] مخور او نامخور[،] نوميالي او بې نومه[ــ] چــې پــه پرديـو هېوادو کې فراريان وو[،] ټول يې له يوې مخې راستنېدو ته پرېښودل او تر رارسېدو او د سلطنتي پلاز تر ښکلولو وروسته يې پر هر يوه د تنخواوو او پيسو پېرزو وکــړه- آن دا چې د لارې د لګښت د يوې برخې ورکړه يې هم ورپېرزو کړه (۴) له عالمــانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخانو سره یې دومره د مهربانۍ او خوشحالۍ لاره غوره کړه چې ددې دوو سپېڅلو ډلو هره ډله دا دېنپالۍ دولت خپل بولي- او ځان په دولت کې شریک ګڼي (۵) د ښاري وګړو د هوساینې او زړه خپلونې له پاره یې[،] څرنګه چې په مخکنیو افغان سلطنتونو کې د ښاري وګړو د شپنې خوځښت او تګ راتګ قاعده او رسم دا و چې په شپه کې تر ټاکلي مهال وروسته د عسکري ساز په غږېدو یا د توپ په ډز او یا د ډول په وهلو پسې پولیسو او شپې مشرانو هېڅوک د ښار او بازار کوڅو ته وتلو ته نه پرېښودل او له دې پلوه د شپنې تګ راتګ پر مهال د ښار اوسېدونکي له سخت کړاو سره مخامخ وو- ناڅاپي ناروغ ډاکتر او درملنې ته نه شوای رسول کېدای- او د اوږدو ناستو مېلمنو نه شوای کولی خوب په خپلو کورونو کې وکړي- اوسني بختور اعلیحضرت پاچا په ښار کې د شپې تګ راتګ ته داسې قاعده وټاکله چې له هر چاسره په لاس کې بله ډیوه وي[،] پولیس او شپې مشر دې تر سهاره د هغه مخه نه نیسي چې بې له شکه په دې ځلاندې قاعدې سره د ناروغانو او ښاري مېلمنو او د شپې نورو تلونکو راتلونکو هوسایي تر پخوا زمانو لا ډېره شوه.

(۶) څرنګه چې له الهي تقدیر نه [د حبیب الله خان- د.ج.] د پاچایۍ پر لومړي کال ددې شرعي سلطنت د ویښولو او تنبیه کولو له پاره د هیضې وبا ګډه شوه- او دغه راز څرنګه چې د افغانستان خواړه او څواک ددې هېواد له کرنیزو حاصلاتو او کرنې څخه راوځي- او حضرت مطلق روزي رسوونکی او حق هستوونکی پرله پسې او تل ددوی په کروندو کې دومره حاصلات زرغونوي چې دهېواد ژوندیو وګړو ته بس شي او له بهر نه د غلې راوړلو ته اړ نه شي- او په دې ډول ددې ترقي غوښتونکي نېک کاري او ښه نیتي اوسني اعلیحضرت ټولواک په خبر په پخوانیو پاچایانو کې [چا] دا وخت ونه موند چې یا کرنپوهنې ته وده ورکړي او یا د پخواني افغاني قانون له مخې د کر کیلې چارې پراخې کړي چې ددې وطن د څواکمنۍ حاصلات د هېواد د ګړو له اړتیا ډېر او بهرنیو هېوادو ته صادر شي- او دا نېک کار هم د اوس مهال اعلیحضرت ټولواک د وخت له لړوالي سره سره[،] سنجولی لویې ویالې یې د هېواد په ځنډو او سیمو کې ایستلې چې د تفصیل راوړل یې سراج الاخبار ته پرېښودل کېږي- لنډه دا چې پر هغه نېکمرغه کال قحطي نه وه خو د غلې دانې لړوالی و- او طبیبانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټرانو ددغې عامې ناروغۍ په برخه کې د هوا د بدلولو غوښـه لارښـوونه وکـړه، د اوسمهال همايون بختي اعليحضرت ټولواک د طبيبانو غوښه لارښوونه باطله کـړه او ټول هماغه کال يې په ارګ کې تېر کړ- او دا ددې نېک هوډ له امله چـې هسـې نـه محتکرين او غَلِه پلورونکي غلې دانې وساتي او بېوزلي او مسکينان د ماښام له پـاره څه ونه مومي.

(۷) څرنګه چې د غلو دانو بيه په دې کلونو کې د پخوانيو کلونو پر تله ختلې او ژمـې په پلازمېنه کې د واورې له امله د ژمي په ځينو شپو ورځو کې ښار ته د غَلِـو دانـو د راوړونکو قافلو د لارو د بندېدو يا يې د لارو د ګرانېدو وېره شته- او احتکاروونکي له خپل عادته اوښتونکي نه دي- که يو شمېر يې پر دار هم وځـړول شـي- نـو ځکـه اعليحضرت سراج الملة والدين لارښوونه وکړه چې له حکومتي غلو دانو نه دې هـره ورځ د اويا اوښانو د بار غنم اوړه کېږي او د اوړو پلورنکو بازارو ته ايستل کېږي او تـر هغې بيې دې يې ارزانه چې غَلِه پلورونکي يې د ښار پر وګړو پلوري[،] وپلوري چـې کونډې او يتيمان چې د يوې روپۍ نيمې روپۍ خاوندان دي[،] د محتکرانو له شـره د ماښام له خوړو بې برخې پاتې نه شي.

بيـــت

بنسټ د حق پياوړی دی په دای چې بېوزلی لاس قوی دی پر خپل ځای

(۸) دې دينپالي ټولواک د مخلوقاتو د شفاعت کوونکي حضرت صلی الله عليه وسلم د دين له لارښوونو سره سم د وګړو د پاکلمنۍ د ساتنې او د ناموس د خوندي کېدنې په برخه کې دومره ځيرتيا او پام کارولی چې پلار يې له زوی سره تر دې پورته نه شي کولای- داسې چې په مخکنيو افغان سلطنتو کې د پلازمېنې کابـل د ښـځو برقعـې پسولل شوې چين لرونکې او له سپين سان نه ګنډل شوې وې چې په کوڅه او بـازار کې يې د تېرېدو پر مهال د سپين سترګو ځوانانو او بېباکو زلموټو نـاولې سـترګې ور اوښتې- اوسني همايون بختي او دينپالي ټولواک په شـاهانه هوښـياری او ملوکانـه ځيرکۍ دې ټکي ته پام شو [او] په نيلي رنګ د ښځينه برقعو د اړولو غوښ حکم يـې وکړ [چې] د مسلمانو ښځو بېحاصله باطل شوی سينګار د دې دينپالونکي ټولواک تر حکم لاندې په خونديتوب سره تېر بېږي - او په کندهاد ښار کې د جنت مېښتي سـتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان د ورور پر تمووال سردار کهندل خان د حکومت پر مهال د متقي او دین پالونکي قاضي ملا غلام کندهاري په فتوا چې ددې ټکو د فقیر لیکونکي مورنی نیکه دی[،] په نیلي رنګ د ښځینه برقعو د اړولو لارښوونه د هغه سلطان وزمه سردار له حضوره شوې [او] دغه حکم تر اوس مهاله جاري او پلی دی.
دادي هغه اته ګوني دلیلونه چې د افغانستان د دولت ټول وګړي ترې خبر دي- او که وغواړو چې ددې پاچا د ټولو ځانګړو ښېګڼو په تفصیل پسې ووځو[،] د سراج الاخبار له حکمته ډکو پاڼو د اوږدېدو سبب ګرځي.

بیـــــت

که سعدي کاندي دا جمله انشا نو به بل کتاب ترې شي املا

که سړی شته دی پر کور، نو دا یو ټکی یې ټکور.اوس ددې دینپالي ټولواک د شخصي کړنو د اغېز ربښتونې کیسه د ګرانو لوستونکو له پاره لیکل کېږي او وړاندې کېــږي- چې د سم روایت له مخې اوربدل شوي چې په کندهار ښار کې یــوه بېــوزلې کونــډه ښځه شته په قوم کاکړه [؟] چې د عبادتونو او روژې او لمونځونــو پــر وخــت دومــره ټینګه او کلکه ده چې د خپل تېر ځلوېښت کلن عمر لمونځونه یې قضایي کړي دي- سره له دې چې د بلوغ له پیله یې هېڅکله هم فرضي لمونځ نه دی پر ښېــی- غالــب ګومان دادی چې د ښځو د ځانګړي عذر په اړه یې چې د روژې او لمانځه مخه نیسي د وخت له ملایانو پوښتلي[،] خپل کړي لمونځونه یې د ښځو له پاره د لمانځه د جواز پر مهال نه دي بللي او کول یې ورته بــې موقــع بر ښېــدلي[،] د ځلوېښــتو کلــو ټــول لمونځونه یې له سره رانیولي او ادا کړي دي- په هر حال څښتن تعالی دې هغــې تــه ورته د افغانستان په ښځو او نارینه وو کې ډېر کړي- له هغه مهاله چې د احمدشاهي اشرف البلاد د بنسټ خښته اینښودل شوې[،] دا ډول کیسه چا نه ده اوربدلې او دا پر لمانځه او روژې او نورو عبادتونو ددې اسلام پناه او دینپالي ټولواک د ټینګــوالي لــه اغېز پرته بل څه نه دي چې ددې ربښتونې مقولې له مضمون سره سم چــې (اَلنِــاسُ عَلی دَیّن مُلُوّ کهمّ) په وګړو کې یې ورو ورو اغېز کړی او کوي یې او په وګړو کې هر یو د خپلې باطني وړتیا له مخې همدغه اغېز منلی او مني یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څښتن تعالی دې د چا له منت پرته زموږ دې اسلام پناه او دينپالي ټولواک ته د وګړو
او خلق الله د روزنې او پالنې زياتېدونکی وس ورپه برخه کـړي چــې پــه افغانســتان
هېواد کې د ديني او دنيوي کمــالونو خاونــدان ډېــر او بېشــمېره شــي- او د دولــت
نېکمرغه ځوان حضرت ټولواک تل د دين او دولت پر غليمانو برلاسی او د دوستانو د
روزنې له پاره د نورو د ګټو راوړونکی اوسي. دې دوعا ته دې زما او د ټولې دونيــا لــه
خوا رب العباد ته آمين وي. د ليکلو نېټه سه شنبه[،] د ۱۳۳۰ کال د ربيع الاول ۲۹
[د فقير مخلص ښوونکي عبدالروف لاسليک]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

دا خبره له هېچا پټه نه ده چې د (ستر پیتر) د وصیت لیک یو بند چې خپلو ځایناستو ته یې پرېښی دادی چې «د روس دولت دې تل هڅه کوي چې د نړۍ زېرمه او خزانه چې هماغه د (هندوستان) وچه ده[،] تر لاسه کړي او له دې لارې پر ټوله نړۍ واکمن شي»[.]

د همدې وصیت له مخې د پیتر ځایناستو یوه شېبه هم له دغه پرمختګه لاس نــه دی اخیستی، خو څرنګه چې ددغې خزانې څښتن د خپل سیال له دې تکله خبر و[،] لــه پنځوس شپېتو کلو راهیسې یې د ایران او افغانستان خورا پیاوړې کلاوې پرله پســې پخې کړې، او د هغوی د خپلواکۍ او واکمنۍ او شتوالي په پیاوړتیا او ټینګښت کې یې د زړه هڅه کړې ده. خو دا مهال برېښي چې د روس سیاست او پولیتیک لګیــا دی د بریتانیا پر سیاست غښتلی او برلاسی کېږي. ځکه د لښکر له استولو پرته او بــې لــه دې چې له سیال سره لاس ګرېوان شي[،] د خپل عملي حکمت په سیاست سره یــې بې له دې چې افغانستان ته لاس هم وروړي- له شمال نه د جنوب پــر لــور د خپلــو سیلابي اوبو د خوشې کولو له پاره دوه لویې ویالې پرانستې دي. چې یوه له قفقاز نــه تر فارس خلیجه خپله اوسپنیزه لاره غزوي. او بل د مشهد له لارې پــر سیســتان او بلوچستان د خپلې اوسپنیزې پټلۍ پر اوسپنیزو ویالو د هندوستان له سروزرو او غَلِو ډکو زېرمو پر خوا ځکېږي. تر ټولو بده یې لا دا چې له اورونو ډک یوه بل سیند یعنــې (جرمن) هم چې له ډېرې مودې د شتمنیو دغې زېرمې ته تر شونډو لاندې موســکی موسکی کېده[،] خپل اورژبی ښامار د بغداد او بصرې له لارې راخوځولی دی. نو آیا د سیلاب او ښامار ملګرتیا به ددغې بېسارې خزانې د لاندې کولو له پاره بس نه وي؟ دا لا څرګنده نه ده خو څه چې جوت دی هغه د برتانیا پــر سیاســت د روس د تګــلارو برلاسي ده[.] د نړۍ یو شمېر سیاستپوهان وایي هغه مرســته او لاس نیــوی چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانیا دولت د ۱۹۰۴ میلادي کال په جگړه کې له جاپان سره کړی و او پر آرام سمندر يې د سيلاب د اوښتو مخه ډب کړې وه[،] په کار وه چې د هغه کار ښېلگې يې په ايران او افغانستان کې هم ترسره کړې وای. ځکه په آرام سمندر کې يې لار پرانستنه له دې امله چې له سترو سمندري ځواکونو څخه گڼل کېږي، په خپلو اوسپنې ځيرو ونکو اورژبو نهنگانو ډب کولای شوه. په داسې حال کې چې پر وچه د نړۍ د هېوادونو زور تولو ته ښکاره دی چې څه دی؟ نو اړينه وه چې د ايران دولت په خپلواکۍ او پیاوړتیا کې يې خورا ډېر زيار کړی وای.

په هر حال، تېر په هېر راتلونکې ته ځير شو[.] دا خو ټولو ته ښکاره او جوته ده چې افغانستان به تر هغو چې ساه په کې غړېږي چا ته پر خپله خاوره د تېرېدو هېڅ اجازه ورنه کړي او که د چا په ذهن او گومان کې دغسې يو خيال ورځي چې د افغانستان د خپلواک دولت زور او پیاوړتيا او ويښېدل او پاڅېدل تر روس ډېر هندوستان ته زيان اړوي- دا بيا هم يو خيال او وهم ته ورته والی لري. افغانستان ته خپله بشپړه خپلواکي او خپل پوره زور او ځواک د سيلاب په وړاندې د درېدو وړتيا او پیاوړتيا ورکولی شي او هېڅ پردی دولت يې په خپل مټ او عسکر او اورگاډي د خپلې دفاع سپر نه شي گرځولی[.] دا هم پخه ده چې که د شمالي اېر او ختيځ زمري، او [يا] زموږ په خپل تعبير [که] له بلاگانو ډک شمالي سيلاب او اورژبي ختيځ نهنگ پولې سره شريکې شي او گاونډيان شي او د افغانستان په څېر يو خپلواک دولت چې پر له پسې يې په ښه نيت د خپولاکۍ په ټينگښت او پرمختگ کې د زيار ايستنې اړتيا شته- د جلا کوونکې ونډه ونه لري[،] گومان دی چې د سمندرونو رانغښتونکی اورژبی نهنگ به ددې کورگډي سيلاب له مخې ژوندی ونه وځي. سيلاب[،] نهنگ د ايران د ويښتابه [او] د پرمختگ د وړتيا له زيانونو ډارولی او خپل سيال يې تېر ايستی دی. او پرهغه ځای يې ورسره خپله پوله نښلولې ده. څوک پوهېږي چې يو مهال به د جرمن له اورني سمندر سره لاس نه يو کوي او يوازې په ايران کې به په گاونډيتوب نه پاتې کېږي بلکې د خپل پلار وصيت به هم نه پر ځای کوي؟

والله اعلم بالصواب [الله پوهېږي چې سم څه دي- د.ج.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حبل المتین ګرانې ورځپاڼې چې یوه ارزښتناکه او لویه سیاسي او ادبي ورځپاڼه ده[،] په خوږه فارسي ژبه د (حق) په نامه د استانبول چاپ ورځپاڼې څخه د تخت تر نامه لاندې یوه مقاله په خپله ګرانه ورځپانه کې راخیستې[،] څرنګه چې دغه مقاله د عبرت یو لوست و کټ مټ یې راخلو:

له استانبول چاپ حق مجلې څخه د لوی ادیب سلیمان بېک د مقالې ژباړه له ایران نه عثماني هېوادو ته

غږ نه دی د شپېلۍ لمبه ده دا د اور
له دې اوره یې پر ته غواړم سکور

ایران یو لښکر مشران لري. که ددې مشرانو نومونو او لقبونو او درجو ته پام وشي[،] نو ځان به په رېښتیا د یوه بشپړ پیاوړي دولت په وړاندې ووینو. که د پلازمېنې (تهران) یوه بڼ ته ننه وځو نو هلته به له صمصام السلطنو، احتشام الدولو، منبع الممالکو، شیرالدولو، امیر بهادرجنګو، ارفع الممالکو، اتابک اعظمو، خزان الولو، نظام الملکو، علاء الملکو، سپه سالارو، افخمو، او بې شمېره عسکري آمرانو او له حساب وتلو ډېپلمانانو [ډېپلماتانو] پرته بل څه ونه وینو، داسې نه بولم چې د انګرېز باچا په ننني حکم کې چې د بشریت درېیمه برخه یې تر واکمنۍ لاندې ده[،] دا دومره شمېر وزیران چې د دومره لقبونو وړ وي، راشي، ایران د کاغذ پر مخ تر ټولو دولتونو ځان پورته ښیي. په کوم دولت کې یوازې د ایران له پاره نه بلکه د ټولو هېوادو له پاره پوځي مشران شته[؟]؛ کوم ملت صمصام او په سم تعبیر سره صمصامه لري[.] عجمستان [منظور ایران؟- د.ج.] دا ټول تر خپل انحصار لاندې راوستي دي.

خو له دې ټولو سره سره د روسیې عسکر او د کازاخانو [روسي ملېشو- د.ج.] ډلې له خنډ پرته مازندران او ګیلان او آذربایجان ته ننه وځي. نه پوهېږم دا ټول سپه سالاران او افخمان او صمصام السلطنه ګان او امیر بهادرجنګان ولې دا روسي جنرالان او لښکرې په یوه اشاره له منځه نه وړي او نه یې ورکوي؟ احتشام الدوله ګان دا حالت څه ډول د دولت له پرتم سره تالیفولی [ګډولی] شي؟ روسي چارواکي ته وا د خپل خارقوف [خارکوف] یا نوووغورد [نوفګورد] ولایتونو والیان دي چې په تبرېز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قزوین کې پوځي حکومتونه اعلانوي او پر اشرارو عدالت پلی کوي او اعداموي يې. آيا نظام الممالکان به دې بې نظامیو ته څه ووايي؟

لنډه خبره دا چې د دارا او کيخسرو او جمشېد او نوشېروان سلطنت او د ساسانيانو او کيان پاچايي د روسيې د ستروالي او پرتم په وړاندې نه يوازې خپلواکي او کوروواکي بلکې پېژندګلوي او شتوالی له لاسه ورکوي، که ښاغلی چارقوف (موسیو چارقوف) عاصم بېګ ته هرڅومره ډاډ ورکړي[،] او (موسیو سازانوف) بل سرادور [؟] ته د زړه په خوښه هرڅه ووايي: له دې نه داسې بربښي چې تر اوسه د ايران بېوزلې شهنشاهي د خپل تاريخ په دې وروستي پړاو کې د کلمو او تشريفاتو او يونيفورمو او د شير خورشيد [زمري او لمر - د.ج.] د نښانو ستروالي ته له خورا ډېر پام پرته دې ته په هېڅ ډول پام نه دی کړی چې لښکر نه شته، سرتېري نه شته، قانون نه شته، محکمې نه شته، اداره نه شته،... ته وا ايران په خپل ذات کې له ټبرونو جوړه يوه ټولنه ده او اعليحضرت پاچا هم ددغو ټبرونو د مشرانو مشر دی. په ايران هېواد کې هر وزير او هر والي د خپل نفس په هوا کې دی او هر مجتهد په خپل فکر کې[.] ددې پرځای چې کورني توپيرونه او اخلاقي کړکېچونه او د ويجاړ ايران ناپوهي ورو ورو له منځه يوسي او په اوسني حالت کې ددې ټکو له ستروالي پرته په ايران کې نور څه نه دي پاته او داچې روس دولت غواړي د ختيځو خوږو نهيلې د بزرجمهرانو او فردوسيانو او سعديانو له سپېڅلي هېوادو وباسي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېښور افغان ورځپاڼه

یکشنبه د ۱۹۱۲ کال د مې ۵ چې د ۱۳۳۰ کال د جمادی الاول ۷ کېږي

د پنجاب د ایدیوکېټ ورځپاڼې نا سم بیان-

پنجاب ایدوکېټ:- خرنګه چې د وګړو ژوند له خطر سره مخامخ دی نو سرحدي صوبه دې له پنجاب صوبې سره ګډه کړی شي-

افغان:- بېخي ناسم- د صوبه سرحد وګړي په پوره آرامۍ ژوند تېروي او بېخي نه غواړي چې سرحدي صوبه دې له پنجاب سره ګده کړای شي- خبرې او سزا په کومه صوبه کې نه شته؟

پنجاب ایدوکېټ:ـ افغان ورځپاڼې لمسونه کړې چې د سرحدي صوبې مسلمانان دې د یو ځای کېدو د پرېکړې خلاف غونډې جوړې کړي او په یوه غږ دې مخالفت ورسره وکړي- دا لمسون د ډېره اسماعیل خان ولسوالۍ د پخواني ناظم سید لعل پادشاه له خوا شوی دی-

افغان:ـ له پنجاب سره د سرحدي صوبې د یوځای کېدو مساله د صوبه سرحد د ۲۲ لکو مسلمانانو د مرګ او ژوند مساله ده- نو ځکه بویه چې غونډې جوړې شي او په یوه غږ یې مخالفت وشي او د لمسوونکي لیک په تړاو [،] دروغ رښتیا به یې لالا ایدیوکېټ ته هغه مهال جوت شي چې ځواب یې له دغه سید لعل شاه نه وپوښتي- ایدیوکېټ څه ثبوت لري چې دا لیک د سید لعل شاه په قلم کښل شوی دی.

پنجاب ایدوکېټ:ـ سرحدي مسلمانان سرحد خطرناک ګڼي او په لوړ غږ وایي چې خپل ملکیتونه به وپلوري او پنجاب صوبې ته به د استوګنې له پاره ولېږدي چې په دوی کې یو د مردان خان هموتی او بل معاذ خان نمبردار[؟] دی[.]

افغان:ـ بېخي دروغ دي- د سرحد مسلمانان دا سرحدي سیمه د ځان له پاره تر الهي رحمت لږه نه بولي او یو یې هم دا نه غواړي چې سرحد پرېږدي په پنجاب کې استوګنه غوره کړي- او که فرض کړو چې دوه درې تنه صوبه سرحد پرېږدي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب کې اوسېدل غوره وبولي[،] شوني نه ده چــې د دوه درې نفــرو خوښــه د دوه ویشتو لکو وګړو خوښه وبلل شي- آیا پنجابي ورځپاڼو د لالا لاجپــت رای او اجیــت سېنګ پر ایستلو لیکلي و چې ټول پنجاب په خطر کې دی او یا د پنجاب وګــړي لــه پنجاب نه زړه توري شوي دي[؟].

پنجاب ایدوکېټ:ــ د هریپور تحصیلدار [د مالیې مامور، ولسوال؟- د.ج.] محمد حیات خان هندوان سخت په تنګ کړي او هره ورځ نوي شرارتونه کوي- خو شکر دی چــې شرارت خوښونکی بل ځای ته تبدیل شو-

افغان:ــ دا ټولې پلمې او تورونه دي- چې رېښتیا شي د پنجاب د ایدوکېټ ورځپــاڼې مدیر د هغې سزا یاد (چې په دېره اسماعیل خان کې ددغه خان صاحب له خوا ورکــړ شوې وه) د غچ له پاره ناکراره کړی دی او ددغې سزا یاد دا مدیر اړ کړی چې ددغــه تحصیلدار نوم بد کړي- بل دلیل یې د هري پور د هندوانو خپل شــرارت دی چــې د مسلمان تحصیلدار تر لاس لاندې کېدل یې ښه نه ایسي- او رېښتیا خبره داده چــې نه یوازې د هري پور هندوان چې د ټول هندوستان هندوان د یوه خپلواک دولت هیله لري او بس-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیـــرغ

تر ټولو هغه ارزښتناک څیز چې د عسکرۍ درانده مسلک ته تل خپله سپېڅلې دنده وریادوي، او د هغوی ملي ویاړ او پت لوړوي[،] هماغه بیرغ دی چې لــه اعلیحضــرت پاچايي اشرف لوري څخه عسکري غونډونو او کنډکونو ته ښنل شوی او پېرزو شــوی دی.

بیرغ داسې یو سپېڅلی او دروند امانت دی چې ترې را تاوو کسانو ته شتوالی ښښي[.]

بیرغ د دین او دولت په اجزاوو کې یو جز دی[.]

بیرغ د یوه ملت ښکارندویه نښه ده. بیرغ د وطن ستر ویاړ دی[.] نــو ځکــه بیــرغ د عسکري شتوالي او هستۍ یوه سپېڅلې او زړه ته نژدې نښه ده. هر عسکري تــولګی چې د خپل لوی بیرغ پت ونه شي ساتلی، او د جګړې پر ډګر یې د غلیم تښتولو تــه [پرېږدي،] هغه عسکري ټولګی داسې دی چې ګواکې پوپناه شوی او له منځه تللــی وي. نو ځکه د جګړې پر مهال تر هغو چې یو مټ [پوځي ټــولګی- د.ج.] پــاتې وي[،] خپله جنډه پرېښږدو چې ولوېږي، او یا لا سمح الله [خدای مه کړه- د.ج.] د غلیم لاس ته ورشي. هغه تاریخي ښلګې چې سرښندنکو عسکرو د ناکاره غلــیم لــه منګولــو د خپل بیرغ د ژغورلو له پاره کړي[،] د جګړې د تاریخ د پاڼو تر ټولو غوره سینګار بلل کېږي.

بیرغ د عسکر د قهر او هیت [هیبت] د نېکمرغۍ جنډه ده چې لیدل یــې عســکر را ایشوي او خوځوي او د وطن ساتنې او د ملي پت ټینګونې ته یې پرله پسې پــر مــخ هڅوي. کله چې یو مورچل یا یوه کلا ونیول شــي[،] نــو لــومړی پــرې خپلــه جنــډه هسکوي چې د محاربې د کتاب تر ټولو غوره پاڼه د همدغې جنډې رپا جوړوي.

د دولتونو ښلوونکې نښه د هغوی بیرغ دی[.] د دولتونو ښېــړۍ پــه خپلــو پــه جنــډو پېژندل کېږي. سفارتونه، کونسلګرۍ، حکومتي اداري په خپلو بیرغونو ښلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د اسلام تاریخ د کتابونو پاڼو ته وکتل شي[،] د بیرغ لومړی کار بېدنه د کایناتو د حضرت ویاړ علیه افضل الصلواه و التسلیمات په ویاړلو غزاګانو کې تر سترګو کېږي.
د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم په بختورو څواکونو کې دوه درې څلور ډوله بیرغونه وو چې د (عَلَمّ) او (لوا) او (رایت) په نومونو یادېدل. آن د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم یو بیرغ (عقاب) [باز- د.ج.] بلل شوی و.
تر هغه وروسته په ټولو اسلامي دولتو کې بیرغ د پوځ یوه ارزښتناکه برخه بلل شوې همداسې را روان دی. د نړی نورو دولتونو هم تل په خپلو پوځونو کې بیرغونه کارولي، خپل بیرغونه یې درانده او سپېڅلي ګڼلي دي.
زموږ په سپېڅلي متبوع دولت (افغانستان) کې سره له دې چې تر ۱۳۰۶ هجري کال د مخه په عسکري تولګیو کې جنډې وې، آن د افغان حکومت په لومړیو کې هر سردار خپله جنډه او ډول [طبل] درلودل چې په هماغه سردار پورې یې اړه مونده، خو بیرغ په افغانستان کې نه یو نظم درلود، او نه کوم ځانګړی رنګ، او نه داسې یوه بېلوونکې نښه چې په دغې نښې سره وپېژندل شي او جلا شي، او نه یو داسې نوم چې سړی په هغه نامه وپوهېږي. هر رنګ چې به د کوم سردار خوښ شو او هر ډول چې به یې زړه غوښتل هغسې یې خپل بیرغ جوړاوه. آن د عسکري څواکونو په تولګیو کې د بیرغونو له پاره کومه سمبال قاعده نه وه. په هر کنډک او هر مټ او هر غونډ کې په بېلابېلو رنګونو او نښانونو ډول ډول بیرغونه لیدل کېدل. ځانګړې نومونه یې هم نه درلودل. د ساري په توګه که به یوه سپینه جنډه چې په سره رنګ چلیپا [به یې درلوده- د.ج.] او یا ژړ بیرغ چې په زرغون رنګ به یې کوم انځور درلود[،] چا وپوښتل چې دا څه جنډه ده؟ ځواب به ورکړ شو چې دا د (منځني کنډک) [منزني کندک] او یا د (ښي مټ) [شی مت] بیرغ دی. حکومتي ادارې او موسسې هم د بیرغ له پرتمینو نښو بې برخې وې.
زموږ زړونو ته رانژدې ستر اعلیحضرت ټولواک ذات دا خورا ارزښتناکه مساله تر خپل پرمختګپالي همایوني نظر لاندې راوسته[،] تر دې پنځه کاله د مخه یې په خپل نفیس شاهانه نفس د بیرغونو د سمبالښت [چاره] سمبال او یوه کوټلې او وړ لار یې ورته وټاکله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال زمونږ په سپېڅلي متبوع دولت کې لاندې بيرغونه زمونږ د مهربـان خويـه پرمختګ لوريه اعليحضرت ټولواک تر سيوري لاندې په پوره وياړ او پرتم رپاند دي:
لومړی- (ځانګړی پاچايي بيرغ) دی چې ددغه نېکمرغه توغ رنګ سور او د محراب و منبر نښان يې سپين رنګه دی او يوازې په سره رنګ لـه دولتـي بيرغـه بېلېـږي[،] اعليحضرت شاهانه ذات چې هر ځای تشريف ولري[،] پر هماغه ځای هسک وي.
دويم- (دولتي بيرغ دی) چې د جنډې رنګ يې تور او دولتي نښان چې له محــراب و منبره جوړ دی[،] سپين پرې انځور شوی دی. دا د دولت رسمي بيــرغ دی. پــر ټولــو حکومتي دفترونو او دولتي ادارو له سهاره تر ماښــامه رپانــد وي او ماښــام راکښــته کېږي.
دريېم- سپېڅلی لوی عسکري بيرغ دی چې د (عَلَمّ) په نامه پېژندل کېږي. هر غونډ ته د اعليحضرت ټولواک له وياړلي لوري يو علم ښښل شوی دی. تر ټولو ســتر پــوځي بيرغ همدا سپېڅلی (علم) دی[.] د بريو ښښه (علم) پخپله د ورېښمين سپنســي لــه ټوکر څخه وي چې دننه په افغانستان کې جوړ يږي. ليکنې او ښانونه يې پــر ســپينو ورېښمو د پاولي ګنډنې په دود جوړ شوي دي. د مبارک علم د جنــډې يــوه خــوا د (محراب و منبر) يو دولتي ښان او يوه د غونډ خپله ښښه لري. پر پاسنۍ خــوا يــې د (لااله الاالله محمد رسول الله) پاکه کلمه او پر کوزنۍ خوا يــې (د افغانســتان خــدای ورکړی لوړ دولت) ټکي، او په منځ کې يې د (الله اکبر) پرتمينه کلمه، او د ښان پر سر يې چې د غونډ بېلوونکې ښښه ده د (وَ يَوّ مئذٍ يَفّرَحُ المومنُوّنَ بنَصّرالله) مباک آيت او د محراب و منبر تر دولتي ښان لاندې د (يايهَاَالَذّينَ امَنُوااِنّ تَنّصُرُالله يَنّصُرّکُمّ وَيّثَبتُ اَقّدَامَکُمّ) مبارک آيت او د شريف علم پر څلورو ګوټونو دا بيت چې: به صدق ابــوبکر وعدل عمر به آزرم عثمان و علم علی [د ابوبکر پر صــدق او د عمــر پــر عــدل د عثمان په حيا او د علی پر علم- د.ج.] خپور ليکل شوی دی.
د درانده علم د جنډې پر دا بله خوا بيا يو دولتي ښان او د غونډ يو ښان شته[،] پــر پاسنۍ خوا يې (بسم الله الرحمن الرحيم) او پر کوزنۍ خوا يې د (اعليحضرت ســراج الملة والدين امير حبيب الله خان) نوميالی نوم، او پر منځ يې بيا د (الله اکبر) ويــاړلې کلمه او د دولتي ښان پر سر د (اِنَهُمّ لَهُمُ الّمَنّوُروُنَ وانِ جُنّدَناَ لَهُمُ الّغَالبُوّنَ) مبــارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت او د غونډ د نښان پر سر د (نَصّرٌمنَ الله و فَتّحٌ قَریّبٌ وبَشرِالّمؤّمنیّنَ) مبارک آیت او تر دولتي نښان لاندې د (انَ اللهَ یُحبُ اَلذینَ یُقَاتلُوّنَ فیّ سَبیّله) مبارک آیـت او د غونډ تر نښان لاندې د (صفًا کَانَهُمّ بُنّیَانٌ مَرُصوّصٌ) مبارک آیت او پر څلـورو ګوټونـو يې د څلورو نژدې پرښتو (جبرائیل، میکائیل، اسرافیل، عزرائیل) مبارک نومونه کښل شوي دي. دا ټولې لیکنې او نښانونه د پاولي ګنډنې په دود پر سپینو وربښمو کښـل شوې دي.

د عَلَمّ د څوکې سپوږمی له اوسپنې جوړه ده. د سپوږمی په منځ کې د محراب و منبر دولتي نښان له سرو سره پر ګډو شویو ژړو د شبکه کاری په دود انځور شوی دی او د سپوږمی پر دواړو خواوو د (وَ مَنّ یَتَولی اللهَ وَ رَسُولَهُ وَاَلذیّنَ امَنُوّا فَانَ حـزّبَ الله هُـمُ الّغَالبُوّنَ) مبارک آیت حک لیکل شوی دی. دا ټولې لیکنې په عربي نسخ ډول خـورا ښایسته کښل شوې دي. د مبارک عَلَمّ لاستی له بانس لرګي [جوړ] او اوږدوالی يې له اوسپنیزې برچې د سپوږمی تر سره یوولس فوټه کېږي.

څلورم:- د (عقاب) سپېڅلی بیرغ دی چې تر عَلَمّ وروسته تر ټولو ستر عسکري بیرغ بلل کېږي. او هغسې چې عَلَمّ د یوه (غونډ) له پاره ټاکل شوی[،] (عقاب) د یوه (مټ) له پاره غوره شوی دی[.] د عقاب جنډه هم له تور وربښمین سپښـي څخـه ده[،] د محراب و منبر دولتي نښان يې له سپین کتان څخه دی. پر یوه خوا يې (طیبه کلمـه) او د (د افغانستان خدای ورکړي لوړ دولت) ټکي او پر بله لـوري یـې لـوړ (بسـم الله الرحمن الرحیم) او کوز د (اعلیحضرت سراج الملة والـدین امیـر حبیـب الله خـان) نومیالی نوم او پر څلورو څنډو يې د (الله اکبر) پرتمینه کلمه کښل شوې ده[.]

دې دوو مبارکو بیرغو ته د توپونو سلامي هم نیول کېږي[،] د ساري په ډول که عَلَمّ او عقاب له خپلو اړوندو عسکري ځواکونو سره له یوه ښاره بل ته ورسېږي[،] د اردلـي غونډ یعنې ځانګړو عسکرو عَلَم ته د توپ په (۱۱) ډزو، او ددغه غونډ عقاب ته د توپ په (۹) ډزو سلام کېږي.

پنځم- (رایت) د عسکري مبارک بیرغ نوم دی [،] لکه هغسې چې د هر غونډ له پاره عَلَمّ او د هر مټ له پاره عقاب ټاکل شوی[،]هر غونډ او هر مټ ته (رایت) هـم ټاکـل شوی دی. د هر غونډ او هر مټ عَلَمّ او عقاب او رایت په رنګونو او نښانو لـه یـو بلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلېږي. پر دې سربېره د (کنډکونو) او (ټوليو) له پاره د (بيرغ) او (علامې) په نامه هم کوچنۍ جنډې شته چې که خدای کول جزييات او تفصيلات بــه يــې د افغانســتان د خدای ورکړي لوړ دولت د پوځي څواکونو په برخه کې وړاندې کــړو. او اوس د خپــل سپېڅلي ستر هوښيار او پر دين پوه ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) په بــې ريا دوعا دا وينا پای ته رسوو. او د خپل سپېڅلي متبوع دولت بريمن بيرغونه تل تــر تله په پرتم او بري سره رپاند غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه ګڼه، ۵-۸ مخونه

بهرنۍ پېښې

سیاسي لنډیز

د نړۍ د پېښو پر پاڼو دا شپې ورځې د اروپا د سترو دولتونو د مهمــو خوځښــتونو او ډارونکو تشبثونو عجیبه نکلونه او حکایتونه تر سترګو کېږي. او چې ددغــو نکلونــو منځ په ځیر نظر وکتل شي[،] همدا یوه نتیجه ترې رابرسېره کېږي چې ټول لوېــدیځ دولتونه د ختیځو هېوادو د غوړو او خوړو مړیو د تېرولو له پــاره پــه هڅــو او پلانولــو بوخت شوی دي. که څه هم په ښکاره د مثلث او مربع او مثنا[؟] ترونونه او پیوستون وینو[،] خو که رېښتیاوو ته پام وشي[،] ټول د منځنیو پېړیودهمــاغو صــلیبیانو تــر جنډې لاندې یو موټی او پېیلي وینو چې ټولو یې که لوی دي که واړه په یوه خولــه د ختیځو اسلامي هېوادو پر وېش سلا یوه کړې ده. خو له دې یووالي سره سره[،] ددې مړی خوند او خوړوالي ددې سبب شوی چې په خوړلو کې یې له یو بل ســره رخــه او سیالي وکړي او په یوه دسترخوان راټول نه شي.

ایټالویانو چې له لوږې په جوع الکلب ناروغی [چې خوري او نه مړ یــږي- د.ج.] اختــه شوي وو. ددې خوندورې مړی په وړاندې صبر او حوصله بایللې[،] د نــس پــالنې پــه عجیبو خاپوړو یې پر دې مړی وردانګلي دي. خو مړی یې داسې دوه لاسي او وارخطا خولې ته کړې چې اوس یې په ستوني کې نښتې او ساه یې وربنده کــړې [او] لاس او پښې غورځوي[.] د طرابلس زړور غلیمان یې داسې پر ستوني ناســت دي چــې پــه بسمل وزمه لاس پښوغورځولو او رېږدېدلو یې د ســره ســمندرګي، او ســوریې، او د سپین سمندرګي څنډې او آن د استانبول تر درشله په خپلو حیواني وینو لړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د مړی تښتوني نورو ملګرو يې د (بېطرفی) په نامه قاعدې له مخې چې په خپله يې د مړی د آساني تېروني له پاره ټاکلې[،] په يوه ګوټ اوبو او يا له تخرګه پــه رانيولو مرسته کړی او تر شونډو لاندې او د وروځو په پيڅکه او د سترګو له کنجه يې ورته (دارو دې شه، دارو دې شه) ويلي، خو د پردې له شا را ونه وتل.

مراکو او قونغو [کانګو- د.ج.] هم د مړی تېروني دوو شريکانو په يوه عجيبه چل له يو بل سره تبادله او په آسانی له ستوني تېر کړل. چې په دې خوړو مړيو کې به يې څــه خوند ليدلی وي چې د (سَدآن) د جګړې ټوله خواري او سپکاوی ترې هېر شول، او په ځان پورې د (الساس او لورن) د نښلولو کړاوونه اوغمونه يې چورلټ هېر کــړي [او] د مړی په تېرولو کې ترې خواږه انډيولاان او د ډوډی ياران جوړ شول؟

حال دا چې شمالي اېږ سره له دې چې د مړی له نورو شريکانو سره يــې د رخــې لــه ډېروالي[،] د ايراني مړی په تېرولو کې وروسته زمري ته د يووالي لاس ورکړی و، کله چې يې نور وږی وليدل چې تښتوني کوي او دی تر شا پاته دی[،] نو صبر او زغم يــې وبايله، او وړاندې او وروسته ټړونو او پيمانو ته يې هم ونه کتل[،] هماغه شېبه يې پــر مړی ور ودانګل، او د خپل ملګري او سيال سترګې يې په (خطاءالبصر) پېښې اختــه کړې[او] سيال يې چې څو لاس يا پښې وهلو ته ځان جوړاوه[،] دوه درې څلور ډېرې غوړې او تودې او خوږې مړی يې له ستوني تېرې کړې وې. زمری حيران پاتې شــو[،] له تسليمی پرته يې بله لار ونه ليده[،] هرومرو به د ايران په جنوب کې د خپلې وسې په اندازه د يوې غوړې مړې د تېرولو هڅه کوي.

د مشهد د غوړې مړی تېربدل به د زمري له پاره له خطرناکو پايلو پرته بله ګټه ونــه لري. د توپ په ګولی د اسلام د سپېڅلي زيارت ويشتل کېدل چې د رسول الله صــلی الله عليه وسلم د کورنی د يوه غړي سپېڅلی قبر دی. هسې يو غملړلی حالت نه دی چې د نړی پر مخ دې ټول مسلمانان ترې اغېزمن نه شي. تر ټولو بده يې لا داچې لــه خپل ټول مصنوعي ستروالي سره سره يې د جنايتونو ټيټوالي او د غلا او شــوکماری کرغېړنو کړنو ته هم لاس اچولی دی. د حضرت امام د ښکلو آثارو خزانه يې په داسې شوکماری چې د پاريس (ګرود) يان[؟] ورته حيرانېږي[،] غلا کړې، او د هغه متوليــان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خزانه وال يې له ځړولو او زندۍ كولو ډارولي او د رضايت ليكونه يې ترې اخيستي دي[.] څومره توره، څومره برم!...

ډېره موده كېږي چې په موږ افغان ولس كې داېوه خبره همداسې خپره راروانه ده چې «د برتانيا دولت له دين او مذهب او معبدونو سره كار نه لري، پر خلاف يې روس دين او ناموس ته له هېڅ ډول سپكاوي ډډه نه كوي». او په رښتيا چې د مشهد په دې پېښه كې دا ټكى جوت شو. په هندوستان او نورو ځايو كې د برتانيا دولت برياليتوبونه پخپله د همدې سياسي تګلارو [بركت] دى[،] خو څه چې د پام وړ بلل كېږي دادي چې دا پېښه د برتانيا كونسل په خپلو سترګو په مشهد كې ليدلې ده[.] آيا د روس پردې جنايتكارو كړنو به كوم اعتراض وكړي او كه نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه ګڼه، ۶ مخ

د خواشینی یوه یادونه

یو شمېر هغه ورځپاڼې چې په انګریزي ژبه په هندوستان کې خپرېږي[،] زموږ د سپېڅلي متبوع دولت په اړه خپاره کړي ډېرئ خبرونه د خپلو ځینو سرحدي خبریالانو له خولې لیکي چې دا خبریالان خپل خبرونه له ځینو هغو مکارانو او اجیرانو څخه چې له افغانستان نه پېښور ته رسېږي د یوې خولې چیلم او یو دوه پیالو چایو په بدل کې تر لاسه کوي او د ورځپاڼو پر چلوونکو یې- چې ددوی پر بې بنسته خبرونو مین دي[،] پلوري[.]

که څه هم موږ د دغو زړو کاغذګوټو دې بې بنسته چټیاتو ته دومره ارزښت نه ورکوو. خو د خواشینی ځای دادی چې زموږ عام وګړي له دې امله چې ددې ډول کاغذګوټو پر اصلي موخو سم نه پوهېږي[-] د انګریزی ژبې له کبله [-] ټولې دغه خبرې پخپله د انګریز ځلاند دولت له لوري انګېري او له دې امله د عمومي نهیلی او ناسمې انګېرنې سبب کېږي. نو ځکه خپلو ټولو کورنیو او بهرنیو دیني وروڼو ته وریادوو چې د افغانستان د لوړ خدای ورکړي خپلواک دولت په اړه ددغو کاغذګوټو چټیاتو ته هېڅ ارزښت او اعتبار ورنه کړي، او د سرحدي بدخولو دغه خبرې یوازې په همدغو کاغذګوټو پورې تړلې وبولي او پر بلې خوا یې ونه شمېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

›د یوې فابریکې [ماشین خانې] له لیدو څه عبرت اخیستل کېږي؟‹

په کایناتو کې ګورو: یو څیز هم جامد او بې خوځښته نه مومو[؛] ټول څیزونه یا پخپله یا په بله وسیله خوځېږي. برکت په خوځښت کې دی، خوځښت ژوند دی، دربېدل مرګ!

ددې ناپایو عالَمونو تر ټولو ستر هستوونکي د خپل بېساري سپېڅلي ذات د بشپړ قدرت او حکمت د ننښو د ښودلو له پاره له مطلقې نېستۍ نه د (کایناتو) په نامه یوه بېسارې او بدیعي فابریکه [ماشین خانه] راهست یعنې خلق کړه. د (طبیعت) په نامه یو زیارکښ له اسرارو ډک ماشین کاروونکی یې د هغې پر څرخېدو او خوځښت ګومارلی دی. آسمانونه ددې فابریکې یوه وسیله او ماشین دی چې دلۍ دلۍ تاوېدونکي او خوځېدونکي څرخونه لري چې د پیدایښت له پیله د ورکېدو تر پایه یوه شېبه هم له تاوېدو او خوځېدو نه پاتېږي او نه به پاتې شي. ځلاند لمر یې د (سیاراتوعالم) ته د یوه نغري او بُخار دېګ په توګه ګومارلی چې په خپله رڼا او راښکونکې تودوخه د سیاراتو عالم په ژوند ښنونکې تاوېدا او خوځېدا راولي. هغه ثابت ستوري چې پر ځای ولاړ بریښي بیا هم بې خوځښته او ثابت نه دي. بلکې هر یو یې خپله ځانګړې خوځېدا او تاوېدا لري چې موږه ته د واټن د لیرې والي، او د ناپایه فضا د وسعت او پراخوالي له امله پر ځای ولاړ بریښي. او څنګه یو واټن! داسې واټن چې ذهن، فکر، علم یې له اندازه کولو د بېوسۍ اعتراف کوي. او څه وسعت او پراخوالی! چې وهم، قیاس، ګومان، هندسي حساب دا ټول په کې ورکېږي او پوپناه کېږي.

او لنډه دا چې کله آسماني جسمونو [اجرامو] ته نظر وکړو[،] یو یې هم بې څرخېدا او خوځېدا نه وینو، او بیا چې کله ځمکې ته وګورو هېڅ شی ولاړ او بې خوځښته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو! وريځې غرومبېږي، باران اورېږي، بزګر تخم شيندي، تودوخه، اوبه، خاوره، هوا روزي، ژرنده اوړه کوي، ډوډۍ پخوونکي ډوډۍ پخوي، زيارايستونکي د تندي خــولې تويوي، حلاله ډوډۍ خوري. حضرت سعدي رح فرمايي[:]

وربځ سيلۍ[،] لمر او لمر فلک په کار دي   چې مړۍ دې په لاس درشي بې لتۍ
ستا له پاره ټول تابع رسۍ پر غاړه   انصاف نه دی که ته ځې له دې رسۍ

ويالې، ځروبې، ژوي، بوټي، او آن کاڼي او ډبرې ټول په يوه خوځښت، په يوه تاوېدا، په يوه فعاليت، په يوه سنجونه [کې دي] چې حيرت! حيرت!

اوس موږ له ځمکنيو او آسماني خبرو تېرېږو د بشر په لاس يوې جوړې شوې فابريکې ته ننه وځو چې ووينو د هغې د څرخونو او ډول ډول آلو له تاوېدا څه عبرت اخيستلی شو.

لومړی: د (اعمالو د تقسيم) يعنې د کارونو د وېش قاعده چې د سياســي، اقتصــادي علومو په کتابو کې يې د کاغذ پر مخ لولو[،] په يوه فابريکه يعنې ماشينخونه کې دغه قاعده انځور شوی او مشخصه وينو. لومړی يو لوی نغری [آتش خانه] وينو چې اوبه په بړاس اړوي او له دغه بړاس نه په فشار سره لويې کټوې [دېګونه] ډکوي. او دا د کار د وېش لومړی پړاو دی چې که يې پر يوه دولت پلی او قياس کړو[،] د ډبرو ســکاره يــا سونتوکي يې (مال) او (عسکر) وينو. او د کېکاړلو او د بړاس د فشــار ځــواک يــې د (عقلي سياسي تدبيرونو) په بڼه وينو چې که دا درې څيزونه ورک شــي[،] فابريکــه هماغه شېبه درېږي او پرچاوېږي.

د بخار دېګ د کېکاړلو او فشار د خورا اغېزناک زور په مرسته بړاس په فابريکه کې د کارونو د شمېر پر بنسټ پر مختلفو څانګو ويشي. هره څانګه چې کــومې چــارې تــه ګومارل شوې وي هغه په خپل وار بيــا پــر ســلګونو څــانګو ويشــي او خپــل واک او صلاحيت په دغو څانګو کې په آزاد ډول چلوي. د ماشين د بړاس زور، په حکومت کې (تشريعيه) يعنې هغه ځواک ته ورته والی مومي چې د دولتي اداري احکام د قوانينــو او لارښوونو په بڼه وضع کوي او د وېش قاعده يې د څرخونو تاوونکي او د کارځــايونو خوځوونکي ځواک، (اجراييه) ځواک يعنې هغه ځواک ته ورته والــی مــومي چــې دا قوانين په وړ چاپېريال کې پلي کړی چې هغه دولتی دايرې او څانګې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ستن، يا د قطعو يوه پاڼه څومره کوچنۍ او بې ارزښته څيز دی. خو که د فــابريکو له خوا د کارونو د وېش قاعده نه وي[،] يوه ستن او د قطعو يوه پاڼه به سل تنه په يوه مياشت کې جوړ نه کړی شي. په داسې حال کې چې د فابريکو د کاري وېش له برکته لس کارگران په خپلو کاري وسيلو سره چې دومره پرمختللي هم نه وي[،] اتلس ډوله چارې ترسره کوي[،] اته څلوېښت زره ستنې جوړوي چې پر هر کس څلور زره او اته سوه ستنې راځي. او دغه راز په هغه فابريکه کې چې د قطعو کاغذ جوړوي[،] سره له دې چې پر هر کاغذ اويا ډوله عمليات تر سره کېږي[او دېرش کارگر هره ورځ د قطعو پنځلس زره کاغذونه جوړولی شي چې که دا ټول اويا ډوله چارې د يوه کارگر پر غاړه وي[،] د ورځې به يو هم جوړ نه کړي.

نو کوم عبرت چې د يوې فابريکې د کار له وېش نه سړی اخيستلی شــي دادی چـــې بنيادم ته بويه په خپلو ټولو چارو کې د کار د وېش همدا قاعده په پام کې ونيســي. د ساري په ډول د ورځې شپې د وختونو په لګولو کې د وېش قاعدې په پام کــې نيــول اړی ندي. هر آمر، هر سوداگر، هر کسبي چې د خپلې ورځې او شپې وختونه د وېــش پر قاعده وټاکي، نو ډېر به هوسا او نېکمرغه شي. ځکه هر څوک چې پر دې فانی نړۍ اوسي[،] د خپل ژوندانه له پاره اړ دی چې د نورو د ژوندانه له پاره کار وکړي او کــه د نورو د ژوندانه له پاره کار ونه کړي[،] پخپله ژوند نه شي کولای. که بزگر د اوبدونکي د لوږې د مخنيوي له پاره غنم ونه کري[،] اوبدونکی ورته کالي چمتو کولی نه شي. نو ځکه د بشري ټولنې گرد وگړي هڅو او عمل ته اړ دي. که دا هڅه او عمل هرڅــوک د کارونو دوېش پر قاعده پر مهالوېش برابر کړي[،] نو وخت به يې کله هم ضايع نه شي. او چې وخت يې ضايع نه شي[،] له خپله عمره گټــه اخلــي، او چــې لــه عمــره گټــه واخلي[،] خير به يې هم خپل ځان او هم خپلو هم جنسو ته رسېدلی وي.

د ماشين له ليدو موږ ته بيا دا عبرت هم رارسېږي: چـــې لکــه هماغســې چــې ټــول څرخونه او آلې پر کار، او هېڅ څيز معطل او وزگار نه وينو، دغه راز ټولې دغه چـــارې بې نظمه او بې قانونه هم نه وينو. ټولې هغه لويې او وړې خوځنده آلې چـــې پــه يــوه فابريکه کې ليدل کېږي[،] ټول خوځښت يې د يوه سمبال قانون او قاعدې له مخــې چلېږي چې يو يې هم له دغه نه بدلېدونکي قانون څخــه چـــې ورتــه ټاکــل شــوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه نه کوي. او پر هماغه يوه بنه، او يوه پرله پسېوالي او يوه نظم خپلو ســمبالو خوځښتونو ته دوام ورکوي چې که نظام او قانون نه وي[،] د خوځښتونو همغږي او يو رنګي نه جوړ يږي، او چې په کارونو کې همغږي او سمبالښت رامنځ تــه نــه شــي او د ماشين هر څرخ او هره آله په خپل سر تاو شي[،] د هڅو او زيار پايله يې له سولېدو او له کاره لوېدو پرته بل څه نه شواى کېدى.

او لنډه دا چې د يوې فابريکې کتنه دومره عبرتونه راښيي چې لنډيز يې دا څو کرښې دي: خوځښت او هڅې، هاند او کړنې، قانون او انتظام، د کارونو وېش، د مهال وېش، د هڅو ګډوالى- يعنې د زيار يووالى چې ددې کارونو پايله او ثمره په فابريکو کې چې د جماداتو له ډلې ده[،]ډول ډول صنعتي [محصولات] کېږي. او که انسانان دا څيزونه په خپلو بشري کړنو کې پلي کړي. پايله او ثمره يې نېکمرغى، شتمنى او ښېګڼې کېږي. [پاى]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې د کُرِې تاریخ

په ۱۷ ګڼې پسې

دویم پړاو- (ناعمه) موده ده چې (سیلوري) موده یې هم بولي. ددې مودې په کتلو او ډېرتوتو کې د بوټو او ژویو کلک شوي پاتې شوني (متحجرات) ډېر آسان لیدل کېدلی شي. په دې دوره کې (ناعمه) ژوي یعنې (پاسته بې هډوکو ځناور) لکــه چینجیـــان او حلزونان او (مفصلیه ژوي) یعنې (پاسته بند لرونکي ځناور)، او (شعاعیه ژوي) یعنـــې (ځلېدونکي ځناور) نوي په راښرګندېدو دي. ددې پېر تر ټولو ډېر ژوي پوست بــدني ناعمه ژوي دي.

دریېم پړاو- د (سَمَک؟ موده) ده چې د (دووني؟ موده) یې هم بولي. ددې دورې ډېــر شوي [متحجرات] هم ډېر دي او دغه راز د مځکنیو پېرونو له ډېر شویو څخه لا بشپړ بوټي او ژوي په کې ورګډېږي. ددې دورې په ډېرشویو کې که څه هم مفصلیه او ناعمه او شعاعیه ژوي ډېر دي[،] خو کبان او په تېره بیا سینګړاوو [سکماهي] ډوله کبان په کې ډېر لیدل کېږي. د هغو بوټو او ژویو نښې چې په شمالي امریکــا پــورې ځــانګړې دي[،] ددې پېر په ډېرو کې موندل کېږي.

څلورم پړاو- (فحمي موده) یعنې د ډېرو سکرو دوره چې د (کــاربون دوره) یــې هــم بولي. د دې دورې په ډېروزمو کې د (زاحفه) ژویو یعنې هغو ژویو چې په تي لوېېږي[،] لومړنی نښې رابرسېره کېږي. (ذوالمعیشتین ژوي) یعنې هغه ځناور چې هم پر وچه او هم اوبو ژوند کوي[،] او کوچنی حشرې لکه ملخ، او کورنی ګونګټې [مــادر کیــک] او نور، او (قشریه ژوي) یعنې پوستکي لرونکي ژوي لکه سنګ پشت او خرچنګ او نــور ددې دورې په ډېروزمو کې لیدل کېږي. د بوټو له ډلې (سراخسَــیه) لکــه څېــړی، او چام؟، او ځنغوزیو او نورو په دې پېر کې خورا وده کړې ده. د ډېرو سکاره ددې دورې د بوټو زېرنده ده. دغه مهال د ځمکې د مخ تودوخه د اوس مهال پر تله څوڅــو ځلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته او ډېره وه. او د هغه مهال د محیط په هوا [اتموسفیر] کې د (کاربون) عنصر هم خورا ډېر و. له همدې امله د بوټو د لویونې ځواک هغه مهال ډېره وده کـړې وه او هـر ډول بوټي او ونې چې اوس لیدل کېږي[،] هغه مهال په سلګونه ځله تر اوسنیو بوټـو لوی، پراخ او پنډ وو چې دا د ډېرو سکرو د کانونو په ډېرشویو کې بر ښېښي. له کم ګُلـو لویو لویو ونو نه د ځمکې پرمخ لوی ځنګلونه او زرغونې بېلې جـوړې شـوې، چـې د استوا له کرښې تر قطبونو پورې یې د ځمکې ټول مخ پوښلی و. هغه مهال د ځمکـې دننني تودوخه نیمه پخه شوې او د ځمکې پر مخ یې پرله پسې لوی بدلونونه او پېښې رامنځته کولې. د اور له زوره ځمکه پر هر لوري بیا بیا چـاودلې، د اورشـیندو غرونـو جهنم وزمه لهیب؟ د ځمکې د اتموسفیر هوا په بـړاس اړولـه او لـوی توپانونـه یـې راجوړول اودې توپانونو ټول دغه ځنګلونه خچ پچ کول او د ځمکې په بېلابېلو پوړیـو کې یې ډوبول او بیا اوبه جذبېدې او په ژورو برخو او کندو کـې راټولېـدې او د تَبِـرُد عمل- یعنې د ځمکې د مخ سړېدا له یوې پېړۍ نه بلې او له یوه پړاو نه بل ته ډېرېده او [ورسره] هغه ځنګلونه تر ځمکې لاندې پوړیو کې په تحجر یعنې ډبرکېدو اوښـتي او د ډبرو سکاره ترې جوړ شوي دي.

پنځم پړاو- د (زاحفې؟ موده) ده- یعنې بې پښو ځناور چې پر ټټر ښکېږي. او ناعمـه ژوي په دې پېر کې بشپړتابه ته رسېدلي دي یعنې ډېر ستر شوي وي[.] زاحفـه ژوي چې په دې پېر کې د یادولو وړ دي[،] له دې څو ځیزونو د هغو له ډبروزمو پرته پخپله د هغوی کومه نښه نه ده پاته. په دې ډله کې د (ایخیتو سورس) په نامه یو سـمندري ژوی و چې سر او غاښونه یې سیمساري [تمساح] یعنې ناګو ته ورته وو او له لسو تـر دېرشو ګامونو اوږدوالی یې درلود. بل یې د (پلاسیو سورس) په نامه خورا ستر ژوی و چې سر او غاړې یې مار ته ورته والی درلود. د الوتونکو له ډلې د (پته روداقتیـل) پـه نامه خورا ستر وزرلرونکي ژوي موجود وو. په دې پېر کې سینګړاوان خورا ډېر لیـدل کېږي[.] د لومړی ځل له پاره (ذات التدي) ژوي یعنې تي لرونکي ځناور ددې پېر پـه ډبروزمو کې تر سترګو کېږي.

شپږم پړاو- : (د ذات التدي پېر) یعنې د تي لرونکو [پېر] دی چې په دې موده کـې د بوټو او ژویو ډېرې ساده ببلګې له منځه تللې او پوپناه شوې دي[.] په دې دوره کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سالمون) او (رينغا) په نامه سمندري کبان تر سينګړاوانو ډېر ليدل کېږي. د ژويــو او بوټو لا بشپړې شوې بڼې او ډولونه ليدل کېږي. تي لرونکي ژوي تر نــورو ډېر بــړي او برلاسېږي. په دې موده کې د ذات التدي ژويو له ډلې د (پالوتري يوم) په نامه يو ستر او دروند اوږد پوزی ژوی، او د (ډينوتري يوم) په نامه يو ژوی چې د سر او خرطوم لــه پلوه هاتي ته ورته و. خو غاښونه يې کوزې خوا تاو شوي وو. او د (ماموت) په نامه يــو هاتي چې حمودي هاتي يې هم بولي. او د (مغاتربيوم) په نامه يو ژوی چې د لوی کوړ [کرګدن] له جنسه و[،] ددې دورې په ډېروزمو کې ليدل کېدل.

اووم پړاو-: (د بشر موده) ده او دا هماغه پېر دی چې موږ په کې يو. خــورا ســتر ژوي چې د ځمکې پر مخ واکمن ول[،] په دې اووم پېر کې ورو ورو له منځــه تللــي دي، او ځای يې تر هغو يو څه کوچنيو او ظريفــو ژويــو نيــولی دی. خــو د کاينــاتو د ســتر هستوونکي حکمت ددې پېرونو په اوږدو کې د ځمکې کُرَه اصلاح کړې او له يوه حال نه يې بل ته اړولې تر هغو چې ترې د اوسېدا يو وړ ټاټوبی جوړ شــوی. او د کاينــاتو د کتاب د تلپاتې څرخېدا د کليز [تقويم] پاڼو يوه خوندوره ښــکلا مونــدلې. د احســن التقويم پر همدې مهال يې د انسان شريفه بڼه را څرګنده کړې او د ځمکې کُرَه يې له خپلو ټولو شتو سره هغه ته بښلې ده. که څه هم ددې پېر په لومړيو کې هم خورا ګڼ بدلونونه او پېښې د ځمکې د کُرَې پر مخ شوي، او ډاروونکو توپانونو او زلزلو د ځمکې مخ خڅ پڅ کاوه[،] خو د تېرو پړاوونو کچې ته نه رسېده چې انشاءالله د اوسني پېــر پر بدلونو به وروسته په يوه ځانګړي فصل کې خبرې وکــړو. اوس بېرتــه د ځمکــې د کُرې د تاريخ څېړلو ته ورستنېږو د سپېڅلو آسماني کتابونو له رمزونو ډکو ويناوو په تطبيقاتو او د (ژه ئوژی [ژه ئو لوژی] فن) په تفصيلاتو کې يــو څــه تَوَغُــل؟ او تتيــع [څېړنه] کوو.

محاکمات او تطبيقات

که لږ پام وکړو او ځير شو نو د شريف تورات د (مخلوقــاتو د تکــوين ســفر) او د (ژه ئوژی [ژه ئو لوژی] فن) د پېرونو په وېش کې د ورته والــي معقــولې او بشــپړې لارې موندلی شو. ځکه دلته يواځينی ستونزې چې له سپېڅلو کتابونو سره د علومو [فــن]

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تطبیق کې زموږ مخه نیسي[،] هماغه د (یوم) یعنې ورځې ټکی دی. دا خو ښکاره ده چې (ورځ) د هغو ټوټو یوه ټوټه ده چې زمانې ترې جوړېږي.

اوس نو که د (یوم) ټکی چې په تورات کې فرمایل شوی[،] د (پېر) یا (پړاو) په مانا وبولو او د ځمکې د هر پاټکي موده چې د طبقات الارض فن [ځمکپېژندنې - د.ج.] موږ ته راښودلی[،] له یوې ورځې سره چې د مخلوقاتو د تکوین سفر بیان کړی[،] تطبیق کړو[،] نو توپیر به مو تر څه ځایه لېرې کړی وي.

هغه علامه پوه چې (د ستورپېژندنې) ویوکي [الغتونه] یې تنظیم کړي[،] د (یوم) په تغییر کې یې روښانه او ثابته کړې او ویلي دي چې د (یوم) مانا یوازې دې ته ځانګړې نه ده چې له ختیځ نه د لمر تر ختلو او لوېدیځ ته تر لمر پرېوتلو او بیا تر لمرخاته پورې وغزېږي[،] نه[،] چې د (یوم) ټکی یو عام او پراخ تعبیر دی چې د مهال او زمانې د یوې برخې نوم دی. لکه د ساري په ډول (یوم القیامه) یعنې د (قیامت ورځ) د ورځې په مانا نه راځي. چې له لمرخاته تر لمر پرېواته او بیا تر بل لمرخاته وي. بلکې یو اوږد او تلپاتې مهال دی چې څلرویشت ساعته ورځ یې په وړاندې د یوې ثلاثې تر درېیمې برخې هم لږه برېښي.

سربېره پر دې ځینې نور داسې تمثیلات؟ هم شته چې ورځ د لمر تر ختلو او لوېدلو بهر باسي[،] لکه د ساري په توګه: «د قیامت یوه ورځ د دونیا له زرو ورځو سره برابره ده»[،] یا دا چې «لیلة القدر تر زرو میاشتو غوره ده»[،] یا دا چې «د څښتن تعالی هره ورځ په یوه شاٴن کې ده». دا ورځې چې فرمایل شوې[،] هېڅکله هم هغه مشهورې او جوتې ورځې نه دي چې موږ یې پېژنو[.] د لوی څښتن سپېڅلی قدرتونه او حکمتونه په ورځ کې نه بلکې په هره شېبه، او هره ګړۍ، او هره پېړۍ، او هره زمانه کې په بل شاٴن او بله بڼه رابرېښي او څرګندېږي. د زرو تعبیر هم دغه عدد چې تر نهه سوه نهه نوي وروسته راځي[،] نه دی بلکې د تمثیل؟ په ډول راغلی دی. او بل دا چې څه اړتیا! که چېرې هغه څیز چې (ورځ) بلل کېږي[،] له لمر خاته تر پرېواته یا له لمر خاته تر لمر خاته موده وای[،] د تورات شریف د مخلوقاتو د تکوین سفر کې بیا څه ډول په یوه ورځ کې د هغې ورځې د پیداکېدو خبر ورکول کېدلی شو؟ په یوه ورځ کې د ورځې د پیداکېدو مانا داده چې دغه خلق شوی څیز یعنې ورځ د خپل خلقت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مودې له پاره د مهال ظرف ګرځي چې پر داسې مهال له مظروف نه دمخه د ظرف لــه پيداکېدو خبرول اړينېدل. په داسې حال کې چې په شــريف تــورات کــې د لمــر او سپوږمۍ او ستورو پيداکېدل پر څلورمه ورځ بيان شوي دي چې دلته هم له ظرف نــه دمخه د مظروف پيداکېدل اړينېدل. نو ځکه ورځ همدا لمر خاته او پر پواته نه دي.

اوس نو پايله دا راخېژي چې کوم مهال او زمانه چې شريف تورات ورځ بللې[،] دغــه مهال او زمانه د (ژه ئوژۍ [ژه ئو لوژۍ] فن) يعنې (ځمکپېژندنې) پېر يا پړاو ياد کړې دی. او د شريف تورات هره ورځ د ځمکنيو پاټکو [طبقو] له يوه پاټکي سره چــې پــه يوه پړاو تعبير شوی[،] سمون خوري.

اوس به لږ د ځمکې د شپږګونو طبقو او د تکوين المخلوقات د سفر د شپږو ورځو پــه اړه چې تر څه ځايه مو يې د تطبيق هڅه وکړه[،] عقلي فلسفي محاکمات [ارزونــې] هم وکړو [او] د ځمکې د کُرَې په اړه به خپلې خبرې ورسره پای ته ورسوو.

ځمکپېژندنه لومړۍ ورځ د ځمکې لومړی پــاټکی [طبقــه] - چــې د ځمکــې د مــخ پوستکی په کې راټوکېدل پيلوي يعنې [خالي موده] ګڼي چې البته شريف تورات هم هغه مهال له هرڅه نه د ځمکې تشوالی ښيي او دا چې د رڼا او تيارې پيداکېدل هم پر دغه ورځ فرمايل شوي دي[،] او د لمر او سپوږمۍ او نورو آسماني ستورو پيداکېدل پر بله ورځ بلل شوي، هم په بشپړ ډول له علم سره ســمون خــوري. ځکــه د ورځــې د شتوالي له پاره د لمر هرومرو والی اړين نه پر بوزي، لکه په وربځو او لړو کې[،] سره له دې چې د ورځې رڼايي شته[،] خو لمر نه بر ښني. او بل که يو څه په ځير سره وکتــل شي نو په عقل سره جوتېږي چې همداسې به وي. ځکه د پيدايښت په پيــل کــې، د ځمکې کُرَه يو جَوال؟ اور و چې د اتموسفير هوا يې له بړاس او پنډو او کېکــاږلو لــړو جوړه وه. نو پر داسې يوه مهال البته چې له داسې يوه اورني بړاس نه هاخوا لمــر نــه شوای ليدل کېدلی. خو د ورځې رڼايي او د شپې تياره وه. ددې پړاو له منځه تر دويم پړاو پورې چې د آسمان په پيدا کېدو سره له لاندينۍ خوانه د پاسنۍ خــوا د اوبــو د جلا کولو ورځ ده، هغه بې شمېره زمانې چــې تېــرې شــوې[،] هاغــه پېــر دی چــې ځمکپېژندنې د (تشې مودې) په نامه انګېرلې د ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه ورځ د ځمکپېژندنې هماغه دویم پېر دی چې دغه پوهه یې (سېلوري موده) بولي. په دې پېر کې د ځمکې د مخ د لا ډېرې سړېدا او پنډېدا له امله[،] د چاپېریال براس په اوبو اوښتی او یو ځلي پر مځکه راتوی شوی دی، او څرنګه چې د ځمکې تودوخه هومره چې اوبه وساتلی شي نه وه[،] پر ځمکه راتویې شوې اوبه بېرته په براس اوښتې او پورته ختلې[.] په دې پېر کې بیا بیا د ځمکې پر مخ سرتاسري توپانونه پېښ شوي او سختو زلزلو، ډول ډول لوړې او ژورې رامنځته کړې، او د ځمکې د مخ د سړېدو او پنډېدو سبب شوې، او ورو ورو د ځمکې پر مخ د اوبو درېدل هم شوني شوي دي.

درېیمه ورځ هماغه پېر دی چې اوبه او وچې رامنځته شوې، سمندري ژوي پیدا شوي، او بوټي راټوکېدلي، او ځمکه لا پنډه شوې[،] خو بیا هم له ګډوډیو او خچ پچ کېدنې، او توپانونو او د پاټکو له جوړېدو وزګاره شوې نه ده چې دا پېر ځمکپېژندني د (دوویی؟ موده) بللې ده.

څلورمه ورځ هماغه دوره ده چې ځمکپېژندنه یې (د کاربون موده) ګڼي. په دې دوره کې له دې امله چې ځمکه ښه سړه شوې او کلکه شوې او سمندرونه، او ډنډونه، او ځنګلونه، پیدا شوي او د ځمکې کُرې د اتموسفیر هوا چې تر دې مهاله له یوه پنډه براس او خورا کېکاږلو ډول ډول غازونو جوړه وه[،] ورو ورو له دغه پېږوالي او پنډوالي راوتلې او لمر او سپوږمۍ او نور آسماني توکي راڅرګند شوي دي چې په دې ډول د شریف تورات د تکوین المخلوقات د سفر څلورمه ورځ له پوهنیز تطبیق سره خورا ښکلی تاویل مومي.

د تکوین المخلوقات د سفر پنځمه ورځ د ژه ئولوژۍ پوهې د (زاحفې له مودې) سره سمون خوري چې دغه مهال ډول ډول ژویو او رنګارنګ بوټو په خورا ستروالي په بېسارې وده او لوېیدا پیل کړی دی.

شپږمه ورځ هماغه پېر دی چې تې لرونکي ژوي رامنځته شوي او خورا ستر ژوي د ورکېدو پر لاره سم شوي او ځای یې تر هغوی کوچنیو او ظریفو ژویو نیولی دی چې په وروستي پړاو کې یې د انسان شریفه بڼه هم راڅرګنده شوې او اووم پړاو ته چې همدا اوومه موده ده ورننوتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ځمکې کُرې د تاريخ) په اړه مو همدومره معلومات در ته وړاندې کړای شـول. او دا هم ووايو چې د هغو کلونو او پېړيو او زمانو پر پراخوالي او شمېر چې له يوې دورې نه تر بلې تېرې شوې دي[.] د کون او مکان جل و علی له جناب هستوونکي څخه پرتـه بل څوک نه پوهېږي. يوازې د پوهې له مخې دومره روښانېږي چې يوازې د ډېـرو پـر زمانې د بوټو د زمانې اوښتلو زرګونه زره کاله نيولي دي. نـو د بشـري معلومـاتو پـر نيمګړتيا او کمزورتيا اعترف، او د عظيم الشاٌن خالق پر ستروالي او پخواني والي او يووالي د زړه او ژبې اقرار کوو [او] د شاعر په ژبه وايو چې:

له پيله او له پايه د نړۍ مور خبر نه يو

ددې زاړه کتاب د سر و پای پاڼې شکېدلې

[پای]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعلیحضرت پاچايي

پرمختګپالنې:

که خپل تېر او اوس ته لږ د انصاف په سترګه، او د اوصاف په رېښتیا وګورو[،] په خپل شخصي او هېوادني حال کې به دومره ښکاره او جوت توپیرونه ووینو چې له حیرانتیا به ورته حیران، او له شکر نه به شکرته په ترانو سر شو. ډېرې لرې زمانې ته به نه ځو. یوازې ددې څو کلونو یوه برخه چې په خپلو سترګو مو لیدلې[،] بیانول غواړو.

دا بېوزلی محرر پر ۱۳۲۰ هجري کال زموږ د ستر عدالت پالي سپېڅلي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) له ویاړلي لوري څخه د اعلان شوې عمومي بښنې له مخې. تر شل کلنې پردېسی وروسته له شریف شام نه خپل ګران سپېڅلي هېواد ته راستون شوم چې دا زموږ زړونو ته د رانژدې ټولواک د نېکمرغه پاچايی دویم کال و. اوس خپل فکر لږ راټولوو او دغه حالت ورو ورو هومره چې په حافظه کې پاتې شوی[،] د ګرانو لوستونکو له پاره انځوروو، او بیا د سږني بختور کال حال تر یوه ځایه راوړو او بیانوو:

که څه هم هغه مهال له پلازمېنې کابل نه زما تر وتلو دمخه لوړې نوې جوړې شوې ودانۍ نه وې، او وروسته رامنځته شوې دي. [خو] سترګې ور اوښتې، خو شمېر یې لږ، او د جوړونې او معمارۍ بڼې یې له ستروالي او پرتم، او لوړوالي سره سره چې لرل یې[،] د منځنیو پېړیو سترو ودانیو ته ورته والی درلود. زموږ سپېڅلي هوښیار اعلیحضرت پاچايي ذات د خپل شاهانه جلوس [پلاز ختنې] له پیله په خورا شدت سره د هېواد د ودانیو جوړونې ته همایونې هڅې کړې [چې] اوس هم پلازمېنه او هم ولایتونه د نوې بڼې په خورا لوړو زړه پورې ودانیو ښکلې شوي او رغېدلي دي.

د سپېڅلي ارګ په ودانیو کې چې کومې ودانیزې سمونې د اعلیحضرت شهریاري په پرمختګپال پېر کې رامنځته شوې[، یوه یې هم] د (شمالي برج) د ودانۍ بدلون دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په خورا لوړه او ښکلې بڼه ودانه او ښکلې شوې ده. او په کې د ناستې خونې او پرتمین دالانونه او ښایسته برنډې د معمارۍ په دومره ظریفه بڼه، او د فرشونو، او د صنعتکارۍ په داسې سینګارونو جوړ او پسولل شوي چې د طبیعت ټول خاوندان او د بصیرت ګرد څښتنان ورته ګوته پر غاښ نیسي.

له شمالي برج وروسته شاهانه (ګلخانه) راځي چې د شمالي برج مخې ته د سپېڅلي ارګ پر ډګر جوړه شوې ده. دا جنت وزمه ګلخانه داسې یوه ګلخانه ده چې له هره لوري پرې آیینه لرونکي چوکاټونه راګرځېدلي دي. او یوه ډېره ښایسته پاچایي ماڼۍ له ټولو لوازمو او بیتوتت [؟] سره ترې جوړه شوې ده. دا که څه د ودانۍ د ښکلا له پلوه وي او که د ګلونو او ګلبوټو له نظره[،] یوه بشپړه پاچایي ګلخانه ده.

ددې پاچایي ګلخانې مخې ته یو ښایسته او زړه راښکونکی جامع جومات جوړ شوی چې محراب او منبر او د دیوالونو د پاسنۍ برخې مخ یې پر خورا ښایسته سماقي؟ ډېرو چې په طبیعي ډول په انځورونو او طبیعي څېو پسولل شوې او د افغانستان له خپلو کانو څخه دي[،] سینګار شوی او مخ یې د مرمر پر سپینو ډېرو چې زه؟ یې له تورو ډېرو څخه ده[،] پوښل شوی دی. د اړتیا پر مهال په ټول جامع جومات کې خورا ښایسته غالۍ غوړول کېږي، او د شپې له خوا په خورا لویو لامپو روښانېږي.

په همایوني پرتمین حرمسرای کې چې د (علیا حضرتې سراج الخواتین) صاحبې معظمې کور دی[،] هم خورا ډېرې ودانیزې سمونې راغلې دي. د سپېڅلي ارګ په بڼ کې هم ډېرېې سمونې شوي او ډېرې ودانۍ جوړې شوې دي چې ددغو سمونو او ودانیو له امله اوس پر دغه بڼ د باغ ارم رخه راځي. د سپېڅلي ارګ بڼ د تېر پرتله له لوېدیځ لوري خورا پراخ شوی. ډېرې په زړه پورې طرحې او چمنونه په کې کښل شوي، سړکونه او واټونه یې ټول پاخه او ډېر ښایسته دي.

د (ستورې) بې عیبه ماڼۍ چې د صیف؟ پر موسم د اعلیحضرت ټولواک د اوسېدو ځای وي[،] یوه ډېره لطیفه او د ښایسته ترکیب درلودونکې عالي ودانۍ ده چې د هوسایۍ هر ډول عالي خونې او د استوګنې دالانونه، او دهلېزونه، او کوریدورونه، او برنډې په کې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپېځلي ارګ پر شمالي لوري (شمالي برج) ته مخامخ د ارګ له کلا بهر د (دلکشا) د بې عیبه ماڼۍ خورا عالي ودانۍ په پوره ویاړ او پرتم جوړه شوې، او مخامخ ورته د ساعت خورا نفیس لوړ او ښایسته منار درول شوی چې انشاءالله د (دلکشا ماڼۍ) تفصیلات او جزییات به په یوه ځانګړي فصل کې راوړو. او (د ساعت برج) په اړه مو هم په تېرو ګڼو کې یادونه کړې وه[،] اوس به لږ له سپېځلي ارګ نه بهر ووځو [او] د خپل مشهور او په زړه پورې ګران ښار پرنورو څنډو به ورپېښنه وکړو وبه ګورو چې د سراجیه پېر کومې ودانیزې نښې را څرګندې شوې دي:

زموږ ګران ښار پر خورا یوه عجیبه ځای کې دی. پر ژمي په داسې سختو سړو کې راښکېلېږي چې د قطبونو کنګلونه سړي ته وریادوي. خو که اووه اته ساعته لاره د ختیځ پر لور ووهل شي او له کابل نه ووځو- د ساري په توګه تر (کوګا منډه)- نو ځان به په یوه ښایسته لطیف او تاوده پسرلي کې ومومو چې هغه کنګل په کې په ویلېدنه اوړي. او د دوبې پر موسم چې هوا بېسارې تودېږي[،] همدا چې دوه درې ساعته لار ووهل شي[،] د ساري په توګه تر پمقانه پورې له داسې جنت وزمې هوا سره مخامخېږئ چې هره زړه راښکونکې وږمه یې مړاوو زړونو ته نوی ژوند ورکوي.

(پمقان) د یوه لوی غره پر لمن چې پخپله له پمقان سره تړاو لري، او د هندوکش غره له څانګو څخه بلل کېږي[،] پروت دی[.] له کابل نه د پمقان سیمې لوړوالی نژدې دوه زره قدمه او د سمندر له مخ نه (۹۰۰۰) قدمه لوړ؟ دی چې د غره ذروه؟ یې تل په واورو پټ وي. نو ځکه پمقان د کابل دولتي صیفیه شمېرل کېږي. که څه هم په پمقان کې د اعلیحضرت خدای ښېلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] له بختور پېر نه یوه حکومتي ودانۍ له یوه بڼ سره چې (سیوری بڼ [سایه باغ]) نومېږي[،] موجود و[،] خو څرنګه چې دغه ودانۍ د پمقان په کلي پورې نښتې او پر یوه نسبتاً ټیټ ځای پرته وه. او هم یې د جوړېدو بڼه د نویو ودانیو پر اصولو او قاعدو نه وه[،] نو ځکه زموږ ستر سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک ذات نژدې یو نیم میل پورته خواته پر یوه ډېره زړه پورې ښکلې ځمکه او د ښایسته منظرې درلودونکي پاک ځای له پاسه د (سهیل) په نامه یوه زړه خوشحالوونکې ماڼۍ جوړه، او بیا یې له دغه ځایه همدغومره لوړه د درې په منځ کې د (بیت الصیف) په نامه یوه ښایسته ماڼۍ ودانه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د ښایستې (سهیل) ماڼۍ د شمالي لوري له برنډې نه شاوخوا سیمو ته نظر واچول شي[،] انسان دداسې ښکلو طبیعي منظرو په وړاندې ځان ویني چې له لیدو یې سترګې اړولی نه شي. له یوې خوا د عجیبو او له هیبته ډکو سترو غرونو لړۍ چې پر یو بل پېچلي او د آسمان پر لور هسک شوي دي. له بلې خوا د ډول ډول شاعرانه منظرو لطیفې تابلوګانې! د پمقان درې پاکې خوندورې او رڼې اوبه د سهیل د بختورې ماڼۍ ختیځ لور ته د نژدې سلو قدمونو په واټن له لطافت نه په ډک شور او زوږ ځړوبي او خوټېدنې جوړ کړې او په منډه مخ په ځوږ بهېږي. له ونو او اوبو ډکو خړوبو او زرغونو کلیو او کورونو منظرې چې د سترګو په وړاندې پر داسې یوه حالت چې ته وا د یوه ډېر لوړ بام له سره ورته ګورئ[،] داسې نظرونه د ځان پر لور ورکاږي چې قلم تر دې غوره تابلو او تر دې زړه راښکونکې توټه انځورولی نه شي! په تېره بیا د (چهاردهي) د جنتي حوزې روضه؟ چې له ورایه د یوې زمردي ټوټې په بڼه بر ښېښي او داسې یوه ښایسته منظره د سترګو په وړاندې دروي چې انسان ورته حیرانېږي. ته وا د خلقت معجزه ګر انځورګر د خپل جادوګر قلم پر ځوکه د ټول طبیعت د معجزه کاریو، او د انځورګرۍ د ټولو بڼو د خارقه والي په ابداع کې د انځور یوه تابلو کښلې ده. او پر هغې یې له هرې خوا د ښایسته غرونو چوکاټ راګرځولی او د بې عیبه سهیل ماڼۍ د برنډې مخې ته یې راځړولې ده.

د (بیت الصیف) ماڼۍ چې تر (سهیل) هم پورته ودانه شوې یوه بله ډېره لوړه منظره راځلوي. د (ستاره) ماڼۍ چې د پمقان کلي پر جنوب ختیځه خوا د (بېک توت) په نامه پر یوه لوړ ځای پرته ده[،] هم د پاچایي صیفیو؟ له ذوقه ډکو او ښکلو ځایونو څخه بلل کېږي. په چهاردهي حوزه کې هم د (چهلستون) په نامه یوه ویاړلې عالي ودانۍ چې د (هندکي) او (سپوږمۍ بڼ [مهتاب باغ]) په نامه بشپړه عالي ودانۍ، او (بربڼ [باغ بلند]) او (بابر بڼ) او نور هم زموږ د مشهور بېساري جنت وزمه او زړه راښکونکي ښار د شاوخوا سیمو له خورا عالي او خوشحالوونکو پاچایي ماڼیو او بڼونو او ودانیو څخه بلل کېږي چې هره یوه یې یا د موقعیت او ودانۍ، او یا د عبرتناکو تاریخي پېښو له پلوه د خورا ډېرو تفصیلاتو وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د عظیم الشان پالونکي ذات له دربار نه د خپل ستر سپېڅلي ټولواک پرله پسې روغتیا او عافیت، او د سلطنت او پرتم پایښت د زارۍ او نیاز په دواړو لاسو غواړو چې تر مهربان او ودانۍ پالونکي پاچایي سیوري لاندې یې په خپل هېواد او صادق پاچایي ملت کې د پرمختیا او ودانۍ او هوسایۍ او نېکمرغۍ لا ډېرې ډېرې نښې یوه په بلې پسې راڅرګندې شي.

د لوړ والي او د واټن د لېرې والي جدول

د سمندر له سطحې د کابل خپل لوړوالی ۷۰۰۰ فوټه	له کابل نه د پمقان د سلام خانې لوړوالی چې د خدای ښښلي خاقان پر مهال ودانه شوې ۱۶۸۰ فوټه	سهیل		بیت الصیف		د ببکتوت دسیمې ستاره	
		له کابله لوړوالی۲۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۹ کروهه او له څلورو دوه برخې	له کابله لوړوالی ۳۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۲۱۶۰ زرعه	له کابله لوړوالی ۱۵۸۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۱۴۴۰ زرعه

څلور زره زرعه یو کروه کېږي

[دا مطلب تصویري رپوټ ته لږ ورته والی لري او ځکه یې یوه نسخه هغه ځای ته هم کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

که څه هم موږ د نړۍ په یوه هجرا [بېطرفه؟] سیمه کې پراته یو، او د مطبوعاتي نړۍ د سیاستونو په شطرنج لوبه کې ښکېل نه یو. خو یو مشهور متل دی چې (ننــدارچي چال ښه ویني). په تېره بیا که پر لوړ بام وي!

یو مهال و چې د اروپا سیلانیان او کاشفان د نړۍ د پراخولو له پاره پر هر لوري خپاره شول. که څه هم د انګرېز لوړ دولت تر نورو وروسته پیل کړی[،] خو ډېرې غــوړې او خوږې مځکې، او د نړۍ ډېرې شتمنې او پیاوړې خزانې یې لکه (هند)، (اوستریا [ښایي آستراليا])، (کنادا)، (مصر)، (جنوبي افریقا) [،] (جبل طارق)، (قبــریس)، (مالطــه) [،] (عدن) او نورې یې وتښتولې چې نورو بې له دې چې لــه خــولې یــې د رخــې نــاړې وبهېږي[،] ددې ډول یوې خوندورې مځکې، او دې ډول یوې شتمنې خزانې څښتنان او وږ نه شول. نو ځکه یې د سیالانو د سیالۍ، او رخې حس له ډېرې مودې راهیسې پــه اورشیندنې پیل کړی دی.

لومړني کس چې له خولې یې د هند مځکې د تښتونې تکــل وکــړ د فرانســې مشـــهور امپراتور (ناپولیون بوناپارت) و چې د مصر په نیولو یې د فلسطین پر خاوره ورودانګل. او که یې د سیال تدبیرونه او شاه چالونه اغېزمن نه وای راختلي او ټولو هېوادو ورسره جګړې نه وای پیل کړي[،] دغسې به د عراق او ایران پر لور خوځېده، او له روس سره به یې په لاس یو کولو د هند لویه وچه له منګولو ترې ایستلې وای.

تر دې وروسته له شتمنۍ او سامانو ډکې دې خزانې له پاره بل پخوانی ســیال د روس دولت دی چې له دوو درېیو پېړیو ورو ورو په څو بڼو او چلونــو او پــه یــوه طریقــه او آهنګ ځان ورنژدې کوي[.] د فرانسې ګام او اقدام د روس د چلونو پر تلــه ډېــر اوم [خام] او بې بنسټه برېښېده. د بد نصیبه هند پر ســر د دوو ســیالانو دا ســیالي یــوه بربنډه او ښکاره خبره ده چې د بیان اړتیا یې نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې ورځو کې يو بل سيال وينو چې په خورا ډاروونکې او زوروره بڼه او په ټــول هيبت او قوت د سمندر له مخه او له تله او له هوا يې د پزې لاندې يعنې د (بر يټانيــا) پر ټاپو يوه خورا ډاروونکې بريد ته تيار او چمتــو دی. او کلــه چــې خپــل خطرنــاک ګوزارونه د هغه پر حياتي غړو وکړي[،] هغه مهال به په ډېره آســانۍ ســره د فــارس خليج، او د آرام سمندر له ځمکې او هوا پر دغه خزانه ورولوېږي. دا ډارروونکی سيال د آلمان دولت يعنې جرمن دی. دا هم ټولو ته جوته ده چې د برتانيا ځلانــد دولــت د هغې سياسي تګلارې له مخې چې له ډېره مهاله يې له اسلامي دولتو او ملتو ســره د ښه چلند، او مينې او عدل په برخه کې غوره کړې[،] په ختيځ کې تل په خپلو هڅــو کې بريالی شوی دی. حال دا چې د جرمن دولت له دې پلوه هم د برتانيا دولت يو لوی سيال بلل کېږي. په دې اړه پخپله دا ښوزلی محرر يوه موضوع چې پخپله مې ليــدلې او په غوړونو اورېدلې بيانوم:

پر ۱۳۱۷ کال په سوريه [شام] کې پردېس وم. د جرمن اوسنی پاچا او ملکه ايمپراتور (ګيليوم) او ايمپراتوريچه (اوګوستا) سوريې ته راغلل. مــوږ دلتــه د هغــو ولولــو او د هرکلي د مراسمو او درناوي په اړه چې عثماني دولــت دغــو ګرانــو مېلمنــو تــه پــه استانبول او بيت المقدس او سپېڅلي شام کې کــړي وو، نــه غږېــږو. يــوازې د يــوې پرتمينې او وياړلې مېلمستيا چې د بلِــت ښــاروالۍ لــه خــوا د جنــاب اعليحضــرت ايمپراتور په وياړ جوړه شوې وه[،] يوه برخه راوړو: مېلمستيا د ښاروالۍ په ودانۍ کې جوړه شوې وه. د سوريې او عربستان ډېرئ عالمانو او ساداتو او شــيخانو او لويــانو او مشرانو په دې غونډه کې ګډون کړی و. د ملت له خوا سربېره پر نورو ډاليــو او تحفــو چې وړاندې شوې[،] يوه چپن او خولۍ او د سر وربښمينه کړۍ چې د اوبدنې په خورا لوړه کچه پر وربښمو او تيلې [زري] ګنډل شوي وو[،] ورکړ شــول. او لنــډه دا چــې اصلي مطلب دلته دی چې د خوړو پر مهال په داسې حال کې چې يوه پياله يې ډکــه کړې او يوه بليغه وينا يې د اسلامي ملت په ستاينه او له دې نجيب ملت سره په خپله مينه کې وکړه[،] ويې ويل: (دا د دوستۍ هغه جــام دی چــې د درې ســوه پنځــوس ميليونو مسلمانانو په مينه يې پورته کوم). بله ورځ يې د عربي ملت ګرانبيه چپن پــر غاړه او خولۍ او کړۍ پر سره کړل او د ستاينې او آفرين د زرګونو هوراګانو پــه مــنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د (سلطان صلاح الدين ايوبي) زيارت ته چې اوځار [مشهور] مجاهد او د صليبيانو د بريدونو تمبوونکی دی[،] ولاړ او پر خپل لاس يې [د ګلانو] يــوه ښــکلې او قيمتــي ګېډۍ چې ځانګړې يې له ځانه سره راوړې وه[،] د هغه پر سپېڅلي قبر کېښوده.

اوس چې د جرمن دولت دې چلونو ته ګورم[،] جرمن راته تر روس خطرنــاک ســيال بريښي. نو دا اړينه کېږي چې د بريتانيا ستر دولت پر داسې حساس مهال تر پخــوا لا ډېر د اسلامي دولتونو او ملتونو د زړونو خپلېدو لار غوره کړي. او د اسلامي دولتونو د خپلواکۍ د پياوړتيا هاند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې زموږ دیني ورونه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟

زموږ ګراني ملګرې (مسلمان) ورځپاڼې چې په امرتسر کې په اردو خپرېږي[،] د خپل ۴ ټوک په ۱۵ ګڼه کې د (افغانستان) تر سرلیک لاندې یوه لوړه او اوږده مقاله خپره کړې چې هره کرښه یې په هند کې زموږ د دیني ورونو د ورورګلوېزو او خیر غوښتونکو احساساتو د ښودلو یوه لویه هېنداره موږ ته راښیي. څرنګه چې زموږ پاڼو د هغې ټولې مقالې د راخیستلو ځای نه درلود[،] پر ځینو برخو مو یې بسنه وکړه.

افغانستان

څرنګه چې موږ مسلمانان یو کریم څښتن موږ په (انماالمومنون اخوه) [مومنان سره ورونه دي] مزي سره پېیلي یو- پر همدې سبب که په چین کې مېشت کوم مسلمان په خوږ او کړاو اخته کېږي[،] د افریقا مسلمانان له هغه سره په خواخوږۍ ناکراره کېږي او که د اروپا د کوم مسلمان د پرمختګ یا هوساینې خبر راشي[،] د ګردې نړۍ مسلمانان خوښ او خوشحالېږي- لنډه داچې د ګردې نړۍ مسلمانان که سپین پوستکي دي او که تور پوستکي او که د امریکا وي او که د آسیا د یوه ټبر وګړي او د یوه جسم غړي ګڼل کېږي.

او څرنګه چې په ټبر کې سره نژدې وګړي د ټبر له سره لېږې وګړو ډېر حقونه لري او تر نورو ګاونډیو خلکو د ډېرې برخې وړ وي[،] نو ځکه که موږ د هند مسلمانان د خپل ګاونډي افغانستان د مسلمانانو له حالت سره مینه ښیو[،] دا یوه طبیعي خبره ده او له همدې امله موږ د هند مسلمانانو په پلازمېنه کابل کې د سراج الاخبار افغانیه د خپرېدو هرکلی په خورا خوشحالۍ سره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څه دليل؟

يوازې په دې دليل چې ددغې ورځپاڼې له لارې به په افغان ورونو کې د وينښتابه روح غزونې وکړي[،] سراج الاخبار افغانيه به په هغوى کې پوهه خپره کړي- د افغانستان ډېرئ وګړو ته به چې د پوهې او هنر لاره يې نه ده موندلې[،] لارښــوونه وکــړي او د شرعې مخالف دودونه او بدعتونه به چې د ناپوهۍ له لاسه په کــې پيــدا شــوي[،] د هغوى له زړو پاک کړي [او] رښتونى اسلام به خپور کړي- يعنــې دا ورځپاڼــه بــه د افغانستان مسلمانانو ته مذهبي چوپړ هم وکړي او دغه راز به د دنيوي پرمختګ ټکي هم هغوى ته برسېره کړي [او] د يوه عزتناک ژوندانه د کولو لارې به روښانه کړي.

الحمدلله

موږ د دغو هيلو د پوره کېدو لارې چارې وينو- سراج الاخبار افغانيه د لــوړې کچــې مطالب ليکي او سره له دې چې دغه ورځپاڼه يو نوى او نازک ګل دى[،] خو د ځواک او تدبير له پلوه يې خپلې چارې په خوار سم ډول ترسره کړي[،] په واکمنو کړيو کې يې د ورځپاڼې د لوستلو شوق اچولى هغوى يې ځانته ورمات کړي او هيله ده چې د اغېز کړۍ به يې وروسته پراخه شي- خو که چېرې موږ ددې ورځپاڼې پــه راوتلــو کــې د وينښ مغزي واکمن [،] د افغانستان د دولت او هېواد د ټولواک اعليحضرت سراج الملة والدين د احسان شکر ونه کړو نو له شک پرته به ناشکري شوې وي- چې د هغــوى د شاهانه هڅو له برکته د پوهې وړانګې ځلېدلې او همدا رڼا به وروسته افغانستان د نور تون وګرځوى- که خداى کول- د ستايل شوي اعليحضرت سپېڅلى نوم د افغانستان په علمى تاريخ کې په زرو د ليکلو وړتيا لري او راتلونکي نسلونه به د ســتايل شــوى اعليحضرت سپېڅلى نوم په خورا ادب او درناوي يادوي. او دې هڅو ته به چې شاهانه اعليحضرت يې د افغانستان د پوهې او پوهنې په وده کې کوي[،] په درناوي سره کتل کېږي او ستايل شوى اعليحضرت به څښتن او د څښتن مخلوق ته نژدې شي[،] ځکه چې مبارک ذات يې د خپلو رسمي شاهانه فرايضو پر ادا کولو په ټول وس بوخت دى.

افغانستان څه ډول پر مخ تللى شي؟

موږ په تېرو ګڼوکې ليکلي چې د اسلام د ودې رازونه په دې کې نغښتې دي چې دوى ځانونه پاخه مسلمانان کړي او مجيد قرآن په ډېر ځير سره ولولي او حکمونه يې پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي- د شریف قرآن دقیق ټکي د منلي رسول صلی الله علیه وسلم په حدیثونو حل کړي- او بد دودونه او ناوړه عادتونه چې د جهالت او له نورو ولسونو سره د ګډوالی له امله ورغلي[،] له یوې مخې پر ېږدي او دې ته ځیر شي چې زموږ نیکونو کومې چارې کړي چې د پرمختګ بلی ته پرې ختلي وو او د ټول عالَم ښوونکي بلل کېدل- او کوم لاملونه دي چې موږیې تباه او ورک کړي او د خوارۍ کندې ته غورځولي یــو- دغــه دلیلونه په شریف قرآن او نبوي (ص) حدیثونو کې په تفصیل لیکل شوي خو افسوس چې موږ هغه لورته نه ځیر کېږو او شا مو ور اړولې او د خپلې تباهۍ لاملونه مــو جــوړ کړی دي- خو دا خبره چې د سراج الاخبار مدیر.

جناب محمود طرزي صاحب

په دې راز پوه دی[،] سرې ته ډاډ ورکوي او د (پوهې او اسلامیت) لومړنی کتاب چې د دوی پر زورور قلم لیکل شوی[،] که څه هم یو لنډ مضــمون دی خــو د افغانســتان د پوهې حالت ته په پام سره موږ دغه مضمون یو غنیمت بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوالې جګړې اړین والی

که یو ځل د اروپا لویې وچې ته وکتل شي[،] داسې یو عالَم تر سترګو کېږي چې سړی له تعجبه خندوي او له حیرانتیا ډوبوي. څنګه به عجیبه نه وي؟: داسې یوه لویه وچه وینو چې د تمدن له ستروالي او د ودانۍ لـه پراخـوالي، او د پـوهنې او صـنعت لـه ډېروالي، او د چټک تلونکو نقلیه وسیلو پر متې د خپلو ښارونو له تړلوالي او نږدېوالي یوه خورا لوی ښایسته پرتمین ښار ته ورته بر ښېښي. پاریس، لندن، برلین، پترسبورګ، روما، ویانه، او نورې اروپایي پلازمېنې ددغه ښار جلا جلا ناحیې جوړوي. له یوه ښاره بل ته تګ دومره آسان دی لکه سړی چې له یوې ناحیې بلې ته ځـي. او کـه دا ټولـه لویه وچه د پوهې او پوهنې یوه ښوونځي ته ورته وبولو[،] لـوی ښـارونه یـې ددغـه ښوونځي د ګڼو ټولګیو په څېر بللی شو. او که یې چېرته د صنایعو یو مرکز وبولـو نـو لوی ښارونه یې د بېلابېلو صنعتونو جلا جلا دستګاوې شمېرلی شو چې نـورې لـویې وچې له ستنې نیولې د لویو پلونو تر اوسپنیزو میلو، او له سپنسین مـزي نیـولې بیـا ددغو پلونو د ځوړند ساتلو تر اړینو اوسپنیزو مزو پورې ددغـه لـوی صـنعتي مرکـز محتاجې دي. نو له دې پلوه داسې بلل کېږي چې د اروپا لویه وچه واکمنـه او نـورې لویې وچې یې تر لاس لاندې دي. یا دا چې دغه لویه وچه د اړتیاوو پـوره کـوونکې او نورې اړې دي.

هو، په لومړي سر کې دغسې بر ښېښي. خو که ر ښښتیاوو ته ځیر نظر وشي سرچپه پایله راوځي، او له دې امله ده چې سړی له تعجبه په خندا او له حیرانۍ په ډوبېدا کېباسي. اوس په دې تړاو د خپل نیمګړي فکر له مخې یو څه تفصیل او توضـیح خپلـو ګرانـو لوستونکو ته وړاندې کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی[،] مساله له دې پلوه راځېږو او ارزوو چې هو، مورږ اروپا د تمدن يو ښار[،] د پوهې او هنر يو ښوونځی[،] د نړۍ يو صنعتي مرکز بللی شو[،] خو دا لويه وچه هېڅکله هم واکمنه او نورې وچې يې تر لاس لاندې نه بولو. آن دا چې دغه لويه وچه د ذلت او خوارۍ تر کچې نورو وچو ته اړه او محکومه مومو.

حضرت (سعدي) چې اروپاييان يې د ختيځ (فيلسوف[)] بولي[،] له حکمته دا ډکه قطعه فرمايلې چې:

قطعه

له ښکو که خالي يې وزره   خوب به کاندي تر سر لاندې پر ډبره

که ترځنګ يې ها ميئنه ملاسته نه وي   پر ټټر به لاس منډي خپل نابېره

خو لاکن

دا زمورږ خبټه ده کنده   مرېښت نه لري دا پلنډه

نو پر دې بنسټ اروپا چې هرڅه لري، خو په افسوس سره چې دا حريصې پلنډې خېټې يې هېڅکله هم هغه تمدن، او هغه پوهه او هنر او هغه صنعتونه ډکولی نه شي. ځکه دا هېڅ دي او خېټې ته اوږه او غوړي او سابه او نور ځمکني محصولات په کار دي.

د (لَه بُون) په نامه يو اوڅار اروپايي فيلسوف چې په ټولنيزو پوهنو کې يې لوی لاس درلود[،] داسې وايي:

«که په يوه هېواد کې د کر ورږ ځمکه د وګړو د اړتيا هومره وي د هغه هېواد د وګړو شمېر ډېرېږي او نور پراخېږي.

«که د يوه هېواد د ځمکو حاصلات د هغه هېواد د وګړو له شمېر سره يو شان او برابر وي[،] د هغه هېواد د وګړو شمېر پر خپل پاتې وي نه ډېرېږي او نه لږېږي.

«خو که د يوه هېواد د وګړو شمېر تر حاصلاتو ډېر وي[،] حال يې خراب او ويجاړېږي. قحطي او لوږه ترې ساه باسي. او تر هغو چې يوه وژونکې وبا او يا ويجاړوونکې جګړه پېښه نه شي. او ډېر شوي وګړي ورکم نه کړي، او ځمکني محصولات يې له وګړو سره برابر نه شي[،] له تېتوالي او خوارۍ به ژغورون ونه مومي»[.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مو چې د ختيځ او لوېديځ ددې دوو فيلسفوفانو منظوم او منثور کلام پــه ځيــر وکوت[،] يو ځل چې د اروپايي ځمکو احوال ته نظر وکړو [نو] دا لويه وچه به د وګړو د ډېروالي او د ځمکنيو محصولاتو د لږوالي له پلوه داسې بې انډوله او بې تناسبه ومومو چې د ودانۍ بنسټ به يې راته وروست او بې ټيکاوه، او پر لوګي او باد ولاړ وبر ښيي.
نو د انډول د موندنې، او له ځمکنيو محصولاتو سره د وګړو د شمېر د برابرونې له پاره په دغه لويه وچه کې د يوې لويې خونړۍ جګړې پېښېدل له اړينو طبيعــي غوښــتنو څخه بلل کېږي. ولې به اړين نه وي؟ آيا دا پرله پسې کلونه چې يې د وژنو او جنګونو، د نښتو او جګړو دا دومره حيرانوونکي اختراعات کړي[،] دا به همداسې شړ او وزګــار پر ځای پر بېږدي؟
هېڅ به نه آزمايي چې د اروپايي دولتونو دا درياناتونه؟ د جګړه ييزو بېړيو ډلې، زغره وال [ګاډي]، ګرووازورونه، تورپېدوګان، او اوبتلونه چې په خورا ډېر لګښت او د زړه په وينو جوړ شوي او چمتو شوي[،] په لويو سمندرونو کې څــه پــايلې درلــودلی شــي؟ الوتکې، بالونونه، له هوا نه پر سمندري او ځمکني ځواک [ويشتل کېدونکي] بمونه څه اغېز ښندلی شي؟ آيا د دولتونو د ستر درستيز نقشې او پلانونه چې هر يو يې وايــي (زه يم بل نه شته) د ازمېښت ډګر ته رانه شي او د دومره منظمو او بشــپړو اروپــايي پوځونو د ځای پر ځای کولو ښوونيز او روزنيز اصول جوت نه شي چې کوم يو يې غوره دی؟ او که وويل شي چې دا دومره ځمکنی او سمندري او هوايي ځواک يې پر کمزورو ختيځو دولتونو د کارونې له پاره چمتو کړی[،] دا خبره کومه ګتــه نــه لــري. ځکــه د شدت او قوت کچه د مقاومت له کچې راځرګندېږي. د ساري پــه ډول کــه ۳۵ او ۳۸ سانتي متري ګولۍ د ختيځو ښارونو د اومو خښتو پر کلا وغورځوي[،] ددغه تــوپ د ځواک څومره والی او د صنعتي فن مهارت ښکاره او جوتولی نه شي. پر هر حال بويــه چې د درياناتونو پر ټينګو پولادي زغرو وکارېږي چې د ځواک څرنګوالی يــې جــوت شي.
هو، هو، په اروپا کې يوه عمومي جګړه ډېره اړينه ده. او دغه راز هرومرو کېدونکې ده. هرومرو بايد وشي. او که نه نو بې وزلي اروپاييان د محصولاتو او خوړو له نشتوالي لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځه ځي. ښکاره ده چې د ژوندانه اوږدېدل پر خوړو تړلي دي. او چې ځمکني محصولات د وګړو شمېر ته بس نه وي[،] نو يو بل به سره وخوري!

که اوس لږ د آسيا د لويې وچې په تېره بيا هغو هېوادو پر لور چې د اسلام د مبين ملت وګړي په کې خپاره دي[،] يو نظر وکړو د هغوی په ځمکنيو محصولاتو کې يو لوی فيض او برکت وينو چې په ډېرو ځايونو کې محصولات تر وګړو ډېر، او يا سره برابر او انډول دي. له يوې خوا[دا سيمه] پر اوږدو له اتلانتيک نه تر لوی سمندره پورې خپره ده، او له بلې خوا د سايبريا له څنډو د آرام سمندر تر ټاپوګانو پورې په پسور غزېدلې ده چې مسلمان وګړي يې تر ډېره ددې ځمکې په منځنيو برخو کې خپاره دي. دا سيمه د نړۍ له خورا غورو سيمو څخه بلل کېږي. د نيل، او مراکو ښېرازه او د کر وړ وادۍ[،] د حجاز او يمن او فلسطين، عربستان، شامونو[،] اناتول[،] عراق، ايران[،] افغانستان، هند، ترکستان، د چين ځينې برخې، او د آرام سمندر ځينې ټاپوګان په دې سيمه کې راځي. د خاتم الانبيا محمد مصطفی صلی الله عليه وآله وسلم مرقد، د حضرت مسيح عليه السلام وطن، د موسی عليه السلام او نورو سترو انبياوو د بعثت ځای په همدې سپېڅلې سيمه کې دی. پاکه او روغه هوا، رڼې او خوندورې اوبه، رانه او پراخ آسمانونه، ځلاند وړانګين لمرونه پر همدې سيمه ځلېږي، لګېږي او چلېږي.

وايي: د هند يو لمرپالی هندو (لندن) ته تللی و. يوه انګرېز پوښتلی و چې: ولې لمر پالې؟ ويل يې:

- که مې ستاسې دا لمر ليدلی وای هېڅکله مې نه پاله[،] خو که تاسې زموږ لمر ليدلی وای[،] په ښکاره به مو د لمر پالل پيل کړي وای.

هو، هو، د لندن ښار يوې لويې فابريکې ته ورته دی چې نژدې پنځوس لکه کارګر لري. نو دداسې يوې فابريکې لوګي کله سړی پر بېړدې چې لمر ووينې. پر هغه راګرځېدلې هوا د لوګي له بړاس او د سکرو له ذرو سره اخښلې او ګډه شوې او خپل ټول ځيزونه او محتويات يې په يوه زړه بدوونکي تور سرېښناک لنده بل کې ډوب کړي دي. که د هند، اناتول او مصر د خزانو او شتمنيو فيض او برکت نه وای[،] ددغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستري فابريکې پنځه میلیونه کارګر به لکه د زنګ د اوسپنې په خوړلـو او يـا لکــه د کوَي د ورېښمو او ټوکرانو په زبېښلو اړ وای!

په اروپا کې د عمومي جګړې د اړینوالي یو دلیل د همدغې یـادې شــوې ګټــورې او برکتي سیمې پر سرد هغوی سیالي او رخه ده. هغسې چې اروپـا د صـنایعو لــه لارې خپلې اړتیاوې پوره کوي[،] آسیا هم د هغوی د بې هنره پلنډو پلنډو خېټو په ډکولــو سره چې ژوند یې ورپورې تړلی دی[،] د هغوی لاس نیسي. او چې د حضرت ســعدي له حکمتونو ډکه قطعه راسره انځور کړو دا ټول صنعتونه هېڅ شي. او خبره داسې شی نه دی چې په هېڅ ډکه شي. نو پر دې بنسټ د اروپا لویه وچــه واکمنــه او د اړتیــاوو پوره کوونکې نه بلکې محکومه او د آسیا لویې وچې ته اړه ده. له دې امله اروپا غواړي چې دا ستره خزانه له یوې مخې په اروپا پورې وتړي. خو وس یې نه رسېږي. ســیالۍ، رخې، د قحطۍ د کلونو وړسترګېوالی یې ناچاره دا پایله راباسي چې یو بل پر سر سر ووهي. که نن راونه وځي، سبا راوځي، او که سبا راونه وځي ســل کالــه وروســته بــه راووځي! لنډه داچې له هره پلوه د اروپایي دولتونو د عمومي جګړې پېښېدل داســې عجیبه پېښه ده چې د حیرانوونکو اختراعاګانو پرمختګونه یې له یوې مخې د پــردې له شانه د رښتیا ډګر ته راباسي. نو ددې عجیبې پېښــې کېــدل اړیــن دي. چــې د (مریخ) کُرې اوسېدونکي هم د ځمکې کُرې د اوسېدونکو پر حیرانوونکو اختراعګــانو آفرین ووایي!.....

قطعه

د (سولې) ناري څه له چټي کاندي	ای انسانه ته په سوله کې شوې پاتې
د (محمود) په څېر خبرې د جګړو کړه	چې قلم ته دې د ژوند اوبه شې ماتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همايوني اعليحضرت

پرمختګپالنې

په خپلو تېرو ګڼو کې مو د خپل ستر ټولـواک د پرمختګمـل پېـر د ځينـو ودانيـزو پرمختياوو په اړه څه ناڅه ليکلي و. په دې ګڼه د مازيګرني چکر له پاره د (حضـوري چمن) په نامه د خپل ګران زړه ته نژدې ښار د يوې ښايسته سيمې يو څه حال بيانوو: (حضوري چمن) زمونږ د ښايسته ښار په ختيځه خوا کې پروت، د خورا ښـې فضـا او ښايسته هوا زړه پرانستونکی چمن دی چې تر همدې څو مخکې کلو پورې د چمن له نامه پرته يې بله هېڅ ښېګڼه نه درلوده. خو زمونږ د سـتر ترقيپـال سـپېڅلي مينـه خپروونکي مراحم صفته اعليحضرت ټولواک په ودان پالنې پاملرنې سره په څو کلونو کې د آرَم د چمن يوه ببلګه، او د نړۍ يوخورا ښايسته تفريحځای ګرځېدلی دی.
دلته مونږ د حضوري چمن پر تېر حال څه نه وايو[،] يوازې يې د اوس مهال پر يوه تَنَزِه يا د مازيګرمهال پر يوه چکر او څه خوراک خبرې کوو:
هر څوک که سوداګر دی، يا کسبګر، که مفلس دی يا شتمن په هر حال په څلرويشتو ساعتو کې له خپل کاره تر وزګاريدو وروسته په آزاده هوا کې يوه چکر او هوسـاينې، ساه اخيستنې او چای څښنې ته پوره اړتيا لري. په متمدنو هېوادو کې د وګړو د چکر او سات تېرۍ مساله په يوه پراخه کچه په پام کې نيول شـوې[،] ددې ډول انسـاني اړتياوو د ليرې کولو له پاره په ډول ډول بڼو او نومونو ځايونه او سيمې جوړې شوې او پرانستل شوې دي[،] ګلپونه [کلپونه]، قهوه تونونه، لوستځايونه، کافـه شـانتوزونه؟، تياترونه، سازځايونه، سينموتوګراف خونې [سينماګانې]، بڼګې، سيل ځايونـه، د آس ځغلونې او نورو سياليو ډګرونه او نور داسې څيزونه شته چې دا څيزونـه د انسـان د روحانياتو او معنوياتو د هوسايۍ له پاره د کرنې، او صـنعت هـومره چـې د انسـان د جسمانياتو او مادياتو چوپړ کوي[،] ګټور پرېوځي. دا ګومان دې نه کېږې کوم څيزونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دلته یاد شول [ګنې] د حکومت له خوا جوړ بړي[،] نه بلکې حکومت ددې ځیزونو له پاره یو قانون راوباسي، د هماغه قانون په چوکاټ کې پخپله د ولسي شـرکتونو او کمپنیو له خوا په پوره آزادۍ او نظم جوړ او پرانستل کېږي.

زموږ په ګران هېواد کې دا ډول ځیزونه چې یوازې په اروپایي مدنیت پورې ځـانګړې دي[،] هېڅ نه شته. او ورسره ورسره يې د شتوالي اړتیا هم نه لیدل کېږي. ځکه اوس مهال زموږ هېواد- دارالعلومو [پوهنتونو] او ښوونځیو او کتابتونو، او صنعتي سیمو، او شرکتونو او دا ډول نورو ځیزونو ته چې د وګړو د شتمنولو او وسمنولو او عقلي روزنې چوپړ وکړي[،] خورا ډېره اړتیا لري. نو ځکه زموږ زړونو ته نژدې اعلیحضرت ټولـواک ذات له یوې خوا د خپل شاهانه هېواد د پوهنیزو او صنعتي تاسیساتو په برخه کـې د ټولې نړۍ هومره ارزښتناکه شاهانه پاملرنه کړې[،] له بلې خوا یـې د خپـل هېـواد د وګړود خوښۍ او خوشحالۍ له پاره هم د (حضوري چمن) پاک هوساځای د سړکال له پیل راهیسې په یوه زړه پورې بڼه، او خوشحالوونکې طریقــه پــه ډېــر خونــدور ډول اړولی دی.

زموږ دا ستر پرمختګپال سپېڅلي پاچا اړ دی چې د خپل شاهانه هېواد د پرمختګ او تمدن په ټولو اړخونو کې په خپل نفیس ځان پخپله لګښت وکــړي. او د پرمختــګ د ټولو نښو ښوونکی پخپله د دوی شاهانه ذات شي. ځکه زموږ د ګران هېواد وګــړی لا تر اوسه په خپل هماغه لومړني سوچه والي او نګه والي ژوند تېروي. د ساري پــه ډول د (شرکتونو) جوړېدل چې د یوه هېواد د شتمنۍ او وسمنۍ په مهمو سببونو کې بلـل کېږي[،] زموږ خلکو ته له یوې مخې نا روښانه او تت پاتې دي. شرکت، چې په پیرنګۍ ژبه يې (کمپني)، او یا (کومپاني) بولي[،] هسې یو نا آشنا ټکی دی چې وفـات شــوې ملکه ویکټوریا يې [«] کمپني صاحبه[»] بلله. او دا [مفهوم] هم له دې ځایه راغلــې و چې د هند انګرېز حکومت هند ته د ننه وتو په پیل کې د (کمپنۍ) یعنې (ســوداګریز شرکت) په نامه هېواد رالاندې کاوه. آن کله چې يې لومړی ځل لښکرې پر افغانستان راسمې کړې وې[،] هلته هم د کمپنۍ په نامه وې چې ملکه ویکټوریا هم پــه همــدې نامه اوځاره شوې او دا نوم پرې همداسې پاتې شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ووینئ چې (کمپنی) یعنې سوداګریز شرکتونه څومره ستر ارزښتونه لري چې یوه ښکاره بېلګه یې همدا د هند د پراخې وچې لاندې کول دي چې یو لوی انګریز شرکت د خپل دولت تر څار او وزر لاندې جوړ شوی عسکر، توپ، توپک، بېړۍ، او نور نور یې چمتو کړي د هند په څېر له مال او ولسه ډک یو هېواد یې ترلاسه کړی دی. که یو شتمن کس وغواړي چې له کابله تر کندهاره د اوسپنې یوه سوداګریزه پټلۍ وغزوي، او د اورګاډي ډبې پرې روانې کړي[،] او سلګونه تنه ځایونه او زرګونه کارکوونکي او نور ګڼ کارونه یې له خپلې پانګې سمبال کړي[،] نو اصل پانګه به یې څومره ستره وي؟

په داسې حال کې چې هېڅکله د یوه واحد کس پانګه دا ډول لوی تشبثات پوره کولی نه شي. که دا ډول کارونه کېږي نو (شرکت) یې کوي د علامه (ابن خلدون) په خبره (تَکَثُّر ایادي) یعنې [«] ګڼ لاسونه[»] بلل کېږي. لنډه دا چې د شرکتونو او کمپنیو ګټې هغه څه نه دي چې پر یوې بېلګې او دوو بېلګو پای ته ورسېږي. افسوس چې زموږ په ګران هېواد کې د شرکتونو د جوړېدو حس زموږ د هېچا په حواسو کې هم لا نښوتی نه دی.

لومړی ځل چې د شرکت نوم واورېدل شو، او بنسټ یې کېښودل شو[،] هغه د (موټر ګاډي شرکت) و چې پروسږکال اعلیحضرت پاچایي ذات له هغه وروسته چې د هېواد مخورو ته د شرکت د ګټو په اړه یوه لوړه وینا واوروله[،] د ټولو سترګې یې د هغې پر ګټو پرانستې او هماغه شېبه یوه لویه پانګه راجوړه شوه شرکت ترې جوړ شو چې انشاءالله ګټې به یې وروسته جوتې شي.

بل یې همدا کوچنی محدود شرکت دی چې د شهریاري اعلیحضرت ذات د پرمختګپالو هڅونو له مخې سږکال له څو بېلا بېلو کسانو څخه جوړ شوی دی. ددې شرکت له جوړولو زموږ د حقیقپوه ترقیپال اعلیحضرت ټولواک ذات خیر غوښتونکې موخه دوه څیزونه وو: یو دا چې په وګړو کې د شرکتونو د جوړولو حس راویښول دي او د ګټو عامول. بل ورو ورو د مدني نظام او انتظام کړی ته یې د ټولو شاهانه رېښتینو وګړو ننه ایستل دي. او وګړي څیز په څیز د تمدن له نښو سره روږدي کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مازيګر مهال دی. له ډېرې ليکنې په طبيعت کې هم سترړيا او ستوماني راغلې[،] نو ځکه په کار ده چې ښايسته حضوري چمن ته ولاړ شو او يو مازيګرنی چکر ووهـو. که له خپل ببوزلي کور نه چې په (ده افغانانو) سيمه کې دی[،] تر دغه چمنه پلي ولاړ شو[،] هم به روغتيايي چکر شوی وي او هم به د واټن د لړوالي له امله سترړيا نــه وي. دادی نو د ليکنې قلم ږدو او د ګرځېدنې قدم اخلو:

د ده افغانانو د بازار نيمايي او د مبارک ارګ د يوې برخې د منځ سړک او (بُستان سرا) [اوسنی زرنګار پارک- د.ج.] په چټکۍ سره وهو او د (سرک ده) په نامه له يوه سړک نه د (ارګ بازار) له يوې برخې د (چارسوق) تر لويې قُبِې لاندې پر يوه ښکلي پلــن او زړه راښکونکي سړک چې (سرک کلان) بلل کېږي چې د مبارک ارګ د خپل ديوال او د شاهانه کوتوالي عسکرو [پوليسو] د چونيو ترمنځ پروت دی[،] په مزله پيل کوو. پر دې سړک پنځه دقيقې ځو پر يوه ښايسته سيوري لرونکي طراوت بښــونکي ســړک چې (سرک جديد) بلل کېږي تر (قومي باغ پله) [پُل قومی باغ] [رسېږو]، پر هغه اوړو پر يوه خورا پراخ سيده واټ چې دواړه خواوې يې روانو ويالو[،] ګلبوټو او مينا شــويو شمعدانو چاپېر کړي، او تر اوږدو واټنو همداسې غزېدلی پروت دی، او زموږ د ګــران ښار له خورا وتلو واټونو څخه ګڼل کېږي[،] مزل کوو. کله چې د (عيــدګاه) د شــريف جامع جومات له مخې تېر شو[،] کيڼې خوا ته تاوېږو د ښايسته سړک د غړې د ويالې له پله د ښکلي چمن د پليو پر لار قدم ږدو[.] ددې سړک له پيله تر پايه چې اوږدوالی يې د چمن له اوږدوالي سره سم دی[،] ځای ځای کنابې يعنې اوږدې لرګينــې رنــګ شوې پنځه نفري څوکۍ ايښودل شوې چې وګړي پرې په پــوره آزادۍ کېنــي او پــه چمن کې له توپلوبو، او له ښايسته هوا [او] له طراوته ډکو وږمو، او لــه غوړپــالونکو او هوش وړونکو عسکري نغمو نه ګټه اخلي. او د خــورا ســپېڅلي الهــي ذات د ناپايــه نعمتونو شکرانې چې د وطن خپلواکۍ، او مهربان پاچا افغانستان ته وربښــلي[،] پــر ځای کوي.

موږ د پاکۍ ځلوونکي چمن د څنډو په دې ننداره بسنه نه کوو او چمن ته ورګــډېږو. ځکه هلته راته ځينې ملګري سترګې په لاره دي[.] په چمن کې د استوګنې دوې ښې سمبالې او سينګارې ودانۍ ليدل کېږي چې د شرکت لــه خــوا د ګټــې پــه موخــه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیلانیانو له پاره جوړې او چمتو شوې دي. یوه یې ځانګړې او بله یې د عامو وګړو لـه پاره پرانستې ده. پر یوې څوکۍ کېنو. په ښو کالیو کې یو مودب خدمتګار[،] لیســته یعنې هلته د شته خوراک او مشروع څښاک فهرست راوړي او زموږ مخې ته یــې پــر مېز ږدي. که یوازې واوسو هر ډول خواړه او څښاک چې زړه مو غواړي په هغه ټــاکلې بیه چې د هر څیز له پاره په دې فهرست کې لیکل شوې[،] راغواړو. او که کوم ملګرى مو رابللى وي[،] د هغه د خوښې خواړه او څښاک هم راغواړو [او] په پوره خوشــحالۍ په غړېدو او د غم او خپګان په لیرې کېدو پیل کوو. که د خپلې ناستې له دې ښایسته ځایه شاوخوا ته نظر واچوو. د چمن هر لورى د رندۍ په ښادیو او خوښــیو کــې ډوب مومو. یوې خواته یوه کړۍ وینو چې د (حبیبیې ښوونځي) زده کوونکي پــه کــې پــه خورا خوشحالۍ د (کرېکټ) په لوبه بوخت دي[.] پر یوه بله خوا- یعنــې د ځــانګړې ودانۍ لور ته ستر شهزادګان او ورســره ملګــري چــارواکي، او د ټولــواک ځــانګړې خدمتګاران د (تېنېس؟) لوبه کوي. پر یوه بــل لــوري د هېــواد د افغــاني هنــدوانو د ښوونځي زده کوونکي وینو چې په خورا شوق او خوښۍ د (فوټبال) په لوبه خوښي او خوشحالي کوي. پر یوه بل لوري د عسکري موزیک ډله د ملي وطني نغمو پــه تــرنم زړونو ته ښادۍ ښني. بل لور ته ماهر داربازان په خپلو ماهرو او چابکو خوځښــتونو د لیدونکو زړونه په خوښیو کېباسي. اعلیحضرت ټولواک ذات هره ورځ حضوري چمــن ته تشریف وړي، او په خپل سپېڅلي دیدار د خپلو شــاهانه اتبــاعو او وګــړو زړونــه خړوبوي.

اوس لږ ځیر نظر اچوو. وګورو چې یو کوچنی محدود شرکت څه کوډې کولی شي[ـــ] څومره شوق[،] څومره ولولې، څومره ښادۍ څــومره خوښــۍ! حــال دا چــې ورســره جوخت[،] شرکت پخپله هم ګټه تر لاسه کوي. څرنګه چې د مــدنیت پــالنې دا ټــول پرمختګونه زړونو ته د رانژدې اعلیحضرت ټولواک (سراج الملة والــدین) د مهربــانې پاملنې له برکته زموږ په سپېڅلي هېواد کې رامنځ ته کېږي[،] واجبه ده چې د دوی د همایوني عمر او بخت د اوږدېدو او د برم او پرتم د ډېرېدو دوعا یې د زړه له کــومي د متعال څښتن دربار ته وړاندې کړو.

[څرنګه چې ددې لیکنې یوه برخه تصویري ده، نو یوه نسخه یې د تصویري ریپوتونو برخې ته کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

په دې ورځو کې چې کله د ورځپاڼو له مخونو د اروپا سیاست ته نظر وشي[،] په دولتونو کې یوعجیبه خوځښت او هڅې لیدل کېږي[.] غالباً د ایټالویانو په وړاندې د عثمانیانو دربدنې او ټینګار به ترڅه ځایه دولتونه وېرولي وي! البته چې باید ویې وېروي: ځکه کوم تصور چې یې د عثماني اسلامي ملکونو د لاندې کولو د تجربې د آسانوالي او ګرانوالي په اړه درلود[،] له ځینو ستونزو سره مخامخ شو چې پایلې یې [دهغې] ګرانوالی برسېره کړ.

هو که د انصاف په سترګه وګورو ښکاره به شي چې دا د لوېدیځ طرابلس جګړه داسې یوه جګړه نه ده چې دولتونه په اوږدو سوچو کېښباسي. یوه ډله پوځي سرتېري د دفاع له ښو وسلو پرته، او د عربو یو لغړ او بې وسایلو ټولګی نژدې دا یو کال د یوه ستر اروپایي دولت په وړاندې چې هر ډول پوځي چمتووالی او لوی لرواټني کلا ویجاړوونکي سمندري توپونه او اور شیندي متراليوزونه، او بم غورځوونکې الوتکې او زغره والې بېړۍ او سره و سپین ورسره دي[،]داسې ټینګار او کلکوالي او هومره غیرت او زړورتیا کوي چې یوازې یې اروپا نه چې ټوله نړۍ ګوته پر غاښ کړې ده. نو ځکه یې د خپلو کارونو د سمون په برخه کې سوچونه [پیل کړي*] لکه درې ګوني اتحاد چې د ادریاتیک سمندرګي په ټاپوګانو، او دوه ګونې ټلوالې چې د انګرېز او فرانسې دولتونه دي[،] له بله لوري په سپین سمندرګي کې په ارزښتناک چمتووالي[؟*] او سترو اقداماتو پیل کړی دی.

په اروپا کې دا اندېښنې او د چمتووالي پیلېدل لسو [دوو*] څیزونو رامنځته کړېدي: یو د اسلامي هېوادو د خوندورې مړۍ د تېرولو تمه او حرص[،] بل ورسره جوخت ددغې ګټورې مړۍ پر سر خپلمنځي رخه او سیالي.

اوستریا، ایټالیا، المانیا- یعنې جرمن چې د درې ګوني اتحاد غړي دي[،] د سیاست په شطرنج لوبه کې خپل یو آس بې سره ځغستا ته خوشې کړی[،] د خپلې ملګرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستریا د وزیر د مخته کولو په وړاندې یې چې د بوسنیا او هرسک [هېرڅوګووینیا*] دوه رُخونه یې وخوړل[،] زموږ له دیني ورونو عثمانیانو څخه یې د لوېدیځ طرابلس ځینې څنډې او د سپین سمندرګي ځینې ټاپوګان لاندې کړل. د اتحاد بل ملګري یې یو بل پراخ لرلیدونکی چال سنجولی دی. خو په ترسره کېدو کې یې مخې ته یو بل خطرناک سیال ولاړ دی چې تر هغو یې له ده سره سپینه کړې نه وي[،] خپل دغه چال لوبولی نه شي چې دا سیال یې هم انګرېز دولت دی[.] دې سیال د خپل چلباز سیال د خوځښتونو د مخنیوي له پاره له فرانسې سره چې ازلي غلیم یې و[،] لاس یو کړی [او] د راتلونکو پېښو په تمه په سپین سمندرګي کې یو لوی هیبتناک سمندري ځواک راټولوي.

څرنګه چې درې ګونی اتحاد له دریو بشپړو قوتونو یعنې آس، رُخ او وزیر نه جوړ و[،] تر هغو چې عثماني دولت خپل پاچا کلا ته ننه ایسته[،] لومړي رُخ ترې د بوسنیا او هرسک دوه پیاده ګان ووهل داسې یو کېشت یې ورکړ چې د کلا جوړولو ته یې وخت ونه موند [او] د بویکوتاژو [؟*] په چالونو او د لږ بدل په اخیستلو یې د هغه خطرناک کېشت مخه ونیوله.

او بیا چې یې تر څو غوښتل په میدان کې خپلې دانې یو څه سمې کړي[،] لیونی غاښ لګوونکی ځنګلي سرکش اس د وزیر او رُخ په زور په ځغستا شو [او] د لوېدیځ طرابلس او بنغازي او درنې دوه درې خورا مهم پیاده ګان یې ووهل. خو چې هلته یې ځینې داسې قوتونه چې په شمېر کې یې راوستي نه وو ولیدل[،] له بې غیرتې سرتیټی پرته یې نور څه منګولو ته ورنغلل سرسام په سپین سمندرګي کې د لغتو په غورځولو او د خولې په لګولو ورګډ شو[.] او دا منډې او ترپکې یې د وزیر یعنې جرمن په زور وې. خو وزیر پخپله د شپږو دروازو په یوه خونه کې ایسار شوی چې خپل سمندري ځواک له یوې خوا هم سپین سمندرګي ته ایستلی نه شي. مګر دا چې پر بالتیک سمندرګي، او شمالي سمندرګي او مانش [انګرېزان یې «انګلېش چنل یعنې انګرېز کانال» بولي. دا د سمندري اوبو هغه ټوټه ده چې برتانیا له فرانسې جلا کوي*] تېر شي د جبل الطارق له لارې سپین سمندرګي ته ننه وځي چې په دې کې به هم څومره ډېر سرونه ورژېړي. هغه لار به چې د فرانسې او انګرېز ملکونو له منځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرېږي څنګه وهي؟ مګر دا چې د درې ګونې اتحاد سـمندري ځـواک د دوه ګـونې ايتلاف له سمندري ځواک ډېر او برلاسی شي.
له دې سره جوخت پخپله په درې ګوني اتحاد کې هم ځينې فرعي توپيرونـه ليـدل کېږي چې سړی حيرانوي. د ساري په ډول کله اورو چې يوه ايټالوي جنرال له درد او جوشه ډکه وينا کړې او وايي: «چې تر کومه به زموږ هغه ځمکې چې اوستريا نيولې د هغې په لاس کې وي[؟] پر موږ فرض ده چې دغه ځمکې چې ښکاره زمـوږ حـق دی ددغو غاصبانو له لاسه وباسو»[.] دا وينا پر اوستريا دومره اغېز کوي چې هماغه شېبه د پولو په ټينګولو او د عسکرو په لېږلو پيل کوي. مساله نازکه بڼه غوره کوي. جنـرال له دندې ګوښه کېږي. پر لانجې خاورې اوړي. اوستريا د بوسنيا او هرسک په مسـاله کې روسيه تېرباسي او د (سلاو) توکمو حقونه تر پښو لانـدې کـوي. روس وروسـته پوهېږي چې تېرايستل شوی دی. د چل په لټه وځي. خو دا خبره به هم وکړو چـې د روس يواځينی چال په اروپا کې نه چې په آسيا کې دی[،] کله چې خپل سيالان هلته بوختويني[،] شېبه په شېبه د خپل پلار د وصيت پر پلي کېدا بوختېږي نو وګـورو چې څه به کېږي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره

په خپله تېره ګڼه کې مو د (ملي یووالي جشن) د مراسمو پــه اړه معلومــات وړانــدې کړي وو. خو څرنګه چې دا پېښه زموږ د ورځپاڼې تر چمتو کېدو وروسته شوې وه[،] د ځای د نشتوالي له امله د اور لوبې پر نندارې چې د یکشنبې پر شپه د رجب المرجب پر ۲۱ تر سره شوه [،] ونه شوای غږېدلی. نو ځکه اړینه وبلل شوه چې د هغې ګټــورې شپې حال هم تر څه ځایه خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړو:

«چې خبره د ملګرې په هر څه ده، ډېره ښه ده» هو! د (ملي یــووالي) ټکــو د یــادولو خاطره د سړي پر حواسو د شوق او مینې داسې لمبه نه پورې کوي چې سړی دې یې له بیا یادولو ژبه راوګرځوي!

دا سپېڅلی جشن هرکال یوه ورځ او څلور شپې روان وي. لومړۍ ورځ یــې هماغــه د دربار او د ټول ملت د منلو بریالۍ ورځ ده چې په خپله تېره ګڼه کــې پــرې وغږ ېــدو. شپه یې او دوه راوروسته شپې یې هماغه وې چې یادې شــوې. اوس ددغــه مبــارک جشن چې موږ د افغانستان وګړي یې ډېر سپېڅلی بولو[،] د وروستۍ شپې یــو څــه حال راوړو:

د (ملي یووالي) د خوشحالونکي جشن دا څلور شپې که وویشل شي[،] دوه شپې یې یعنې لومړۍ او څلورمه یې د حکومت له خوا د ولس په ویاړ، او دوه منځنۍ شپې یې د ولس له خوا د حکومت په ویاړ جشن جوړ ېږي. هر کال د سپېڅلي جشن دا څلورمــه شپه د رڼاوو او د ډول ډول وړانګینو اورلوبو په نندارې راټوله وي چې په تېــرو کلونــو کې د خوښیو د شپنۍ ناستې مجلس [د ارګ*] په شــمالي بــرج کــې جوړ ېــده، او د اورلوبو له پاره شمالي برج ته څېرمه د مبارک ارګ بڼ بېل شوی و. په سږني نېکمرغه کال کې زموږ مهربان ټولواک اعلیحضرت ذات د اورلوبو له پــاره ښایســته حضــوري چمن بېل کړ چې دا شاهانه فکر پر دوو بنسټونو ولاړ و: یو دا چې وګړي په یوه پراخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه کې د اورلوبې له ننداري ګته واخلي[،] بل دا چې ددې ځو وروستیو ورځو سخته تودوخه چې زموږ پر ګران ښار راغلې د خوښیو ددغه چمن په پراخه ساحه کې لږه واوري او راتیته شي. ورسره جوخت دمازیګرني چای ځښلو د سوداګریز شرکت ګټه هم په کې راځي.

د هغو خبرپاڼو له مخې چې د همایوني اعلیحضرت د حضور د جناب ملکي ایشیک آقاسي له خوا ددغې شپې په مجلس کې د ګډون له پاره د حضور د دربار پر ټولو غړو ویشل شوې وې[،] د پرتمین جشني د محفل بلل شوي آزاد او مختار پر ښنودل شوي وو چې له دوو لورو ورشي. هغوی چې د مازیګر پر ځلورنیمو بجو د مازیګرنی چای ځښنې شرکت ودانی ته په رسمي کالیو کې فراکیت[؟*] وموميی[،] هم به د لوبو ننداري او هم به چکر ووهي او بیا به د ماښام پر اوو بجو چې د اورلوبو د بلولو پیل دی[،] د اورلوبو د ننداري محفل ته ورسیږي. هغو کسانو ته چې مازیګر مهال راځي[،] د شرکت له خوا چای او خواړه او مېوه چمتو کېږي چې دوی یې پېري او خوري. او هغوی چې پر اوو بجو د اورلوبې د ننداري محفل ته رسېږي او د ننداري له پای ته رسېدو وروسته په عمومي ډول د اعلیحضرت په شاهانه ملګرتیا هغه جشني مجلس ته چې په سپېځلي ارګ کې په خورا ښکلا او سمبالښت چمتو شوی ورځي[،] له احسانونو ډک ټولواک پر رنګین دسترخوان هر ډول خواړه او خوندور پاک مشروع ځښاک [کوي] او د ناپایه شکر مړی ترې پورته کوي.

په دې ډول نو رابلل شوي د اورلوبې د ننداري محفل ته په ورتګ کې آزاد وو[،] له ځلورنیمو بجو یې په ورتلو او ټولېدو پیل کړی و. په خپله تېره ګڼه کې مو د حضوري چمن څرنګوالی بیان او د مازیګرنی [د چمتو کوونکي] شرکت او هلته د کېدونکو لوبو حال درکړی و چې دلته یې د بیاځلي راوړو اړتیا نه وینو. ماښام مهال لوړ دربار ته ټول بلل شوي د همایوني اعلیحضرت مجلس ته حاضر شول. او د ښار او د شپږ کروهی د شاوخوا زرګونو اوسېدونکو د ښایسته چمن مخ پوښلی و.

شاوخوا پر اته نیمو بجو د اورلوبو بلول پیل شول. ډول ډول او عجیبې او نالیدلې اورلوبې ولګول شوې [او] بشپړه خوښي او خوشحالي ترې تر لاسه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاوخوا پر لسو بجو اعليحضرت همايوني ذات د موټر په سپرلۍ د ارګ پر لور تشريف يووړ [او] هغه پرتمين او خورا لوړ مجلس يې چې د (صُفهٔ هشت رُخ) [اتــه مخيــزې چوترې*] په نامه يوه ځای کې جوړ شوی په خپل بختور تشريف وياړلی او ســرلوړی کړ. دغه مجلس ته بلل شوي کسان ورو ورو راټولېدل، غونډې، خبرې اترې او خوښۍ پيل شوې[،] ميوې، خوږې، چايونه، خواړه د پاچايي نعمــت لــه رنګــين دســترخوانه وړاندې کېدل او وړيا خوړل کېدل. ددې شاهانه محفل د ځراغونو رڼاوو ته سترګې ور اوښتې او زړونه يې خوشحالول. محفل تر دريو بجو په خوښيو او خوشحاليو سره اوږد شو[،] وروسته د تلو اجازه وشوه[.] له خوښيو د ډک (ملي يووالي) جشــن وروســتۍ شپه بشپړه شوه. د خپل يوازيني هستوونکي له دربار نــه غوښــتنه لــرو چــې دا لــه خوښيو ډک سپېڅلی جشن دې بې شماره ډېر کلونه زموږ د عادل ټولواک په روغتيا سره پر ځای او ټينګ پاتې وي[.] آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

سبحان الله! د ژوندانه دا جنګي جدل- یعنې د پایښت [بقا*] تنازع [مبارزه*]- بشریت ته لکه یو لوی غم چې وي! نه یوازې بشریت ؛ چې ټول طبیعي عالم د بقا د تنازع له پاره په دې مبارزه کې پر وژنو او جګړو اخته او جګړو او مبارزو ته چمتو وینو!

ځمکني داړونکي ژوي، هوایي ښیروونکي مارغان[،] سمندري خوړونکي نهنګان له هوسیو او کوترو، او کبانو سره له پلرونو څخه په میراث پاته څه کینه، او څه سیالي، او څه بېلتون لري، او د ځمکې پر میراث یا بل څه یې ترمنځ کومه دعوه رامنځته شوې چې د پیدایښت له پیله تر دا اوسه یو بل ښیري، داړي او خوري؟

نه نه!... نه یې ترمنځ کینه شته او نه دعوه! بلکې دا (د ژوندانه د بقا) یوه مبارزه ده او بس. داسې موږ لېوه به ونه وینئ چې پر پسه وروځغلي، داسې باښه به چې مرۍ ورکړ شوې وي ونه مومئ چې پر مرز [کَرَکّ] وزرې خپرې کړي. داسې موږ سینګړاوو [سګ ماهي*] به ونه وینئ چې پر نورو کبانو خوله پرانیزي.

هغه څاروي چې ښېرل نه کړي هم معصوم نه بلل کېږي. ځینې یې واښه او نورې نباتي بنې چې یو ډول ژوندون لري، او زرګونه ماشي او حشرې ورباندې ناستې وي خوري، مرغۍ، کوترې، او نور هم چینجیان، او ژوندۍ حشرې او هګۍ چې ژوند ترې زېږېدلی شي له ستوني تېروي، لوی کبان په هر حال له ځانه پر وړو کبانو ژوند تېروي[،] نو ځکه دا د ژوندیو موجوداتو په نړۍ کې یوه ستره اړینه جګړه بلل کېږي چې په طبیعي کایناتو کې د حضرت احدیت د ازلي لم یزلي حکمت له مخې هم د مخلوقاتو د ژوندون او ورسره جوخت یې د فنا او مړینې له پاره یو نه بدلېدونکی قانون ټاکلی دی.

موږ د خپلې ورځپاڼې په ۱۹ ګڼه کې د (جګړې د اړینوالي) تر نامه لاندې یوه ځانګړې مقاله لیکلې وه. دلته تر خپل (سیاسي لنډیز) لاندې دغه اړتیا د (بقا د تنازع) له پلوه ارزوو:

د وربښمو چینجی به مو لیدلی وي. وړې بې روحه هګۍ په یوه ځانګړې تودوخه ساه مومي او خوړل پیلوي. چې څومره لویېږي هومره ډېر خوړل کوي، او چې څومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوري هومره ډېر ورېښم جوړوي او پر ځان يې په راګرځولو نوي حجمونه چمتو کوي، او ورو ورو وزرې کوي او هواته الوزي چې دا يې د ژوندانه وروستۍ وده، او د عمر د زوال پيل دی.
په دې ډول نو اروپاييانو ته اروپا د ورېښمو چينجي له غوزې نه هم تنګه شوې او تر فشار لاندې راغلې ده. آسيا [او؟*] افريقا يې له اور او لوګي ډکې ګډوډۍ اخته کړې دي. د اتلانتيک سمندر له څنډو تر فارس خليجه يې پر ټوله اسلامي خاوره يوه مرګونې تبه راوستې ده. د نژدې لوېديځ هېوادونه او د سپين سمندرګي د غاړې ټول افريقايي هېوادونه، او ددغه سمندرګي ټول ټاپو ګان، او بالقانونه او ايلی روم او د سره سمندرګي ټولې يمنۍ څنډې، او د عمان د سمندرګي عربي څنډې تر فارس خليجه پورې د اروپاييانو د بقا تنازع د حرص او تمې په لمبو ښکېل شوي دي.
د (بقا د تنازع) يا د شخصي ګټو تر لاسه کول يوه پرده ده چې سترګې يې له هرڅه پټوي، او ټولې انساني ښېګنې يې د خورا متمدنو دولتو په نظر کې لـه منځـه وړي او وّرَکوي.
په خيال کې در ونه ګرځي چې د اروپايي دولتونو تړونونه د زړه له کومې او رېښتونې دي. د هر تړون تر شا يو نفاق، او د هر راښکون او محبت په منځ کې يو څَوّ [کمين] او سيالي نغښتې وي. خو که له دې سره سره ټولې دغه کينې او سيالۍ څنګ ته نه کړي او خپل سياسي ښېلتون ته د سياسي يووالي جامې وانه غوندي[،] پـه خپلـو مـړۍ تښتونو به بريالي نه شي چې دا پخپله يوه نـوې سـيالي او خـورا ډېـره نـوره کينـه رامنځته کوي. او د ګټو پر سر دغه سيالي بيا پخپلـه د بېلتـون تـر پـردې لانـدې د دوستۍ تړونونه رامنځته کوي، او دغه بېلتون زېږوونکي تړونونه بيا بل ډول حـرص او تمه راپاروي چې د بقا د تنازع ددې اخ و ډب نتيجه په هر حـال يـوه ورځ رېښـتونې مرګونې جګړې ته وتلی شي.
انګرېز ايټاليا ته خورا نعمتونه او ښېګنې وځلول چې لـه درې ګـوني اتحـاده يـې را جلاکړي[.] تر دې به بل نعمت څه وي چې پر سره سمندرګي يې چـې د هنـد دروازه بلل کېږي واکمن کړي. په مصر کې يې د لوړ عثماني دولت په تړاو د بېطرفۍ تګـلاره بشپړه ټينګه کړه، خو د ايټاليا له دولت سره يې په ډېرو برخو کې د پټو سترګو چلند وکړ. او کله چې يې وپوښت ولې؟ ويې ويل: هغې هم د (ترانسوال) په جګړه کـې زمـا لاسنيوی کړی و!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ټولو چلونو او رولونو يواځينی استاد (جرمن) دی چې تر ټولو ډېر (د بقا تنــازع) ته اړ شوی دی. ځکه چې په خورا يوه تنګ ځای کې تر فشار لاندې ايسار دی. د بهر وتلو ټولو لارې ورته د خپلو سيالانو په منګولو کې ايسي. اوس مهال پر وچه لــه هــر ډول ځواک سره [د مخامخېدو*] وس لري، خو په اصل کې بويه چې په سمندري زور کې هم پر خپلو سيالانو برلاسی شي. له همدې امله ده چې شــپه او ورځ د هغــه پــه پياوړتيا بوخت دی، او ورسره جوخت د سياسي تړونو تر منځ نوې نوې سياســي بــې اتفاقۍ اچوي.

فرانسه د پخوانيو خطرناکو او خونړيو جګړو له کينو او بُغضونو سره ســره چــې اوږده کلونه روان وو او د فرانسې د بدمرغيو يواځينی سبب انګريزان شول او د تاريخ پاڼې ددغو پېښو د غچ شاهدې دي[،] بيا يې هم دغه کينې او بُغضونه د سياسي نفــاق پــر بنسټ درولي [او] اوس يې د سياسي اتحاد په جامو کې راځلوي.

درې ګونی اتفاق چې په حقيقت کې يې بايد (درې ګونی نفاق[)] وبولو: د خپلمنځــي کينې او بُغض او سياليو ترخنګ د بقا په تنازع يا د مادي ګټو په لاسته وروړو کې پــر داسي ځنځيرونو سره نښتي دي چې د مړی تښتونې حرص يې جلا کېدل لــه دغــې ډلې نه د يوه په ورکېدو پورې تړلي دي. هو که که ايټاليــا ماتــه او نســکوره شــوه[،] جرمن او اوستريا سملاسي د ايټاليا ملکونه په خپلو کې سره ويشي او نوم يې د نــړۍ له نقشې وّرَکَوي. او چې جرمن يو ځل پر ايټالوي ځمکــو ســپين ســمندرګې تــه لار ومومي. دا به يې د بري پر ډګر او د بقا په تنازع کې د برلاسۍ لــومړنۍ ســوبه وي. او لنډه دا چې که ښه وروکتل شي ټول دولتونه به د (بقا په خورا خطرناکې تنازع) کــې دوه لاسي ورګد ومومو چې وګورو کوم يې د هابل په تېرايستنې سره غوړه او خــوږه مړۍ تښتولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برکتونو روژه

د روژې له برکتونو ډکه سپېڅلې میاشت چې د نړۍ او په هغه کې د ټولـو موجوداتـو خورا ستر هستوونکي ډېر سپېڅلي ذات په کې د عظیم الشأن قرآن په نازلولو یـو درنښت او سپېڅلتیا ورکړې ده، په ډېرو خوشحالیو او له ټولو انتظارونو سره د خپـل راتګ پېرزو راوکړه.

روژه راغله د سلطان دېره توده ده

خواره بس کړه چې راغلې مائده ده

د هغو ښېګڼو او خوندونو انځورول چې د صیام له مغفرتونو ډکه میاشت یې لري[،] که څه هم ددې خوار لیکونکي له مات وزمه قلمه په ځلونو پورته دي[،] خو څرنګه چې زموږ دا دوه ویشتمه ګڼه د روژې له مبارکې میاشتې سره هم مهالـه شـوې ده[،] نـو اړینه ده چې د خپل عاجز قلم تر وسه د ښښنو ددې میاشتې په اړه یو شمېر ادبـي او اخلاقي آثار وپلټو او ولیکو چې زموږ د ورځپاڼې لومړني مخونه ویاړ او درنښت ومومي.

څرګنده دې وي چې روژه نیول- یعنې له یوه ټاکلي مهاله تر بل ټاکلي مهالـه چـې د دین لارښوونکو ښودلي د هېڅ شي نه خوړل او نه څښل او نه څکول- پر ټول ژغورل شوي محمدیه صلی الله علیه وسلم امت د قرآن کریم پر درانده آیت چې په (بقـره) سوره کې نازل شوی (فرض) ګرځېدلي چې ددې امت لـه وګـړو څخـه هېڅـوک لـه ناروغانو او مساپرو او نورو چې بیا یې هم بریدونه د دین لارښوونکو ټاکلي[،] له روژه نیونې څخه وتلي نه بلل کېږي. ددغه درانده قرآني آیت مانا او پایله داسې ده:

«ای د ایمان څښتنانو! روژه، لکه هغسې چې تر تاسې دمخه امتونو فرض شـوې وه[،] پر تاسې هم فرض شوه. څو مو نفسونه په هغې له ګناهونو وساتل شئ.»

سره له دې چې د روژې پر فرضیت چې څه مهال رافرض شوه؟ توپیرونـه شـته. خـو پردې یوه ټکي د ټولو نظر یو دی چې د (قبلې تر بدلېدو) وروسـته د هغـې د فـرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو کريم آيت د نزول وياړ موندلی دی. د پورتني درانده آيت له سپېڅلې پايلې نــه په ډاګه بربښي چې د محمدي صلی الله عليه وآله وسلم تر سپېڅلي دين د مخه پــه نورو مخکنيو دينو کې هم روژه فرض وه[،] آن علما په دې کې د نظر يووالی لري چې د حضرت ابوالبشر آدم صفی الله عليه السلام په شريعت کې هم روژه فرض وه.

مطلق پوه سپېڅلي حضرت ذات جل و علی پر هر مهال او هر زمان د نړۍ د ولسونو د ټينګښت او پايښت له پاره د هغه مهال او هغه پېر د غوښــتنو لــه مخــې د همــدغو ولسونو اوامتونو د ژوندوني اړتياوو اندول آسماني دينونه ټاکلي او دا هــم د حضــرت الهي د احکامو په غوښتنو کې راځي چې انسان هومره چې ګام په ګام د پرمختګ او بشپړتابه پر خوا تللی او وار په وار يې نېکه لاره او روزنه غوره کــړې، ورســره ســم د بشري اړتياوو يوه برخه له منځه تللې پر ځای يې نورې اړتياوې رامنځتــه شــوې دي چې د دينونو نوی والی هم پر همدې بنسټ د لوړ سبحاني حکمت له مخې اړين شوی دی. نو په دې ډول د آدم عليه السلام له پيدايښته د پرتمين الهي اســتازي حضــرت محمد آخرزمان صلی الله تعالی عليه وسلم تر پيغمبر کېدو پورې د بشر بېلابېلو ډلــو ته د حضرت باري تعالی جل و علی له لوري ګڼ استازي او د لوړ درنښــت شــريعتونه راستول شوي دي. او په دې ډول د محمدي ځلا صلی اله عليــه وســلم تــر بختــورې راڅرګندېدنې پورې انسان د هرډول لوړېدنې او پوهنې بشــپړ وس او وړتيــا چــې د خبرو ځای په کې نه شته[،] موندلی، او خپلې لومړنۍ ښوونې او روزنې يــې بشــپړې کړې او د بشپړتابه ددغې ځلا چې په بربښېدو يې تر ابده بلې ځلا ته اړتيــا پاتــه نــه شوه[،] د راڅرګندېدو وړ وګرځېد. نو دلته و چې پر دغه بختور مهال د نبوت د هغــه سالار او د رسالت د پلاز د هغه ښايست[،] د رسولانو د وياړ خاتم الانبيا عليه افضــل التحايا د پېغمبر کېدو غړ خپور شوی چې دده غوره سپېڅلی شــريعت د شــريعتونو بشپړوونکی، او په کې راغلي حکمونه يې د انسانانو د هــر ډول اوســنيو، او تېــرو، او راتلونکو اړتياوو او نېکمرغيو منونکی او ژمندوی دی. او څرنګه چې د محمدی صــلی الله عليه وسلم د رانه شريعت بنسټ پر بشري طبيعت او انساني فطــرت ولاړ دی نــو ځکه دا سپېڅلی شريعت او دا نبغ واټ چې پر پېيلتابه يې فخر او وياړ کوو لــه هــېڅ ډول شک او شبهې پرته د قيامت تر ورځې تينګ او پر ځای دی، او بل شــريعت تــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ اړتیا نه شته. خو څرنګه چې نور شریعتونه د زمان پر غوښــتنو ولاړ وو[،] نــوي کېدل یې اړین راختل.

دلته ده چې د روژې د فرض والي اساس او بنسټ هم بشري طبیعت غوره کــړی دی. ځکه که بنیادم کال دولس میاشتې پر همدا یوه ډول او یوه بڼه په خوړلو او څښــلو او جسمي غوښتنو بوخت شي[،] ځناور طبیعت یې مستبړي [او] د نفساني خونــدونو او شهوتونو لپاره یې غوښتنې او هڅې لا ډېرېږي. او پر بدن ستړیا او لتي راځي[،] ناوړه اغېز یې ذهني ځواک هم ځپي او د ماناوو پوهېدو او رېښتیاوو تــه د رســېدو لار نــه ورکوي او په دې توګه انسانیت چې په خپله بڼه کې اصل بلل کېږي[،] د پرښته والــي له لوړې څوکې د ځناورتوب ژورې کندې ته لوېږي. لکه هغسې چې جناب (ســعدي) چې د عارفانو په مخکښانو کې راځي[،] فرمايي:

شعر

تش ته ځکه له حکمت يې

چې په نس تر پزې ډک يې

له هغو هوښیارانو چې د اسلام په نعمت ویاړلي او د ایمان پر ســپېڅلی بــاور درانــده شوي او په نعمت پالل شوي[،] پټه نه ده چې روژه د عبادتونو سرلارې ده. پر روحاني ګټو سربېره چې لري يې، جسماني ښېګڼې يې هم خورا ډېرې دي. یــو عــرب شــاعر وايي:

تَنَقَّل فَلَذاتِ الهوا فی التَنَقَلُ

نو دا څومره خوند او نعمت دی چې سړی بشپړې دولس میاشتې په پوره آزادۍ سره سهار، غرمه، مازیګر، ماښام خوري او څښي [او*] نابېره یوه میاشت راشي چې په هر ډول ورځ کې بېخي نه څه خوري او نه څه څښي. خو ورسره جوخت پر هر ډول شپه د خوړلو آزادي لري. دا د ژوندانه تَنَقُّل [اوښتون*] دی چې خورا خوندونه لري.

د حضرت نبوي صلی الله علیه وسلم په سپېڅلي حدیث کې راغلي چې: «روژه یوازې د څښتن د خوښۍ له پاره نیول کېږي. ځکه هغوی چــې روژه نیســي بشــپړ د ځــان ښودنې له ککړتیا پاک وي.» دا هم جوته ده چې تر ټولو غوره عبادت له ځان ښــودنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته عبادت دی او څرنګه چې په رزوژه کي ځان ښودنه نه شته نو ځکه په عبــادتونو کې تر ټولو غوره ده.

په دې ډول نو د پېرزوګانو رمضان له خپلو ټولو لوړو نېکمرغیو او پېرزوینو سره مــوږ ته د راتګ ویاړ رابښلی دی. (سراج الاخبار افغانیه) د زړه له کومي خپلو ډېرو ګرانــو لوستونکو او درنو هېواوالو ته مبارکي وایي او د خپل ویاړل شوي پر رېښــتیاوو خبــر ستر سپېڅلي متبوع دینپال اعلیحضرت ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو او د روغتیا او پرتم او برم د ډېرېدو په بې ریا دوعا دا مقاله پای ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظیم الشان قرآن

او د هغه له پاره د اعلیحضرت ټولواک چوپړونه

د محمدي صلی الله علیه وسلم د ژغورل شوي امت غړي تر ټولو سـپېڅلي حضـرت واجب الوجود ذات جل و علی پر داسې ناپایه درنښت او بخت هسک اوسرلوړي کړي چې د نړۍ تول امتونه يې په رخه او حسد کې دي. په شريعتونو کې يو شريعت هم د راڼه محمدي صلی الله علیه وسلم شريعت هومره د ربښتياوو، او نيـاو [عـدالت*]، او آزادۍ، او برابرۍ لاربنوونه نه ده کړې. د اسلام سپېڅلي دين د راڅرګند بدو له هماغه پيله د نړۍ نيونې او له ټولې نړۍ نه د يوه دولت، يوه حکومت او يوه غوره مدني فاضل ستر ملت د جوړونې له وړتيا سره راغلی دی او که د عظیم الشاٴن قرآن په ماناوو کې په ځير لرليدونکی نظر او د پوهې او پوهنې په زور څېړنه او پلټنه وشي[،] د ا مفهـوم په کې ښکاره او جوت او د بيان له اړتيا پرته راڅرګند بږي. او که چېرې ددې سپېڅلي الهي قانون حکمونه پر هغه د ايمان څښتنانو ګام پر ګام منلي او پلي کړي وای[،] هېڅ شک نه شته چې تر دې د بر پخوا دا غوره پايله راڅرګند بده. ځکه کريم قرآن حـق، نياو، نېک اخلاق[،] ورورګلوي[او] برابري چاردود ټاکلي. او کينه او رخه او بُغض او بې کاري او بېخبري يې په غوڅ ډول بنده کړې[،] اقدام، تشبث[،] زيار او کار يې لاربنود او مشران ټاکلي او سستي[،] لټي، ځای پر ځای ناسته[او] غفلت يې بند کـړي[،] پـر درواغو، غيبت، [او] بدو يې لعنت ويلی[،] د څيزونـو پـه پيدايښـت کـې څېړنـه او پلټنه[،] او له اغېز نه اغېزمن شوي ته لار ايستل[،] او له ګردو څيزونو کار اخيستل[،] او ددغو کار بدنو شکر او ثنا ادا کول يې په واجبونو کې راوستي. توره او قلم يې د دين د اوچت الوت دوه ستر وزرونه ګڼلي [دي]. نو که دا عظیم الشاٴن قرآن له خپلو دې ټينګو سپېڅلو حکمونو سره نړۍ ښکېلوونکی نه وي[،] نور به کوم حقوق، کوم قانون او کوم دستور پر نړۍ د خپر بدو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټکی یوازې هماغه ستر سیاسي لارښود موندلی و او بس چې په لویو هڅو یې پیــل کړی او خپل ولس ته یې یا د هغه د منلو او یا ورکېدو ارشاد کړی و. خو له دې خبر نه و چې دې ګوتڅنډنو ددغې ټینګې سپېڅلې رسی پر نیوونکود هڅاندی له پاره خورا لږ اغېز هم ونه کړ او تر شونډو لاندې یې موسکاوې وکړې. ځکه چې د عظیم الشاًن قرآن د حکم له مخې یې د قیامت تر ورځې د هغه پر ټینګوالي ایمان راوړی دی.
که وغواړو چې د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت پیــداکوونکي د ســتر قرآن ښېګنې او لوړتیاوې بیان کړو نو بویه چې پر ابد او ازل او پر ټولو ناپایه کاینــاتو وغږېږو چې دا هم له تصوره لوړه خبره ده. ځکه دا هرڅه د کتابونو ددې سترې مور پر لومړني مخ راغلي دي[،] نو ځکه دلته موږ پر همدومره یوې سریزې بسنه کــوو[او] د نیاومن او دینپالي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د هغو لوړو هڅو یوه برخه چې ددې مبین کتاب د ساتندویې چوپړۍ په لړ کې یې کړي[،] د خبرېــدو لــه پــاره وړاندې کوو او په دې تړاو د هغه لیک متن چې د اطلاعاتو ادارې [وزارت*] لــه خــوا زموږ په عاجز نامه ادارې ته رارسېدلی[،] کټ مټ د خپلو خوښیو او ویاړ پر پاڼو راوړو.
او د همدې لیک لوستل به ګرانو لوستونکو ته جوته کړي چې زموږ ســتر زړونــو تــه نژدې سپېڅلی دینپال مهربان ټولواک ذات په دې برخه کې څــومره د نــړۍ هــومره ارزښتناکې شاهانه هڅې کړې او لا کوي یې:

د لیک متن

د سراج الاخبار ښاغلی وړ ستر درووند سر مدیر محمود بېګ خان لــه خبــرو د پــاک څښتن په خوندیتابه او ساتنه کې [او] د اسلام پر شتمنۍ درووند او سرلوړي اوسئ[.] د لوړ همایون ټولواک له پلرینو پېرزوینو څخه د اطلاعاتو ادارې له اړوندو چارو څخه یوه چې د بیت القرآت مدرسې دي- د ۱۲۲۳ [۱۳۳۰*؟] کال د رمضان المبارک پر ۲۸ نېټه د [هغوی*] د پېروزوینو له حضور نه د حضرت نایب السلطنه صــاحب پــه نامــه فرمان صادر شوی و- دا چې لوړ پرتمی ګران نبکمرغــه او د بختونــو څښتــن نایــب السلطنه سردار نصرالله خان چې څښتن دې یې وساتي[ــ*] خرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والدین پرله پسې د حضرت خاتم النبیــین د مبــین دیــن د پرمختیــا او ښېګنې په هڅه کې دی[،] نو ځکه زموږ لوړ سم بر ښېبدونکي نظر ددې غوښتنه وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بویه د ټولواک په هڅو او هاند سره د افغانستان د خدای ورکړې دولت د خــاورې په ښارونو کې د حضرت الهي د کلام حافظان ډېر شي او ګټه یــې خــاص او عــام تــه ورسېږي[،] نو په دې حال کې سملاسي چې کوم څه موږ منظور کړي او اړیــن بللــي دادي چې مدرسې جوړې او پرانستل شي او پاخه او سم حافظان د حکومت لــه خــوا وګومارل شي او په هر ولایت کې د وګړو او ښوونکو او طالبانو شمېر روښانه او لګښت او تنخواه ټاکلې وي[.] سملاسي په پلازمېنه کابل کې څلور تنه ښوونکي حافظــان او څلوېښت تنه طالبان که بینا وي یا نا لیدونکي منظور شــول[،] تنخــواه او لګښــت او پالنه مو یې په لاندې ډول تجویز کړه چې د سلطنت له لوري پر مدرسې ولګېــږي او حافظ محمد حسن دې چې کله په کابل کې وي[،] یو ځل په اوونۍ کې دغې مدرسې ته د ارزونې له پاره ورشي. راته ګران [سردار نصرالله خان*] ته اوس په کار ده. چــې ډېر ژر ددغې چارې ولکه ډېر ژر په پورته بڼه د امین الاطلاعات [د اطلاعاتو وزیر؟*] لوړپرتمي صادق ناظر محمد صفر خان تر څارنې لاندې چې دغه ناظر د څلاند حضور [ټولواک*] له خوا ددغو مدرسو مسوول او پلټونکی ګومارل شوی[،] چمتــو کــړي او تاسې هم پرله پسې د مدرسې حال اخلئ او دغه ناظر ته لارښوونه شوې چې پــه دې اړه معلومات که د اطرافو وي او که د پلازمېنې په دوو دوو میاشــتو کــې حضــور تــه وړاندې کړي همدومره

د حافظانو د لګښتونو جدول

د مدرسو منظوري لومړی ځل درې کاله[،] دویم ځل شپږ کاله له همایوني حضوره لارښوونه شوې چې په دې موده کې [ترې*] بشپړ حافظ جوړ شي[.] خومره نېکمرغه دی[هغوی چې*] بــری لیــک تــر لاســه کړي[.] هغه نغدې پیسې او جنس دې چې حافظانو ته ټاکل شوي کال پر کال له دولته تــر لاســه کــړي. همدومره	
هر طالب ته دې تر هغو چې په مدرسه کې لوست کوي ورکړ شي	
د سان کمیس او تر کمیسه لاندې جاکټ	۳ جوړې
جوتي [؟*]	۱ جوړه
مندیل [نرۍ څادر؟*]	۲ دانې
ماهوتي خولۍ	۱ دانه
پسرلنۍ پنبه لرونکې چپن	۱ دانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابلی پوستین	**۱ دانه**
د میوې له پاره نغدې پیسې	**۱۲ روپۍ**
د شپې او ورځې خواړه لکه پلو او ښوروا او ډوډۍ او نور حواله دي	
د مدرسې فرش د اړتیا هومره لکه تغر او خاف[؟*] او توشک منظور دي	
د ژمي په دریو میاشتو کې شپږ خرواره سکاره د طالبانو د لګښت له پاره ورکول کېږي	
تېل او څراغ او ګوګړ او پنبه او کوزه او د اوبو مسین کټوری [جام*] ټول منظور دي	
د بسترو د جوړولو له پاره دوه تنه د شریف قرآن د حافظانو د چوپړ په موخه چې دولس تومانه تنخواه لري[،] مقرر دي	
څلورو ښوونکو ته د کال ۱۸ تومانه چې ۴۸ پاخه تومانه کېږي مقرر دي له خوړو سره	
دوو پخوونکو ته ۱۸ تومانه مقرر دي چې ددغو طالبانو خواړه ورپخوي	
د مدرسې د پاکولو له پاره خدمتګار د صفایۍ له دفتر نه مقرر دی	
آن چې پکی [په برنۍ اصطلاح پنکهی*] او جارو د دولت له خوا تاکل شوي ورکول کېږي چې په ټولیز ډول د طالبانو خاطر ټول وي	

د ځښتن د سیوري حضرت اعلیحضرت د فرمان تر صادرېدو وروسته د حضرت نایب السلطنه صاحب د سپارښتنې له مخې سملاسي د حافظانو یوولس مدرسې په یوولسو ولایتونو کې منظور شوې[،] په دې ډول[:*] د جلال آباد ښار- د غزني ښار- د کندهار ښار- د فراه ښار- د پشت رود ښار- د هرات ښار- د میمنې ښار- د بلخ ښار- د بدخشان ښار- د خان آباد ښار- پلازمېنه کابل- په هره دغه مدرسه کې ښوونکي او د طالبانو خدمتګاران او لګښتونه او خوراک او کالي او نغدې پیسې او جنس [په*] یاده شوې [بڼه*] منظور او مقرر او د لوړ همایون د فرمان له مخې اجرا شوي او دي[.] ددغو مدرسو دټاکنې موده د مهربان حضور له لوري نهه کاله غوره شوې[،] اوس یې پوره پنځه کاله تېر شوي او په دې موده کې یو سل او شپاړلس رسېدلي حافظان له دغو مدرسو نه د قرآن د حفظ له شتمنۍ او له نغدې تنخواه او جنس سره وتلي دي او که ځښتن غوښتل ددې نېکمرغه سیچقان ئیل کال [له ترکي ژبې څخه د «موږک کال» په مانا*] تر پایه به نور دېرش حافظان هم بشپړ شي.

هغه کسان چې د حافظۍ لوستونه یې بشپړ کړي په دې ډول دي[:*]

د ولایتونو او پلازمېنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظانو د شمېر نوملړ

د جلال آباد مدرسه د مشرقي د لوی حاکم ښاغلي سردار محمد عظیم خان تر پالنې لاندې	۲ تنه
د غزني مدرسه د ملکي ډگروال ښاغلي امیر محمد خان تر پالنې لاندې	۴ تنه
د کندهار مدرسه د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار ښاغلي سردار محمد عثمان خان تر پالنې لاندې	۱۳ تنه
د پشت رود مدرسه د میرزا علي جان باز تر پالنې [،] د حاکم محمد علي خان تر څارنې لاندې	۱ تن
فراه د حاکم فتح الله خان تر پالنې [،] د حاکم عبدالرحمان خان تر څارنې لاندې	۱ تن
هرات د ملکي جنرال نایب الحکومه ښاغلي محمد سرور خان تر پالنې لاندې	۲۲ تنه
میمنه د حاکم ښاغلي عبدالرحیم خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
بلخ د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار مرحوم سردار عبدالله تر پالنې لاندې او اوس د نایب الحکومه سردار عبدالوهاب خان تر څارنې لاندې	۱۴ تنه
بدخشان د حاکم ښاغلي محمد اسحاق خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
خان آباد د حاکم ښاغلي محی الدین خان او مخکني دفتري[؟*] میرزا محمد اسلم تر څارنې لاندې	۱ تن
پلازمېنه کابل د اطلاعاتو د ښاغلي امین [وزیر؟*] صاحب تر پالنې لاندې	۳۸ تنه
د وگړو ټول شمېر	۱۱۶ تنه

څرنگه چې د شریف قرآن یادول گران کار دی[،] په دې موده کې چې یو سل او شپاړلس حافظان راوتلي[،] ویل کېږي چې [دا*] د حضرت اعلیحضرت له برکتونو د ډک ذات د پاملرنې له امله چې هر کال یې د دولت له خوا د زرگونو روپیو لگښت منظور کړی[،] موخه یې د شریف قرآن د پوړیو لوړتیا او د حافظانو په ټېر کې دننه د رباني کلام ساتنه ده [چې ورسره*] د وطن بچیان د دین په لویه شتمنۍ سرلوړي کوي[،] پلار به هم پر خپل اصلي زوی دومره مهرباني ونه کړي[.] دا خبرې په دوعا پای ته رسوو چې ای څښتنه ژوندی دې وي د افغانستان ځوان او نېکمرغه پاچا او تل دې وي د افغانستان له سعادتونو او نېکمرغیو ډک دولت اللهم امین د ۱۳۳۰ کال د رجب المرجب میاشتې پر نهمه ولیکل شو[.]

د اطلاعاتو دفتر د چارواکي

میر محمد یوسف عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې د بختــورې میاشتې هرکلی او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم

د تېرې سه شنبې پر پنځو بجو چې د شعبان المعظم ۲۹ وه[،*] که د حضوري چمــن لور ته په چکر یا نندارو وتلي وای[،*] د یوې خورا لوړې ســپېڅلې پرتمینــې دینــي منظرې په لېدو به ګوته پر غاښ پاتې واست. له تېرو دوه دریو ورځو په دغه خوښــې زېړوونکي چمن کې یو لړ چمتووالی او ارزښتناک سمبالښت لیــدل کېــدې. ددغــې ورځې پر پنځو بجو مو د چمن مخ تر عادي حالت ډېر ځلاند او پــرتمین او وړانګــین وموند. د دودیز مازیګرني کېږدۍ کوټ ترڅنګ یوه خورا پــرتمین ډېــره لویــه منــا [سایبان*] درول شوې چې دغه منا پر فرشونو او څوکیو او رنګینو دسترخوانو پسولل شوې وه، او پر ها بله خوا هم ډېرې ښې منظمې او غوره کېږدۍ په ښه ترتیــب درول شوې وې[،*] د چمن له مازیګرنۍ سیمې ګرد سیمي دیوال تاو شوی پر هــر لــوري د برې طاق ته ورته مصنوعي دروازو چې پر ګلنارو [سرو*] او سپینو ټوکرانــو ســینګار وې[،*] احاطې ته د ننه وتونکې لار کار ورکاوه. د غوره چمن په دې تاو شوې ســیمه کې د ملکي او پوځي څوکیو د خاوندانو او عالمانو، او اشــرافو او مخــورو پــه ګــډون درندې څېرې چې ټول د فراک کېټ په یو رنګ او یو ډول رسمي کالیو کې وو[،*] لوړ رونق او غوره منظر جوړ کړی و. او په ولس کې چې ننداره ته ورتــول شــوی و یــوه تلوسه او اندېښنه وه! چې دا به څه وي؟ څه به کېږي؟ ټولې پوښتنې او ځوابونه! اوس نو که مورږ د یوه پلار او د هغه د کوچني زوی خبرو ته غوږ شو نو موضوع روښانېږي:

زوی د کوچینوالې په پاکې مینې او بې باکۍ دې ټولو رسمونو او سینګارونو ته ګــوري وایي:

- پلاره دا دومره تیاری، او جوش او شوق د څه له پاره دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار – زویه! د اسلام پاچا د دولت له ټولو غړو او مخورو، او د رښتیني ولس [لـه استازو*] سره د روژې د سپېڅلې میاشتې په تمه او هرکلي چــې د پاچایــانو د پاچا، او د کون او مکان د هستوونکي اطاعت دی[،*] دلته راټول شوي دي.
هو، هو! دې خبرو ددې چارو ځرنګوالی د نظر خاوندانو ته تر څه ځایه روښانه کړ.
خو دا ټوله ښکلا او سینګار، او دا ټول شوق او بې بــاکي، او دا ټــولې کېــږدۍ او شګّری، او دا ټولې رڼاوې او ځلاوې دداسې یوې بختورې میاشتې د هرکلــي لــه پاره دي چې زړه سواند ذوالجلال هستوونکی پر دې بختوره میاشت روژه نیونې ته د مسلمانانو پر لارښوونه سترې نېکمرغۍ او ګټــې وربښــي. د افغانســتان د مسلمانانو ستر دینپال او نیاومن ټولواک خپل ټول دولتي شخصیتونه او هیوادني مخور او نېک باوره ولس او سرښندونکي سرتېري د حضرت رب العــزت ددغــې پرتمینې لارښوونې اطاعت ته په رسمي ډول رابولي!
تېرکال مو د سراج الاخبار افغانیه په لومړۍ ګڼه کې چې د خپرېدو لومړنی پیــل یې و[،*] د روژې د مبارکې میاشتې په لومړیو لسو ورځو کې د عظیم الشــأن قرآن د ختم پر مراسمو معلومات وړاندې کړي وو. پر دې نېکمرغه کــال ســراج الاخبار افغانیه د خپل ستر سپېڅلي پاچا د اعلیحضرت ذات پر روغتیــا زرځلــه شکر او ثنا وایي [او*] د خپلې دې ګڼې پاڼې چې ددې ګرانې ورځپاڼې د عمــر د لومړني کال وروستۍ ګڼه راځي بیا له ښېګڼو ددغو ډکو مراسمو پــر ځرنګــوالي ښایسته کوي:
زموږ ستر هوښیار او پر دین ټینګ پاچا اعلیحضرت ذات پر خپلې دې پاچــایي بلنې او مېلمستیا د روژې د فرضوالي د حکمونو پــاکوالی او ســتروالی د افغــان دینپالي او پر احکامو بلد ولس سترګو ته ورځلوي. دا لوړه پاچــایي بلنــه خــورا فضایل او ښېګڼې لري. لومړی له خپلو ټولو شاهي اتباعو سره په ګډه پــه خــورا مینه او خوښۍ د الهي فرمان د منلو هرکلی؛ بل له مغفرتونو د ډکــې روژ ې پــر لومړیو لسو ورځو د مسلمانانو له یوې لویې ډلې سره په ګډه د حضرت خیرالانام علیه افضل الصلواه والسلام په سنتو تراوو [تراویحو*] کې د حضرت ملک العلام د سپېڅلي کلام ختمول؛ دریېم د اسلامیانو د یوه ستر پرتموال او برموال او لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرفونو ډک پاچا له خوا خپلو ټولو رېښتینو وګړو ته له سخاوت او احسانه د یوې ډکې مېلمستیا جوړېدل، [؛*] څلورم له عادي وګړو، او مشرانو، او چارواکو سره په ګډه پر یوه ځای روژه ماتی،[؛*] او بیا په ګډه د عیدګاه ستر جامع جومات ته تلل او په یوه خورا لویه جمعه کې د ستر قرآن له تلاوت سره د تراویحو سـنت لمانځه ادا کول. پر دې معنوي سپېڅلتیاوو سربېره یو حساس سیاسي او ټولنیز ټکی هم په کې شته چې د پوهې د څښتنانو مخې ته لکه د لمر روښانه دی.

اوس لږ ددې سپېڅلو مراسمو له پاره پر نیول شویو ترتیباتو او سمبالونو غږېږو: لومړی به هڅه وکړو چې دغه سیمه درته انځور شي[.*] د ښایسته چمن نـژدې شاوخوا پنځه جریبه ځمکه د یوه سیمې دیوال په غېږ کـې چـې څـوک تـرې ننوتلی نه شي، او خنډ او ډال یې هم ترمنځ نه وي چاپېر شوې[.*] دې تاوشوې سیمې ته د برې طاق په څېر له دریو دروازو نه چې یادونه یې وړاندې وشوه[،*] د جنوب او شمال او ختیځ لورو څخه ننوتل شوني دي. د تاو شوې سیمې شمالي خوا ته یو نېغ تجیر درول شوی چې مخې ته یې خـورا پسـولل شـوې او غـوره کېږدی په یوه نېغه لیکه او منظم ډول د مېلمنو د هوسایې او اوداسـه لـه پـاره درول شوې دي. زموږ مهربان پاچا اعلیحضرت ذات له هغې ډېرې مهربانۍ چـې پر خپلو ملګرو شاهي خادمانو یې لري[،*] امر کړی ټول هغه څیزونه چې ګـران مېلمانه ورته اړتیا ولري چمتو شي[او*] هره کېږدۍ د بلل شویو د هوسـایې لـه پاره په فرشونو او څوکیو او میزونو او څراغونو او سګرټو ښکلې شوې او په کـې چمتو شوې دي. هرې کېږدۍ ته تشناب او د اوداسه خونه هم چمتو شوې ده. د اعلیحضرت باچایي ذات د هوسایې کېږدۍ د نورو کېږدیو د لیکـې پـه منځنـۍ برخه کې لکه شوې ده. او پر ښۍ او شمالي خوا یې د سترو شهزادګانو کېږدۍ او تر دوی وروسته د نورو درنو څېرو کېږدۍ درول شوې دي.

اوس چې دلته د کېږدیو یادونه وشوه. ددې کېږدیو د ځانګړتیاوو له انځورولو مو چې د اعلیحضرت پاچایي ذات له خوا اخترع شوې[،*] ډډه ونه شـوای کـړای. څرنګه چې زموږ هوښیار زړونو ته رانژدې ټولواک تل د خپـل شـاهانه هېـواد د حالت پلټنه او کتنه په همایوني پام کې ساتي. او ډېرئ وختونه په ګرځېدو کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي[،*] نو يې وړ وبلله چې د دوی د خيريت سفرونو کېږدۍ داسې سمبال شي چې د هوساينې د اړتياوو ټول شرايط ولري. نو ځکه يې په شاهانه ښکلا ځو ډوله زړه وړونکې او ظريفې کېږدۍ طرحه او ډيزاين کړې[،*] لارښوونه يې وکړه چې د پلازمېنې کابل په مبارک صنعتي پارک کې دې توليد شي.

خو لکه چې اوربدل شوي چې ها پلانکي باچا خپله کېږدۍ په زرو اوبدلې او مزي يې ورته له وربښمو، ستنه يې ورته له ملغلرو، او ديرَکونه او قُبِه يې ورته له سرو او سپينوجوړه کړې[، خو*] دا په زري تارونو له اوبدل شويو او په ملغلرو له پېيل شويو کېږديو څخه نه ده. بلکې له خورا کلک او ټينګ جيم ټوکر څخه چې واورې او باران او سيلۍ ته ټينګه شي[،*] جوړه شوې او تر دې هم ډېر يې د لېږد پر مهال سپکوالی په پام کې نيول شوی دی[.*] ځينې دا ډول کېږدۍ د ګردې منا [مدوَر سايبان*] په بڼه دي چې په جلا جلا لويوالي او ستروالي توليدېږي[،*] د ساري په ډول هغه خورا لويه منا چې په دې مبارکه مياشت کې د روژه ماتي له پاره د احاطې په منځ کې درېدلې نژدې دوه سوه پنځوس تر درې سوو ځوکيو په کې ځايېږي. دا ګردې کېږدۍ دوې ښېګنې لري چې هم دوبنۍ او هم ژمنۍ کېدلی شي. د ساري په ډول که بې تجيره وي دوبنۍ او که يې پر شاوخوا تجير راتاو شي نو يو لوی ژمنی دالان ترې جوړېږي. نورې داسې کېږدۍ جوړې شوې چې ورننه وځې نو ځان به درته هېڅکله په کېږدۍ کې ونه ايسي[،*] معمولاً به يو خورا ښايسته مستطيل مربع دالان ووينئ چې د هوسايۍ پر ټولو وسايلو سمبال شوی وي.

او لنډه دا چې د رمضان د روژه ماتي پر دې سيمه پر پنځو ځايونو د پاچايي نعمتونو رنګين دسترخوان غوړېدلی [دی*]. لومړی ځای تر يوې لويې منا لاندې دی چې په منځ کې جوړه شوې[،*] کتار په کتار په کې مېزونه او ځوکۍ ايښودل شوې دي چې د منځنۍ برخې بر سر يې پر ځانګړې پاچايي دسترخوان ښکلی دی[،*] دويم او درېيم ځايونه د (عصري شرکت) لومړۍ او دويمه درجه کېږدۍ دي چې د سترې پاچايي منا پر ښۍ او شمالي لورې جوړې شوې چې د ميز پر سر دسترخوانونه او ځوکۍ په کې سمبال شوې دي. څلورم او پنځم ځايونه[،*] د ښايسته چمن پر مخ پر غوړېدلو فرشونو دسترخوانونه چمتو شوي چې لومړی ځای د عام ولس، او دويم ځای بريمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظمو عسکرو ته ځانګړې شوې دی. پر دې پنځو سیمو سربېره چې دننه په احاطه کې دي[،*] یوه بله ډېره پراخه سیمه هم تر دغې احاطې بهر د بېوزلو او اسکېرلو او مساپرو له پاره بېله شوې چې هلته پر دغو وږزړو د ډېر سخي پاچا د همت له شّکَرې خورا ډېر خواړه پېرزو کېږي.

د شعبان میاشتې له وروستیو نه د چمن ټول مخ او تاوراتاو واټونه یې د ښار او شاوخوا سیمو له زرګونو وګړو ډکېږي[،*] د ملکي او عسکري ځوکیو خاوندانو او علماوو او درباري مخورو او خانانو د فراک کېټ په رسمي کالیو کې پخپله د چمن مخ د ګلبڼ د رخې وړ ګرځولی و.

د ماښام تر لمانځه لس دقیقې دمخه کجورې [خُرما*] او یا د روژه ماتي نُقُل پر رابلل شویو ویشل کېدل، ټول خاص او عام وګړي د لمانځه ځای ته چې تر احاطې بهر په چمن کې جوړ شوی دی راټولېدل[،*] د مسلمانانو کتارونه کتارونه د ټینګ بنسټ بېلګې ښیي[،*] د روژه ماتي توپ له ډز او د محمدي صلعم د آذان له کېدو سره سم روژه پر یو څه ماتېږي او د ماښام لمونځ په یوه لویه جمعه کې چې له زرګونو مسلمانانو او د عظیم الشان هستوونکي له بندګانو جوړه وه[،*] ادا کېږي. تر لمانځه وروسته ولسي خلک له ختیځې دروازې، او چارواکي او اشراف او اعیان له جنوبي دروازې احاطې ته ننه وځي [او*] هرڅوک پر خپلو ځانګړو ځایونو د خپل ستر زړه سواند[،*] د شفقت څښتن[،*] مهربان او ولینعمت ټولواک د پېرزو او احسان مېزونو ته په خوړو بوختېدل.

په رېښتیا چې د ماښام له لمانځه نه په راستنېدو د «انساني سېلاب[»*] دې منظرې چې یو د جنوب او بل له ختیځ لوري دغې احاطې ته ننوت[،*] سړی ددې بختور حالت ستروالي او برم او پرتم ته د خورا سپېڅلي ذوالجلال پیدا کوونکي د ناپایه نعمتونو په شکرونو کې ډوباوه چې د هغې پېرزو له امله چې پر افغان او افغانستان یې لري داسې یو دینپال[،*] نیاومن [او*] ولسپال ټولواک یې ور په برخه کړی چې له خپل صادق ملت سره په ګډه د الهي امر هرکلي ته راځي، له خپل ملت سره ګډه روژه نیسي، له ملت سره یو ځای لمونځ کوي، له ملت سره یو ځای روژه ماتوي[،*] پخپله مېلمه پال شي او ولس د الهي امر پر ځای کولو ته ورمېلمه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څومره نېکمرغي! څومره نعمت!

لنډه دا چې چې تر خوړو وروسته[،*] هر څوک اوداسه او د تراويحو لمانځه ادا کولـو ته پاڅېده، او پوخ پوخ او ډله ډله وګړي د عيدګاه په ستر جامع جومات کې چــې پــه خورا لويو ګيسي څراغونو- يعني د استلين په غازو رڼـا شــوی و[،*] ټولېــدل [او*] کتارونه درېدل. تر ټولو ستر ښتن ته د برم او پرتم له خاوند يوه مسلمان پاچا سره په ګډه د عبادت له پاره ددې زرګونو مسلمانو وګړو ننداره د هر مسلمان وګړي زړه د ايمان په پاکې رڼا له احساساتو ډکاوه او ځلاوه. څومره پرتمين ديــن! د څــومره ښــې عقيدې ښتن پا چا او ملت!

په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت خالق د ستر قرآن خــتم له مغفرتونو د ډکې روژې مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې که خدای کــول پــای تــه رسېږي.

څرنګه چې موږ دا له عاجزۍ ډکه مقاله ددې اړتيا له مخې چې وخت يې تېر نه شي او خپله ورځپاڼه مو تر شريف ختم دمخه ليکلې او خپره کړې[،*] کــه خــدای کــول د شريف ختم د شپې څرنګوالی به ددغو خورا سپېڅلو مراسمو له نورو جزيياتو سره په خپله څلرويشتمه ګڼه کې خپاره کړو، اوس په همدې درې دعاييه فردونو خپله مقاله پای ته رسوو:

الهي ته دا ټولواک زموږ ببدار
چې لارښود دی د ولس په هر يو کار
هم و دين ته خدمت کړي او هم دونيا ته
لکه اوبه د مينې دی د ملت يار
ته ساته دی له بلاوو او فلک يې
پر غليم د وطن ټول کړه را ګوزار
آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنــه ــ ښوونځي

هغه دولتونه چې د حکومتو بنه یې تړلې [بشپړه شوې*]، او د (کاري وېش) پـر قاعده یې په دایرو [وزارتو*] ویشل شوې ده[،*] (د پوهنې دایره) یې چې د یوه خپلواک وزیر تر څارنې لاندې وي[،*] ددغو دولتونو له مهمو برخو څخـه ګڼـل کېږي. د ساري په ډول لکه چې د کورنیو چارو وزیر د هېواد په خاوره کې دننـه پر ټولو چارو څارنه کوي، او خپلې ټولې کوچنۍ او لـویې چـارې د منـل شـویو قوانینو او نظم له مخې ترسره کوي، او د ټولو کورنیو چارو مسوول وي[.*] دغـه راز د پوهنې چارو وزیر پر ټولو هغو چارو چې په دولت کې له پوهې او پـوهنې او د هېواد په وګړو کې د هغې په خپرولو پورې اړه مومي[،*] څارنه کوي او لومړني، او رشدیه [منځني*]، او اعدادیه [؟*] او لوړ ښـوونځي جـوړ او پرانیـزي. ټـول مطبوعات او چاپخونې چې په هېواد کې رامنځته کېږي، او ټول لیکلي آثار چې دوی یې خپروي، د پوهنې اداري تر څار لاندې وي. د پوهنې لوی مجلس او وزیر یې په خپله په پلازمېنو کې وي، او په ټولو ولایتونو کې اداري او څانګې لـري. د ښوونځیو پروګرامونه چې په هندي اصطلاح یې نصاب بـولي[،*] د پلازمېنـې د پوهنې د لوی مجلس له خوا د هر ولایت له حالـت سـره سـم جـوړېږي. هـېڅ ښوونځی یا چاپخونه، یا لیکنې د پوهنې اداري له رسمي اجازې پرتـه پرانسـتل کېدلی او جوړېدلی او خپرېدلی نه شي. په ځینو هېوادو کې تیاترونه او اوپـه را ګانې [Operas *] هم د پوهنې [وزارت*] تر نظر لاندې وي.

د هر دولت د پوهنې مجلس د دولت سیاسي لورو او د هېواد او وګـړو بنسـټیزو اړتیاوو ته په پام سره په هماغه بڼه خپلو عمومي ښوونځیو ته پروګرامونه ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساري په ډول د (بریتانیا) د لوړ دولت د پوهنې مجلس هغه پروګرامونه چې په (اوسترالیا) لویه وچه او یا (کناډا) او یا (جنوبي افریقا) کې خپلـو مسـتعمرو تـه جوړ کړي[،*] هېڅکله هم په لندن کې د دوی د ښوونځیو له پروګرامو سره ورته والی نه لري. ځکه په مستعمرو او تر ښکېلاک لاندې سـيمو کـې یـې د دولـت پولیتیک [کړنلاره*] هېڅکله دا نه غواړي چې ددغو ځایونو وګړي آن د خپلـې آزادی، واکمنی، مالکیت، او ملت حقونه زده کړي. بلکې هغوی ته باید داسې زده کړه ورکړ شي چې ناخپلواکي او بل ته غاړه ایښودنه او محکومیت یې تـر نظـره غوره راولي او ویې وروزي.
په یوه کتاب کې مې د یوه فرانسوي سیلاني له خولې واورېدل چې لیکل شـوي وو: «په اوسترالیا کې ګرځېدم. د ځنګله له منځه له یوه کلي نه بل ته تلم. د لارې په اوږدو کې مو د یوې ونې ترڅنګ د اوسترالیا د خپلو بومي وګړو یو هلک ولید چې ویده شوی دی. شاته له پراته بکس او د تمرین له سلېټې تختـې یـې چـې ورسره وه بر ښېښېده چې د ښوونځي زده کوونکی دی. په زړه کې مې انګرېزانو ته ستاینه او مننه راغله چې د پوهې او پوهنې نښې یې په داسې ډارووونکو وحشي ځایونو کې هم خپرې کړې دي. تلوسه او اندېښنه راولوېده. صبر مې وکـړ چـې هلک راویښ شي، او پوه شم چې چېرته او څه لولي. له څه ځنډ وروسته مـې دا هیله پوره شوه. کوچنی له خوبه پاڅېد. او ژر ودرېده غوښتل یې چې روان شـي چې زه یې خواته ورغلم او په مینه مې وپوښته:

- د ښوونځي زده کوونکی یې؟
- هو!
- څه لولې؟
- جغرافیا.
- ماشاءالله! آفرین! نو په نړۍ کې څو لویې وچې شته؟ زده کوونکي- پر پنځو لویو وچو د نړۍ پر وېش او د هغوی پر نومونو پوره خبرې وکړې. ډېر خوښ شوم. او چې ومې پوښته «په اروپا کې څو حکومتونه شـته؟» زده کـوونکي راته حیران حیران وکتل ویې ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پر دې پوښتنه دې پوه نه شوم. زه په نړۍ کې يو حکومت پېژنم چې هغه د انګرېز حکومت دی.

ومې ويل- فرانسه، جرمن، روس او نور نه پېژنې؟

ويې ويل- ولې يې نه پېژنم، هغوی هر ټول[،*] د انګرېز دولت ولايتونه دي.

له دې مرکې پوه شوم چې خبره چېرته ده. او موخې يې څه شی او څه شی دي!...»

دا د هغو ښوونځيو د پروګرامونو يوه بېلګه ده چې د (پــی بليــک استريکشــن)[؟*] يعنې د دولتونو له خوا پر وګړنيزې پوهنې د څار [اداري*] له خوا د خپلو هېوادونــو د حال او احوال او وړتياوو په تړاو جوړېږي. ددې فرانسوي سيلاني لــه بېلګــې نــه پــر انګرېز دولت هېڅ ډول نيوه که نه راځي. آن دا چې دغه دولــت خپــل ټــول هنــر او مهارت ښودلی دی. داسې چې په هند کې يې همدا دود او اصول جــاري کــړي دي. د ساري په ډول د مسلمانانو يا هندوانو له پــاره داســې لــوړ پــوځي ښــوونځي چــې د انګرېزانو د کچې افسران او ارکانحربان ترې راووځي نه شته. نو ولې؟ ځکه تګلاره يې ددې غوښتنه لري چې لــوی افســران دې تــل انګرېــزان وي. دغــه راز د پنجــاب د ښوونځيو په پروګرام کې ديني سياسي فلسفه، او عقلي روزنيز علوم او کان پېژندنــه او لوړه انجنيري او نور هغه څيزونه چې يوازې يې ځان ته بېل کــړي[،*] نــه ليــدل کېږي.

نو پر همدې بنسټ د هر دولت پوهنه د هغه هېواد د تګلارې، او احوال او طبيعت لــه مخې د خپل هېواد د ښوونځيو پروګرام يعنې نصاب ټاکي چې پــر دې بنســټ د يــوه دولت د ښوونځيو پروګرام بل دولت کټ مټ منلی نه شي. او که ويې مني نو داسې به برېښي لکه سوالي کالي يې چې کله ډېر تنګ او کله ډېــر ارت وي[،*] اغوســتي وي چې وجود ترې ښخي ګټه نه شي پورته کولای. زموږ په ګران هېواد افغانســتان کــې زموږ د پوهې او پوهنې د ښښتن اعليحضرت ټولواک تــر بختــورې پــلاز کېناســتنې دمخه د نوی بنې د ښوونځيو ښخي نښه نه وه. د دوی تر پوهنپــال شــاهانه ســيوري لاندې په لوړه شاهانه سلطنتي پلازمېنه کې پر نويو قاعدو او اصولو ښونځي رامنځته شول. لومړني ښوونځي پر هر لوري جوړ او سمبال شول چې د ا د هېواد د نېکمرغيــو او پرمختګ له پاره د خير يو لوی فال بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد په خاوره کې دننه اطرافي ولایتونه هم د پوهې او پوهنې عامېدو ته خورا اړتیا لري. خو زر ځله افسوس چې زموږ په ډېرو وطنوالو کې لا تر اوسه د نویو پوهــو د زده کړې او حاصلولو تلوسه او مینه پیدا شوې نه ده ، او تر اوسه یـې د خپـل ژوندانــه د مېوې یعنې خپلو بچیانو د ښوونې او روزنې ارزښت او درنښت بشپړ پېژندلی نــه دی. وګړی هر څه له حکومته غواړي[،*] حال دا چې لږ څه ورته پخپله هم لاس او پښــې خوځول په کار دي. د ساري په ډول که د کندهار، او هرات، او بلخ، او غزني، او جــلال آباد وګړي پر دې پوهېدلی شوای چې له پوهې او پوهنې نه دولت او وطن ته څه ګټــه رسېږي او د خپلو بچیانو پر راتلونکې یې غور کــړی وای[،*] هــر ولایــت د یــو دوو ښوونځیو لګښتونه او خرڅونه پورته کړي وای [او*] د هغو د بنسټ، او نظم او اصــولو او پروګرام په اړه یې له خپل سپېڅلي متبوع دولــت نــه د سمبالښــت او لارښــوونې غوښتنه کړې وای[،*] هېڅ شک نه شته چې دولت په دې تړاو ډېر ګټــور تجویزونــه سنجولی شوای. د پوهنې او ښوونځیو د قاعدو پراخول یوازې په دولت نه چې ډېر په وګړو پورې اړه مومي. هرڅوک چې بچی لري لومړی څیز چې په اړه یې فکر کــوي د بچیانو ښوونه او روزنه ده. که چېرې خپل همدا سوچونه په یوه غوره او منظمه بڼه په مهارت وکاروي[،*] او هغه پیسې چې هرکال یې د خپلو بچیانو د ښوونې او روزنې له پاره پر کالیو او د ملا پر تنخواه او خوړو او نورو لګوي[،*] په خپلمنځي پیوســتون را ټولې کړي [او*] د دولت په څارنه او سمبالښت یې پــر بشــپړو لومړنیــو او منځنیــو مسلکي ښوونځیو ولګوي[،*] البته چې خورا لوړې او غوره پایلې به رامنځته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ل
ومړی کال، درویشتمه ګڼه، ۸-۹ مخونه

سیاسي لنډيز

سیاسي نړۍ لکه د زنګي ويښته سره پېيلې ده، ته وا د ځمکې کُـرې خپلـه ټولـه مرکزي تودوخه خپلو استوګنو ته وربښـلې چـې وينـې يـې ورخوټـولې او غريـزې تودوخې ته يې داسې ځواک او وس ورکړی چې د طبيعي قوتونو په وړاندې يې ځانونه وسله وال کړي دي!

سره له دې چې د مرکزي جاذبې طبيعي ځواک له ځمکې نه د ځمکنيو موجوداتـو د بېلوالي ټينګ او کلک قواعد ټاکلي، خو بشريت دومره ياغي شوی نه دی چې دغـو حکمونو ته غوږ ونيسي! سره له دې چې د اوسپنې يوه ټوټه[،*] د لرګې يوه څانګه، لږ سرب او نور ځمکني څيزونه چې که د يوې چنې هومره درندوالی هم ولـري[،*] لـه ځمکې پورته کېدلی نه شي. حال دا چې بشر د ځمکنيو معـدني او نبـاتي جسـمونو منونه منونه د الوتنې په وسيلو اړولي [او*] يو لوی دروند جسم تر دوه زرو مترو يا تر دې هم ډېر له ځانه سره له ځمکې جلا کوي او لرې يې بيايي! کـه څـه هـم طبيعـي قوانينو څو څو ځله له دوه زرو متـرو يـا تـر دې هـم لـه پورتـه يـا ټيـټ لـوړوالي راغورځولي[،*] خو چېرته! د بشر سرغړونه او طغيان هسې پوړۍ ته نه دی رسېدلی چې ددغو غورځونو او غوړتاوونو پروا وکړي! يو چې ولوېږي لس نور پورته ځي.

د ديو خوی رقيب له خوانه مې پناه په لوی ښتن ده
ښايي روڼ ستوري دغسې پر کوچنوټي پېرزو وکړي

تر دې هم بتره دا چې غواړي د آسيا او افريقا لويې وچې په اروپا واړوي! ځومره زړهٔ، ځومره تېری!... نو دا اروپا پر څه اروپا او آسيا پر څه آسيا شوې ده؟ هېڅ شک نه شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې طبیعت د ځینو قوانینو له مخې چې ټاکلي یې دي[،*] هغه اروپا او دا آسیا جوړه کړې ده. لکه دا چې په آسیا کې کجـورې [خرمـا*] او هېـل، او دارچینــې او نــورې خوشبویۍ، او مېوې، او هاتي، او کوړ او اوښغاړی [شتر مرغ*] موندل کېـږي[،*] پـه اروپا کې یې پر ته له دې چې یوه نیمه بېلګه د ځارویو یا بوټو په کوم بنګي کې ولیدل شي نوره یې نښه هم نه شي موندل کېدای. دغه راز هغه ځیزونه چې په اروپا کې شته ښېوزلې آسیا یې په خوب هم لیدلی نه شي[.*] د ساري پـه ډول سـره لـه دې چــې اروپاییان د ګنو ښځو پر ودولو آسیاییان غندي[،*] په خپل هېواد کې یې یو نارینـه چې زور او زر ولري[،*] له یو میلیون ښځو سره تار جوړولی شي. په داسې حال کــې چې په آسیا کې د یوې ښځې مېړه، د خپلې مېرمنې د پرونې یوې پېښګې تـه هـم د نامحرم نارینه په نژدې کېدو نه راضي کېږي[،*] اروپاییان د بال [د نڅا*] په مراسمو کې خپلې مېرمنې پر لغړو ټېرونو، مټو، شا او سر له یو بل سره د (فادریل) په نامه یوې نڅا کې تې پر تې او غاړه پر غاړه یو بل ته وړاندې کوي. په داسې حال کې چې د آسیا په ځینو ښارونو کې د (الکئول) - یعنې د شرابو په نامه ککړه زهرجنه ماده د درملو له پاره هم نه موندل کېږي[،*] د اروپا په کوڅو کې لکه ویالې بهېږي! په داسې حال کې چې که د آسیا د بېدیاوو یوې تورې کېږدۍ ته کوم وږی یا تږی ننه وځي[،*] د کــور څښتن ترې خپله ټوله هستي نه سپموي[،*] که د اروپا په کوڅو کې یــو څــوک لـه تندې یا لوږې بې حاله ولوېږي[،*] اروپاییان په دې تلوسه او اندېښــنه چــې: «صـبر وګورم له تندې د سړي ساه څنګه وځي؟» کېوزي او ددې پر ځای چې پر یــوې مــړۍ ډوډۍ یا یوهٔ کټوري اوبو یې لاسنیوی وکړي[،*] په خورا تلوسه او مینه یې د ســاه وتلو ننداره کوي!

په دې ډول نو اروپا په خپل دې ډول بغاوت چې د طبیعي ځواکونو په وړاندې یې پیل کړی[او*] په دې ډول مدنیتو سره غواړي له آسیا نه اروپا جوړه کړي. تر دې هم بتره دا چې له آسیا نه د اروپا د جوړولو لار یې هم پر کنــدهار، او هــرات، او کوشــک، یــا مشهد، او تهران او بغداد غوره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آفرين پر دې باطل تصور[،*] آفرين پر دې ناشوني خيال!

دا دې ته ورته دی لکه چې يو ګاونډی بل ته ووايي. «زه غواړم ستاسې د کور دالانونه او پس خانې، او دهليزونه وشکوم او د نورو ګاونډيو کورونو ته د تېرېدو يوه اوسپنيزه لار وباسم»[.*] لږ شک هم نشته چې دغه ګاوندی به دا کورګډي ونه مني. خو د کور څښتن به که دغسې يوه لار د خپل کور له پاره ګټوره او اړينه وبـولي[،*] دغــه ډول لاره د هغو قاعدو او اصولو له مخې چې ګتور ورته برېښي او کور يې ورسره د ورانېدو پر ځای ودانېږي[،*] پخپله جوړه کړي. خو تر هغو چې ساه په کې غړېږي د نــورو لار به په خپلو کورونو کې پراننيزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغه کوچنی اختر

د حضرت واجب الوجود جل وعلی دربار ته دې زرګونه بېشمېره او بې حده حمدونه او ثناوې وي چې ددې نېکمرغه کال بختوره روژه په خورا خوښۍ او ښادۍ تېره شوه [او*] بختور نېکمرغه کوچني اختر د خپل راتګ پېرزو راوکړه.

سل شکره چې دا راغی، سل حیفه چې ها ولاړه

په حق سره چې د سړني نېکمرغه کال د بختونو روژه په هغه ډول روژو کې وه چې هره شپه یې لکه د خوشحالیو د یوه بختور اختر په ښه تېره شوه. لومړۍ لس شپې یې لکه د بختور اختر ګڼل کېدې چې نړۍ نړۍ عبادتونه، او عالَم عالَم فیضونه او برکتونه په کې ښکېل او اخښل شوي وو. د روژه ماتي پر خوښۍ او خوشحالۍ، او د هستوونکي خورا سپېڅلي ذات د لیدنې د هیلو پر خوښۍ[،*] یوه بله پرتمینه او لوړ ستروالي ډکه خوشحالي هم موږ ربښتینو افغان وګړو ته رازیاته شوې وه چې هغه زموږ د هوښیار[،*] نېک کردار[،*] مهربان[،*] سپېڅلي ټولواک د لیدنې نېکمرغي وه چې د خپلې لوړې پلازمېنې له ټولو وګړو سره یې په ګډه روژه ماتی، او په ګډه ورسره د خپل څښتن د طاعت له پاره د عبودیت او بنده ګۍ څرګندونه وکړه. د اعلیحضرت (سراج الملة والدین) امیرالمسلمین او ظل رب العالمین تر دینپال سیوري لاندې د روژې د مغفرتونو میاشت د ځمکې او آسمانونو د یواځیني خالق په خورا ډېرو عبادتونو او طاعتونو، او د حضرت محمد الامین، صلواه الله علیه بمَلاَء السموات والارضین د متینې شرعې د حکمونو په خورا خوښیو او خوشحالیو کې تېره شوه او کوچنی اختر راغی. دا بختوره ورځ مسلمانانو ته یو لوی نعمت دی. او د اسلام په سپېڅلو ورځو کې ګڼل کېږي.

د حضرت پیغمبر صل الله علیه وآله وسلم یو شریف حدیث له ابن مسعود[سعود؟*] رضی الله تعالی عنه نه روایت شوی چې په فارسي کې یې مضمون په شدل ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې کېږي: «کله چې زما امت په صيام مياشت کې روژه نيسي او د اختر په ورځ لمانځه ته ځي حضرت حق تعالی جل وعلی خپلو درنو ملايکو ته په خطاب کې وايي: «ای زما پرښتو! هر کارگر چې کار وکړي د خپل دغه کار اجر غواړي، زما بنده گانو هم چې په صيام مياشت کې روژه نيولې او د اختر لمانځه ته تللي، خپل اجر غواړي. تاسې شاهدانې اوسئ چې ما هغوی وبښل».

نو ځکه د صيام روژه او د اختر له مغفرتونو ډک لمونځ دغه ډول نېکمرغۍ او د ښښنې پيغامونه لري. په تېره بيا چې د حضرت رب الانام دا عبادتونه د اسلام له يوه پوهـوال او دينپال ټولواک سره ، په يوه آزاد او خپلواک اسلامي هېواد کې، له شل دبـرش زرو مسمانانو سره په گډه، پر يوه ځای او يوه مقام پای ورسېږي او بشپړ شي.

ددې نعمت ارزښت بايد وپېژنو. الهي شکر پر ځای کړو. يو بل تـه غبـږه ورکـړو، پـه روغبړ او لاس ورکولو سره د مينې او يووالي د برېښنا جـذبوونکې او دفـع کـوونکې لمبې يو د بل زړونو او ځيگرونو ته ورواستووو. ټول په يوه خوله او يـوه ژبـه د خپـل هېواد او خپلواکۍ پايښت د زړه له کومي د احکـم الحـاکمين جـل و علـی د خـورا سپېڅلي ذات له دربار نه وغواړو. د خپلو اسلامي ورونو او هېوادو حالت ته چې د خپلو هېوادو له خپلواکۍ او استقلاله بې برخې دي[،*] د عبرت نظر واوو. پر خپل حـال او احوال زرگونه ځله ثناگانې ووايو، د خپل آزاد او سـپېڅلي ټولـواک د اوږده عمـر او روغتيا دوعا چې د وطن د خپلواکۍ ښېگنې يې لکه د يوه زړه سواند ښوونکي مور ته راښودلې، د رېښتينولۍ پر ژبو جاري کړو.

د هغه سپېڅلی دين ټول روښانه احکام چې د عالَم حضرت هستوونکي مور په هغـه سره د دواړو نړيو د نعمتونو درلودونکي گرځولي يو[،*] لکه هغسې چې خـورا گټـې اُخروي گټې په کې نغښتې. زرگونه گټور سياسي او ټولنيز ټکي هم په کې پـټ دي: د ساري په ډول د هر محل اوسېدونکي د ورځې پنځه ځله د خپلو محلونـو پـه جـامع جوماتونو کې سره ټولېږي. خپل يواځينی هستوونکی په گډه يادوي. د آخـرت سـتر ثوابونه گټي. او ورسره جوخت له دې ټولېدنې نه د الفت او مينې او پېژندگلوۍ پايلـه راوځي چې د يووالي او ورورگلوۍ سپېڅلي ټکي ترې جوړېږي. د اوونۍ يو ځل د ټـو محلونو وگړي د ښار په يوه لوی جامع جومات کې سره ټولېږي. د جمعـې لمـونځ پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه ډله ادا کوي. یو خطیب یې په وعظ او نصیحت سره روغې لارې ته سموی. له ښېګڼو ډک دې کار سره د آخرت د نعیمو جنتونو وړ ګرځي. هم مهاله ورسره په یوه لا پراخه کچه د یووالي او وروږګلوۍ خبره پخېږي. په کال کې یو ځل د ښار او ورخېرمه کلیو وګړي په یوه لوی عیدګاه جومات کې سره ټولېږي. ټول د روژې د فطر صدقه بېوزلو ته ورکوي[،*] د مسلمانو وګړو یوه لویه ډله د بې اړتیا څښتن دوه ګونی لمونځ په جماعت کوي، خطیب خطبه وایي. ولس ته د خپلواک اسلامي سلطنت او امارت شتوالی په یوه دبده او پرتم وریادوي. روغبړونه کېږي [،*] لاسونه ورکول کېږي[،*] د توپونو ډزې کېږي. عسکري موزیک هرې خواته ملي نغمې غږوي [،*] پوځي عسکر په خپلو خورا پرتمنیو رسمي درېشیو کې د عید ګاه په ستر جومات او شاخوا کې د درناوي له پاره پر لیکو درېږي. عسکري او ملکي چارواکي او مخور او مشران او اشراف ټول په خپلو بشپړو رسمي کالیو کې شریف جومات ته ورټولېږي. د اسلام پاچا، او د حضرت خیرالانام د مبین دین ټینګوونکی په بشپړ برم او پرتم تشریف راوړي. د مسلمانانو د تکبیر نارې د رب العالمین د خورا سپېڅلي ذات دربار ته لوړېږي.

ای سپېڅلی نجیب ولسه! او ای غیرتي او ټینګ قومه! موږ د اختر دې څو ورځو او د روژې هغو څو مبارکو ورځو ته په عادي او بې غوره نظر ونه ګورو، او یوازې یې له سات تېریو ډک یو عبادت ونه بولو. ددې ستر الهي نعمت ارزښت او قدر چې پر موږ پېرزو شوی وپېژنو. ځکه چې موږ د وطن د خپلواکۍ څښتنان یو، او د واکمنۍ څښتن خپلواک ملت یو، زموږ ټول دیني، مدني، سیاسي حقونه آزاد دي[،*] زموږ سپېڅلی زړونو ته رانژدې خیرغوښتونکی ټولواک زموږ د خپلواکۍ او واکمنۍ د ساتنې له پاره خپلې ناپایه همایوني هڅې کوي او په عمومي دربارونو کې زموږ د خپلواکۍ دوعاوې کوي. څومره نعمت! څومره نېکمرغي! څومره خوښي! څومره خوځښت!

یو ځل د خپلو شمالي او جنوب ختیځو ګاونډیو مسلمانو وروڼو حال ته نظر وکړو: هغوی د خپلو دیني مراسمو هغسې آزادي چې موږ یې لرو نه لري. د ساري په ډول په روسي ملکونو کې څوک د جومات خطیب کېدلی نه شي مګر دا چې روسي ژبه یې زده وي. قرآن لولي، خو د جهاد آیتونه یادولی نه شي. پوځ ته ورځي، خو د نورو د ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پاره. په سرکونو کې کار کوي. خو د پردیو د ګټو له پاره[،*] زده کړې کــوي. خــو د نورو د ګټو له پاره نو ولې؟ ځکه زموږ دغه وروڼه د هېواد آزادي او واکمني نه لــري. د بل ولس او بل هېواد تر لاس لاندې او کېوتي دي چې نه په جنس، او نه په دين، او نــه په ژبه، او نه په رنګ کې هغوی ته هېڅ ډول ورته والی او تړاو نه لري. څومره فلاکــت! څومره مصيبت!

نو ځکه بايد موږ يوه شېبه هم بې شکره ونه اوسو. ځکه موږ د خپلواکۍ، او اســتقلال، او واکمنۍ نعمت لرو. که لمونځ کوو نو په خطبه کې د خپل مسلمان پاچا سپېڅلی نوم آزاد يادوو، که عسکري ته ځو نو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټو له پاره ځو، که پــر سرک له سهاره تر ماښامه کار کوو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټې له پاره يې کــوو. موږ ته اړينه ده چې ددې نعمت د شکر او ستاينې تر څنګ[،*] ددې نعمت د ســاتنې له پاره هم ويښ، هوښيار، او له غفلت او لويي په څنګ واوسو[.*] د عظــيم الشــأن قرآن پر حکمونو، او پر خپل دين او ايمان ټينګ شو. ټولواک، وطن [او*] ملت يو او يو وجود وبولو [او*] له خپله ځانه يې راتېر وبولو، او ډېر يې سپېڅلي وګڼو. د يــووالي او اتفاق تخم په خپلو زړونو کې د خپل وطــن او دولــت د ســاتنې لــه پــاره وکــرو او د پرمختګ او لوړتابه او آزادۍ حاصل راټول کړو. له بدو چارو او ټيټوالي چې ټولواک، او ملت او وطن زيانمنوي[،*] ډډه وکړو.

زموږ هوښيار سپېڅلی ټولواک زموږ او زموږ د وطن پر دين، او نــاموس، او شــرف، او سعادت، او پرمختګ او آزادۍ د زړه سوي لوی وزر او خپله مهربانه [او*] د مرحمتونو پلرنۍ غېږ پرانستې[،*] شپه او ورځ د هغو د خوندي کوونکو او لوړوونکــو وســيلو د چمتو کولو له پاره خپلې پاچايي هلې ځلې کوي. موږ هم ځانونــه ددغــې مهربــانۍ او عاطفې وړ کړو [او*] په همت او غيرت او زيار کې زړونو ته د خپل راتېر پرمختګپــال سپېڅلي ټولواک پر پله سم شو، او د هېواد او خپلې ملي آزادۍ د ساتنې له پاره پــه مال او ځان، او زړه او وجدان زيار وباسو او په دې څيزونو سره د خپل هېواد د پــاکې سپېڅلې خاورې او خپلواکۍ د غليمانو په سترګو کې چې د نړۍ د ودانولو، او په خپل مدني صنعتي ځواک له اروپا سره د آسيا د نښــلولو پــه پلمــه يــې لــه هــره لــوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکېلاکګر نظرونه را سیخ کړي[،*] د نهیلۍ او کوزګورۍ غشــي وتومبــو، او د هیلــو غشي یې د زیان او خوارۍ پر خاورو وغورځوو.
هو هو! که موږ ځانونه په رغاونې او ځواک سینګار او سمبال کړل[،*] د پلمه کوونکــو پلمې او د حریصانو د هیلو کنډولي به پر ډېرو مات شي.
څرنګه چې تر یوې بختورې او نېکمرغې روژې وروسته یوه وړانګین او ځلاند بختــور اختر ته ورسېدو[،*] نو ځکه د نعمت د یادولو او د نعمت د شــکر د ذکــر پــه موخــه؛ (سراج الاخبار افغانیه) د بختور کوچني اختر د مبارکۍ په کارولوسره د یوې کــوچنۍ موعظې ددې څو کرښو د وړاندې کولو زړه وکړ. نور نو د خپل ستر زړونــو تــه راتېــر سپېڅلي پرمختګپال زړه سواند اعلیحضرت ټولواک د عمر او د برم او پرتم د ډېروالي بې ریا دوعا د بختور کوچني اختر پر دې بریالۍ ورځ چې له خورا ارزښتناکو اســلامي مهالونو څخه دی[،*] د بنده ګۍ پر ژبو جاري کوو چې د پرتمین زړه سواند ملوکانــه ذات له روغتیا سره[،*] ملت او هېواد خورا ډېرو پرمختګونو او لوړتیاوو او نېکمرغیــو او بریو ته د رسېدو [قریرالعین؟*] ویاړ تر لاسه کړو. آمین.
پر دې ورځ د بریالي دربار د مراسمو په اړه به که څښتن تعالی غوښتل په راتلــونکې ګڼه کې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، څلرویشتمه ګڼه، ۳-۵ مخونه
د سراج الاخبار افغانیه

د لومړي کال پای

د (محمود طرزي) عاجز قلم د رښتنولی په نارو، او پر ماتغاړو ټکو، او له ګرانښت پــه ډکو وجداني کرښو سره په خورا ویاړ او خوشحالی او بشپړ شوق او نړه والي د **(سراج الاخبار افغانیــه)** د ګرانــې ورځپــاڼې د لــومړي کــال بشــپړېدل پــه خپلــې دې څلرویشتمې ګڼې سره اعلانوي.

دنده سپېڅلې وي. د دندې هر څښتن چې تر خپلې وسې د خپلې دنــدې پــه ســرته رسولو بریالی شي[،*] د کار دغه څښتن ته دا په نړۍ کې تر ټولو لویه خوښــي او تــر ټولو بختور بخت دی او بس.

دنده سپېڅلې وي. وظیفه [دنده*] تنخواه، او د دوعاوو ویل نه دي[،*] د دندې هــر څښتن چې خپله دنده یوازې د هماغې دندې له پاره ترسره کړي[،*] پر دندې ټینګ بلل کېږي. او که بنسټ یې پر نورو غرضونو ودرول شي[،*] له دندې بهر ګڼل کېږي.

له خاورو سره ددې برابر تر ټولو خوار د عاجز قلم دنده به نو په عاجزی هېــواد تــه د قلم له چوپړ پرته بل څه وي! نو ځکه یې د خپل ستر سپېڅلي پوهنپال پلوي، او خورا زړه سواند او مهربان زړه ته راتېــر پــالونکي[،*] لــه پــوهې او دیــن خبــر ټولــواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) په سیوري کې د بل چا له لیکنی مرستې پرتــه پــه یوازې ځان خپله یو کلنه لیکنی دنده په خورا بري تر سره کړه.

زموږ ستر پوه او پر دین ټینګ پرمختګپــال ټولــواک تــر خپلــې بختــورې پاچــایي پلازکېناستنې [جلوس*] راهیسې هماغسې چې یې د مدني ودې خورا ګــڼ وســایل چمتو کړي[،*] په خپل شاهانه هېواد کې یې دغه راز د پوهې او پوهنې د ښکلي یار د را څلولو کلکه هیله هم درلودلې [او*] پــه دې برخــه کــې خــورا ډېــرې بریــاوې او بریالیتوبونه تر لاسه شوي دي. دې خوار له خاورو سره برابر بنده هم د ټولواک له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنپالي هيلې نه په ګټې اخيستو[،*] پروسږکال د روژې د مبارکې مياشتې پر پنځلسمه د يوې هېوادنۍ ورځپاڼې د خپرېدو له پاره عرض کړی او غوښتی او د پاچايي اجازې په ترلاسه کولو بريالی شوی وم. او د تبرک له پاره د هغوی په نامه [تبرکاً باسمه؟*] د (سراج الاخبار افغانيه) د ګرانې ورځپاڼې لومړۍ ګڼه د ۱۳۲۹ کال د شوال المکرم پر ۱۵ د خپرېدو پر ډګر راوځلېده.

مطبوعات د وطن د احساساتو روښانوونکي دي، د ملت ژبه ده، د تمدن ساه ده، د سرېتوب بنسټ دی[.*] بېسيم او سيموال ټلګراف هېڅکله هم يوبل ته د ملتونو په پېژندلو، او د پيغام او خبر په رسولو، له بشر سره د بشر په غږولو کې له ورځپاڼې سره سيالي نه شي کولای. پر دغو وسيلو يو څو کرښې له يو دوو کسانو سره غږېدا شونې کېږي. خو ورځپاڼه د اسرارو داسې يوه خزانه ده چې پاڼې پاڼې خبرې کوي، که ورځپاڼه نه وای نو د ټلګرافونو او ټېلېفونو خبرونه به چا پر نړۍ خپرول؟ هغه ملت چې ورځپاڼه نه لري هرڅوک يې په اړه هر څه ويلی شي، خو پخپله نه د ځان په اړه او نه د نورو په تړاو د غږېدو وس لري. د غرض هغه څښتنان چې ورځپاڼې لري نړۍ ته د هغه ملت او هېواد په اړه چې ورځپاڼه نه لري د خپل غرض له مخې خپل ټول احساسات [او*] فکرونه خپروي[.*] همدا ورځپاڼه ده چې د غرضوالو غرضونه برسېره کوي [او*] د خپل دولت او ملت او وطن ساتنه کوي. ورځپاڼه ده چې هېواد[،*] ملت او وطن د بهر له عمومي حاله خبروي او د وطن غليمان ژړوي او دوستان خوشحالوي. کله پر پوهې غږېږي[،*] کله پر فن. کله پر صنعت خبرې کوي کله د زمانو [زَمَن؟] پر حال! (سراج الاخبار افغانيه) لومړنۍ ورځپاڼه ده چې زموږ په سپېڅلی متبوع دولت کې د مطبوعاتو د نړۍ په سرابستان؟ کې د ژوندانه د ودې وړ ګرځي. که څه هم اورو چې د خدای بښلي (امير شېرعليخان) پر مهال هم يوه ورځپاڼه خپره شوې وه، خو موږ يې د يوې ګڼې په ليدو هم بريالي نه شو. زموږ موخه د ورځپاڼې له لومړني والي داده چې د افغانستان تر بيا خپلواکېدو راوروسته دا لومړنۍ ورځپاڼه ده چې راوځي.

افغانستان د جوړېدو له مهاله د نوي والي او ټينګښت درې پړاوه وهلي دي. يو يې د جوړېدو له مهاله چې د دراني احمدشاه له خوا وشو د سدوزي دولت تر رنګېدو او پر افغانستان د انګرېزانو تر ښکېلاکه غزېدلی دی. د نوي والي بل پړاو هغه دی چې جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېشتي ستر امير اعليحضرت (امير دوست محمد خان) په افغانستان کې د محمدزيو دولت جوړ او انګرېزان پسې واخيستل او ويې شړل چې دا هم پر افغانستان د انګرېزانو تر دويم ښکېلاکه راغږېدلی دی. درېيم د اعليحضرت جنت مېشتي پاچا (ضياءالملة والدين) له خوا د وړانګين دولت جوړېدل دي چې انګرېزان يې شړلي او مخنيولي او د افغانستان د لوړ خدای ورکړی دولت بنسټ يې ايښی دی، چې د خورا سپېڅلي الهي ذات جل و علی له درباره يې تر بې شمېره پېړيو د ټينګښت غوښتنه لرو.

په دې ډول نو سراج الاخبار افغانيه لومړنی ورځپاڼه ده چې د افغانستان د ځواکمن پرتمين دولت تر جوړېدو [وروسته*] او د احساسانو د ښښتن يوه ټولواک لکه اعليحضرت (سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) په پوهنپال پېر کې يې چې ښښتن دې يې دولت تر قيامته پر ځای وساتي[،*] په لومړي ځل د دولت او ملت او هېواد د چوپړ پر سپېڅلې موخه په لوړه پلازمېنه کې د خپرېدو پر ډګر وړانګې راخپرې کړې دي. او دادی بشپړ يو کال وشو چې په خورا بري خپلو خپرونو ته دوام ورکوي.

د تېر کال له ۱۲ ګڼې سره مو لوستونکو ته د ډالۍ په توګه د (پوهه او اسلاميت) په نامه يوه رساله د خپلو ګرانو او د درناوي وړ لوستونکو نظر ته وړاندې کړه ژمنه مو وکړه چې که ښښتن غوښتل په هرو شپږو مياشتو کې به يو ځل دغه ډول رسالې چې د اسلامي نړۍ پر ايقاظ؟ او انتباه؟ ولاړې وي[،*] د ديني چوپړ په ډول وړاندې کړو. په دې ډول نو دا ځل بيا د خپلې ژمنې په پوره کولو بريالي شو او تر دې نامه لاندې چې:

نو څه کول په کار دي؟

يوه خواره رساله له خپلې دې ۲۴ ګڼې سره د خپلو ګرانو لوستونکو پام ته وړاندې کوو. دا کار د اعليحضرت د پاچايي هڅونو او پوهنپالو پېرزوينو له اغېز پرته بل څه نه دي چې پر دې ګرانې ورځپاڼې يې يو ځانګړی همايوني پام ساتلی دی.

نو (سراج الاخبار افغانيه) ته به تر دې غوره درنښت، او تر دې بره نېکمرغي څه وي چې لومړنی پېرونکی يې ستايل شوی همايوني ذات شي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

او راوروسته بیا ټولو درنو څېرو، او په پوځ کې د کرنیلی [ډګرمنی*] او په ملکی ډګـر کې تر همدغې پوړی زموږ د ګران هېواد سترو مخورو په رسمي ډول [رساً؟*] په دې ګرانه ورځپاڼه کې ګډون کړی دی. او د ګډون بیه یې مخامخ پر خپلو تنخواوو حوالـه کړې چې له هېڅ کړاو او ستونزې پرته اداري ته رارسېږي خو په خواشینی سره ګورم چې د اصنافو او سوداګرو او نورو ګرانو وطنوالو له ډلې څخه لږ ګډونوال را پـه برخـه شوې دي او ددې لامل د پوهې او پوهنې د خوند له نه څَکَلو او د نـړی لـه احوالـه د خبر ېدو د مینه والو له لږوالي پرته بل څه نه دي. په داسې حال کې چې موږ له خپلـو ګرانو هېوادوالو تر دې لوړې هیلې درلودې او لرو یې. میرزا صائب اصفهانی فرمایي:

چې څوک واوري د ویلو کمی نه شته

چوپه خوله غنچه، بورا کړه په خبرو

هو هېڅ شک نه شته چې د لوستونکو تلوسه، او د اورېـدونکو اورېدنــه د لیکوالــو او مولفانو د شوق او غیرت دوې پخې وزرې دي چې په مرسته یې خورا لوړ الوت کــولی شي[،*] د ساري په ډول که مو د هېواد د سوداګرو په ډله کې یــو دوه ګــډونوال پــه برخه شوي وای[،*] نو به مو پر ډېرو ګټورو سوداګریزو مسالو هم خبــرې کــړې وای. دغه راز که مو خپل شتمن څمکوال د خپلې ورځپاڼې مینه وال او اورېدونکي لیــدلي وای[،*] پر کرنه او حراثت؟ به مو هم څینې زړه پورې او ګټور څه لیکلي وای.

خو له دې سره سره [مع ما فیه؟*] تر هغو چې ساه مو په ځان او قلم مو په لاس کــې دی[،*] د خپلې سپېڅلې دندې د سرته رسولو زیار به چې د هېواد ســپېڅلی قلمــي چوپړ دی. کوو. او دا ژمنه هم کوم که څښتن غوښتي وي[،*] د پاچایي اعلیحضرت د پوهنپالې پاملرنې تر سیوري لاندې به (سراج الاخبار افغانیه) په خورا نژدې وخت کې د نوي والي له ډېرو نښو سره چې اوس یې درته څرنګوالی نه ســپړم[،*] د پــوهې او پوهنې پر بازار خپله ځلا وښندي.

دا ټکی هم یوازې د عذر په بڼه او نه د لویی او ویاړ له پاره د نظر خاوندانو ته وړانــدې کوو چې له یوه کال راهیسې د (محمود طرزي) عاجز قلم ددې ګرانې ورځپاڼې ټــولې لیکنی چارې[:*] د سرمقالو، او سیاسي لنډیزونو انځورول، او د نړی د پېښو ژباړې او د هېواد په ننګه مقالې، پر عجیبو موضوعګانو ځانګړې مقالې، او علمي او فني مقالې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هنري تاليفات، او د ځينو يون ليكونو ژباړه، او عسكري، او روغتيايي چــارې، او د نړۍ د شتمنپوهنې او د پاريس غميزې ژباړه، د نړۍ د نوميالیو مېرمنو تــاليف، او پــر دې سربېره د پوهنې [په اړه*] لــه مانــاوو ډک اووه بيتــي غــزل دا تــول پــر غــاړه اخيستي[،*] له مرستندوی او مر ستيال پرته يې پر خارقه اوسپنيزه څوكه لكه غشی د سرمحرۍ دنده ترسره كړې ده.
ورسره ورسره يې د مديريت دنده هم په عاجزۍ سمبال كړې چې پــه يــوازې ســر د يوې شپاړلس مخيزې ورځپاڼې د ليكنيو چارو سرته رسول په آسانو چــارو كــې نــه راځي.
كه چېرې په كې نيمګړتيا او تشه وبر ښني [نو*] ښنل او سمح[؟*] يې د مهربــانيو د څښتنانو ښوونكي نظر ته په پر ښودو (سراج الاخبار افغانيه) د زړه له كومې د كايناتو د خورا سپېڅلي عظيم الصفات هستوونكي ذات دربار ته د خپل ستر سپېڅلي مكرم ساتونكي او زړونو ته راتېر پالونكي د اوږده عمر او روغې ستې دوعا كــوي. و مــن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، څلرویشتمه ګڼه، ۱۰-۱۲ مخونه
سیاسي لنډیز

افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ

څه موده وشوه چې نړیوالې ورځپاڼې د انګریزي ورځپاڼو له قوله د اروپا او آسیا د اوسپنې پټلیو د وصلېدو یعنې له لندن سره د وچې له لارې د هندوستان د نښلېدو خبرې کوي او نقشې جوړوي، او فکرونه بیانوي. څومره ستر نوښت، څومره ګټور ګام!.. تر دې نو غوره څه دي! په تېره بیا د هغوی له پاره چې د داءالبحر [دوارالبحر؟*] یعنې د سرګرځېدو ناروغي ولري او له دې امله لندن ته له تلو بې برخې شوی وي! که څه هم مونږ خپله د سرګرځېدو ناروغي نه لرو[،*] خو بیا هم د لندن د تګ له پاره تر ټولو غوره د هغو اورګاډۍ غوره ګڼو. ځکه چې مونږ د وچې خلک یو د سمندرو نه یو!
که د اورګاډي دا پټلۍ پر یوه لوی ځوړند پله چې یوه پښه یې د بمبئي پر ښکر او بله پښه یې د جنوبي افریقا د هیلو په ښکر او بله پښه یې د برتانیا په لېورپول کې وای، او له دغې لارې هند په اورګاډي له لندن سره نښلېدای[،*] ډېر به خوښ شوي وای. ځکه هم به مو د اوبو ننداره کوله او هم د وچې او دغسې به لندن ته رسېدلي وای. نو دې تمدنپالنې او د دغه ډول تمدنخپرونې پلمو ته دا ډول ځوړندې اوسپنیزې پټلۍ کله دومره لرې دي!... قاه! قاه! قاه!...
بیا هم که چېرې د اوسپنې پټلۍ دغه نقشه له کراچۍ نه د بصرې خلیج ترڅنګ د بغداد له پټلۍ سره نښلېدای څه مو په کې نه ویل. او له کابله مو په یوه ورځ په موټر کې ځان د پېښور اورګاډي ته رساوه مخامخ مو د لندن ټکټ رانیوه. خو څرنګه چې ددغې لیکې په نقشه او پلان کې د غرض ځینې څښتنان چې له اروپا سره د آسیا له نښلولو پرته نور له خیانته ډک ښکېلاکګر مقصدونه هم لري[،*] د پشنګ، او کندهار، او هرات، او مشهد او تهران لاره یې غوره کړې [او*] مسالې ته یې یوه بله خطرناکه بڼه هم ورکړې چې د لندن د لیدلو هیله راته په وژونکو زهرو لړي. ځکه خبره زمونږ د هېواد مرګ او ژوند ته رارسېږي او زمونږ واکمني ګواښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې موږ افغان ورځپاڼه ليکونکي يو. او زموږ ورځپاڼه هم د افغانستان ورځپاڼه ده، او د خپل سپېڅلي متبوع اعليحضرت تر پوهنپال سيوري لاندې د هېواد د دفاع له پاره خپل نظريات په آزادۍ انځورولی شي[،*] په دې اړه مو د خپلو عاجزو افکارو له بيان نه ډډه ونشوای کړی. فکر داسې يو څيز دی چې تر انحصار لاندې نه شي راتلای. هرڅوک د خپل فکر مسوولیت لري. له نورو افکارو سره پيوستون نه لري. د يوه ورځپاڼه ليکونکي خبرې هېڅکله دولتي سند نه شوای بلل کېدی بلکې يوازې د خپلو پاڼو له پاره د عمومي افکارو د تجارت [؟*] له مخې ليکل کېږي:

افغانستان او اورګاډي

«د اورګاډي ښېګڼې»

هېڅوک له هغو ښېګڼو سترګې نه شي پټولای چې اورګادي يې انساني نړۍ ته راوړي. نور هر څه يوې خواته: يو لاروی پردېس چې غواړي له کابله هرات ته ولاړ شي[،*] په دې شرط چې هره ورځ لار ووهي[،*] په پنځه دېرشو ورځو کې په زرګونو کړاوونو، او خواريو، او بې خوبيو او شوګيرونو او ناکراريو به خپلې موخې ته ورسېږي، او چې ښار ته ننه وځي[،*] د ښار وګړي به يې د بنې له ليدو وترهېږي. سر او مخ، او ويښته يې په دوړو او غبار کې ډوب؛ ونګه د لمر له ځلا لکه مس، هغه ځاروی چې دی لېږدوي لکه غڼه.

اوس به په اورګاډي کې يو مزل انځور کړو: د ماښام اووه بجې د چکر په کاليو کې، او يو بالاپوش پر مټ اچولی، او يو بکس په لاس نيولی د يوې اوونۍ له پاره له کوره مخه ښه اخلي، او په يوه ګاډي کې کښني او سټېشن - يعنې د اورګاډي تمځي ته ځي. له ګاډي کوزېږي يوې ښکلې رنې او له ګنې ګوڼې ډکې يوې ودانۍ ته ننه وځي، د دويمې درجې قمارې يعنې سګن ګلاس [سېکنډ کلاس= دويمه درجه*] ټکټ پېري يوې سمبال او هوسا خونې ته چې د هوسايۍ هرډول وسايل لري ننوځي، يوه کړکۍ راکښته کوي او پر يوې هوساڅوکۍ کښني او اورګاډی خوځېږي. کله چې خوب ورشي لکه په زانګو کې چې وي[،*] کرار ويده شي. که د اوداسه او مخ لاس مينځلو وخت شي[،*] تشناب ته ننه وځي او په خورا هوسايۍ خپلې اړتياوې پوره کوي. د دوډۍ پر مهال اورګاډی د خوړنځي په درلودونکي يوه تمځي کې نيم ساعت دربېږی او سپرلی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمځي په خوړنځي کې په خورا آزادۍ او هوسایۍ خواړه خوري. او لنډه دا چې لمبه وزمه اورګاډی په دې ډول په دوه درې ورځو کې خپلې پردېسې سپرلۍ په خورا هوسایۍ لکه سړی چې چکر ته وځي[،*] له کابله هرات ته رسوي. او هم یې په خورا ښایسته بڼه او سات تېری رسوي. هم یې پر هره شېبه او دقیقه، او هر ساعت د شاوخوا په زړه پورې نوې او عجیبې او غریبې منظرې او ښارګوټي او ښارونه لکه د یوې پانوراما [پراخې منظرې*] په څېر مخې ته راولي او تېروي. بېدیاوې، دښتې، وادۍ، ژورې، لوړې لکه د بر ښنده ځلا تېر ېږي[.*] اوس د کرنې او سوداګرۍ او صنعتونو له نظره د اورګاډي ګټې او ښېګڼې څېړو او ارزوو: د ساري په ډول څرنګه چې د افغانستان لوړ خدای ورکړی دولت داسې ځمکې لري چې د خاورې څرنګوالی یې کرنې ته خورا جوړ دی. دغه ډول داسې غرنۍ سیمې هم لري چې د ځمکې ځانګړتیا او څرنګوالی یې د کرکیلې وړتیا نه لري. او که پر کوم کال- خدای مکړه- اوربښت لږ وشي قحطي او ګراني پرې راځي د هغې سیمې وګړي له منځه ځي. نو که اورګاډی وي په لږ وخت کې خواړه او غَلّه له ښېرازو سیمو نه لږو ښېرازو سیمو ته لېږدېږي[،*] د سیمې اړتیاوې له منځه ځي. که اورګاډی وي نو د کندهار انار، او انګور او وچې خوبانۍ [شکرپاره*] په چټکۍ سره جلال آباد ته او د جلال ګني او نارنج او لیمو په خورا چټکۍ کندهار ته رسوي [او*] یوه لویه تبادله ترسره کېږي. د کندهار وچې مېوې لکه ممیز او تور ممیز او انځر او نور که چېرې په ښایسته ډبلیو کې په ښه بڼه کېښودل شي، او په اورګاډي کې بهر ته ورسول شي[،*] البته چې په وړینو جوالونو کې او د اوښانو پر شا له لېږدولو نه یې بیه او ګټه ډېر ېږي.

اوس به لږ غونډې له عسکري پلوه د اورګاډي ښېګڼو ته پام وکړو: د اورګاډي ښېګڼه د جرمن او فرانس په وروستۍ جګړه کې رڼه وځلېده. ځکه جرمن د ګڼو لیکو د درلودو او د ښه نظم او سمبالښت له برکته د جګړې تر اعلان یوه اوونۍ وروسته شپږ لکه عسکر په پنځلسو ورځو کې د (تجمعات سوق الجیش) [یرغل ته په چمتو*] ښه سمبال او پر پولې ورواړول. حال دا چې فرانسویانو د خپل اورګاډي د ګډوډۍ له امله په دغه موده کې یوازې دوه سوه زره عسکر چمتو کړای شول چې په دې ډول یې پایله د هغوی ماتې شوه. د اورګاډي د نشتوالي بلا بل ځل په خورا ډاروونکي ډول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره غملړلې بنه د روس او عثماني په جګړه کې وآزمايل شوه. په داسې حال کې چې روسانو د اورګاډي پر مټ تر لسو لکو عسکر پر پوله واړول[،*] عثماني دولت پر هغو سرتېرو برسېره چې پر پوله او شاوخوا سيمو کې يې درلودل[،*] د لېږدوونکو وسيلو د نشتوالي له امله [نور*] هېڅ عسکر ونه شواى رسولى او مات شول. د جاپان په جګړه کې د روسانو د ماتې يواځينى [دليل*] چې که بيا هم ښه نظر وشي[،*] اورګاډى دى.

او لنډه دا هغه هېوادونه چې اورګاډي پرې اوږي ورځ تر بلې غوړېږي، د وګړو شتمني يې ډېرېږي. د وګړو شمېر يې لوړېږي. که اورګاډى نه وي هېواد ويجاړ، ولس بېوزلى، د وګړو شمېر لږ وي. دا ټولې پخې خبرې، ټولې سمې او ټولې سهي. خو يو مشهور متل دى چې وايي:

«چاړه که د سرو وي سړى يې په نس نه منډي»

د اورګاډي زيانونه

«ښېګڼې چې دې کړې راته بيان د اورګاډي [نو*] بدګڼې يې هم راته ووايه»[.*] لومړى به دا ووايو چې د واکمنۍ په مهمو حقونو کې يو دادى چې هېڅ دولت د بل دولت د واکمنۍ په چارو کې د لاس وهنې حق نه لري. د ساري په ډول د افغانستان دولت هېڅکله هم ددې حق نه لري چې خپل ملګري ګاونډي هېواد ته ووايي څرنګه چې زه کومه کړکۍ يا روزان نه لرم چې بهر ترې وګورم نو ځکه غواړم د اوسپنې يوه پټلۍ د ګرمسېر او بلوچستان له لارې پر کچ او مکران د عمان تر سمندرګي وغزوم او هلته يو سمندري بندر ومومم چې د نړۍ له ليدلو او راکړې ورکړې او پيوستون او راشه درشه نه ګټه واخلم.

دغه ډول د هغه ملګرى ګاونډى دولت هم دا حق نه لري چې ورته ووايي څرنګه چې زه غواړم هند له اروپا سره ونښلوم نو له دې امله خپله د اوسپنې پټلۍ پر کندهار او هرات تر مشهده غزوم. او که چېرې له هره لوري دا ډول وړانديزونه وشي نو برېښي چې د يو بل د واک او واکمنۍ پر حقونو تېرى کوي چې ددې پايله هم همدغه ډول ځواب يعنې يو د بل د واکمنۍ حق نه پېژندل راوځي. که فرض کړو چې دا ډول يو وړانديز افغانستان ته وشي[،*] هغه حقونه چې د يوه دالي حکومت پر غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر بوزي[،*] هماغه شببه له منځه ځي. ځکه که د روسيې دولت هـم هماغــه شـببه وواييي چې زه له (کليف) نه د کابل پر لاره پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېـروم[،*] نــو څوک يې مخه نه شي نيولای. ځکه د دولتونو د حقونو يوه قاعده داده کوم امتياز چې يوه دولت ته ورکول کېږي[،*] بل دولت يې هم د کارولو حق لري. له دې سره جوخت نور حقونه هم تر پښو لاندې کېږي. د ساري په ډول افغانستان دا حق هــم تــر ګوتــو کوي چې د نورو دولتونو له فارن سکرترانو [د بهرنيو چارو له مسوولينو*] ســره هــم سياسي اړيکي او معاملې پيل کړي. ځکه دا شرط پر دې تړلی دی چې د برتانيا ځلاند دولت به د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس نه وهي. او که يې يو ځل د اورګــاډي د پټلۍ په څېر د لاس وهنې يو ګام پورته کړ[،*] ټول شرطونه او ژمنې ګډوډېږي.

يوه انګريز پوه چې (هربرت سپنسر) نومېږي د جاپان يوه پوه ته چې بارون [سردار*] (کانکو) نومېږي[،*] يوه نصحيت پاڼه ليکلې او ددغې نصيحت پاڼې په يوه ماده کــې يې يادونه کړې چې د اوسپنې د پټلۍ امتياز يا نور امتيازونه له خپلو وګړو پرته نــورو پرديو ته ورکول ډېر زيانوونکي دي. په تېره بيا هغو دولتونو ته چې تر دوی زورور دي. او په دې تړاو عثماني دولت، او ايران او چين، او مراکــو او زنګبــار او ماداګاســکر لــه عبرته ډکې هغه بېلګې دي چې پرديو دولتونو ته د امتياز حق د ورکولو له املــه يــې ځومره نارواوې او څومره زيانونه او څومره تاوانونه ليدلي دي.

د انګريز پوه دا سياسي نصيحت چې ګام پر ګام پلی کړی هغه د افغانســتان لــوړ دولت دی. ځکه دا نصيحت د افغانستان له اوس او راتلونکي او مزاج سره سمون لري. که زموږ متحد دولت د افغانستان له دې طبيعي او عادتي طبيعت او فطرت نــه ګټــه واخلي [نو*] هېڅ شک نه شته چې لا به ډېره ګټه وکړي. او که په خپل سر ددې ډول يوه کار نوښت وکړي[،*] افغانستان ته يې له زيان او ضرر پرته بــه پخپلــه د چــارې ترسره کوونکی دولت هم لوی زيان ووينې چې تر ټولو خطرناک ضرر به يې د حايل له منځه تلل او د پرديو د بريدونو او لاس اچونو له خطر سره د هندوستان مخامخېــدل وي . بل دا چې زموږ ملګری متحد دولت به- چې هغه مهال به زموږ دوست او متحــد نه وي- تر څو چې په خپل دې نوښت بريالی کېږي ميليونه سره زر او زرګونه وګــړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لاسه ورکړي وي. او [ځوک؟*] پوهېږي چې دا مهال يې ځوګر او وړ شېبې ته منتظر سيال د پخوا پر تله تر ده ډېر بريالی او د برخې خاوند نه شي.

له افغانستان نه يې د انګرېز او روس دولت په منځ کې يو ډالي دولت جوړ کړی دی، د افغانستان له لوړ دولت سره د انګرېز اوچت دولت ملګرتوب او ژمنه او تړون پر هند د روس د بريدونو د مخنيوي له پاره دي[.*] په دې کې شک نه شته چې د افغانستان دولت تر وسه وسه خپله دا دنده ترسره کوي[،*] خو د خپلو مادي او معنوي ګټو ساتل او خوندي کول ورته تر هرڅه لومړيتوب لري او د خپلې واکمنۍ او خپلواکۍ شتوالی، او حق تر بل هرڅه ارزښتناک بولي. په داسې حال کې چې پر کندهار او سيستان او هرات تر مشهده او تهرانه د انګرېز دولت د اوسپنې پټلۍ تېرېدل د افغانستان د لوړ سلطنت دوه ستر او ارزښتناک ولايتونه ناڅاپه له پلازمېنې شکوي [او*] زموږ د سپېڅلي هېواد ښکلی بدن ځيروي چې د تېر دا څېرل هماغومره خوّړ، هماغومره غم او هماغومره کړاو او بدمرغي وطن ته راوړي چې له کليف نه يې د کابل پر لار پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېرول لري. - يعنې د ملک وېش او تجزيه رامنځته کوي چې رېښتونې مانا يې له منځه تلل او ړنګېدل دي. البته چې افغانستان به ددغه ډول غملړلي حالت د نه ليدلو له پاره ټبخي د ځان وژنې پر هوډ ودرېږي چې کله داسې پوخ او ټينګ او د غره په څېر داسې دروند جسم له شتوالي بې برخې کېږي [نو*] ډېر به تر ځان دمخه کړي ايسته نو خدای کريم دی!.. نو هله به بيا ګورو چې هند ځان د خپل زورور سيال له منګولو څرنګه ژغورلی شي؟

افغانستان ته

د اورګاډي پټلۍ اړينوالی

په نړې کې داسې هېڅ څه نه شته چې جامع المحسنات وي. يعنې ټولې ښېګڼې په کې يوځای شوې وي او ټوله ګټه ګټه وي او هېڅ زيان په کې ونه برېښي. هرڅيز هم د ګټورتوب او هم د زيان اړخ لري. څرنګه چې د اورګاډي ښېګڼې او بدګڼې مو تر اوسه بيان کړې[،*] اوس نو په کار داده چې لږ يې پر اړتيا او اړينوالي هم خبرې وکړو:

څرنګه چې په اوسني مهال کې اورګاډی د دولتونو تر ټولو خطرناکه وسله او د هېوادونو او ملتونو د ودې او شتمنۍ او ودانۍ يواځينۍ وسيله ده[،*] نو ځکه که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورګاډو اوسپنيزې پټلۍ د يوه دولت د بدن حياتي رګونه وګڼو نو وړتيا يې لري. او که د يوه هېواد د وجود ذاتي شريانونه يې وبولو نو پر ځای دي[.*] بې اورګاډي هېواد يوه بې وينې جسم ته ورته دی چې ټول غړي يې له کاره لوېدلي. نو ځکه پـه افغانســتان هېواد کې د اورګاډي د اوسپنيزو پټليو تېرېدل اړين دي. نن ورځ يـو ځـواک هـم د موجود نوي نظـام د يرغليـزو عســکري خوځښــتونو مخــه نــه شــي نيــولای. ان د (پوراړتور)[«پورت ارتور»*] پخې مورچلې چې د ميليونو روپيو په لګښو جوړې شوې وې[،*] د جاپان د پوځي ځواکونو بريونو ته ټينګې نه شوې.
يوازې اورګادی د يوه هېواد د نيول کېدو لامل نه شــوای کېــدی. د پــردي دولــت د اورګاډي د اوسپنيزې پټلۍ ويجاړول ډېر آسان کار دی. نو ځکه افغانستان تــه خپــل اورګاډی په کار دی نه د بل دولت.
نن ورځ زموږ غليمان پر خپلو اوسپنيزو لارو خپل سلګونه زره عسکر په خورا چټکۍ زموږ پر پوله ټولولی او پر خاوره مو تېری کولی شي. موږ که هرڅومره وس وکــړو پــه دې لېږدوونکو وسيلو[،*] پر آسونو او اوښانو يا کراچيو يــو غونــډ عســکر تــر يــوې مياشتې دمخه خپلو لوېديځو او شمالي پولو ته نه شو رسولای چې پايله يې ماتــه ده.
حال دا چې زموږ تر ټولو ستر پالونکي جل وعلی په خپل کريم قرآن کې فرمايي چې (پر غليم مو هغسې تجاوز او تېری وکړئ چې پر تاسې يې تجاوز او تېری کــړی دی).
نو څرنګه چې د غليم د تجاوز او تېري وسيله اورګاډی دی[،*]افغانستان هېــواد تــه اورګاډی اړين دی.
نن ورځ د اورګاډي د اوسپنيزو پټليو ښېګڼې او ګټــې او منفعتونــه د نــړۍ پــه ټولــو متمدنو ولسونو کې په يوه خوله منل شوي دي. که څوک پرې سترګې پټې کــړي[،*] ته وا چې پر ښکاره څيزونو يې سترګې پټې کړې دي چې دا د منطق خلاف کار دی او د پرمختګ او تمدن د وړتيا نشتوالی څرګندوي. خو هغه څه چې تر دې هم ډېر ګټور او ډېر ښه او ډېر نافع دي هغه د هېواد د شتوالي، او موجوديت، او ملــي واکمنــۍ، او استقلال او خپلواکۍ ساتل دي چې پر دې هم د نړۍ ټول متمدن ولسونه يــوه خولــه دي. که څوک پر دې هم سترګې پټې کړي نو د عقل او منطق خلاف بــه روان وي. نــو ځکه افغانستان ته اورګاډی ډېر اړين او لازم دی خو ورســره جوخــت د افغانســتان

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنۍ او خپلواکۍ او آزادۍ ته پام هم چې پر دې وسیلو د یوه ډالي دولت حقونــه او دندې ترسره کولی او د دوستۍ او پیوستون پر ترړونو ټینګ پاتېــدلی شــي[،*] هــم خورا اړین او خورا لازمي بلل کېږي او که نه نو له اورګادۍ نه به لکه د هنــد ایالتونــه افغانستان ته څه ګټه ورسېږي؟

نو پر دې بنسټ که شکېل هېوادونه د (اورګاډي او افغانستان) موضوع د سیاست لــه دې خنډې وځېږي او و ارزوي[،*] شک نه شته چې ددې چارې د ژر سمبالښت پــه تړاو به ګډ ټکي او د پلي کېدو وړ نظرونه ومونډل شي.

والله اعلم بالصواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

سرلیک .... مخ
لومړی خبرې ۱
(لارې او پلونه) ٤
و من الماءٍ کل شیً حی ۸
د منني وړاندې کول ۱۰
((نصیحـــت)) ۱۲
(بسپنه) ١٤
ملکي روغتون... ۱۷
نصیحـت ۲۰
پالنځی (دارالیتاما*) ۲۳
نصیحت... ۲٦
د همايوني وينا متن... ۳۰
اوسنۍ جګړه ۳٤
له تُرکي ورځپاڼو څخه ۳۷
ټېلیفون او موټر... ٤۳
د دروننټې پل... ٤٦
قلمي مصاحبه... ۵۰
وحشت او مدنیت... ۵٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج ٥٩
نوي سرکونه ٦٣
د فکرونو سمول ٦٩
د تمدن یوه نښه ٧٦
د نړیوال سیاست لنډیز ٧٧
د پوهې او پوهنې ستایل او د افغانستان له برمه ډک تولواک منندویي ٧٩
بهرنی پېښې ٨٥
د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا] ٨٨
اسلامي یووالی ٩٢
له طبیعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني یووالي اړتیا ٩٦
صنایع او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه] ١٠٣
بهرنی پېښې ١١٠
موعظه ١١٣
سیاسي لنډیز ١٢٣
د پېښور افغان ورځپاڼه ١٢٧
بیـــرغ ١٢٩
بهرنی پېښې ١٣٤
د خواشینی یوه یادونه ١٣٧
ځانګړې مقاله ١٣٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې د کُرې تاریخ ۱۴۲
د اعلیحضرت پاچایي.. ۱۴۹
سیاسي لنډیز ۱۵۴
په هند کې زموږ دیني وروڼه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟ ۱۵۷
د نړیوالې جګړې اړین والی ۱۶۰
د همایوني اعلیحضرت ۱۶۵
سیاسي لنډیز ۱۷۰
په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره ۱۷۳
سیاسي لنډیز ۱۷۶
د برکتونو روژه ۱۷۹
عظیم الشان قرآن ۱۸۳
د روژې د بختــورې میاشتې هرکلی.. ۱۸۸
او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم ۱۸۸
پوهنــه ـ ښوونځي.. ۱۹۴
سیاسي لنډیز ۱۹۸
نېکمرغه کوچنی اختر ۲۰۱
د لومړي کال پای.. ۲۰۶
افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ.. ۲۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک د کابل د صنعتکارانو ټولنې او د هغې له مشر هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد نصیر انصاف) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

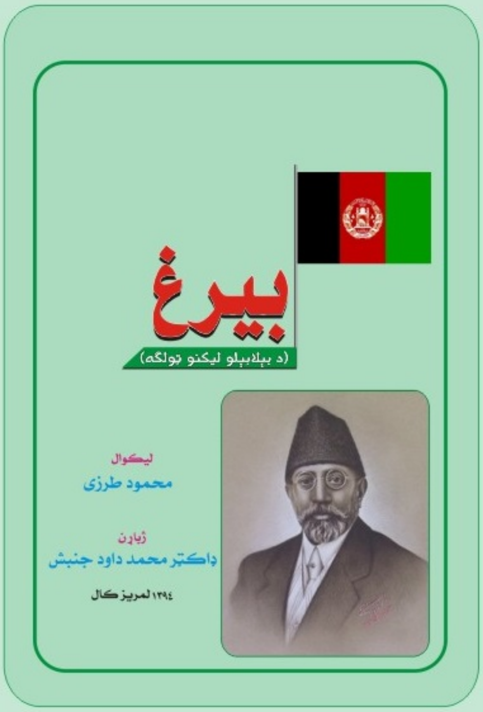

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۰

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library